

д-р ОЛИВЕР БАКРЕСКИ
д-р МИЛАН ДАНИЧИЌ
д-р ЖЕЛИМИР КЕШЕТОВИЌ
м-р САШО МИТЕВСКИ

ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ
теорија и концепт

ОЛИВЕР БАКРЕСКИ
МИЛАН ДАНИЧИЌ
ЖЕЛИМИР КЕШЕТОВИЌ
САШО МИТЕВСКИ

**ПРИВАТНА
БЕЗБЕДНОСТ**
теорија и концепт

Скопје, 2015

ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ – теорија и концепт

Рецензенти:

д-р Трајан ГОЦЕВСКИ, Филозофски факултет – Скопје

д-р Драгомир ЈОВИЧИЌ, Факултет за безбедност и заштита – Бања Лука

д-р Зоран КЕКОВИЌ, Факултет за безбедност – Белград

Издавач

Комора на Република Македонија за приватно обезбедување

За издавачот

Верица МИЛЕСКА СТЕФАНОВСКА,

Претседател на Комората на Република Македонија за
приватно обезбедување

Лектор

м-р Лилјана ПАНДЕВА

Корица

Ресана МИХАИЛОВА

Графички уредник

Билјана ИВАНОВА

Печати

Стеда графика – Скопје

Тираж

1000

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

351.746.3(497.7)

351.759.4(497.7)

ПРИВАТНА безбедност: теорија и концепт / Оливер Бакрески ... [и др.]. -
Скопје : Комора на Република Македонија за приватно обезбедување,
2015. - 267 стр. ; 24 см

Фусноти кон текстот. - Автори: Оливер Бакрески, Милан Даничиќ, Желимир
Кешетовиќ, Сашо Митевски. - Библиографија: стр. 257-266

ISBN 978-608-65505-7-8

1. Бакрески, Оливер [автор]

а) Приватно обезбедување б) Обезбедување на лица - Развој - Македонија

COBISS.MK-ID 97919498

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	9
ВОВЕД	11

ГЛАВА I

БЕЗБЕДНОСТА НИЗ ПРИЗМАТА

НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ	15
1. Што е безбедност?	17
2. Концептуализација на безбедноста	21
3. Приватизација на безбедноста:	
пристапи и прашања	28
3.1. Поим за безбедносен сектор,.....	33
3.2. Поим за приватен безбедносен сектор и за приватна безбедност	39
3.3. Комплементарни безбедносни функции	43

ГЛАВА II

ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ **47** |

1. Општо за приватна безбедност	49
2. Причини и фактори за појава на приватната безбедност	51
3. Дефинирање на приватната безбедност	58
4. Цели и задачи на приватната безбедност	63
4.1. Цели на приватната безбедност	63
4.2. Задачи на приватната безбедност	15
5. Концептуални области на приватната безбедност	66
6. Типологија на услуги на приватната безбедност	72

ГЛАВА III

ЕВОЛУЦИЈА НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ:

ИСТОРИСКИ ТРАЕКТОРИИ	77
1. Праисториско и историско време	79
2. Античко време	79
3. Римско царство (100 п.н.е. – 500 н.е.)	80
4. Англосаксонски период (500-1066 н.е.)	81
5. Среден век (1066-1500 н.е.)	81
6. Модерно доба	84
7. Ера на индустријализација	94
8. Втора светска војна и поствоениот период	97
9. Современиот период и тенденции на развојот	98

ГЛАВА IV

ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ФУНКЦИЈА НА КОМПАНИИТЕ

1. Историјат и потекло на компаниите	103
2. Облици на загрозување на компаниите	105
2.1. Идентификување на облиците на загрозување на компаниите	105
2.2. Носители на загрозување на компаниите	106
2.2.1. Внатрешни носители на загрозување	107
2.2.2. Надворешни и комбинирани носители на загрозување	113
3. Решавање на проблеми во практика	118

ГЛАВА V

ПРИВАТНИ БЕЗБЕДНОСНИ АКТЕРИ

1. Терминолошки дивергенции на поимот и употребата на приватните воени и безбедносни компании	125
2. Класификација на приватните воени и безбедносни компании	130
2.1. Приватни воени компании	132
2.1.1. Што е приватна воена компанија	134
2.1.2. Сличности и разлики меѓу приватните воени компании и платениците	139
2.2. Приватни безбедносни компании	142

3. Позитивни и негативни страни од ангажирање на приватните безбедносни актери	145
4. Услуги што ги нудат приватните безбедносни актери	148
5. Контрола и одговорност на приватните безбедносни актери	151

ГЛАВА VI

ЈАВНА И ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ –

СОРАБОТКА И ПАРТНЕРСТВО	157
1. Јавно-приватна дихотомија	159
2. Јавни-приватни партнерства и соработката во безбедноста	163
3. Предности и недостатоци од соработката	170

ГЛАВА VII

РЕГУЛИРАЊЕ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ –

СТАТУС И ПЕРСПЕКТИВИ	175
1. Регулација на приватната безбедност во националните држави	177
1.1. Проблематизација на националните прописи за приватно обезбедување	181
2. Регулација на приватната безбедност во меѓународни рамки	185

ГЛАВА VIII

ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ НИЗ ПРИЗМАТА НА КОМПАРАТИВНОТО ЗАКОНОДАВСТВО ВО НЕКОИ

ОД ЗЕМЉИТЕ НА ЕУ	189
1. Приватна безбедност – заеднички карактеристики	191
2. Приватната безбедност во земјите од Европската Унија	195
2.1. Приватната безбедност во Австрија	195
2.2. Приватната безбедност во Белгија	197
2.3. Приватната безбедност во Велика Британија	201
2.4. Приватната безбедност во Германија	203
2.5. Приватната безбедност во Данска	207
2.6. Приватната безбедност во Литванија	209
2.7. Приватната безбедност во Франција	211
2.8. Приватната безбедност во Финска	214
2.9. Приватната безбедност во Шпанија	215

3. Приватната безбедност во земјите од Југоисточна Европа	217
3.1. Приватната безбедност во Република Хрватска	217
3.2. Приватната безбедност во Босна и Херцеговина	219
3.2.1. Приватна безбедност во Република Српска	222
3.3. Приватната безбедност во Романија	223
3.4. Приватната безбедност во Република Црна Гора	225
3.5. Приватната безбедност во Република Србија	227
3.6. Приватната безбедност во Република Албанија	231
3.7. Приватната безбедност во Грција	233
3.8. Приватната безбедност во Бугарија	235

ГЛАВА IX

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ЕМПИРИСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА СПЕЦИФИЧНОСТА НА ПРИВАТНАТА

БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	237
1. Концептуална рамка – опфат на истражувањето	239
2. Интерпретација на резултатите од спроведеното истражување	242
2.1. Агенциите за обезбедување и нивната ефикасност	242
2.2. Анализа за инцидентите и нивната достапност	243
2.3. Информациите и информирањето	244
2.4. Унапредување на безбедносната култура	246
2.5. Приватно обезбедување во практика и начини на регулирање	247
2.6. Локалната самоуправа и проблемите со криминалот	249
2.7. Јавно-приватно партнерство од аспект на соработката со полицијата	249
2.8. Инспекциските органи и агенциите за обезбедување	251
2.9. Соработка со медиумите и Комората за приватно обезбедување	251
3. Какви согледувања нуди анализата?	253

Библиографија	257
----------------------------	------------

ПРЕДГОВОР

Проблемите од областа на безбедноста се појавуваат во секој сегмент од општеството. Решавањето на овие проблеми е голема грижа не само за јавната безбедност, туку и за приватната безбедност затоа што станува повеќе од очигледно дека бизнис заедницата е изложена на безбедносни закани. Во тој контекст, секојдневно се преземаат чекори од страна на одредени фирми/компаниии итн., за воведување на безбедносната компонента, како природен елемент на корпоративната структура, но и насочување кон надворешни (договорни) безбедносни услуги. Ова ја дефинира приватната безбедност како потреба во принудното спроведување на правото, а тоа значи и зголемена побарувачка на безбедносни услуги заради заштита на имотот и одржувањето на редот.

Денес, и покрај тоа што сè уште се дебатира за значењето на приватната безбедност, нема дилема дека таа веќе ги има трасирано главните контури во општествено-политичкиот дискурс. Сепак, најголемата дискусија не се води околу прашањето: „Дали има потреба од приватна безбедност?“, туку за прашањето: „Каква треба да биде приватна безбедност?“. Секако дека и одредени прашања го заслужуваат потребното внимание, како што се: „Каде се преклопуваат улогите на приватното обезбедување и на јавната полиција, а каде се разидуваат?“ особено ако се знае дека овие два сектора се доживуваат истовремено како конкуренција и секако централното прашање: „Што ги мотивира приватните компании за обезбедување – поголема безбедност или поголем профит?“. Одговорот на овие прашања бара попрецизно дефинирање на приватната безбедност и на приватното обезбедување, а истите ќе бидат во насока на оформување на сликата за целосно разбирање на состојбите во оваа сфера.

Целта на оваа книга не е да ја наметне убавата приказна за приватната безбедност, колку и да е таа фасцинантна. Напротив, целта на оваа книга е да се дојде до комплетно социјално-научно разбирање за приватната безбедност за да се согледа приватната безбедносна парадигма, што ќе ја претстави приватната безбедност интегрално во сите нејзини димензии и особено како се одвивал развојот на приватниот безбедносен сектор.

Читањето на оваа книга треба да поттикне нови размислувања, како и нови погледи за состојбите во оваа сфера, но читањето на оваа

книга само по себе не треба да претставува цел и тоа нема да биде доволно, особено ако сакате да ги проверите аргументациите ќе мора да ја комбинирате оваа книга со некои други книги за да се убедите во нејзината вредност, но и да ја оформите целосната претстава за приватната безбедност. Затоа имајќи ја предвид зголемената важност на приватната безбедност и имањето мал број студии во оваа област, ние одлучивме да ја истражиме оваа проблематика со цел да се пополни значителна празнина. Исто така, сакавме да направиме детаљна анализа за приватната безбедност од аспект „Што е таа“, „Кому му припаѓа и за кого е наменета“, а не само да се фокусираме на популарните активности на приватната безбедност.

Нема дилема дека истражувањата за приватната безбедност не се целосно завршени со оваа книга, ниту пак ќе бидат затворени со следните книги во оваа област. Тоа дава можност наредните безбедносни аналитичари да продолжат да ја градат и да ја надоградуваат приватната безбедност, но и да ја одржуваат оваа научна дисциплина како фасцинантен и значаен предмет во областа на безбедноста. Тоа ќе овозможи да нема дискусии со кои ќе има академско подигање на границите меѓу дисциплините, односно нема да постои академско расцепкување со кое ќе бледеат сликите и важните линкови за приватната безбедност.

На крај, ние како автори кои учествувавме во долгиот процес на пишување на книгата им изразуваме благодарност на почитуваните рецензенти проф. д-р Трајан Гоцевски, проф. д-р Драгомир Јовичиќ и проф. д-р Зоран Кековиќ за позитивните критики и поддршката за издавање на трудот, на цитираните автори кои ни овозможија да добиеме дополнителен квалитет во книгата, на нашите семејства кои во трошење на нашето време, ненамерно го потрошивме и нивното драгоцено време, на сите оние што индиректно или директно помогнаат во создавањето на ова дело. Исто така, изразуваме благодарност и на „Пивара Скопје АД“, „Промес“ – Скопје, „Кватро“ – Куманово, „Роломатик“ – Скопје, ресторан – „Имес“, ресторан „Laterrazza“ – Скопје, кои финансиски го помогнаа публикувањето на книгата. Особено му се благодарувеме на издавачот „Комора на Република Македонија за приватно обезбедување“ што овозможи да ја споделиме приватната безбедност со читателите.

Скопје, јануари 2015 година

Авторите

ВОВЕД

Приватната безбедност години наназад имаше подредена улога и се наоѓаше во широка поделба на работата на државните сектори каде што најчесто беше потценувана од јавниот безбедносен сектор, маргинализирана од медиумите и неприфатена од обичните граѓани. Меѓутоа, денес, во повеќето индустриски земји, бројот на вработени во приватниот безбедносен сектор е значително поголем од оној на полицијата, и тие во согласност со законите извршуваат најразлични функции почнувајќи од заштита на лица и имот, заштита на бизнис заедницата, обезбедување јавни собири и големи настани до заштита на критичната инфраструктура итн. Така, од релативно неразвиена, приватната безбедност веќе стана препознатлива затоа што направи квалитативни промени. Тоа се должи и на трансформацијата на размислувањата за местото и улогата на приватниот безбедносен сектор во остварување на безбедноста на државата.

И покрај фактот што во изминатите неколку години се конвергира негативното мислење за приватната безбедност во позитивно што е дијаметрално спротивно од претходното, трансформацијата направи делумно да се привлече вниманието на академската јавност и се отвори суштинска дебата за политиката на приватната безбедност. Се потврди дека е запоставена политиката на приватна безбедност. Тоа се должи пред сè на тоа што вниманието на стручната и на пошироката јавност беше фокусирана на економските димензии на таа трансформација, особено на промените во побарувачката и потрошувачката што придонесоа за зголемувањето на барањата за потребите од услуги за приватно обезбедување.

Оваа книга од содржински, од концепциски и од структурален аспект ќе биде поделена во седум делови.

Во првиот дел безбедноста ќе ја согледаме низ призмата на приватната безбедност. За почеток, овој дел појасно ќе ја определи концептуалната рамка на безбедноста, за подоцна да бидат прикажани терминолошките дивергенции околу термините безбедносен сектор и приватен безбедносен сектор. Важно е да се направи оваа разлика бидејќи оваа терминологија ќе преовладува во наредните поглавја. Тука, безбедносниот сектор ни служи како академско средство што ќе

ни помогне подобро да го разбереме приватниот безбедносен сектор. Оваа книга со развивањето на комплетно нова аналитичка стартна позиција покажува значаен концептуален напредок во проучувањето на приватната безбедност.

Во второто поглавје ќе биде поставена теоретската основа на приватната безбедност интегрално во сите нејзини димензии. Тука приватната безбедност преку кратка анализа на нејзиното потекло, причините, историската ретроспектива во целост ќе го согледаме нејзиниот развој. Во оваа глава ние исто така се обидовме да ги систематизираме бројните размислувања за тоа што е приватна безбедност како општоприфатлива дефиниција, но понудивме и кохерентно објаснување што е приватната безбедност. На крајот оваа глава завршува со услугите што ги даваат приватните компании за обезбедување кои што се бројни и кои што обезбедуваат безбедност под договор и за соодветна добивка. Оттука, не само што се проширува доменот на надлежности на приватните безбедносни актери, истовремено се проширува и кругот на корисниците на нивните услуги. Така, не само поединци, туку и влади, меѓународни организации, хуманитарни агенции за помош, меѓународни и национални компании ангажираат приватни агенции за обезбедување за да се осигура нивната безбедност во извршувањето на нивните обврски.¹

Во третото поглавје акцентот е ставен на еволутивниот развој на приватната безбедност. Иако е нов феномен, сепак приватната безбедност има долга историја и како концепт тој се појавува уште во древните цивилизации и врз неговиот развој влијаеле бројни фактори.

Четвртото поглавје акцентот го става на компаниите, односно на ризиците и на заканите со кои се соочуваат компаниите при нивната работа. Во најголем дел претставени се облиците на загрозување на компаниите, и тоа интегрално во сите димензии, почнувајќи од идентификувањето на облиците на загрозување, нивната поделба и секако носителите на загрозување на компанијата.

Петтото поглавје ги истражува приватните воени и безбедносни компании. Ова поглавје започнува со преглед на историскиот развој на приватните воени компании, а потоа подетално навлегува во централните прашања: „Што се приватни безбедносни компании?“,

¹ *Policy Statement on Privatisation of the Security Sector*, Extra Assembly of the Parliamentary Forum on Small Arms and Light Weapons, Panama City, 2007, pp. 1-4.

„За кого се наменети нивните услуги?“ итн. Поглавјето понатаму се обидува да ги разграничи приватните воени компании од приватните безбедносни компании. Оваа тешка задача делумно ја поедноставува дискусијата за услугите што ги даваат овие субјекти на крајните рецепиенти.

Шестото поглавје се базира на потребата за остварување јавно – приватно партнерство во осигурување на безбедноста. Најголем дел од размислувањата за разликите меѓу јавниот и приватниот безбедносен сектор потекнуваат од начинот на кој се концептуализира оваа поделба. Интуитивно повеќе од јасно е дека направената поделба е резултат на нудењето безбедносни услуги на слободниот пазар, при што приватниот безбедносен сектор е во предност наспроти јавниот безбедносен сектор кој веќе има јасно дефинирана улога по прашањата што се јавни добра и услуги и до каде тој може да учествува. Исто така, вниманието тука е ставено и на предностите и на слабостите од остварувањето, односно од неостварувањето на соработката, но и на механизмите што придонесуваат за градење поволен амбиент за соработка. Ова ни овозможи аналитичко согледување на концептот на јавно – приватно партнерство – елемент од горесинтетизираната определба за соработка.

Седмото поглавје се фокусира на прашањата околу регулирање на приватната безбедност. Прашањето што се однесува за регулирање на приватната безбедност во национални и во меѓународни рамки создава бројни грижи. Во општата расправа се нагласува дека особено е важно прашањето што прави една влада за да ја регулира оваа област и какво влијание има недостигот од меѓународна регулатива на ова прашање, особено ако се знае дека усогласување на регулативата на европско ниво ќе значи и високи стандарди на ова ниво.

Во осмото поглавје предмет на научен интерес беше како е поставена приватната безбедност во дел од водечките држави членки на Европската унија што послужија како референтни модели и за другите држави што се презентирани во трудот. Особено беше анализирана приватната безбедност во: Австрија, Белгија, Велика Британија, Германија, Данска, Литванија, Франција, Финска и Шпанија. Кај овие држави врз основа на потребното ниво на споредување (терминолошки, систематски и суштински), се анализира приватната безбедност преку следните параметри: поставеноста, регулативата, соработката. Исто така, во рамките на овој дел се изнесени искуствата на земјите од Југоисточна Европа. Централното прашање беше како е поставена

приватната безбедност во: Хрватска, Босна и Херцеговина, Романија, Црна Гора, Србија, Албанија, Грција и Бугарија. Иако овие држави се изложени одвоено, сепак, станува збор за испреплетени односи и врски меѓу нив.

Во последниот дел е презентирано детаљното емпириско истражување на политиката на приватната безбедност во Република Македонија, што ќе послужи како одличен споредбен пример преку кој ќе се проучи трансформацијата на приватната безбедност во нашата држава што во македонскиот случај има особено нагласена улога. Годици наназад приватната безбедност во Македонија имаше симболична улога и приватниот безбедносен сектор беше во сенка на јавниот безбедносен сектор. Денес ситуацијата е сосема различна и постепено од маргинализирана улога овој сектор станува респектибилен фактор. Исто така, Република Македонија е земена како пример за правење на емпириско истражување за приватната безбедност затоа што бележи значителен развој во квалитативна смисла на зборот во споредба со регионот. Исто така, одговорите добиени од македонскиот пример можат да бидат генерализирани и искористени од други земји. И најважно, се потврди дека постојат голем број сличности во поставеноста на приватната безбедност помеѓу анализираните земји, иако тие навидум се површни. Токму тоа покажува дека приватната безбедност не е особеност само за Република Македонија, туку е всушност светски распространет феномен.

II глава

БЕЗБЕДНОСТА НИЗ ПРИЗМАТА НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

1. ШТО Е БЕЗБЕДНОСТ?

Секојдневно во светот има убиства, изгладнетост, тортура, силувања, сиромаштија, затворања, раселувања или неможност за образование во името на безбедноста. Концептот безбедност го заситува современото општество во светот: ги преплавува говорите на политичарите, новинските статии и радиопрограмите се полни со него, а слики за безбедност и небезбедност светат од телевизиските екрани и од интернетот речиси постојано. Сето ова ја прави безбедноста фасцинантна, често пати смртоносна, но секогаш важна и значајна тема.¹

Поставувајќи го прашањето за значењето на безбедноста, се поставува прашањето за филозофијата на знаењето, особено за епистемиологијата (како ги осознаваме нештата), онтологијата (кои појави сметаме дека го сочинуваат општеството) и методите (како да го проучуваме општеството). Доколку ја прифатиме претпоставката дека безбедноста е суштински оспоруван концепт, тогаш по дефиниција, дебатата не може да се разреши во овој апстракт. Некои позиции ќе станат доминантни и ќе се наметнат преку употреба на моќ. Имајќи го тоа предвид, безбедноста најчесто се поврзува со ублажување на заканите кон виталните вредности, особено оние што, ако останат непроверени, се закануваат врз опстанокот на одреден референтен објект во блиска иднина. За да биде појасно, иако безбедноста и опстанокот често се поврзани, тие не се синоними. Додека опстанокот е прашање на егзистенција, безбедноста подразбира способност за зачувување на виталните политички и социјални амбиции.²

Грубо кажано, може да се идентификуваат две водечки филозофии на безбедноста, а секоја произлегува од фундаментално различни појдовни точки. Според првата филозофија, безбедноста буквално е синоним со акумулирање моќ. Од таа перспектива безбедноста значи

¹ Williams D.P., (ed.), *Security Studies: An Introduction*, Routledge, 2008, pp. 1-12.

² Исто., стр. 1-12.

стока (т.е. за да биде појасно, актерите мора да поседуваат одреден имот, пари, оружје, армија и сл.). Поконкретно, моќта се смета за пат до безбедноста: колку поголема моќ акумулираат актерите (особено воена), толку се чувствуваат побезбедни. Втората филозофија ја предизвикува идејата дека безбедноста доаѓа од моќта. Напротив, се смета дека безбедноста се потпира врз еманципацијата, односно грижа за правда и зачувување на човековите права. Од таа перспектива безбедноста се разбира како врска меѓу различните актери наместо како стока. Овие врски не се ниту негативни (т.е. безбедност е отсуство на закана) ниту позитивни (т.е. вклучување појави кои ги овозможуваат нештата). Оваа дистинкција се одразува во идејата за „слобода од“ и „слобода за“. Во однос на поврзаноста, безбедноста вклучува стекнување степен на доверба што доаѓа од споделување заеднички обврски, коишто, за возврат, овозможуваат степен на спокојство и на предвидливост. Според тоа, стоката (како што е нуклеарното вооружување) не е суштински фактор за разбирање на равенката безбедност – небезбедност, туку врска помеѓу инволвираните актери. Оттука, според втората филозофија вистинската и стабилна безбедност не доаѓа од способноста за покажување на сила над другите. Напротив, таа потекнува од соработката, за постигнување безбедност без да им ја скрати на другите.³

Колку поимот безбедност е интересен, значаен и сложен, најдобро говори податокот дека тој заинтересирал повеќе истражувачи. Приодот кон безбедноста најдобро го изразил угледниот истражувач Арнолд Волферс (Arnold Wolfers), чии истражувања за безбедноста, а особено националната безбедност, се едни од поистакнатите во оваа област.⁴ Предупредувајќи на повеќедимензионалноста и сложеноста на проблемот на безбедноста, Волферс, безбедноста ја одредил како „неодреден симбол“ кој може, но и не мора да има некое значење. Поради тоа, за да се разбере безбедносниот феномен, потребно е да се изучуваат темелните категории на поимот безбедност, видовите безбедност, целите за остварување, видовите на загрозување итн.

Но што значи овој збор и како би требало да се проучува? Зборот *безбедност* потекнува од латинскиот збор *securus* (сложена

³ Исто., стр. 1-12.

⁴ Wolfers A., *National Security as an Ambiguous Symbol, Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.

придавка составена од префиксот *se-*(без) и *cura* (грижа) што би значело „без грижа“, „ослободен од грижи“, „ослободен од опасност“ или „безбеден“).⁵ За некои аналитичари безбедноста е како убавина: субјективен и растеглив термин, значи токму тоа што субјектот вели дека значи, ниту помалку ниту повеќе. Во техничкиот жаргон на општествените науки безбедноста често се објаснува како „суштински оспоруван концепт“, односно тоа е еден од оние концепти за коишто по дефиниција не може да се постигне консензус за неговото значење. Од една страна, ова е секако точно – безбедност без сомневање значи различни нешта за различни луѓе – на апстрактно ниво безбедност што вклучува отстранување закана од негативни влијанија.⁶ Во тој контекст, во десеттото издание на Мериам-Вебстер факултетскиот речник, безбедноста е „слобода од страв и анксиозност... нешто што заштитува... мерки преземени да спречат шпионажа или саботажа, криминал, напад или бегство... организација или оддел чија задача е безбедноста“. Исто така „безбедноста“, како што ја опишуваат Роберт Фишер и Гион Грин, е стабилна, релативно предвидлива средина во која поединец или група може да ги постигне своите цели без попречување или штета, или чувство на страв од вознемирување или од повреда,⁷ додека Пост вели дека безбедноста настојува да обезбеди заштита од човечки, од природни и од еколошки ризици,⁸ а Урсик и Пагано ја дефинираат „безбедноста“ како „веќе препознатлива состојба, но нејзината дефиниција има тенденција да биде нејасна и тешка за формулирање на сеопфатен и содржаен начин“.⁹

Дефинирајќи ја безбедноста на овој начин, следен важен неизбежен чекор во аналитичкиот процес е прашањето: „За чија безбедност

⁵ Ayto John, *Dictionary of Word Origins: The Histories of More Than 8.000 English Language Words* (New York: Little, Brown & Company, 1990), pp. 465–466.

⁶ Gallie W.B., Essentially contested concepts, *Proceedings of the Aristotelian Society*, 56, 1956, pp. 167–191, во *Security Studies: An Introduction*, Routledge, 2008, pp. 1–12.

⁷ Fischer J.R., Halibozek E. and Green G., *Indroduction to Security*, Elsevier Inc., New York, 2008, pp. 20–40.

⁸ Post R.S., *Security Administration: An introduction*. Cincinnati: Anderson, 1970, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.

⁹ Ursic H.S. and Pagano L.E., *Security Management systems: illinious*, Charlies C.Thomas, 1974, p. 24, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005, p.1.

станува збор?“ . Во основа, има многу одговори на прашањето: „За чија безбедност станува збор?“, затоа не нè изненадуваат жестоките дебати за тоа кој или што треба да го сочинува крајниот референтен објект. Многу децении доминантен одговор е дека кога се говори за безбедноста во меѓународната политика, државите се најважниот референтен објект. Особено по Студената војна оваа позиција беше разнишана. Некои аналитичари тврдеа дека приоритет треба да им се даде на луѓето бидејќи без човекот безбедноста нема смисла. Но проблемот е кои луѓе да имаат приоритет. Врз оваа позиција се темели огромната (и растечка) литература посветена на „човековата безбедност“. Според една популарна дефиниција, „човековата безбедност не се однесува на оружје, туку на човечкото достоинство. Според следната анализа: не умре дете, не се прошири болест, не ескалира етничка тензија, не се замолча дисидент, човечки дух не беше скршен“.¹⁰ Следниот пристап се фокусира на концептот за „општеството“ како најважен референтен објект бидејќи луѓето не секогаш ги сметаат групниот идентитет и колективизмот како чисто инструментални термини. Од неодамна се истакнува и нов пристап, кој повикува на поголемо внимание кон планетата Земја наместо на овие или на оние луѓе што живеат на неа. Се тврди дека на основно ниво безбедносните политики мора да имаат еколошка смисла.¹¹

На крајот останува да се заклучи дека чувството за безбедност е фундаментална задача на државата во новата безбедносна средина во која државните институции треба да одговорат адекватно на променетата природа на внатрешните и надворешните закани, ризици и предизвици. Така, во контекст на намалената веројатност за воен конфликт помеѓу државите, општествата сè повеќе ги согледуваат организираниот криминал, трговијата со дрога, трговијата со луѓе, перењето пари и економскиот криминал како главни закани по нивната безбедност. Друг голем предизвик во безбедносната средина претставува и процесот на глобализација. Глобализацијата е феномен карактеризиран од неколку процеси и услови, вклучувајќи доминација на капитализмот и слободната трговија, интеграција на

¹⁰ Haq Mahbub, *Reflections on Human Development*, Oxford: Oxford University Press, 1995, p. 116, во *Security Studies: An Introduction*, Routledge, 2008.

¹¹ Williams D.P., (ed.), *Security Studies: An Introduction*, Routledge, 2008, pp. 1-12.

економските и на политичките системи, технолошки прогрес, глобални комуникации и отсуство на бариери за протокот на информации, ресурси, идеи и вредности. Глобализацијата го зголемува просперитетот на учесниците во процесот, но во исто време наметнува ризици и закани за државите.¹²

2. КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСТА

На почетокот на втората деценија на новиот милениум и две децении од крајот на Студената војна, дискурсот за концептот на безбедноста не само што не губи од актуелноста, туку сè повеќе се „збогатува“. Самото проширување и продлабочување на меѓународната агенда не доведе до поголема ефикасност и успешност во справувањето со акутните и со хроничните безбедносни проблеми. Не помогна ниту богатата и разновидна планета на референтни објекти на безбедноста, бидејќи сè уште доминираат старо-новите методи за разрешување на безбедносните предизвици.¹³ Значи, сведоци сме на суштинско продлабочување и проширување на концептот за безбедност, па во тој контекст денес различните димензии на безбедноста ја нагласуваат потребата од поголема заштита на човекот, заштита на енергенсите, суровините и критичната инфраструктура, заштита на посебноста на културата и на идентитетот, заштита на имотот, заштита на корпорациите итн. Ова доведе на безбедносната агенда да бидат прифатени нови безбедносни концепти како „хумана безбедност“, „енергетска безбедност“, „социетална безбедност“¹⁴, „приватна безбедност“. Овие концепти јасно ја изразуваат и ја отсликуваат промената што се случи во сфаќањето на традиционалните концепти за безбедност, наспроти растечката важност на новите безбедносни концепти.

¹² Management of Defence, Democratic and Civilian Control, Including Integration of Security Sector, pp. 1-2.

¹³ Ванковска Б., *Меѓународна безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 11.

¹⁴ Социеталната безбедност е дефинирана како „способност да се обезбедат соодветни услови за развојот на посебноста на јазикот, културата, религиозниот и национален идентитет и обичаите.“ (Waver Ole, *Societal Security: The Concept*, 1993, p. 23).

Од анализата на изнесеното произлегува дека безбедноста е феномен што е изразен со многу меѓусебни релации. Поради тоа, секој што сака да ја истражува безбедноста не може да биде темелен без разбирање на особеноста на безбедносните релации на кои таа се темели. Оттука, реалноста на меѓусебната поврзаност е неопминлива и затоа неопходно е да се разбере суштината на односот помеѓу основните концепти на безбедност.

Кога се говори за основните концепти за безбедност, во современата литература се укажува на неколку клучни концепти значајни за безбедноста на државите во современите услови.

На прво место е *индивидуалната безбедност* (безбедност на поединецот). За да се оствари таа потребно е да постои заокружена демократска рамка со владеењето на правото и со сите општоприфатени граѓански и други слободи кои се услов за изградба на цивилното општество. Во таков демократски амбиент со многукратни форми на општествени мрежи доаѓа до меѓусубјективна комуникација помеѓу поединецот и групата, навистина со различни барања и интереси, кои понекогаш имаат непомирлив карактер, што поприма извесен степен на несигурност, бидејќи индивидуалната безбедност се однесува на секој поединец. Токму поради многубројните фактори што влијаат на безбедноста на поединецот, индивидуалната безбедност е многу тешко да се дефинира. Таа во голема мера има детерминирачко значење за задоволување на нејзините севкупни потреби (личен интегритет, слобода на избор, економски статус, вработување, признавање неутуѓиви права, образование итн.). Сите овие фактори се во непосредна корелација со функционирањето на демократската и правната држава. Значи, научната елаборација на индивидуалната безбедност треба да се набљудува во контекст на нејзината поврзаност со националната безбедност на државата која во тој однос има двојна улога. Таа од една страна е одговорна за поволната состојба на безбедноста на поединецот, а од друга страна е извор на закани што произлегуваат „од домашните пишани закони и употреба на сила, од директна политичка акција на државата против поединци и групи, закани произлезени од потребата за преземање контрола над државната машинерија и тие што произлегуваат од надворешно-безбедносната политика“.¹⁵ Во последната декада на минатиот век наме-

¹⁵ Buzan B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*, Second Edition, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 1991, p. 25.

сто за индивидуалната безбедност сè повеќе се говореше за концептот на „хумана или човекова безбедност“. Централно прашање околу идејата за човековата/хуманата безбедност е колку се безбедни и слободни индивидуите.¹⁶ Посериозната артикулација за перспективите на концептот за хуманата безбедност се појави во 1990 година како концептуален одговор на две димензии: глобализацијата и крајот на Студената војна. Дискурсот на релацијата политички и економски трансформации рапидно го зголеми ризикот од внатрешни конфликти. Ова, пак, го смени фокусот од небезбедност на нацијата-држава до небезбедност на поединецот и на заедницата. Генерално земено, таа промена доведе до сознание дека за да се заштити и да се промовира човечкиот развој во иднина, мора да се третира прашањето на хуманата безбедност.¹⁷

На второ место се наоѓа *концептот на национална безбедност* што ги синтетизира државните функции врз основа на искажани потреби на граѓаните, односно Хеведи ја толкува националната безбедност како функција на националните држави, со помош чијашто, во согласност со сопствените можности сега и во иднина, а почитувајќи ги глобалните промени и развојот во светот, го штитат сопствениот идентитет, опстанокот и интересите.¹⁸ Исто така, националната безбедност значи гарантирање и давање поддршка на мирот и стабилноста, заштита на националните интереси и вредности, поддршка на економијата, како и менаџмент и контрола на процесот на гарантирање на висок степен на национална безбедност. Ефикасно постигнување на националната безбедност е невозможно без управувачка и контролна функција.¹⁹

Денес особено место ѝ припаѓа на *приватната безбедност* како *концепт* базиран на реалните ситуации во современите национални и меѓународни односи што се однесуваат на безбедноста и е содржан во многу аспекти на економското, на политичкото и на социјалното

¹⁶ Георгиева Л., *Менаџирање на ризици*, Филозофски факултет, Скопје, 2006, стр. 32-33.

¹⁷ Митревска М., Концептот за хумана безбедност, во *Современа македонска одбрана*, вол.IV, бр. 10, декември 2004, стр.12-14.

¹⁸ Hewedy Amin, *Militarization and Security in the Middle East*, Printer Publishers, London 1989, p.16.

¹⁹ *Management of Defence*, Democratic and Civilian Control, Including Integration of Security Sector, pp. 2-3.

организирање, во зависност од конкретниот случај, што значи дека овој концепт покрива широка област во која настануваат и се случуваат сложени процеси и се вршат дадени функции во насока на создавање и одржување на безбедноста, во која се вклучени и останатите субјекти присутни на ова поле.

Приватната безбедност како концепт има два главни хоризонти.²⁰ Првиот се однесува на антиплатеничкиот дискурс во кој употребата на сила надвор од легитимните и авторитативните граници е проблематизирана, а им припаѓа на свештениците, кралските семејства, владетелите на суверени држави итн. Со вториот концепт се тврди дека платениците се морално оправдани, бидејќи не се борат за идеологија, за религиозни уверувања, за политички убедувања или на етничка основа, туку се борат за себе и за пари, што главно се смета за општо добро.²¹ Исто така, на овој концепт може да се гледа од две страни – со позитивното влијание што го има во општеството и во локалната заедница и со придонесот како во домашните безбедносни прашања, така и во странство во мировните мисии; и од негативна страна, која се однесува на корупцијата, повредата на правата на приватност, шпионажа и преземање на државните овластувања. Без разлика од која страна се перцепира приватно безбедносниот комплекс, заедничката карактеристика за двата аспекти е дека тој е гранка што се протега низ сиот свет, на располагање има голем потенцијал со ресурси, број на вработени што постојано се зголемува и овластувања во подем.²²

Во основа, приватната безбедност како концепт има своја структура и често таа се опишува според сопственоста и договорната природа, според видот на безбедноста што се нуди (физичка, информатичка, или пак за вработените), услугите што се нудат (чување, вооружен транспорт)²³ и според пазарот (критична инфраструктура и комерцијални места).²⁴ Видовите безбедност можат да бидат поделени

²⁰ Mandrup, Thomas: *Privatisation of security: The concept, its history and its contemporary application*. Royal Danish Defense College, Copenhagen, 2012.

²¹ Percy, Sarah: *Mercenaries: The History of a Norm in International Relations*. OUP, Oxford, 2007.

²² <http://www.cops.usdoj.gov/pdf/conference/2011/BestPracticesforLawEnforcementandPrivateSecurity.pdf>. [17/09/2013.]

²³ <http://books.google.mk/books?id=BagRhUNmuoC&printsec=frontcover&dq=heinemann+introduction+to+security&hl>

²⁴ Pelton, Young, Robert: *Licensed to kill: Hired guns in the war on terror*. Three rivers press, 2007.

според сопственоста и договорите, а тие заземаат важно место на три подрачја на обезбедување: физичко, информатичко и поврзано со вработените. Физичкото обезбедување подразбира физички мерки создадени за да ги обезбедуваат луѓето, да одвратат упад во опремата, просториите, материјалите и документите, како и да ги чуваат од безбедносен инцидент. Физичката безбедност означува бариери, брави, светла, сензори, како и чувари, кои се клучната компонента на физичкото обезбедување, пред сè заради нивната голема видливост. Информатичката безбедност се опишува како заштита на доверливи информации (меилинг листи, документација за истражувања и развој, како и финансиски податоци) што се чува како тврда копија или во електронски формат.²⁵ Ова подрачје на обезбедување рапидно се зголемува паралелно со подемот на компјутерската технологија, и тоа сега вклучува одржување на доверливоста, сигурноста и достапноста на создадените, складираните, процесирани и/или пренесените податоци преку автоматизирани информатички системи.²⁶ Персоналот за заштита на информатичките податоци користи системи и процедури за заштита од напади на хакери, други обиди за упад во информатичките мрежи, заштита од вируси и други закани. Вклучува и заштита од сајбер криминал, како измами и кражба на идентитет, софтверска пиратерија и безбедност на податоците. Лицата кои работат на ова подрачје во глобални рамки достигнуваат бројки од цела трудова армија; на пример, во Индија, во Националната безбедносна политика за 2013 година, наведени се 500.000 професионалци кои ја опслужуваат безбедноста во виртуелниот простор.²⁷ Значи, приватната безбедност денес ги обезбедува сите витални точки во збирот добра, како што е критичната инфраструктура, виртуелниот простор, резервите со вода, интелектуалната безбедност, но го одвраќа и криминалот во локалните заедници, ги чува трговските центри, школите и болниците, а исто така учествува и во мировните мисии со тоа што раководи со софистицирана опрема, а нуди и специјализиран персо-

²⁵ W.C. Cunningham; J.J. Strauchs; C.W. Van Meter: *Private security trends: The Hallcrest Report II*. Hallcrest Systems Inc. 1990.

²⁶ Singer, P. W.: *Corporate warriors: The rise of the privatized military history*. Cornell University, 2008.

²⁷ <http://www.idsa.in/>. Institute for defense studies and analysis.

нал.²⁸ Приватната безбедност ќе биде во фокусот на интерес на овој труд и заради тоа ние нема да ги разгледуваме основните аспекти на приватната безбедност во овој дел, туку тоа ќе го оставиме за во наредните глави во кои приватната безбедност ќе биде разгледувана интегрално во сите нејзини фази и димензии.

Во рамките на концептот приватна безбедност, особено место му припаѓа на сегментот корпоративна безбедност.

За разлика од приватната безбедност, *корпорациската безбедност* како концепт се грижи за работите поврзани со безбедноста во компаниите и којшто едноставно е дефинирана како заштита на имотот и работењето на компаниите со што би се постигнала поголема превенција и намалување на материјалните загуби заради осигурување на интересите на сопствениците, профитот и имотот од различни опасности. Исто така, корпорациската безбедност е фокусирана на процесите и состојбите во определена корпорација, односно подобро управување со безбедноста, што ќе значи носење релевантни одлуки за тоа како да се заштитат сопствениците и менаџерите, вработените, средствата и имотот од определени форми на криминал, кражба на деловни тајни, фактори на ризик итн.²⁹

На трето место е *концептот на заедничка или корпоративна безбедност*, кој тргнува преку претпоставката дека безбедноста на одредени држави може да се заштити само со соработката со другите држави, вклучувајќи го и влезот во пошироката безбедносната заедница³⁰ и другите системи на колективната безбедност со што се намалува потребата за традиционални воени и невоени форми на одвраќање на заканите на националната безбедност.

Четврт е *концептот на меѓународна безбедност*. Денес, меѓународната безбедност првенствено треба да се заснова врз соработка на државите (но и на определени општествени групи, поединци и организации), односно од најниско ниво на индивидуална безбед-

²⁸ <http://www.businessweek.com/articles/2012-07-23/instead-of-gun-control-more-private-security>

²⁹ Бакрески О., Триван Д. и Митевски С., *Корпорациски безбедносен систем*, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Скопје, 2012, стр. 45-49.

³⁰ Концептот „безбедносни заедници“ го вовеле Карл Дојч за оној вид меѓународно здружување во кој земјите членки ја одрекуваат примената на сила во меѓународните односи.

ност преку регионалната и националната до меѓународната безбедност, со цел да се постигне оптимална безбедност на секој одделно и на сите заедно.³¹ Исто така, „меѓународната безбедност би требало да значи дека сите членови на меѓународната заедница како целина се чувствуваат безбедни и дека во меѓународниот политички систем постојат такви односи, или такви механизми, кои овозможуваат на сите држави да им се гарантира и во практиката да им се обезбеди безбедност“.³²

Секоја држава на извесен начин се препознава во овие концепти, но исто така секоја држава во својата национална безбедносна агенда има јасно дефинирани интереси и задачи, како што се: способноста да ја штити својата територија и главната национална инфраструктура заедно со националните интереси; да ги брани своите граници од илегален и насилан влез или излез на лица и стоки; да ја обезбеди потребната физичка сигурност на граѓаните и на нивниот имот итн. Секоја од овие задачи мора да биде доделена како јасно дефинирана мисија на посебна компонента од безбедносната структура на земјата – од вооружените сили до полицијата. Тие различни посебни мисии треба, идеално, да се базираат врз сеопфатна национална безбедносна политика – јавен документ дефиниран и усвоен од политичкото раководство, т.е. владата и парламентот, по широка јавна дебата вклучувајќи ги сите политички партии и цивилното општество. Така, мисијата доделена на секоја компонента од националната безбедносна структура мора да биде јасна, специфична и единствена. Тие мора да ги адресираат сите аспекти на национална безбедност, и внатрешни и надворешни. Секоја компонента на безбедносните структури мора да биде одговорна не само за ефикасно извршување на доделената мисија туку и одговорна за неуспехот таа да се изврши. Одговорноста бара транспарентност во извршувањето на доделената мисија. Двојното барање на транспарентност и одговорност цврсто го поврзува концептот на реформи во безбедноста со оној на добро владеење и со заштита на човековите права.³³

³¹ Котовчевски М., *Национална безбедност на Република Македонија*, прв дел, Македонска цивилизација, Скопје, 2000, стр. 31-33.

³² Види: Vukadinović R., *Teorije o međunarodnim odnosima*, Zagreb, 1978.

³³ *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, Bryden Alan and Fluri Philipp (eds.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003, pp.16-17.

3. ПРИВАТИЗАЦИЈА НА БЕЗБЕДНОСТА: ПРИСТАПИ И ПРАШАЊА

Во последните петнаесет години приватизацијата на безбедноста стана „модерна“ тема на научните истражувања. Сепак, објавените книги и статии главно ги проучуваат импликациите кои приватизацијата на безбедноста ги има над монополот, односно на контролата на сила од страна на државата и општеството,³⁴ опциите за регулирање (како на национално така и на регионално и на меѓународно ниво)³⁵ или организациската структура на сè поголемиот приватен безбедносен сектор, додека само малку автори се занимаваат со условите и динамиката на користење приватни компании за обезбедување воени и безбедносни услуги, така што емпириски останало нејасно каков ефект овие компании имаат врз државата. Додека некои автори сметаат дека овие компании имаат дисфункционални ефект врз државата,³⁶ други го тврдат спротивното.

Во основа, современата глобална безбедносна сцена се одликува со две навидум спротивставени тенденции – интернационализација и приватизација на безбедноста. Во контекст на првата, се смета дека безбедноста сè повеќе станува прашање што може да се дефинира и обезбеди на наднационален план, не само затоа што тоа го бараат т.н. транснационални безбедносни закани, туку затоа што во глобални рамки јакнат интегративните процеси, особено на планот на безбедноста. Но, истовремено, подеднаква релевантност добива и тенденцијата на приватизација на безбедноста како втора тенденција. Таа претставува создавање приватен пазар за³⁷ нудење/набавување безбедносни услуги, па безбедноста станува стока/добро што може да се добие во

³⁴ Bryden A. and Caparini M., *Private Actors and Security Governance*, Geneva, 2006, стр. 87-105.

³⁵ Види пошироко: Schreier, Fred; Caparini, Marina: *Privatising Security: law, Practice and Governance of Private Military and Security Companies*, Geneva, 2005.

³⁶ За заканите види во: Fabien, Mathieu; Dearden, Nick: *Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military and Security Companies*, War on Want, London, 2006, стр. 13-16.

³⁷ Alessandro Dal Lago, “The Global State of War“, *Ephemera – Global Conflicts*, vol. 6, no. 1, February 2006, во *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011.

поголема или во помала мера, во зависност од финансиските можности на корисниците. И во двата контекста настанува нешто што ја поткопува филозофијата на државата и нејзината централна улога како обезбедувач на безбедноста. Наспроти класичната дефиниција на Макс Вебер за државата како политичка заедница, која што располага со ексклузивен и легитимен монопол на употреба на сила, сега фокусот на моќта се поместува или дефокусира и на ниво што ја надминува државата и на субдржавно ниво (со приватизацијата). Но двете навидум спротивни тенденции имаат точка на поврзување, а тоа е: начинот на војување. Така, приватните воени и безбедносни компании сè повеќе преземаат остварување функции што традиционално се сметаа за ексклузивни за државната воена организација. Во Ирак и во Авганистан, но и во подрачја каде што се остваруваат хуманитарни и други мировни мисии на ООН (Косово, Дарфур) се ангажираат т.н. контрактори. Процесот на приватизацијата на безбедноста се покажува како еден од најпрофитабилните и најбргу растечките индустрии, а интересно е што услугите на овие компании ги користат државните и меѓународните структури, но и невладини, хуманитарни организации и мултинационални компании. Со други зборови, приватните безбедносни компании или недржавните безбедносни формации израснаа во еден од најзначајните актери на меѓународната безбедност.³⁸

Генерално, приватизацијата на безбедноста може да се разгледува од различни аспекти, но сепак, недостасува формална дефиниција за приватизација. Тоа што најмногу ја карактеризира приватизацијата е реалокацијата на јавното сопствеништво, имотот, функциите, сервисите, менаџментот или задачите во приватни раце. За целите на оваа книга приватизацијата е дефинирана како промислен и политички базиран трансфер на одредени јавни функции, задачи или сервиси од државата на приватни актери коишто понатаму ги изнесуваат за профитна основа.³⁹

Приватизација не опишува една владина иницијатива, туку се состои од хост на владини иницијативи врз основа на неокла-

³⁸ Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

³⁹ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, p.2.

сичната економија, економскиот рационализам и неолибералната идеологија. Во понудата на јавни бенефиции оваа обврска се претвора во склучување договори за владините услуги со комерцијализацијата на владини институции, како и продажбата или делумна продажба на јавниот сектор. Приватизацијата е тренд во институционално и во економско силната држава.⁴⁰

Денес во светот постои тенденција на зголемување на приватизација на безбедносниот сектор. Постојат само мал број држави во кои не се одвива овој процес на приватизација. Зголемувањето на бројот и значењето на приватните компании што даваат услуги од воен и од безбедносен карактер и услуги во делот на физичко-техничките обезбедувања претставуваат глобален феномен кон крајот на XX век и почетокот на XXI век. Со тоа, државата и нејзините институции не се веќе единствени субјекти што се грижат за надворешната и за внатрешната безбедност на своите граѓани.⁴¹ Во тој контекст, постојаната ерозија на државниот монопол над сите форми на организирано насилство е предизвикана од неможноста државата на традиционален начин ефикасно да одговори на современите предизвици, ризици и закани настанати по завршувањето на Студената војна.⁴² На ова треба да се надополни и фактот дека по завршување на Студената војна се јавува процес на масовни отпуштања на персоналот во одбранбениот сектор (потребата од мал персонал и помали вооружени сили) за да се намалат државните трошоци поврзани со безбедноста. Намалувањето на бројниот сооднос на персоналот во безбедносниот сектор ја зголеми понудата од обучена и висококвалификувана работна сила која што потоа со нетрпение е барана од страна на приватните компании заинтересирани за безбедносниот бизнис. Исто така, интересот за одредени региони во светот, појавата на нови војни во земјите во развој во текот на 90-тите години на минатиот век и тенденцијата за користење услуги од военообучените лица резултирале со вклучување

⁴⁰ Freeman J., *Extending Public Law Norms Through Privatization*, Harvard Law Review 116, 2003, p.1287.

⁴¹ Schreier F. and Caparini M., *Privatising Security: Law, Practise and Governance of Private Military and Security Companies*, Geneva, DCAF, 2005, p. 1.

⁴² Small M., *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nationstate in Africa*. Durban, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2006, p. 4.

на приватниот безбедносен сектор како сериозен играч во поширокиот безбедносен контекст и негово прераснување во сериозен актер.⁴³

Приватизацијата на безбедноста е сега широко прифатен феномен, повеќе отколку во кој било претходен период во историјата на модерна нација-држава. Приватизацијата генерално подразбира пренос на сопственоста или операции од државата на приватни субјекти.⁴⁴ Значи, приватизацијата на безбедноста е резултат на промената на начинот на војување, промената на правилата на војување во меѓународните односи, како и промената на изворите на загрозување што се идентификуваат како најдиректни и најфатални.⁴⁵ Исто така, може да се заклучи дека приватизацијата на безбедноста е „вакуум“ што се создава во областа на потребите за безбедност и политичките реформи во однос на спроведувањето на безбедноста и стратегиските постулати, и од друга страна напливот на приватни корпорации со широк асортиман од услуги. Сепак, трендот на одродување на безбедносните функции од државата и трансфер на правото на употреба на насилство од страна на приватни субјекти и понудата на безбедност на пазарот може да биде гледан од позитивен аспект, или пак критички. Од една страна, примерите како Сиера Леоне и Ангола одат во прилог на употребата на приватните безбедносни компании, а пак нивните нејасни надлежности и неможност да се утврди нивната одговорност и конкретна застапеност на терен дури и од страна на најдемократски развиените влади на западните земји создаваат впечаток дека корпорациите што стојат зад модерните платеници само дополнително ја отежнуваат и ја компликуваат ситуацијата на терен.⁴⁶

Преточувањето на наследно добиените државни функции за одржување на редот и мирот во внатрешните работи, како и одржување на безбедноста и зачувување на виталните вредности во меѓународните односи во рацете на приватните корпорации претставува сериозен удар за ефикасноста, капацитетот, мора-

⁴³ Nyamuya M., et.al. *Private Military Companies & International Law: Building New Leaders of Legal Accountability & Responsibility*, 2009, pp. 99-104.

⁴⁴ <http://www.answers.com/topic/privatization>

⁴⁵ Loverdos, J.P., Armendaris, L.: *The Privatization of Warfare, Violence and Private Military and Security Companies. A Factual and Legal Approach to Human Rights Abused by PMSC's in Iraq*, Estudilogo, 2011. pdf

⁴⁶ Branović, Ž.: *The Privatization of Security in Failing States: A Quantitative Assessment*. DCAF, occasional paper no. 24. Geneva, 2011.

лот и функционирањето на државните институции со традиција и хиерархија.⁴⁷ Државите можат да го заштитат својот примат во спроведувањето на безбедноста и да ги ублажат недостатоците на операциите ако преземаат неколку чекори, и тоа:

- лансирање компетитивни понуди за секој договор и желба да се постигнат повеќе понуди;
- воздржување од доделување договори со трошоци плус на сервиси чиј аутсорсинг е со првенствена намера да се зголеми ефикасноста на трошоците;
- избегнување договарање услуги со фирми што уживаат монопол на пазарот;
- посветување повеќе внимание на договорите откако ќе се исплатат надоместоците;
- менаџмент со кој значително ќе се зголеми капацитетот и авторитетот на институциите за надзор;
- избегнување договорите за супервизија да се префрлат на приватните агенции и
- пресметување на цената на менаџментот со договорите кога се зема предвид опцијата за служби што вршат аутсорсинг.⁴⁸

Државите како политички ентитети со најголем легитимитет во меѓународните односи можат со своите политички и стратески одлуки да го спречат понатамошното распространување на приватните воени и безбедносни компании или барем во најмала рака да го контролираат нивното присуство и ниво на вклученост со следниве методи:

- со ефективна регулација на активностите и операциите на приватните воени и безбедносни компании како на национално, така и на меѓународно ниво, во согласност со препораките на Работната група на ООН за употребата на платениците;
- менување на климата на општа неказнетост што преовладува на повеќе локации каде што успева приватниот безбедносен сектор (на пример, постконфликтни држави);
- експлицитно зацртување на одговорностите на примарните изведувачи за подизведувачките активности;

⁴⁷ http://www.langtoninfo.com/web_content/9780521867047_frontmatter.pdf

⁴⁸ Tzifakis, N., *Contracting out to Private Military and Security Companies*, Center for European studies, 2012.

- демонстрација на нулта толеранција кога се во прашање сериозни случаи на лошо раководење во кои се вклучени корпорации или поединечни наемници, и
- исклучување, или целосно елиминирање на повратнички и сериозно небрежни или бескрупулозни корпорации (и нивни филијали) за идни договори.⁴⁹

3.1. ПОИМ ЗА БЕЗБЕДНОСЕН СЕКТОР

Поимите „безбедносен сектор“ и од него изведениот поим „безбедносен систем“ според содржината и опфатот се пошироки од традиционалните поими како што се „одбранбен сектор“ и „одбранбен систем“. Одбранбениот сектор може да се дефинира како подобласт на безбедносниот сектор и него го сочинуваат војската и државните организации и институции кои што имаат извршна контрола над неа. Од друга страна, поимот „безбедносен сектор“ бара целина на конкретното општество и на институциите што му припаѓаат и тој бара промена во начинот на размислување и практикување на безбедноста, јасни конституционални и институционални ангажмани, рedefинирање на работите и задачите на сите компоненти на безбедносниот сектор (војска, полиција, разузнавачки служби итн.) и зајакнување на меѓународната безбедносна соработка изразена преку поголем степен на безбедносна интеграција.⁵⁰

Безбедносниот сектор без сомнение е нов концепт што се грижи за работите поврзани со безбедноста во државата и којшто едноставно е тешко да се дефинира, затоа што се има впечаток дека колку повеќе се зборува и пишува за него, сè помалку станува јасно што тој значи. Ова јасно укажува дека безбедносниот сектор по својата дефиниција е интегрирана целина составена од бројни субјекти и тела кои се ангажирани во вршење на повеќе различни задачи што треба да се надополнуваат, усогласуваат и заеднички да се синхронизираат. Оваа иницијалност нè упатува на заклучокот дека постои консензус во врска со неговата комплексност и мултидимензионалност, но кога се доаѓа

⁴⁹ Avant, D.D., *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*, Cambridge University Press, 2005.

⁵⁰ Секулоски М., *Јавни надзор сектора одбране у Републици Србији*, во Преглед законодавства система одбране Републике Србије, Институт за упоредно право, Београд, 2007, стр. 59.

до неговата практична дефиниција и операционализација, проблемот ја добива својата вистинска тежина. Како и да е, анализите говорат дека постојат речиси толку дефиниции колку што има научници и институционални актери кои се обидуваат да дефинираат што опфаќа „безбедносниот сектор“. Се смета дека и покрај постоењето на една широка лепеза на дефиниции, сепак, постои големо преклопување во генералната дефиниција за безбедносен сектор.

Наједноставниот начин на дефинирање на безбедносниот сектор би се свел на определбата дека безбедносниот сектор има своја политичка и безбедносна страна. На пример, во контекст на документите што се користат од страна на Пактот за стабилност на Југоисточна Европа, безбедносниот сектор ги опфаќа оние владини институции кои имаат овластувања да употребат или да наредат употреба на сила, присила или да лишат од слобода; тука се и институциите што имаат надлежност да ја заштитат државата и нејзините граѓани, како и оние цивилни структури што се задолжени за надгледување, контрола и менаџмент со безбедносните сили, односно освен политичките институции, дефиницијата ги опфаќа и воените и паравоените структури, разузнавачките служби, полицијата, пограничните структури, царината, судскиот и казнениот систем, како и парламентарниот, судскиот и административниот менаџмент и надзор над овие структури.⁵¹

Според една друга, теориски влијателна дефиниција која е симбиоза на размислувања на неколку автори, безбедностиот сектор е дефиниран како оние државни институции чија првенствена задача е да се обезбеди сигурност, безбедност и стабилност на граѓаните и државата, како и оние цивилни структури кои се одговорни за нивно управување и супервизија. Таквите државни институции ги вклучуваат вооружените сили, полицијата, разузнавачките и граничните служби, како и цивилната администрација што е одговорна за подготвување и имплементирање на внатрешната и на надворешната безбедносна политика. Исто така, безбедносниот сектор ги вклучува паравоените единици и приватните безбедносни компании.⁵²

⁵¹ Working Table III, *Security and Defence Issues: The SSR. Regional Conference*, Bucharest, 25-26 October 2001; дефиницијата е исто така достапна и на: www.stabilitypact.org.

⁵² Пошироко види: *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, Bryden Alan and Fluri Philipp (eds.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003, p.85; *Security Sector Expert Formation – Achievements and Needs in South East Europe*, Fluri P. and Law D. (eds.), Geneva, May 2003, p.41;

Според елаборацијата на Дамеин и Пејд поимот „безбедносен сектор“ денес покрај традиционалните конституенси (војска и полиција) ги опфаќа и сите оние органи на државата што се овластени да носат и да употребуваат оружје, односно да применуваат сила: граничните единици, разузнавачките служби, финансиската полиција, специјалните антитерористички единици, царината, судските и затворските служби. На сето тоа треба да се додадат и формациите што изникнаа од тековната приватизација како делови на секторот за безбедност и вооружените сили.⁵³

Доста темелна дефиниција за безбедносниот сектор има дадено Ханс Борн. Според него, во зависност од обемот на елементите коишто го сочинуваат безбедносниот сектор, тој може да се разгледува во потесна и во поширока смисла. Во потесна смисла, безбедносниот сектор може да се дефинира како оние државни организации чија главна одговорност е заштита на државата и нејзините конституитивни заедници. Во поширока смисла, безбедносниот сектор вклучува пет групи на институции и организации, и тоа: а) безбедносни сили што имаат мандат да користат или да се заканат дека ќе користат легитимна сила за да ја заштитат безбедноста на државата и нејзините граѓани, вклучувајќи ги и воените и паравоените сили, граничната полиција, националната и локалната полиција и оние организации како безбедносните и разузнавачките служби кои треба да им служат на интересите на националната безбедност. Нивниот спектар ја вклучува домашната и надворешната безбедност како и јавната и приватната безбедност; б) државни институции кои вршат надзор и цивилни власти кои имаат улога во управување и/или мониторинг на овие групи. Институциите имаат формално мандатна улога, како што е случајот со кабинетите на претседателот и премиерот, советодавните тела за национална безбедност, советите за национална безбедност, советниците за безбедност, министерствата, парламентите, парламентарните комисии и надзорните институции составени од цивилни експерти. Важна е дистинкцијата помеѓу законодавството и егзекутивата. Извршната власт практикува на безбедносниот апа-

Sourcebook on Security Sector Reform, Fluri P., Hadžić M. (eds.) Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces/Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, Geneva/Belgrade, 2004, p. 275.

⁵³ *Security Sector Reform: The Challenges and Opportunities of the Privatisation of Security*, Damian, Lilly D. and Page T., (eds), International Alert, London, 2002.

рат директна контрола од централно, регионално и локално ниво, го одредува буџетот и ги поставува главните насоки и приоритети на активностите на безбедносните сили. Законодавната власт практикува парламентарен надзор со донесување закони што ги дефинираат и ги регулираат безбедносните служби и нивните овластувања и со усвојување соодветни буџетски апропријации; в) институции одговорни за гарантирање на владеењето на правото, вклучувајќи го судството, министерството за правда, казнениот систем, правобранителството и комисиите, а во некои инстанци и меѓународната заедница; овие институции надгледуваат дали безбедносните сили оперираат во рамките на меѓународниот хуманитарен закон, уставот, релевантните закони, професионалните кодови како и респект за човековите и цивилните права, г) организации што играат повеќе неформална улога во надзорот, како организациите на цивилното општество, универзитетите, невладините организации, истражувачки институти, академскиот сектор и медиумите и д) недржавните безбедносни сили, што може да ги вклучат ослободителните армии, герилата и приватните безбедносни компании како и безбедносните консултантски фирми.⁵⁴

Се смета дека релевантна анализа за поимно-категоријалното дефинирање на безбедносниот сектор има дадено Хајнер Ханги (Heiner Hänggi). Овој автор безбедносниот сектор го разгледува од безбедносна и од владејачка перспектива.⁵⁵

Од *безбедносна перспектива*, безбедносниот сектор се однесува на широкиот поим за безбедност, бидејќи не се покрива единствено само војската, туку ја осознава важноста, а во некои држави доминантна улога имаат силите на невоената безбедност во осигурувањето на јавната безбедност (внатрешна или надворешна). Според тоа, безбедносниот сектор ги вклучува сите оние државни институции што имаат формален мандат да ја осигураат безбедноста на државата и нејзините граѓани против актите на насилство и принуда, како што се вооружените сили (домашни или странски), полицијата, жандармеријата и паравоените сили, разузнувачките и тајните служ-

⁵⁴ *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, Bryden, Alan and Fluri Philipp (eds.), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003, pp. 43-44.

⁵⁵ Heiner Hänggi, *Conceptualising Security Sector Reform and Reconstruction, во Reform and Reconstruction of the Security Sector*, Bruden A. and Heiner Hänggi (eds.), Lit Verlag Münster, 2004, pp. 5-6.

би, граничните и царинските служби, како и судските и казнените институции. Покрај посочените елементи, исто така и силите како герилата и ослободителните армии, недржавните парламентарни организации, како и приватните воени и безбедносни компании мора да бидат сфатени или како дел од *де факто* безбедносниот сектор, или барем како важни актери во формирањето на управувањето на безбедносниот сектор. Сепак, безбедносниот сектор, како што е дефиниран во широка перспектива – ќе вклучува утврдени и неутврдени безбедносни сили.⁵⁶

Табела 1. Дефиниции за безбедносен сектор

Перспек- тиви	Дефиниција А	Дефиниција Б	Дефиниција В	Дефиниција Г	Фокус
Потесна	Безбедносни сили	Групи со мандат да ги отстранат ин- струментите на насилство	Најважни безбедносни актери	Организации овластени да употребат сила	Државно- центрични
	Цивилен менаџмент и надзорни тела	Институции со улога во менаџирање и мониторинг	Безбедносен менаџмент и надзорни тела	Цивилен менаџмент и надзорни тела	
Поширока		Судство, казнен сис- тем, чове- кови права и народен правобрани- тел	Правни и извршни институции	Правни и извршни институции	Хумано- центрични
			Нестатутар- ни безбед- носни сили	Нестатутарни безбедносни сили	
				Нестатутарни цивилни и општествени групи	

Извор: Reform and Reconstruction of the Security Sector, Bruden A. and Heiner Hänggi (eds.), Lit Verlag Münster, 2004, стр. 6.

⁵⁶ Исто., стр. 6-10.

Од *владејачка перспектива* безбедносниот сектор ги покрива елементите од јавниот сектор одговорни за држењето монопол на принудна моќ и по традиција има клучна улога во самата држава. Ова ги вклучува и изгласаните и назначените цивилни власти одговорни за управување и контролирање на безбедносниот сектор, олицетворени во извршната власт односно релевантните министерства (т.н. „моќни министерства“, особено министерството за одбрана и министерството за внатрешни работи), парламентот и неговите специјализирани комисии.⁵⁷

Наведените институции не се единствените што се инволвирани во активностите на националната безбедност и безбедносниот сектор. На некој начин, министерствата за финансии, транспорт и врски и многу други, исто така, имаат одредени улоги и функции во безбедносниот сектор.

Од изнесените интерпретации и толкувања, безбедносниот сектор може да се подели на три столба, и тоа:

а) групи со мандат да употребуваат инструменти на насилство – воени, паравоени и полициски сили;

б) институции со улога во менаџирање и мониторинг на безбедносниот сектор – цивилни министерства, парламенти и невладини организации;

в) тела одговорни за гарантирање на владеењето на правото – судството, казнениот систем, бранителите на човекови права. Во овие области овие тела се особено слаби и таа улога ѝ припаѓа на меѓународната заедница.⁵⁸

Наведената поделба упатува на заклучокот дека за да може непречено да ја остварува својата функција безбедносниот сектор треба да биде ефикасен. Ефикасноста на безбедносниот сектор подразбира функција на параметри што се состојат од практично дефинирани и општествено прифатливи цели, транспарентен менаџмент и расположливост на одредени ресурси, вклучувајќи и хумани ресурси. Ефикасен менаџмент на безбедносниот сектор бара исполнување на четири главни цели. Првата цел е интеграција на институциите и телата во рамките на безбедносниот сектор. Втората цел е постигнување

⁵⁷ Исто., стр. 6-10.

⁵⁸ Hendrickson, Dylan, *A Review of the Security Sector Reform*. London: The Conflict, Security and Development Group funded by DfID, Centre for Defence Studies at King's College London, September, 1999, p. 29.

интеграција на безбедносниот сектор со другите институции, тела и организации на државата и општеството. Третата цел е постигнување интеграција во секоја институција и тело на секторот. Четвртата цел е интеграција на националниот безбедносен сектор со безбедносниот сектор на евроатлантската заедница.⁵⁹

3.2. ПОИМ ЗА ПРИВАТЕН БЕЗБЕДНОСЕН СЕКТОР И ЗА ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ

Приватниот безбедносен сектор главно се состои од приватни воени и безбедносни компании, како и од приватни агенции за обезбедување кои што со текот на годините стекнаа голема популарност меѓу државите, меѓународните организации, корпорациите и физичките лица, докажувајќи дека може да бидат поефикасни и поефективни од јавната безбедност и дека во многу случаи можат да понудат повисоко ниво на безбедност во споредба со нивните колеги од сферата на јавната безбедност,⁶⁰ со што поединците и заедниците, сè повеќе му укажуваат доверба на приватниот безбедносен сектор и им дозволуваат тој да се грижи за нивната безбедност.⁶¹

Историски гледано наназад, приватниот безбедносен сектор и општо приватната безбедност во разни форми и во различни историски услови егзистирале уште од древни времиња. Луѓето отсекогаш сакале да ги заштитат своите вредности и изнаоѓале начини како да се организираат за да го постигнат тоа.⁶² Тоа што денес се нарекува приватна безбедност е синхронизиран механизам што придонесува во справувањето со новите извори на загрозување, има доволно сопствени ресурси да ги изнајмува своите добра и услуги на владите, а исто така има и тенденција да биде соодветно регулиран во државните и во меѓународните односи.⁶³

⁵⁹ Management of Defence, Democratic and Civilian Control, Including Integration of Security Sector, p. 8.

⁶⁰ Macias A., *Privatization of Security: a Strategy for Peace or War?* 2001, pp. 2-4.

⁶¹ Small, M., *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nationstate in Africa*. Durban, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2006, p. 4.

⁶² <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/bjs/grants/232781.pdf>

⁶³ Abrahamsen R. Williams M., *Security Beyond the State. Private Security in International Politics*. Cambridge University Press, 2011.

Зголемената побарувачка на услуги од приватната безбедност на глобално ниво наведува на потреба од теоретско утврдување најнапред на поимот приватен безбедносен сектор. Тој е еден вид комбинација од полуплатенички, полусервисен субјект, сектор произлезен од воено-индустрискиот комплекс, што галопирачки се шири според своето учество во мисиите за одржување на безбедноста на национално и на меѓународно ниво.⁶⁴ Денешната институционализација и структурно уредување на приватниот безбедносен сектор е резултат на повеќе вековна еволуција и оформување на компаниите и на индустријата во чија надлежност се функциите на овој сектор.⁶⁵

Во современи услови на дерегулирани и олеснети од царини, отворени светски пазари и експанзија на либерална демократија во глобални рамки, приватниот безбедносен сектор зазема значајна улога во водењето на меѓународните безбедносни текови.⁶⁶ Приватниот безбедносен сектор е поим присутен во повеќе сфери. Од една страна, може да ја одразува политичката вклученост и тешкотијата демократски да се регулира, со оглед на фактот дека приватниот безбедносен сектор се однесува според економски принципи, кои се косат со либералност, а исто така го саботира и регионалното интегрирање. Може да се однесува на приватниот бизнис корпус во безбедносниот сектор, најмен да се грижи за националната безбедност и да дава разни безбедносни услуги паралелно со државата како одговор на неможноста да се справи со современите закани или може да се однесува на силите што државите ги испраќаат во директно борбено учество во завојуваните места, или пак за некои разузнувачки активности за кои се специјализирани.

Поимот „приватен безбедносен сектор“ и поимот „приватна безбедност“ според содржината и услугите што ги даваат на крајните реципиенти се синоними. По правило, приватната безбедност според опфатот значи исто што и приватниот безбедносен сектор, но можно е и нијансирање на тоа значење. Така, не е погрешно да се каже дека

⁶⁴ Spear J., Market Forces: The Political Economy of Private Military Companies. Economies of Conflict, Private sector activity in armed conflict. Fafo, 2006.

⁶⁵ Del Prado J. G., The Privatization of War: Mercenaries, Private Military and Security Companies. Center for research of globalization. November 7, 2010.

⁶⁶ Дафилд М., *Глобално владеење и нови војни и спојување на развојот и безбедноста*, Арс Ламина ДОО, 2001.

кај приватната безбедност во споредба со приватниот безбедносен сектор тежиштето се става на постојаноста, односно на континуитетот, но сепак, и приватната безбедност и приватниот безбедносен сектор се ориентирани кон јакнење на сопственичката структура со оптимализација на работите и строга комерционализација во извршување на работите.

За повеќето адвокати, правници и научници, приватната безбедност е *terra incognita* – дива, неозначена и во голема мера неистражена област. Сепак, сè поголем број, владини органи и тела најмуваат приватни безбедносни агенции да патролираат и да ги штитат владините згради, населбите, јавните установи и парковите. Мал, но значителен број локални влади почнуваат да експериментираат со поширока употреба на „приватната полиција“. ⁶⁷

Претставата за приватната безбедност варира од таа за бандите безмилосни криминалци, до онаа за моќните и богати корпорации кои што влијаат на политичките одлуки на најмоќните светски предводници. ⁶⁸

Под широкиот термин „приватна безбедност“ денес спаѓа опсегот организации како безбедносни корпорации, компании за безбедносна заштита, фирми за блиндирани возила, служби за истрага, фирми за менаџмент со казнено-поправни установи и многу други. ⁶⁹ Лицата кои работат може да бидат вооружени или невооружени, може да се привремено вработени или пак со договор и може да имаат различен степен на моќ, во зависност од општествената гранка што ја обезбедуваат. ⁷⁰

Работната група за приватна безбедност ја дефинира „приватната безбедност“ едноставно како „бизнис претпријатија што обезбедуваат услуги и производи за достигнување заштита“ и ја даваат следната сложена работна дефиниција според која приватната безбедност ги вклучува самовработените индивидуалци и приватно финансирани здруженија и организации што обезбедуваат услуги поврзани со

⁶⁷ http://www.ohoasis.com/assets/documents/asis_guidelines_for_pso.pdf

⁶⁸ <http://www.cato.org/publications/speeches/shadow-force-private-security-contractors-iraq>

⁶⁹ History of Private Security, pdf.

⁷⁰ Carafano, J. J. *Private Sector, Public Wars: Contractors in Combat – Afghanistan, Iraq and Future Conflicts*. Greenwood publishing group, 2008.

безбедноста на посебна клиентела за надомест, за поединците или здруженијата што ги најмуваат или вработуваат, со цел да ги заштитат поединците, приватната сопственост или интересите, од различни ризици,⁷¹ односно приватната безбедност ги опфаќа самовработените поединци и приватно финансираните бизнис ентитети и организации што овозможуваат услуги поврзани со безбедност за специфична клиентела за исплата,⁷² за поединецот или за ентитетот кој ги вработува и задржува, или за нив самите, со цел да го заштити нивниот персонал, приватниот имот и интереси од различни опасности.

Приватната безбедност Воклов ја дефинира како „комерцијални субјекти чиј бизнис се состои од менаџирање на организираниите сили и информации“ што работат за стекнување профит.

Грин и Фишер ја елиминираат идејата за стекнување профит во нивната дефиниција, тврдејќи дека повеќе приватни објекти, како болници и училишта, вработуваат приватни безбедносни сили, но тие не постојат за да генерираат профит. Грин и Фишер предлагаат приватната безбедност да се дефинира како нејавна служба што обезбедува заштита на определени индивидуалци или организации.⁷³

Други дефиниции се далеку потесни во рамката, сметајќи ја безбедноста во контекст на приватната полиција. На пример, Ширинг и Кемпа го дефинираат „private policing“ како „не-државни агенции што свесно партиципираат во процесот на донесување и гарантирање на безбедноста“.⁷⁴

Врз основа на претходните дефиниции може да се заклучи дека на терминот „приватна безбедност“ му недостига прецизна дефиниција. Дефинирањето на овој термин е тешко бидејќи не може да се созда-

⁷¹ Private Security: Report of the Task Force on Private Security, Washington, DC: National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals, 1976, p. 3.

⁷² <http://my.safaribooksonline.com/book/operations/9780750684323/chapter-3-defining-security-sole/48#X2ludGVybmFsXoJ2ZGVwRmxhc2hSZWFkZXI/eG1saWQ9OTc4MDc1MDY4NDMyMy8oOA==>

⁷³ Green G and Fisher R.J., Introduction to Security, Boston: Butterworth-Heinemann, 1987, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.

⁷⁴ Shearing C.D. and Kempa M., The Role of Private Security in Transitional Democracies, 2001, p. 206, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005, p. 206.

де прецизна дефиниција без притоа приватната безбедност да биде идентификувана врз основа на изведување одредени функции и активности од јавна природа. Секако, терминот вклучува активности во приватниот сектор, но постојат несогласувања околу конкретните активности што придонесува да има недостиг на општоприфатена дефиниција за приватната безбедност.

3.3. КОМПЛЕМЕНТАРНИ БЕЗБЕДНОСНИ ФУНКЦИИ

Денес имаме погрешна претстава дека заедничкото дејствување на јавната и на приватната безбедност е тешко да се постигне, но, сепак, има ситуации во кои реализирањето на заедничките цели некогаш оди рака под рака и најчесто не се свесни за тоа. Идејата дека полицијата е единствениот формален авторитет што е задолжен за заштита на јавниот ред е погрешна. Практиката говори дека полицијата сè повеќе се потпира на приватниот безбедносен сектор и на него гледа како на рамноправен партнер и полека му препушта работи што беа во ексклузивитет на јавната безбедност како заштита на јавни објекти, аеродроми, музеи итн.

Значи, врската помеѓу полицијата и приватниот безбедносен сектор заслужува посебно внимание. Оваа врска повеќе пати се покажала како добра платформа особено кога станува збор за поврзување во единствен систем за безбедност. Не може да се негира дека постојат многу потенцијални проблеми врзани за соработката, и ако се остави да се акумулираат, може да направат несогледливи последици. За жал, овој однос е попречен од недостаток на заемно почитување, во што мора да се признае води полицијата. Полицијата традиционално на себе гледа како на добро обучени и мотивирани професионалци, нешто што според некои истражувања им недостасува на работниците на приватното обезбедување, од што произлегува нивната оправданост за овој став. Дел од проблемот произлегува од сериозен недостаток на разбирање на меѓусебните улоги во остварување на замислените безбедносни задачи. Дел од проблемот е во образованието и во образовниот профил на кадрите, додека посериозен проблем можеби е и фактот дека работата на приватната безбедност порано или подоцна завршува со интервенција на полицијата.

Соработката меѓу овие два субјекта на единствениот (интегриран систем за безбедност) е можеби највидлива и најпродуктивна во областа на корпоративниот криминал. Своевремено директорот на ФБИ Вилијам Вебстер силно ги ориентирал истражните ресурси на ФБИ

кон приватната безбедносна индустрија за откривање, истражување на овие криминални активности. Тој сметал дека приватната безбедносна индустрија им служи на бизнисите и дека таа е „во првите редови“ каде што всушност се случува корпоративниот криминал. Вебстер ја истакнал улогата и важноста на приватната безбедност, упатувајќи апел до приватната безбедност да им помогне со своето учество во остварувањето на функциите на јавната безбедност.

Многу полицајци јасно ја сфатиле и ја прифатиле важноста на социјалната инклузија на приватно обезбедување во спречувањето на криминалот. Добро координирано и усогласено работење на овие сектори може да се прошири на куќи и станови и на соседството, што ќе резултира со навистина ефективна полиција (јавна и приватна) за спречување социјален криминал. Во оваа смисла, станува јасно дека активностата на приватниот сектор за безбедност не е само „продавање безбедност“, туку и едукација на луѓето за тоа како тие може да се заштитат себеси. Оваа важна улогата на приватната безбедност ја прави природен сојузник на полицијата и значително ја насочува против криминалот. Така, полицијата и приватната безбедност се во добивка, но што е уште поважно компаниите добиваат најмногу: безбедна и мирна средина во која луѓето може да живеат и да работат.

Во последно време, евидентна е и соработката во борбата против тероризмот, каде што приватната безбедност се појавува како продолжена рака на полицијата и државните субјекти одговорни за борба против тероризмот, и се појавува како субјект кој е најмногу на теренот и територијално покрива повеќе простор, односно повеќе од 90% од сите згради што можат да бидат предмет на терористички напади. Масовноста на тероризмот изразена според бројот на извршени терористички акти, бројот на учесници, зафаќањето на меѓународниот простор и катастрофалните последици покажало дека ниту една држава нема доволно ресурси за да го покрие целиот простор и сите објекти во антитерористичката заштита. Во таа смисла, не постои посоодветна, подобро обучена и подобро подготвена структура од приватниот безбедносен сектор која би можела да се приклучи во борбата. За тоа сигурно се свесни и врвните менаџери на приватните безбедносни агенции, а така сме сведоци на сè подобра опременост за антитерористичка борба, при што освен обуката на веќе вработените не е запоставена ниту обуката и проверката на лицата кои се кандидати за вработување во приватното обезбедување. Со давање помош и поддршка на приватната безбедност во наведените

настојувања всушност добиваме огромен хармонизиран и ефикасен систем со можност за дејствување на најшироки области. Сè оди дури и чекор понатаму во однос на заедничката обука и развој на заеднички стратегии и технички ресурси кои сега работат како еден систем. Така, приватната безбедност не може да се гледа повеќе како посебен ентитет во контекст на чувар на зграда или инсталатор на аларми против кражба. Приватното обезбедување денес се препознава како видлив и нераскинлив дел од корпорациите или од бизнисите и кон него се применува систематски пристап; тоа е потсистем на големиот општествен систем со јасно дефинирани цели и функции при што неговото дејствување е ограничено со законска регулатива што е усогласена со другите социјални актери во областа на безбедноста. Исто така, приватното обезбедување не треба да се гледа како трошок, туку како систем што им овозможува на корпорациите заедно со општеството да преживеат, да работат и да се развиваат. Да се биде модерен корпоративни директор денес значи да се биде и бизнис менаџер и експерт за безбедност.

Областа за превенција на загуби во смисла на безбедноста вклучува одговорност на менаџерот за безбедност за целокупната безбедност, особено за заштита од пожар, безбедност на документи, лична сигурност, заштита на здравјето, безбедност при работата, спречување злоупотреба на психоактивни супстанции, насилство на работното место, заштита на трговски тајни и друго. Менаџерите за безбедност на мултинационалните компании мора да бидат способни за високософистицирана стратегиска безбедносна анализа на која корпоративниот менаџмент може да ги заснова бизнис одлуките.

Како што е претходно наведено, улогата на лидерството е првична, бидејќи мора навремено да иницира акција, да ги определи општите цели, општите политики и широчината на програмите за заштита.

Странските искуства, модифицирани на нашето опкружување, претставуваат добар предуслов за воспоставување и функционирање систем што обезбедува соодветна заштита на лица, на имот и на бизнисот.

Еднаш воспоставениот систем за безбедност на компанијата не значи крај на сите активности по ова прашање, туку напротив во текот на сиот животен век на една организација – компанија, системот постојано доживува нови дополнувања, измени и надградби во согласност со сите промени што имаат значително влијание врз неговата ефикасност.

Оваа форма на безбедност – заштита обезбедува многу варијанти и можности и постојано се развива.

Секоја компанија претставува организација за себе, една микро-целина што функционира според некои свои правила и принципи во согласност со условите на пазарот и знаењата и вештините на менаџерите. Затоа тимот и системот за безбедност на компанијата, не се воведува стандардно, на ист начин за истите облици секогаш и секаде, туку се приспособува на потребите на одредена компанија.

Секоја нова ситуација нуди можност за користење нови комбинации и форми на обезбедување на лицата, имотот и на бизнисот.

Покрај наведеното, многу голем проблем е и сегашниот профил на вработените кадри, особено на места каде што се појавуваат како непосредни извршители на обезбедување на компаниите. Тие се претежно луѓе кои дошле на тоа работно место поради неможноста на компанијата да ги стави на друга соодветна позиција. Тоа е, исто така, условено од локацијата на службата за обезбедување на компанијата, што главно се наоѓа во рамките на општите и на заедничките служби на компанијата, наместо поради нејината важност да е директно поврзано со раководството на компанијата.

Бидејќи системот за безбедност има значајно место во функционирањето на компанијата, тој е и носител на овие операции – менаџер за обезбедување, составен дел од административната структура на компанијата.

На крај треба да се напомене дека важноста на решавањето на овој проблем е повеќекратна. Тоа може да придонесе за пообјективно планирање и организирање на безбедносниот систем, создавајќи реална процена на ситуацијата и на безбедносните закани за бизнисот, организација на работата, планирање на кадрите, нивна едукација, правилна употреба на безбедносните ресурси како и управување со системот за безбедност, а сето тоа со цел да се намалат загубите на компанијата и подобрување на нивниот бизнис и понатамошен развој на компанијата.

III глава

ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

1. ОПШТО ЗА ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ

Кога размислуваме на приватна безбедност, прво нешто на што си асоцираме е дека станува збор за приватно вработена група најмена да ја осигура безбедноста на некој ноќен локал. Приватната безбедност сепак е далеку поширока во обем. На пример, некоја личност има изнајмено услуга од некоја приватна агенција за обезбедување која нуди и систем за набљудување со камери за да го набљудува имотот на која тој и плаќа месечен надоместок за оваа услуга. Неодамна, една голема банка ги известила нејзините клиенти што го користат нејзиниот онлајн банкарски сервис за инсталацијата на новиот систем за безбедност кој е дизајниран да им помогне на клиентите да си ги заштитат своите податоци и да спречи недозволено обелоденување на нивните приватни информации. Ваквите активности, заедно со многу други се дизајнирани да ги заштитат лицата и нивниот имот, а му припаѓаат на концептот на приватна безбедност,⁷⁵ односно на заштитата што не спаѓа или не ја дава државната власт.⁷⁶

Приватното обезбедување и приватната безбедност кажано на класичен егзактен начин може да се разбере преку следниот пример. Ако слетате на Хитроу (Heathrow) аеродромот во Велика Британија, вработени лица од приватна компанија за обезбедување се овластени со законот да го отворат вашиот багаж и да ве претресат. Доколку допловите до одредени британски пристаништа, можеби ќе видите дека ги обезбедуваат приватни компании. Преживувајќи го тоа, ако патот ве води со воз до Лондон, ќе бидете надгледувани од Британската транспортна полиција која е еден вид хибридно тело што не е ниту јавно ниту приватно. Кога ќе излезете на улиците и дали барем единствено тогаш влегувате под јурисдикцијата на она што мислите дека е вистинската полиција. Потоа, ако влезете во некоја канцеларија или фабрика, или ако можеби пазарувате во некој трговски центар,

⁷⁵ Robertson Cliff and Birzer L. Michaiel, *Introduction to Private Security*, Prentice Hall, New Jersey Columbus, Ohio, 2012, p. 2.

⁷⁶ Исто., стр. 2.

ќе видите дека јавниот ред е заштитен не од полицијата туку од вработени од приватна фирма кои се платени од (и се одговорни пред) дуќанциите или менаџерите. Како што можеби ќе изгледа изненадувачки, ако маршрутата ве донесе до, да речеме, станица за нуклеарна енергија, воен гарнизон или пак владина канцеларија, тие исто така ќе бидат чувани од приватни фирми за обезбедување. На крај, ако го прекршите законот и се најдете во рацете на случаен обичен полицаец, кога ќе влезете во полициската станица, ќе откриете дека првата личност што ќе ја сретнете на бирото најверојатно нема да личи на полициски офицер туку на цивил. Самата станица ќе биде чувана, најверојатно, од приватна компанија, како што е и случајот со многу судови и некои затвори.⁷⁷

Оттука, приватната безбедност ја има насекаде, и тоа: низ трговските центри, фирмите, згради за живеење, големите супермаркети, комплекси апартаменти итн. Размислете за ова: следниот пат кога ќе одите во својата банка, погледнете наоколу и ќе видите униформиран службеник од обезбедувањето кој паѓа очи стоејќи во лобито на банката. Службеникот на приватното обезбедување може да е првиот човек што ќе ве поздрави кога ќе влезете во банката. А следниот пат кога ќе одите во омилениот трговски центар, веројатно ќе видите приватно обезбедување како патролира низ продавниците. Можеби веќе сте имале контакт со вработеното лице на обезбедувањето каде што работите, особено ако работите во голема компанија. Најголемите компании во производствената дејност склучуваат договор со одредена агенција за обезбедување. Во некои случаи обезбедувањето е вработено од самиот производител.⁷⁸

Значи, приватната безбедност е сеприсутен феномен што го има насекаде и условно ги „напаѓа“ речиси сите. Едно индивидуално заклучување на вратата кога заминуваме од дома или впишувајќи го личниот идентификационен број кога вадиме пари од банкоматите, зависи од понудената безбедност од приватните компании за обезбедување. Степенот, видот и користа од приватната безбедност варира значително помеѓу различните сектори на индустријата и трговијата. Тоа е резултат на одредени фактори како користа

⁷⁷ Policing for Profit: Welcome to the New World of Private Security, *The Economist* (April 19, 1997), pp. 20–24, во Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 31–32.

⁷⁸ Исто., стр. 48.

од приватната безбедност, ризикот од безбедноста со која тие се соочуваат и потеклото на овие ризици.⁷⁹

Од изнесеното може да се заклучи дека приватната безбедност денеска регулира голем дел од животот и бизнисот во многу држави во светот. Бројните примери потврдија дека оваа дејност има широк дијапазон опсег на активности и тоа како дејност ја прави комплексна и разновидна. Тоа значи дека со тоа што го прави во општествено-политичкиот дискурс и со начинот како тоа го прави приватната безбедност игра една од поважните улоги во остварување на безбедноста на државата.

Ако, кон крајот на 50-тите години од минатиот век, некој футуролог му предвидеше на полицаецот дека кон крајот на векот ќе има сè повеќе вработени во приватниот безбедносен сектор отколку во јавниот безбедносен сектор и дека тие рутинирано ќе патролираат низ јавни области, како и дека приватните компании за обезбедување ќе менаџираат и ќе поседуваат половина или повеќето од затворите со потребната рутина во работата околу транспортирање на затвореници, но и дека повеќето градски трговски центри и некои станбени објекти вообичаено ќе бидат под непосреден видео надзор на овие компании, вклучувајќи ја и можноста полицијата значително да наплаќа за некои од нивните услуги и дури ќе бидат спонзорирани од бизнис круговите, полицаецот веројатно ќе си помислеше дека сето тоа е лудило.⁸⁰ Сите овие предвидувања сепак станаа реалност и испаднаа вистинити и тие ја изменија комплетната слика за фундаменталната промена на приватната безбедност што зазема сè позначајно место во остварување на безбедноста.

2. ПРИЧИНИ И ФАКТОРИ ЗА ПОЈАВА НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Постојат различни размислувања за тоа кои се основните причини што доведуваат до зголемување на приватната безбедност. Според некои аналитичари, се смета дека општествените промени,

⁷⁹ George Bruce & Button Mark, *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, p. 123.

⁸⁰ Исто., стр. 123.

реинтегративните процеси и дисолуцијата на државите во 90-тите години на минатиот век дека се основната причина за зголемување на приватната безбедност, додека според други аналитичари основна причина е релативизирање на улогата на полицијата, а според трети тоа е резултат на појавата на хипокризија во безбедносната сфера.

Во основа, причините за појава на приватната безбедност и на приватниот безбедносен сектор може да ги поделиме на директни причини и на причини што доаѓаат како резултат на широкиот спектар на општествени промени. Три директни причини може да се издвојат и се карактеризираат како случувања што овозможиле создавање на приватната безбедност и на приватниот безбедносен сектор, и тоа: научно-стратегиски причини, политичко-правни причини и социјално-економски причини.⁸¹

Научно-стратегиски причини. Во корелација со другите причини за настанување на приватната безбедност, научно-стратегиските причини придонесуваат за целосно претставување на овој феномен. По Втората светска војна продолжува научната заинтересираност на западните сили за контрола и надгледување на значајните подрачја во светот, особено на изворите на стратегиските енергенци во XX и во XXI век за нафтата. По Втората светска војна центарот на глобална моќ се премести од Велика Британија во САД, а новиот светски лидер ја продолжува контролата на Блискиот Исток, која претходно ја правела Британците. Колку и да е важно надгледувањето и управувањето со изворите на нафта, подеднакво е важна и контролата на патиштата за дистрибуција на нафтата. Нафтата била предводник на глобализацијата, а поврзаноста меѓу нафтата и политиката е темел на глобалната моќ.⁸²

Политичко-правни причини. Во минатото државите беа главни носители на сите активности на меѓународен план и единствени субјекти во меѓународното право кои имаа ексклузивно право на употреба на сила. На почетокот на XX век се појавија и други

⁸¹ Микац Р., Феноменот на „приватните воени организации“ како неизбежна компонента на судирите во XXI век, во списанието *Современа македонска одбрана*, вол. XI, бр. 19, април, 2010, стр. 70-77.

⁸² Dekanić I., *Nafta blagoslov ili prokletstvo; Izvori energije, globalizacije i terorizam*, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2007, во *Современа македонска одбрана*, vol. XI, br. 19, април, 2010, стр. 70-79.

носителите што почнаа да влијаат на меѓународните случувања, со што државите престанаа да бидат единствени субјекти.⁸³ Под влијание на неолибералните движења, државите го губат монополот на многу подрачја и постепено ја губат контролата над ресурсите со кои можат да располагаат. Прашањата поврзани со националната безбедност стануваат депривилегирани права на државата, како што се претходно препуштените права за контрола на меѓународната трговија и финансии. Безбедноста што беше формирана врз основа на воениот фактор стана зависна од процесите што се случуваа во сите сфери на општеството и доаѓа до важно намалување на воената димензија во рамките на националната безбедност, а се зголемува улогата на другите служби (полицијата, разузнавачките агенции итн). Бидејќи јавните сили за безбедност немаат доволно луѓе, ресурси и можности за преземање на бараните задачи што се над нивните основни функции, се отвори широко подрачје и нова димензија за вклучување на приватниот сектор во областа на безбедноста. Резултат на ваквите движења е побарувачката за нови концепти на безбедност.⁸⁴

Социјално-економски причини. Во овој сегмент многу фактори влијаат на развојот на индустријата на корпоративните и на приватните воени компании. Понудата и побарувачката го помагаат настанувањето и прогресивниот развој на ваквите организации и разновидноста на нивните услуги. Со светскиот тренд на намалување на средствата за вооружените сили, се настојува дополнително да се рационализираат трошоците на вооружените сили, па со ориентираност кон пазарот одредени работи се понудуваат на приватните фирми. Доаѓа до издвојување на оние функции на вооружените сили што не се пресудни за директно борбено дејствување (non-core function) и на тој начин се намалуваат вкупните финансиски средства кои се издвојуваат за воени потреби.⁸⁵

Покрај наведените причини дополнително како основни фактори што условно го стимулираа одвивањето на овие процеси се сметаат:

⁸³ Vukadinović R., *Međunarodni politički odnosi*. Zagreb: Politička kultura, 2004, во *Современа македонска одбрана*, вол. XI, бр. 19, април, 2010.

⁸⁴ Микац Р., Феноменот на „приватните воени организации“ како неизбежна компонента на судирите во XXI век, во списанието *Современа македонска одбрана*, вол. XI, бр. 19, април, 2010, стр. 78-82.

⁸⁵ Исто., стр. 82-84.

• *Приватизацијата и дерегулацијата на пазарите* доведоа до намалување на контролната улога на државите во сферата на капиталот и услугите. Приватизацијата (честопати погрешно) се поистоветува со ефикасност и професионалност, па оттука фасцинацијата со неограничениот приватен сектор резултираше со „ера на приватизација“ на бројни општествени сектори, вклучувајќи го и безбедносниот. Длабочината на овој процес може да се види не само во приватизацијата на јавните сервиси (како водовод, електродистрибуција, здравство, образование), туку дури во приватизацијата на затворите, заштита и обезбедување на лица и објекти од државен интерес, како и сферата на управување со кризи за време на вонредни ситуации и на природни непогоди. Во контекст на армијата почна да се застапува тезата дека таа треба да се задржи само на „суштинските функции“ (core missions), а сè што може подобро, побрзо и поефтино да се заврши со ангажирање приватни компании, да им се препушти по пат на склучување на договори (outsourcing). Ваквата тенденција се нарекува „приватизирање на државата“, во која приватните безбедносни компании станале „четврта гранка на власта“.⁸⁶ Но, постепено почнаа да се препуштаат дури и централните задачи, вклучувајќи ги и разузнавањето и воено-технолошкиот развој и „револуцијата на воените работи“. На пример, денес контракторите оперираат со беспилотни летала и подморници, што се користат за разузнавање или за борбени дејства. Но најголемиот број аналитичари сметаат дека на огромното зголемување на ангажираните контрактори влијаело т.н. „растегнување на вооружените сили“ на голем број боишта низ светот. Класичен пример за тоа се САД кои на тој начин можат да ја остваруваат својата воена стратегија на начин што е политички поприфатлив за јавноста, што е особено чувствителна и нерасположена за масовна регрутација и човечки жртви.⁸⁷ Интересно е дека дури

⁸⁶ S.Shane and R.Nixon, “In Washington, Contractors Take on Biggest Role Ever”, *The New York Times*, 4 February, 2007, преземено од: Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

⁸⁷ Steve Fainaru, *Big Boy Rules: America’s Mercenaries Fighting in Iraq, Philadelphia : Da Capo Press, 2008*, во Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

и пополнувањето на американските вооружени сили станува зависно од „меѓународниот пазар на труд“, па се забележуваат голем број случаи во кои воените позиции се пополнуваат со странци, на кои за возврат им се ветува државјанство или „зелена карта“ (дозвола за престој и вработување).⁸⁸

- Крајот на биполаризмот и повлекувањето на директната поддршка за режимите од страна на суперсилите, во т.н. Трет свет доведе до „одмрзнување“ на серија конфликти. Тие се покажаа како многу опасни и сложени, односно создадоа амбиент со висок степен на ризик за ангажирање и на меѓународните сили и на хуманитарните организации, па на професионално ангажираните контрактори се гледа како на вистинска алтернатива.

- *Јакнењето на национализмот* и желбата за создавање независни држави, во одредени држави во светот (вклучувајќи ја и поранешна Југославија) во воената сфера доведе најнапред до ерозија и уривање на постојните државни воени структури за потоа одоздола да се изградат новите војски и полиции. Често новите структури не уживаа легитимитет и доверба кај целата (етнички хетерогена) популација, што отвори процес на нов бран на создавање приватни структури (селски гарди, милиции, итн.).

- *Слободната циркулација на мало и лесно (но и тешко) оружје* го забрза овој процес, создавајќи чувство и на страв и на лажна безбедност. За прв пат од создавањето на националните држави, поголем квантум на оружје се наоѓа во рацете на приватни лица и групи, отколку во посед на државите.

- Новосоздадените и по дефиниција *слаби држави* многу често беа неспособни да го одржуваат внатрешниот ред и поредок, и така станаа *главна клиентела* на приватните безбедносни компании од Западот, кои тука најдоа најдобар пазар за своите услуги, најчесто во вид на реформа на одбранбените министерства, обуки, тренинзи, ракување и одржување на модерните воени системи итн.

- Зголемената побарувачка за давачи на безбедност е делумно резултат и на *неспособноста на ООН* да одговорот на бројните сло-

⁸⁸ Nick Madigan, “13 People Talking the Oath of Allegiance at Fort McHenry had served their country even before it was their country”, *Baltimore Sun*, 25 September 2007, преземено од: Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

жени конфликти, особено во Африка. Така, дури и во мировните и во хуманитарните операции сè повеќе се користат услуги на приватни безбедносни и воени компании.⁸⁹

Наведените причини и фактори за појава на приватната безбедност се смета дека придонесоа да се намали улогата на полицијата и на војската во остварување на безбедноста. Во тој контекст, конкретно низ призмата на полицијата ќе ги разгледаме неколкуте аспекти што придонесоа приватниот безбедносен сектор да биде попосакуван од јавниот безбедносен сектор, и тоа поради: ораничената надлежност на полицијата, реактивната улога на полицијата, обемот на работата и должноста на полицијата.

1. *Ограничена надлежност на полицијата.* Иако полицијата има легална моќ и надлежност насекаде, тие ја користат својата моќ само на улиците, јавните места и автопатите. Тие генерално не влегуваат во приватни простории и не одат на приватни имоти, освен ако не добијат итен повик од граѓаните. Полицијата патролира само на јавни места и се обидува да креира смисла на сеприсутност (ги уверува граѓаните дека полицијата е секогаш таму или ако не е, таа е зад аголот – теорија зад рутинските превентивни патроли на улиците и на јавните места). Не можеме да очекуваме полицијата да патролира во сите приватни места во општеството. Ова е надвор од опсегот на желбата на општеството за полицијата. Покрај тоа, многу од должностите на приватниот безбедносен сектор се надвор од легалниот опсег на јавната полиција. На пример, полицијата не може да спроведе проверка на нов вработен во некоја приватна фирма; приватниот работодавец мора да го направи тоа. Полицијата не може да го придружува секој бизнисмен до банката кога тој или таа ќе депонира големо количество пари. Ова се должности на приватниот безбедносен персонал. Полициска надлежност е благосостојба на сите граѓани, а не само на некои. Освен тоа, кога мислиме на приватните обезбедувачи сфаќаме дека ни се потребни бидејќи полициската моќ и надлежност се ограничени. Во случај на осомничена измама во осигурувањето, на пример, повеќето јавни полициски сектори немаат ниту персонал ниту пак се обучени или финансиски способни за да преземат интензивна истрага. Потрагата на деца во бегство е

⁸⁹ Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

исто така премногу голем проблем за јавниот безбедносен сектор, како и надзорот на неверните сопружници е надвор од авторитетот и надлежноста на која било полициска дејност.⁹⁰

2. *Реактивна улога на полицијата.* Полицијата има реактивна улога. Таа се концентрира на апсења и истражувања злосторства од минатото. Улогата на приватното обезбедување е поинаква и тие обрнуваат повеќе внимание на безбедноста и злосторствата. Приватните агенции се фокусираат на превентивната заштита за да не се случи нешто, додека полицијата се занимава со злосторства од минатото. Според Фишер и Грин⁹¹, јавната функција на спроведување на законот сè повеќе е насочена кон заедницата, за разлика од приватните коишто се ориентирани кон клиентот кој ги покрива нивните трошоци, односно функциите на јавното спроведување на законот се ориентирани кон општеството и заедницата, додека приватните безбедносни функции во суштина се ориентирани кон клиентите. Со други зборови, примарната обврска на јавното спроведување на законот е кон општеството, тоа е, она што ги плаќа. Од друга страна, обврската на приватната безбедност е кон клиентот кој ги вработил и кој ги плаќа.⁹²

3. *Обем на работата и должност на полицијата.* Полицијата е премногу зафатена со одговарање на итните повици, случаи, апсење на прекршители и со спроведување на сите должности што ние како граѓани и општество ги бараме од нив, односно очекуваме да одговорот на секој повик. Ние не можеме да очекуваме да обезбедат услуга на секој бизнис или личност што го бара тоа. Поради презафатеноста, граѓаните мислат дека не работат правилно, односно поради огромниот обем на работа и должностите на јавната полиција, многу бизнис заедници сметаат дека полицијата не ја врши соодветната работа за нив. Анкетата од Стопанската комора на САД ни открива дека половина од 446 интервјуирани бизнис директори

⁹⁰ Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p. 44.

⁹¹ Robert J. Fischer and Gion Green, *Introduction to Security*, 6th ed. (Boston: Butterworth-Heinemann, 1998), p. 96, in *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p. 44.

⁹² Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p. 44.

сметаат дека во спроведувањето на законот и кривичниот правен систем полицијата работи лошо и дека работата на јавниот систем за правда и изнесените кривични дела во однос на криминалот се сиромашни.⁹³ Во врска со ова, Албанезе напишал дека приватната безбедност ги презела задачите на спроведувањето на законот поради неспособноста на јавната полиција брзо да се адаптира на големите социјални и технолошки промени. Овие промени резултирале со нови манифестации на злосторства, поттикнување на приватните претприемачи да нудат безбедносни услуги на оние што можат да си ги дозволат.⁹⁴

3. ДЕФИНИРАЊЕ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

За повеќето луѓе сликата за приватната безбедност е онаа претстава во која има оклопни возила пред банките или униформирани чувари кои патролираат низ трговските центри. Тука, исто така, влегуваат и инсталираните аларми и брави, приватните истражувачи и производителите на безбедносната опрема. Приватната безбедност, сепак, опфаќа многу повеќе од ова. Добра аналогија за приватната безбедност е познатиот брег, со високопрофитабилниот униформиран сектор малку над површината и остатокот од индустријата долу под површината. Значи, има многу различни перцепции околу тоа што опфаќа приватната безбедност што во основа го прави нејзиното дефинирање многу потешко. Исто така, има многу сиви области во маргините, што може, а и не мора да бидат земени предвид од различни поединци и организации во опсегот на приватната безбедност. Оттука, има многу пречки за да се создаде прифатлива дефиниција за приватна безбедност.⁹⁵

За да дојдеме до вистинската дефиниција за приватната безбедност треба најнапред да се испрта линија што ќе покаже каде

⁹³ Cunningham and Taylor, *The Growing Role of Private Security* (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1988) in *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p. 45

⁹⁴ Jay S. Albanese, *Criminal Justice* (Boston: Allyn & Bacon, 1999), p. 175, in *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p. 45

⁹⁵ Bruce G. and Button Mark, *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, pp. 7-10.

завршува приватната безбедност, а каде почнуваат другите области. Дали извршителите како агенциите за кредитни референци и инсталаторите на противпожарните аларми ќе бидат вклучени, на пример? Оваа листа може да биде проширена на неколку страници и може да направи еднакво убедливи случаи за да ги вклучи и нив, или да ги исклучи од приватната безбедност. Предизвикот е да се најде лепеза на зборови што е доволно широка за да ги опфати сите релевантни сектори, без притоа да биде толку широка за да ја уништи прецизноста на дефиницијата. Според тоа, зборот приватна безбедност е употребуван во широк контекст и токму оваа поширока употреба создава потешкотии околу обидите за негово дефинирање. Како дополнителен проблем во неговото дефинирање се јавуваат терминологските дивергенции околу поимот и употребата на приватната безбедност и на приватната безбедносна индустрија. По правило, приватната безбедносна индустрија значи исто што и приватната безбедност. Сепак, можеби би било покорисно во овој момент да правиме одредена разлика меѓу „приватна безбедносна индустрија“ и „приватната безбедност“, затоа што првата ги опфаќа сите оние поединци и организации што произведуваат и обезбедуваат „приватно-безбедносни продукти“, додека втората се состои од самите производи и услуги.⁹⁶

Најлесната дефиниција, иако, не без свои пропусти е онаа што се базира на одреден заеднички именител во определувањето на извршителите на одредени активности како на пример: чувари, лица што патролираат, детективи, истражувачи, придружба, курири, одговорни за алармот, ревизори и безбедносни консултанти. Сепак, оваа дефиниција не нуди објаснување за делокругот на приватната безбедност. Тоа е слично како да говориме „ова е автомобил бидејќи јас велам дека е тоа“, без да се слушнат аргументите околу перформансите што ги има тој автомобил. Сепак, задачата е да се најде дефиниција со која може да се утврди и да се процени дали нешто е или не е дел од приватната безбедност. Значи, предизвикот е да се најде дефиниција со која ќе се оцени дали сите активности претставуваат или не претставуваат дел од приватната безбедност.

Приватната безбедност како сет на ставови и мислења, дури и своевидна парадигма е нов концепт што се грижи за работите повр-

⁹⁶ Исто., стр. 7-19.

зани со безбедноста во компаниите и којшто едноставно го дефинираат како заштита на имотот и работењето на компаниите со што би се постигнала поголема превенција и намалување на материјалните загуби заради осигурување на интересите на сопствениците, профитот и имотот од различни опасности. Во таа насока, Керин Хес во петтото издание од својата книга „Вовед во приватна безбедност“ ја дефинира приватната безбедност како профитно ориентирана индустрија што овозможува персонал, опрема и процедури за превенција на загуби предизвикани од човечка грешка, вонредни ситуации, катастрофи или криминални акции. Исто така, тој нагласува дека приватната безбедност ги пресретнува потребите на поединци, бизниси, институции и организации на кои им е потребна поголема заштита од таа понудена од страна на јавната полициска служба.⁹⁷

Приватната безбедност може да биде разбрана и како независна или сопственичка комерцијална организација чии активности вклучуваат обезбедување на имотот на коминтентот кој ги ангажирал и тоа од заштита на човечки животи до итен одговор на инциденти, вршење истраги за минатото на вработените, изведба на функциите, детекција и истражување криминал и криминалци, како и изнесување престапници на распит,⁹⁸ односно приватната безбедност ги опфаќа концептите и техниките што може да се применат во различни истраги вклучувајќи измама, осигурување, приватност и криминал. Тоа се детали на собирање и зачувување на докази, начин на постапување на сведоците, техники на надзор, истраги во заднина.⁹⁹ Значи, приватната безбедност во себе ги содржи сите видови приватни организации и поединци кои нудат услуги поврзани со безбедност, вклучувајќи истраги, распоредување на клучни позиции, патроли, извршна заштита, алармен мониторинг и одговор, како и вооружен транспорт. Во споредба со ваквата аргументација, Џон Демпси ја објаснува улогата на приватната безбедност во контекст на социјалната

⁹⁷ Karen M. Hess, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009.

⁹⁸ <https://www.asisonline.org/Membership/Library/Security-Glossary/Pages/Security-Glossary..>

⁹⁹ Nemeth P. Ch., *Private Security and the Investigative Process*, Taylor&Francis, 2010, pp.5-25.

висока свест на криминалните активности и тероризмот, но исто така и адресирањето на нивните практични грижи.¹⁰⁰

За Џорданс и Сан приватната безбедност се однесува на заштита на физичката сопственост, на средствата и на поединците од кражба или од насилство. Во нивните анализи оваа заштита подразбира примена на физичко/механички уреди, електрични/електронски уреди и екипажни услуги,¹⁰¹ додека според Драјпер приватната безбедност се фокусира на надзори на врата, безбедносни консултантски услуги и производство, дистрибуција и инсталирање безбедносна опрема.¹⁰²

Според Дајмонд, приватната безбедност е насочена на промени преку задржување на дефинираната бенифицирана структура и инвестирање во акции и компаративни обврзници, но и кон воспоставување одделни финансиски сметки, со цел делумно инвестирање во приватните пазари.¹⁰³

Сеневалд смета дека приватната безбедност е приспособена да одговори на структуралните промени на компанијата преку оперативноста на безбедносната функција и примена на практични модели за управување.¹⁰⁴

Во елаборацијата на Честерман и Фишер, стои дека приватната безбедност е насочена кон функциите кои се од суштинско значење за внатрешната и за надворешната безбедност и на задоволството базирано на човековите потреби. Овие автори се фокусираат на активностите на приватната безбедност низ призмата на остварување на основната функција на приватните воени и безбедносни компании, особено во контекст на вооружените конфликти, и нивното влијание врз човековите права и постконфликтната стабилност и реконструкција.¹⁰⁵ Наспроти ваквото размислување, Брус смета

¹⁰⁰ Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Cengage Learning, 2007, pp.3-16.

¹⁰¹ Jordans and Son, *Britain's Security Industry*, London, Jordans and Son, 1992.

¹⁰² Draper H., *Private Police*, Sussex: Harvester Press, 1978.

¹⁰³ Diamond A. Peter, *Issues In Privatizing Social Security*, MIT Press, 1999, pp.2-20.

¹⁰⁴ Sennewald A. Charles, *Effective Security Management*, Elsevier Science, 2003, pp.7-32.

¹⁰⁵ Chesterman S. and Fisher A., *Private Security, Public Order: The Outsourcing of Public Services and Its Limits*, Oxford University Press, 2010, pp.3-33.

дека дел од функциите може да бидат идентификувани врз основа на поврзување на приватните безбедносни услуги и производи. Тие вклучуваат превенција од криминалот, одржување на редот, превенција од загуба и заштита – иако овие не се чести или есклузивни за сите приватно безбедносни производи и услуги. Почетната точка за анализа е обемот во кој една или повеќе од овие функции го карактеризира производот или услугата, односно колку повеќе функции го карактеризираат – толку појасно може да биде виден како дел од приватната безбедносна индустрија или колку повеќе овие функции карактеризираат производ или услуга – толку посилено е тврдењето дека се дел од приватната безбедност.¹⁰⁶

Не е изненадувачки што постојат дефиниции базирани врз листа на услуги што ги дава приватната безбедност, затоа што приватната безбедност подразбира овозможување услуги поврзани во безбедносната сфера од страна на невладини економски субјекти што овие услуги ги вршат за профит. Современиот тренд на инкорпорирање на приватниот безбедносен сектор во владините договори за одржување на безбедноста отвора место за нивна понатамошна експанзија на пазарот. Се добива впечаток дека потребата за безбедност постојано расте.¹⁰⁷

Од презентираниите дефиниции јасно се гледа дека одредени автори го фаворизираат поимот приватна безбедност што се покажа дека е или премногу широк или премногу тесен. Други автори го нудат концептот на приватна безбедност што го поврзуваат со давање безбедносни услуги и производи, а трети сметаат дека приватната безбедност значи обврска да се извршуваат одредени задачи на начин којшто ќе му овозможи на клиентот да има доверба дека нема да биде загрозувана неговата безбедност или дека ќе треба овој сектор да плати значителни штети поради однесувањето на приватното обезбедување.¹⁰⁸ Одредени размислувања одат во насока дека приватната безбедност преку компаниите за приватно обезбедување

¹⁰⁶ Bruce G. and Button Mark, *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, p. 10.

¹⁰⁷ <http://www.cops.usdoj.gov/Default.asp?Item=2034>

¹⁰⁸ *Corrections, Public Safety and Policing: Private Investigator and Security Guard Training Manual*, Ministry of Justice and Attorney General of Canada, 2008, pp. 5-10.

се чувари на луѓето, имотот и информациите, додека други се осврнуваат на проучување и анализа на нормативните, етичките и регулаторни димензии на приватните компании за обезбедување,¹⁰⁹ а во дефинициите преовладува и грижата за превенција на криминалот, за превенција на загубата, за редукција на загубата, за сигурноста, за редукција на ризикот. Има ставови со кои се менува фокусот на примарната активност и функција на приватната безбедност во насока на идентификација на пристапите за обезбедување што, исто така, придонесува во одредена мера за да го подобри нашето разбирање од што е конституирана приватната безбедност.

Општиот заклучок е дека полето на приватната безбедност е опсежно и дека тоа треба и понатаму да се проширува за да може да ги задоволи потребите на клиентите, а истовремено да ги задоволи и своите можности. *Според тоа, ако направиме обид да се дефинира приватната безбедност може да се каже дека таа е неопходна активност ориентирана кон оптимализација на безбедноста низ призмата на строга комерцијализација што подразбира овозможување услуги преку договори за одржување на безбедноста во фирмите и пред сè заштита на луѓето и имотот.*

4. ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

4.1. ЦЕЛИ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Приватната безбедност е во функција на остварување на целите кого самата си ги поставила пред себе. Целите на приватната безбедност често се променливи и се смета дека една цел произведува друга цел, втората ја поттикнува третата итн. Исто така, имаме ситуации кога едни цели се лесно остварливи, додека други се остварливи но со извесни потешкотии, а некои практично не се остварливи. Ова е пред сè заради промените во средината, но и промените што се резултат на промената на целите.

Основната цел на приватната безбедност е насочена кон намалување на загубите предизвикани од човечка грешка, невнимание,

¹⁰⁹ Krahmann E. and Leander A., *Private Military and Security Companies: Transforming Security Governance?* 2003, p. 1.

катастрофи или криминални активности.¹¹⁰ Аналогно на тоа, примарната цел ќе биде насочена кон справување со овие предизвици.

Во основа, целите на приватната безбедност можат да бидат насочени кон следното:

- подобрување на нивото на безбедност;
- заштита на јавните добра;
- развивање на персоналот и организацијата – сигурност дека персоналот ги има компетенциите и вештините ефективно да извршува и да го максимизира потенцијалот;
- превенција и детекција на криминал и неовластени активности.
- превенција и редукција на загуби, штети и неред;¹¹¹
- надгледување и одговор на ризици по безбедноста;
- обезбедување тајност, навременост и соодветни услуги за крајните реципиенти;
- обезбедување доверливи информации за потребите на корисниците на услуги на приватната безбедност;
- давање соодветен технички капацитет за потребите на корисникот на услуги;
- обезбедување адекватна заштита за корисниците на услуги на приватната безбедност.¹¹²

Посебните цели на приватната безбедност ќе се фокусираат во рамките на работата на самата фирма за обезбедување и ќе бидат насочени кон:

- подобрување на стандардите на вработените;
- стекнување на лиценцирана обука;
- проширување на спектарот на услуги;
- зголемување на нивото на контрола;
- унапредување на технологијата итн.

4.2. ЗАДАЧИ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Основната задача на приватната безбедност се протега од заштита на лица и имот до заштита на критичната инфраструктура. Исто така, основна задача на приватната безбедност е изведба на

¹¹⁰ Hess M. K., *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009, pp. 2-4.

¹¹¹ <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/12/contents>

¹¹² <http://www.supervigilancia.gov.co/?idcategoria=31943>

функциите детекција и истражување на криминал и криминалци, како и изнесување престапници на распит, но и фокусирање на минимализирање на опасноста и предизвиците со кои може да се соочи одредено физичко или правно лице со ризик.

Главна задача на приватната безбедност е да се адаптира на потребите на клиентите, да се моделира и да се приспособува на изворите на загрозувања и да ја проектира својата позиција во рамки на општествените уредувања и политичките закони.¹¹³ Во основа, приватната безбедност претставува дополнување на безбедносната заштита што ја дава државата преку своите полициски сили и други надлежни служби и институции. Државата, всушност не е во можност да обезбеди присуство на полициски службеници во секој момент и на секое место каде што одредени средства може да бидат предмет на напад и загрозување.¹¹⁴ Во тој контекст, приватната безбедност вклучува низа задачи и тоа: за заштита на сопственоста (домот, производи произведени од клиентот, објекти и опрема што се користат за производство) за заштита на персоналот, како и за обезбедување на информации за имотот, објектите, производите и др., преземени за поединци, партнерства или компании со цел да се заштитат нивните интереси.¹¹⁵

Најважната задача, и еден од фундаментите врз кои се базира концептот на приватната безбедност, е да придонесе во одржувањето на безбедноста на приватната сопственост, но сè повеќе до израз доаѓа и потребата за пополнување на безбедносниот вакуум кој зад себе го остава државниот безбедносен апарат повлекувајќи се, или барем редуцирајќи го својот ангажман на некои полиња.¹¹⁶ Исто така, една од најважните задачи што во блиска иднина и стојат како обврска на приватната безбедност се активностите како обезбедување разузнавачки анализи и оперативска координација со полицијата. Meѓу

¹¹³ bg_private_military_companies_mcd.pdf

¹¹⁴ Според: Veić P, Nadj I., *Zakon o privatnoj zaštiti sa komentarom*, Naklada Žagar, Rijeka 2005., str. XI-XIII.

¹¹⁵ Akanji Olajide O., *Politicised Intervention: Private Security Companies and Armed Conflicts in Africa*, Department of Political Science, University of Ibadan, 2009, pp. 2-5.

¹¹⁶ Biron, C.L., Putting Leash on world's private armies, no easy task. Common dreams, Article Sept.20 2013. <https://www.commondreams.org/headline/2013/09/20>

другите задачи што се од суштинско значење за функционирањето на приватниот безбедносен комплекс е тој да биде во координација и соработка со државниот безбедносен апарат,¹¹⁷ зголемување на нивото на респект, формална соработка и намалување на нивото на коруптивност меѓу двата субјекти.

5. КОНЦЕПТУАЛНИ ОБЛАСТИ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

Гледано од прагматична перспектива, приватната безбедност е насочена кон заштита на сопственоста. Халкрисст Извештајот I наведува дека заштитните програми се дизајнирани за спречување и контрола на загубите и заштита на сопственоста на организацијата, што може да биде поделена на три главни области: лична, имотна или физичка безбедност и сопственички информации. Други предлагаат приватната безбедност да се фокусира кон спречување појави на незаконски настани врз нации, држави, организации и индивидуалци. Во таа смисла, обемот на безбедноста е поставен на две нивоа. Првото ниво е по природа сопственичко и вклучува мерки што ги преземаат индивидуалците и организациите за да ги заштитат нивните приватни имоти и интереси. Второто ниво се проширува на владините безбедносни прашања, вклучувајќи ја националната безбедност и работата на владините служби.¹¹⁸

Опфатот на приватната безбедност исто така, може да се анализира преку споредба со јавната безбедност. Во тој контекст, приватната безбедност се разликува од јавните служби во три области. Прво, целта на приватниот сектор е профитот. Второ, двете полиња имаат различни законски овластувања; јавниот сектор, на пример, има поголеми овластувања во областа на апсењето. Трето, двата субјекта имаат различни функции. На пример, приватната безбедност се грижи за намалување на губитоците и спречување и откривање

¹¹⁷ http://www.asial.com.au/Asial/media/Documents/Report_on_Outsourcing_of_Policing_Tasks_Jan2013.pdf

¹¹⁸ Post R.S., *Security Administration: An introduction*, Cincinnati: Anderson, 1970, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.

криминал против сопственоста и закани, додека јавниот сектор повеќе се грижи за откривање, истраги, спречување, разбивање и истражување криминални активности. Иако и двата сектора можат да ги извршуваат овие функции, сепак тие се разликуваат во степенот на нагласокот ставен на овие активности. Така, приватната безбедност се грижи за спречување и намалување на криминалот врз приватната сопственост, додека јавната безбедност се грижи за спроведување на законот, апсење криминалци и одржување на јавниот ред.¹¹⁹

Во основа, тешко е да се процени целосната големина и опсегот на приватната безбедност или на приватниот безбедносен сектор и да се спореди со јавниот безбедносен сектор. Како што Семуел Вокер изјавува дека „големината на приватниот безбедносен сектор или приватната безбедносна индустрија е тешко да се утврди бидејќи тој/таа вклучува многу мали приватни агенции што имаат мал број вработени, а со тоа и мал опсег на активности“.¹²⁰ Спротивно на ваквото размислување списанието *Економист*, тврди дека овој сектор е еден од највидливите и најбрзо растечките делови на приватните безбедносни бизниси и вработува значителен број луѓе.¹²¹ Според Форст, се проценува дека персоналот на приватната безбедност е три пати поброен од персоналот за спроведување на законот од јавниот сектор.¹²² Како и да е, вистинската природа и обемот на полето на приватната безбедност е тешка за утврдување и овие бројки најверојатно неадекватно се рефлектираат на вистинската бројка на вработени кои се поврзани со безбедноста. Оваа тешкотија може да се припише на многуслојната улога што безбедноста ја има во современите општества. Некои позиции може јасно да се дефинираат како вршење на безбедносна функција, додека други позиции не се

¹¹⁹ Task Force on Private Security, Washington, DC: National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals, 1976, p. 3, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.

¹²⁰ Samuel Walker, *The Police in America: An Introduction*, 3rd ed. (Boston: McGraw-Hill, 1999), p. 57 in Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 30-40.

¹²¹ Policing for Profit, p.23, in Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 34-35.

¹²² Forst B., *Boundary changes in Criminal Justice Organization*, vol 2, Washington, D.C., National Institute of Justice, 2000, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.

класифицирани така или не се сметаат како позиции за безбедност. На пример, поединци вработени во областа на информатичката безбедност може да бидат класифицирани како специјалисти за информатички технологии или како безбедносни специјалисти, во зависност од вкупниот опис на работата, исто како и филозофијата и ставот што компанијата го има кон безбедносната функција. Според тоа, мноштво на поединци кои не се бројат во службените портфолија дека се дел од безбедносната професија, извршуваат функции поврзани со безбедноста¹²³ на индиректен начин и првенствено вршејќи ја својата примарна задача. Сепак, мора да се нагласи дека вработените во приватниот безбедносен сектор, односно приватната безбедносна индустрија се одговорни за заштита на луѓето, на бизнисите и на критичната инфраструктура.¹²⁴ Нивниот дијапазон вклучува и активности поврзани со широкиот спектар на можности од заштита на електраните, рафинериите, финансиските центри, компјутерските системи, браните, трговските центри, железничките пруги и други потенцијални цели на тероризмот.¹²⁵ Оваа индустрија, според многу академски аналитичари, во ерата по нападите од 11-ти септември, се состои од следните елементи: приватни детективи, напреден безбедносен менаџмент за бизнис компаниите, менаџмент со кризи, корпоративна шпионажа, антитероризам, спречување бунтови и револуции, виртуелен криминал, процена на ризици и одржливост на бизниси, перење пари, корпоративен и индустриски тероризам, виртуелно војување и напад на компјутерски системи.¹²⁶

Експоненцијалниот пораст на приватната безбедност или приватната безбедносна индустрија според АСИС (International is the Leading Professional Association for Private Security Personnel in the World) како меѓународна лидерска професионална асоцијација за приватно обезбедување на лица во светот, ја разгледува приватната безбедност, односно приватната безбедносна индустрија низ призмата

¹²³ *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005, pp.3-11.

¹²⁴ Dempsey S.John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p. 35.

¹²⁵ Dennis Wagner, "Private Security Guards Play Key Roles," *The Arizona Republic* (January 22, 2006), in *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 34-41.

¹²⁶ Maggio, Edward: *Private Security in the 21st Century: Concepts and Applications*. Jones and Bartlett Publishers, 2009.

на четири големи концептуални области што се преклопуваат низ речиси сите професионални безбедносни области:

- Физичка безбедност. Физичката безбедност се фокусира на заштита на луѓе, сопственост и објекти преку употреба на безбедносни сили, безбедносни системи и безбедносни процедури. Персоналот за физичко обезбедување, претставен како внатрешен (од самата фирма) или надворешен (вработен од друга компанија), обезбедува операции, ги идентификува барањата на безбедносниот систем, пристапува кон внатрешните и надворешните закани и развива политики, планови, процедури и физичка заштита за борба против тие закани. Физичката безбедност може да вклучи употреба на бариери, аларми, брави, пристап кон контролните системи, заштитно осветлување, блокирани телевизиски канали и други државни безбедносни технологии.
- Информатичка безбедност. Информатичката безбедност обезбедува заштита на чувствителни информации, вклучувајќи владино-класифицирани информации, приватност на податоците и на интелектуалната сопственост. Информатичката безбедност се соочува со прашања како, на пример, кој треба да има пристап до некои податоци и како податоците се чувани, контролирани, пренесувани и отстранувани.
- Лична безбедност. Личната безбедност е насочена кон обезбедување на интегритетот и сигурноста на организациската работна сила. Личното обезбедување опфаќа истрага на минато, тестови за дрога и други пред-вработувачки скрининг техники, во прилог на доделување на безбедносен сертификат и други привилегии за пристап кон информации.
- Безбедност на информатичките системи. Безбедноста на информатичките системи вклучува одржување на доверливоста, сигурноста и достапноста на податоците што се креирани, зачувани, обработени и/или пренесувани преку автоматските информатички системи. Безбедносниот персонал за информатичките системи развива процедури и заштитни мерки за заштита од хакери и други неавторизирани напори за искористување податоци, во прилог на заштита од вируси и други закани за информатичките системи.¹²⁷

¹²⁷ ASIS Online, “Professional Development: Security Disciplines,” retrieved April 18, 2000, from <http://www.asisonline.org/careerdisc.html> in Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 33-34.

Овие наведени четири базични области можат да се разделат на следните безбедносни стручни области:

- Безбедност во образовните институции. Примарната цел на безбедносната програма за образовните институции е да се едуцира заедницата во кампусот за потенцијалниот криминал внатре, а исто така и надвор од кампусот. Централните теми на превенциските програми за криминал во кампусите се претпазливост, самозаштита и превенција. Нивото на насилство во и околу образовните институции ја донесе потребата за обезбедување како во приватните, така и во државните основни и средни училишта, како и во универзитетските кампуси. Образовните институции може да бидат под закрила на полицијата или пак оваа одговорност да биде доверена на безбедносен провајдер.
- Безбедност на финансиските институции. Оваа област се врзува со банкарството, брокерските куќи, осигурителните компании и други финансиски институции. Професионалците од оваа област се соочуваат со работи што може да резултираат со загуби за нивните организации.
- Безбедност на обложувалници/обложување. Во оваа област, безбедносниот персонал е вработен за да ги обезбедува и заштити објектите за игри и обложување и клиентите кои ги користат овие објекти.
- Безбедност на владиниот сектор. Оваа област е згрижена со класификацијата, декласификацијата и заштитата на националните безбедносни информации. Безбедносните професионалци заштитиуваат посебни категории на класифицирани информации, вклучувајќи ограничени податоци, извори на интелигенција и поврзани податоци.
- Безбедност на здравството. Оваа област се соочува со просторна и персонална заштита во болниците, објектите за долгорочна грижа, клиниките и домовите за стари лица.
- Безбедност на информатичките системи. Во оваа област, вработеното обезбедување се ангажира за да ја осигура лојалноста и сигурноста на луѓето и на информациите. Ова вклучува обезбедување на хардверот, на софтверот и на комуникациските мрежи, како и обезбедување на специфичната компјутерска безбедност, телекомуникациска безбедност и интернет безбедност.
- Безбедност при сместување. Оваа област се занимава со заштита на посетителите и сопственоста на хотелите, мотелите, ресортите и други слични објекти.

- Безбедност на производството. Во оваа област, безбедносниот персонал ги заштитува машините, продуктите и интересите на оние што партиципираат во оваа индустрија.
- Безбедност на продажбата. Оваа област се занимава со превенција на губење инвентар и осигурување на интегритетот на вработените. Исто така, тука е вклучена истрагата за сите видови измама, вклучувајќи и измама со чекови и кредитни картички.
- Безбедносни продажби, опрема и услуги. Во оваа област, лицата се вклучени во продавање, опремување и давање продукти што служат за опремување на просторот и за личното обезбедување на индустријата и општеството.
- Безбедност при транспорт. Оваа безбедносна специјалност ги вклучува сите напори за обезбедување на аеродромите, авионските хангари, превозот и копнените или поморските транспортни операции.
- Безбедност на комуналните услуги. Вработените во комуналното обезбедување се вклучени во заштита на персоналот, сопственоста, опремата и други корпоративни ресурси на приватните или на државните комунални компании и провајдери.¹²⁸

Ваквиот широк дијапазон на области ги натера меѓународните експерти на АСИС (American Association for Industrial Security), на симпозиумот во 2009 година да утврдат дефиниција за конкретните активности на приватната безбедност која е составена од 18 елементи: физичко обезбедување, безбедност на персоналот, безбедност на информатичките системи, истраги, превенирање загуби,¹²⁹ менаџирање ризици,¹³⁰ правни прашања, планирање вонредни ситуации, заштита од пожари, менаџмент со катастрофи, антитероризам, ривалско разузнавање, заштита на егзекутивата, насилство на работно место, превенција на криминал, превенција на криминал со дизајнирање на околината, безбедносна архитектура и инженерство.¹³¹

¹²⁸ ASIS Online, “Professional Development: Security Disciplines,” retrieved April 18, 2000, from <http://www.asisonline.org/careerdisc.html>, in Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 34-35.

¹²⁹ Purpura, P.: *Security and Loss Prevention: An introduction*; Sixth Edition. Elsevier, 2013.

¹³⁰ http://www.icoc-psp.org/uploads/Internacional_code_of_conduct_Final_without_Company_Names.pdf

¹³¹ Fischer J. R. Halibozek E. and Green G., *Introduction to Security*, Eight edition. Sheridan books, 2008.

6. ТИПОЛОГИЈА НА УСЛУГИ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ

За да се објасни подобро улогата и значењето на приватната безбедност потребно е да се прикаже комплексноста на средината во која таа денес се ангажира и особено какви услуги дава на пазарот.

Приватната безбедност има потенцијал да ја подобри вкупната безбедносна ситуација само ако нејзините услуги се нудат на професионален и на одговорен начин.¹³²

Услугите што ги обезбедува приватната безбедност денес опфаќаат широк спектар на активности, почнувајќи од заштита на имот и капитал до приватни услуги за чување аеродроми, банки и физички лица. Иако се признава фактот дека приватниот безбедносен сектор вклучува голем број клучни актери и дека тоа може да биде од корист при нивното разликување, сепак, реалноста говори дека овој сектор ги опфаќа сите актери кои обезбедуваат безбедност под договор и за соодветна добивка. Со тоа не само што се проширува доменот на надлежности на приватната безбедност, истовремено се проширува и кругот на корисниците на нејзините услуги. Така, не само поединци, туку и влади, меѓународни организации, хуманитарни агенции за помош, меѓународни и национални компании ангажираат приватни компании за обезбедување за да се осигура нивната безбедност во извршувањето на нивните задачи.¹³³

Во основа, компаниите за приватно обезбедување нудат различни видови услуги во зависност од буџетот на клиентите и од тековните безбедносни потреби. Основното ниво на услуга вклучува безбедност на трговски центри и мали собири, услуги на надзор, истражни услуги, сеопфатна процена на ризик и услуги за намалување на ризикот кои им се даваат на приватни бизниси, како и поддршка во процесот на постконфликтна реконструкција преку заштита на одбранбените и безбедносни сили и на агенциите вклучени во реконструкцијата.¹³⁴

¹³² Dunning, Rebecca, *Heroes or Mercenaries? Blackwater, Private Security Companies, and the U.S. Military*, The Kenan Institute for ethics, Duke University, 2007, pp. 12-14.

¹³³ *Policy Statement on Privatisation of the Security Sector*, Extra Assembly of the Parliamentary Forum on Small Arms and Light Weapons, Panama City, 2007, pp. 1-4.

¹³⁴ Berndtsson, Joakim, *The Privatisation of Security and state Control of Force: Changes, Challenges and the Case of Iraq*, School of Global Studies, University of Gothenburg, 2009, p.1.

Поголемите компании може да обезбедат сигурен приход со тоа што ќе се поврзат со локалните и со државните власти, за обезбедување фабрики за прочистување вода, за обезбедување аеродроми и јавни установи. Највисокиот ранг на услуги вклучуваат заштита на нуклеарни центри, брзо распоредување тимови за одговор при катастрофи и прекуморски воени мисии.¹³⁵ Ова говори дека овој сектор во целина достигнал зрелост во однос на обемот и разновидноста на услугите што ги нуди на пазарот.¹³⁶

Во однос на типологијата на услуги што ги даваат приватните компании за обезбедување помеѓу типологиите што постојат во литературата особено е нагласена таа од 90-те години на минатиот век на Дејвид Шеар, кој ги класифицираше услугите во следните категории: (1) воена оперативна поддршка, (2) воени совети, (3) логистичка поддршка, (4) безбедносни услуги и (5) услуги за превенција на криминал.¹³⁷

Во 2003 година, Питер Сингер приватната безбедносна индустрија ја поделил во три типа на фирми преку рамка базирана на спојување „копје“ аналогичната и падот на аутсорсинг бизнисот: тоа се давачите на услуги, консултантските фирми и несуштинските аутсорсинг услуги. Неговата типологија резултираше во три типа на фирми и тоа: (1) фирми за обезбедување услуги, (2) воено консултантски фирми и (3) фирми за воена поддршка. Фирмите за безбедност и реконструкција не се опфатени со типологијата на Сингер.¹³⁸

Типологија на услуги е направена и врз основа на примената, односно непримената на милитаристички елементи. Така, врз таа основа разликуваме вооружени и невооружени услуги. Вооружените услуги

¹³⁵ Исто., стр. 1.

¹³⁶ Alyson Bailes and Caroline Holmqvist, 'EU Must Regulate Private Security Firms', *European Voice*, 22-28, September 2005, p. 8, во Hans Born, Marina Caparini, and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007.

¹³⁷ David Shearer, "Private Armies and Military Intervention," *Adelphi Paper* 316 (1998): 25–26, во Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 46.

¹³⁸ Peter W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (New York: Cornell University Press, 2003), 91, во Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 46.

вклучуваат: статична безбедност што е фиксирана на конкретни места како што се имоти на куќи, градилишта или владини згради; конвојска безбедност со примарна цел заштита на конвои во специфични безбедносни подрачја; како и безбедносни придружби што нудат заштита на лица кои се движат во необезбедени зони. За разлика од овој вид услуги, невооружените безбедносни услуги вклучуваат: операциска координација што значи воспоставување систем на команда и контрола и операциско – комуникациски центри; разузнавачки анализи – собирање информации и правење соодветна анализи и спроведување безбедносни обуки кои првенствено се наменети за подобрување на ефикасноста во работењето на вработените во приватното обезбедување.

Во литературата се прави разлика, односно диференцијација меѓу приватните компании за обезбедување што даваат услуги самостојно и оние што обединуваат повеќе сегменти и дејствуваат интегрално. Првите се познати како самостојни, а вторите како хибридни типови на компании кои нудат услуги на пазарот. Самостојни приватни компании за обезбедување се оние што се специјализираат за обезбедување услуги без притоа да побараат поддршка од сродни субјекти, што значи ги прави да се независни фирми или филијала на голема компанија, додека хибридните типови на компании се сегменти или итегрални одделенија на корпорации што нудат широк спектар на услуги во кој се бара интегрален, односно заеднички пристап.

Значи, постојат различни пристапи од аспект што се подведува под услуги за приватно обезбедување. Доминира ставот дека е посоодветно да се врши класификација на услугите, а не на компаниите. Имено, во еден случај компанијата може да биде ангажирана во активности од првиот вид, а во друг – во активности од трет вид. Мобилноста на професионалците кои се движат од една во друга компанија е голема, затоа што нивните вештини се флексибилни и лесно адаптивни на потребите на „пазарот“. Оттука, некои автори предлагаат категоризацијата да се врши по две оски: според тоа колку е приватната компанија далеку/блиску до јавниот сектор (соработката со државните структури) и според степенот на (не) употреба на смртоносно оружје. Дебра Авант со право предлага единствена терминологија, па овие актери ги именува со генерички назив *приватни безбедносни компании*.¹³⁹

¹³⁹ Deborah D.Avant, *The Market for Force : The Consequences of Privatizing Security* (Cambridge University Press, 2005), во Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

Најрелевантна е категоризацијата што ја дава Европската конфедерација на услуги за обезбедување (CoESS). Според овој субјект услуги за приватно обезбедување, меѓу другото се:

- физичко обезбедување во голем број разновидни простории, места и области;
- транспорт на вредни работи (превоз на готовина или СГТ) и третман на готовина;
- мобилна патрола;
- интервенција по аларм;
- мониторинг;
- услуги на повик и чување клучеви;
- заштита на лица (телохранители);
- инсталација и одржување системи и опрема за обезбедување.¹⁴⁰

Уште еден значаен обид да се класифицира приватната безбедност или приватната безбедносна индустрија (од аспект на давањето услуги) е оној на Халкрест Втори (Hallcrest II) кој идентификува девет посебни категории на приватната безбедносна индустрија, и тоа:

- внатрешно (in-house) обезбедување: одредена компанија има свој сопствен безбедносен оддел;
- договорен чувар или патролни служби: обезбедување со склучен договор нуди услуги што ги изнајмила друга компанија;
- алармни услуги;
- приватни истраги;
- услуги со блиндирани возила;
- производство на безбедносна опрема;
- браварство;
- безбедносни консултанти и инженери;
- други вклучувачки категории како: кучиња-чувари, тестирања за дрога, судски вештаци и тестови за искреност.¹⁴¹

Од изнесеното следи дека приватната безбедност и особено приватната безбедносна индустрија е високоспецијализирана за

¹⁴⁰ *Опит преглед на услугите за приватно обезбедување во Европа*, презентација на Натали де Мулдер на конференцијата „Македонски денови за приватно обезбедување 2013, Скопје, 30/10/2013.

¹⁴¹ William C. Cunningham, John J. Strauchs, and Clifford W. Van Meter, *The Hallcrest Report II: Private Security Trends: 1970–2000* (Boston: Butterworth-Heinemann, 1990), p. 2, in Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 33–35.

осигурување на безбедноста и заштита на поединци, персонал и имот, вклучувајќи ги и хуманитарните и индустриските средства. Ова значи дека нивните услуги не секогаш бараат персоналот во приватното обезбедување да биде вооружен и дека нивните операции се прилично од дефанзивна, наместо од офанзивна природа и многу почесто се грижат за поголема група корисници, вклучувајќи и влади, меѓународни агенции, невладини и комерцијални организации.¹⁴²

¹⁴² Hiscock D., *The Commercialisation of Post-Soviet Private Security*, 2001, pp. 130-132.

III глава

ЕВОЛУЦИЈА НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ: ИСТОРИСКИ ТРАЕКТОРИИ

1. ПРАИСТОРИСКО И ИСТОРИСКО ВРЕМЕ

Приватната безбедност е релативно нов феномен, но многу од нејзините продукти имаат долга историја на постоење. Археолошките наоди и историските истражувања покажуваат дека и најпримитивниот човек водел сметка за безбедноста и во граници на своите можности развивал безбедносни техники. Пештерските цртежи и многу други историски споменици, јасно покажуваат дека заштитата и почитувањето на општествените норми или правила на однесување биле нешто што го окупирало вниманието на првобитните луѓе, и, всушност биле нивна потреба. Задоволувајќи ги тие потреби, од тогаш до денес, луѓето ги развиле заштитата и општествениот ред до денешните модерни системи на јавна и приватна безбедност, кои се јасно дефинирани и структурирани и на тој начин раздвоени, што не било случај во минатото, кога често се испреплетувале и се мешале.¹⁴³ Ова се дел од аргументите зошто е важно да се истражи и да се дознае еволуцијата на овој ентитет низ времето и историските периоди. Тоа е концепт зачат уште во древните цивилизации и е формиран од најразлични фактори.

2. АНТИЧКО ВРЕМЕ

Низ историјата, луѓето подигале физички безбедносни бариери, а кај одредени поединци (најчесто владетелите) се јавувала потреба од специјална безбедност што би спречила надворешен пристап до нив или до нивната сопственост. Во античкото време, луѓето се потпирале на физички безбедносни мерки, како што е оружјето или специфичната местоположба (опколеност со карпи и езера), градење високи сидови (порти и слично). Најпопуларен начин за постигнување безбедност биле живеалиштата на езеро. Хили открил околу 300 такви езерски живеалишта во Швајцарија и ги опишува како едноставни домови, унитарни

¹⁴³ Давидовић Д. (ур.), *Хрестоматија*, Центар за превенција криминалитета, Београд, 2006, стр. 3.

единици и цели села во кои можат да се сместат повеќе од илјада луѓе, изградени со скудни алатки на потонати колци. Пристапот до овие села бил контролиран со подвижни мостови и чамци. Некои праисториски Американци се заштитувале од непријателските племиња, живеејќи во пештери на високи карпи, изолирајќи се себеси високо во воздухот. Најелаборираниот безбедносен систем од античкото време бил Кинескиот сид, изграден пред дваесет века од императорот Чин, за да ја заштити Кина од Монголците. За изградбата на Кинескиот сид биле потребни 15 години и половина милион работници. Рим, исто така, ја нагласувал физичката безбедност, со изградба на широки и прави патишта на кои патролирале легии и мостови што ги контролирале чувари. Сепак, владетелите оделе и подалеку од формирањето на само физички контроли, преку воспоставувањето вооружени сили што ги обезбедувале граѓаните и имотот во регионот. Исто така, владетелите именувале и поединци кои им помагале во спроведувањето на законите.¹⁴⁴

3. РИМСКО ЦАРСТВО (100 п.н.е. – 500 н.е.)

Значајни настани врзани за развојот на законските форми за обезбедување и нивната примена се случиле во развојот на Римското царство. Во овој период се појавиле 12 табlici кои покриле широк дијапазон на постојните тела на римските закони. Август (63 п. н. е. – 14 н. е.), царот на Рим формирал една воена единица позната како кохорта за да го чува градот. Членовите на кохортата биле познати како преторијанци и денес историски прочуената преторијанска гарда многу историчари ја сметаат за прва полиција иако нејзините членови биле во служба на војската. Подоцна во своето владеење Август ја формирал Вегилијата на Рим а нејзините членови биле слободни граѓани со задача да го контролираат огнот и да помагаат во контролата на криминалот и во придушување немири. Можеби најзначаен римски придонес се случил под византискиот цар Јустијан (483 – 565 н. е.) кој го спакувал римскиот закон во прва книга на законот кој светот воопшто ја видел позната како *Corpus Juris Civilis*.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Hess M. K., *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009, pp. 3-11.

¹⁴⁵ Давидовић Д. (ур.), *Хрестоматија*, Центар за превенцију криминалитета, Београд, 2006, стр. 3-4.

4. АНГЛОСАНКСОНСКИ ПЕРИОД (500-1066 н.е.)

За време на Англосанксонскиот период (500-1066 н.е.), за личности обвинети за некое кривично дело, вината или невиноста биле одредувани или со искушение или со заклетва, од кои ниту една ниту најмалку не се однесувала на фактите, туку најнапред се потпираше на некоја надворешна и последователна манифестација на божји показател на вината. Искушувањето имало многу облици. Од обвинетиот можело, на пример, да се бара да носи вжарен јаглен до некоја оддалеченост. Ако рацето му заздравеле од изгорениците во рамките на одредено време, тоа било знак од Бога дека е невин; во спротивно, ако рацете не му заздравеле, бил виновен.¹⁴⁶

5. СРЕДЕН ВЕК (1066-1500 н.е.)

Средниот век (1066-1500 н.е.) започнува со успешна (и последна во историјата) инвазија на Англија на Вилијам Освојувачот и неговото стапување на престолот на Божиќ 1066 и завршува со почетокот на современото време, на крајот од владеењето на Хенри VII (1485-1509) – првиот од династијата Тудор. Во текот на овој период забележуваме развој на одредени форми на насилство.¹⁴⁷

Според Томсон, маркетингизацијата („продавањето“) и интернационализацијата на насилството започнале со комерцијализацијата на војната во Северна Италија уште во XI век. За време на овој период, воената моќ била вистински маркетингизирана, демократизирана и интернационализирана.¹⁴⁸ Мекнил (McNeill) пишува дека ова се случувало како последица на олеснувањето на транспортот и комуникацијата кај градовите-држави во тој дел на Европа.¹⁴⁹ Ова овозможувало под-

¹⁴⁶ Исто., стр.3-4.

¹⁴⁷ Исто., стр. 6.

¹⁴⁸ Thomson J., *Mercenaries, Pirates, and Sovereigns*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994, pp. 21-41, во Kinsey Christopher, *Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁴⁹ W. McNeill, *The Pursuit of Power*, Oxford: Basil Blackwell Publishers Ltd, 1984, p. 66 во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

готвен увоз на „вештини“ од блиски, поразвиени области, вклучувајќи ги Отоманската империја и поширокиот муслимански свет. Овој увоз на вештини им овозможил на градовите-држави забрзано да ги прошират своите комерцијални интереси ширум Европа и, како дел од овој процес, се создало дополнително богатство што им овозможило на нивните жители да плаќаат професионални војници кои, место нив, ќе ги водат нивните војни. Така, се случил пресврт во социјалната рамнотежа во Северна Италија којашто ги фаворизирала трговците-капиталисти пред врската на витезите со феудалните заедници, што продолжило во следните двесте години. Во војните во овој период доминирале, и бројно и како стил, швајцарските копјаници и/или шпанската *tercio* (вид тактичка поставеност), а Европа продолжила да биде сведок на сè поголеми концентрации на платенички дружини.¹⁵⁰

Надмоќта на витезите во војна претрпила смртоносен удар кога, како што објаснува Мекнил, „армија на германските витези претрпела неочекуван пораз во Северна Италија кај Легнано (1176 година) кога без никаков ефект јуришале против копјаници коишто биле поставени на бојното поле од страна на сојузот на градови-држави од Северна Италија“.¹⁵¹ Како резултат од овој пораз, се случил пресврт во воената предност кон оваа нова форма на војување над нејзиниот стар ривал, како и промени во областа на социјалното водство. Преку купувањето на професионалната воена сила со којашто витезите не можеле да се натпреваруваат на бојното поле, граѓаните на градовите-држави започнуваат да го доведуваат при крај периодот на витезите-коњаници, заедно со нивните тешки феудални даноци и „наметнувања“.¹⁵²

Треба да се истакне дека за време на Средниот век се појавија „големите“ и „независни“ компании. Војната од сто години (1337-1453), испрекинатата серија на војни меѓу англиската и француската кралска фамилија кои се бореле за тронот на Франција резултирале со мобилизација на бројни борци кои се бореле за спорната надмоќ. Во

¹⁵⁰ Kinsey Ch., *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006, pp.35-36.

¹⁵¹ McNeill W., *The Pursuit of Power*, Oxford: Basil Blackwell Publishers Ltd, 1984, p. 66 во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁵² Kinsey Christopher, *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006, p.35.

1360 година Спогодбата (или мирот) од Бретања (Brétigny) резултираше со деветгодишен мир. Поради состојбата на мир, поголемиот број ангажирани војници беа ослободени од должност и останаа невработени. Некои од овие војници се организираа во големи групи и ги нудеа своите услуги на средновековните владетели. Овие формации, познати во периодот како летописци и подоцна како „големи компании“ беа активни во Франција, во Италија и во Шпанија. Легендарната „Бела компанија“, на пример, успеала да вработи меѓу 5.000 и 6.000 воени ветерани и уживала голема слава во Италија. Во Шпанија, Кастилјанската граѓанска војна (1366-1369), која беше еден вид дел од Војната од сто години, беше сцена за изведбите на овие платени војници (во тоа време наречени *routiers* – патници).¹⁵³

Иако мирот од Бретања дава основа за сомневање за т.н. големи компании, сепак пред мирот постоеа слични формации. Византискиот император Андроникус II Палеологус (Andronicus II Paleologus), на пример, ја ангажирал Големата каталонска компанија (Universitas Catalanorum) во 1302 година, затоа што имал потреба од нејзините услуги во Грција. Во периодот меѓу 1353 и 1363 година, големата Компанија на Fra Moriale вработила околу 10.000 војници и дејствувала во Италија.¹⁵⁴

Големите компании биле дел од поголем феномен на „слободни компании“. Тоа биле компании на платеници кои потекнувале од демобилизираната војска кога конфликтите ќе завршеле и броеле од неколку стотици до неколку илјади војници. Меѓу првите регистрирани вакви компании ги наоѓаме оние на каталонците Вилијам дела Торе и Диего де Пат (William della Torre and Diego de Rat) на крајот на XIII и почетокот на XIV век. Компанијата Серулџо (Cerruglio) се состоела од повеќе од 800 германски војници кои ја напуштиле армијата на Луис од Баварија, кои го освоиле градот Лука и го продале на Џенова за време на нивната кампања во периодот меѓу 1329 и 1330 година. Всушност, големите компании биле формирани со мешање на голем број слободни компании, секоја од нив предводена од избран капетан. Една деценија по мирот од Бретања, околу 91 од 166 капетани кои биле познати како

¹⁵³ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Oxford, England, 2010, p. 14.

¹⁵⁴ Исто., стр. 14.

водачи на слободни компании во и надвор од Франција исто така, биле документирано како водачи на големи компании.¹⁵⁵

Треба да се нагласи како што ад хок ангажирањето на платениците стана непопуларно, Италија во периодот на ренесансата стана епицентар на феноменот на слободни компании. Платениците започнуваат да бидат изнајмувани преку договори склучени меѓу изведувачите, од една страна, кои ги изнајмувале и им наредувале на компаниите на платеници и развиените градови-држави во Италија од друга страна. Овие компании повеќе не биле непостојани групи на платеници, туку биле подолготрајни и дисциплинирани организации уредно вработени за однапред дефиниран временски период.¹⁵⁶

Покрај фактот што ривалството меѓу градовите-држави го поттикнало ангажирањето на вакви изведувачи, богатството на италијанскиот полуостров исто така, го потпомогнало системот на приватна војска. Зачестеноста на ваквата практика довела до зборот изведувачи (*condottieri*) да има специфична употреба и да стане алтернативно име за обични платеници. Неизбежно, некои сè уште расправаат за историската споредба меѓу приватните воени компании и слободните компании и изведувачите (*condottieri*). Трговијата на платениците стана честа практика и важен извор на приходи за масите. Додека мирот на еден крај од Европа создаде регрутација на доброволци, конфликтите на другиот крај од Европа ја зголемуваа нивната побарувачка. Истовремено, во транзицијата од феудална во модерна епоха, војната го презасити пазарот наместо да остане привилегија на аристократските класи.¹⁵⁷

6. МОДЕРНО ДОБА

За време на модерното доба, армиите во Европа беа силни воени инструменти што им стојеа на располагање на своите владетели. Со други зборови, тие беа сопственост на монархот или на владата, а не

¹⁵⁵ Kenneth Fowler, *Medieval Mercenaries*, vol. 1, *The Great Companies* (Oxford: Blackwell, 2001), 6, во Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Oxford, England, 2010, pp. 14-15.

¹⁵⁶ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Oxford, England, 2010, pp. 14-15.

¹⁵⁷ Исто., стр. 15.

институции создадени да го бранат интегритетот на нацијата/државата, дефиниција која ја употребуваме денес. Ресурсите потребни за да се одржуваат овие армии беа доста значајни, особено ако се земе предвид фактот за ендемската природа на конфликтот во Европа и големите контингенти кои учествуваа во борбите. На пример, во 1650 година, Франција имаше армија од околу 125.000 луѓе, Шпанија од 100.000, Обединетото Кралство од 70.000, Шведска- Финска 30.000. До 1760 година, додека шпанската армија се намали на 59.000 луѓе, француската армија порасна на 347.000 луѓе, британската на 99.000, шведско-финската на 53.000, австриската на 201.000, а холандската армија броеше 36.000 луѓе.¹⁵⁸

Составувањето вакви големи контингенти значеше дека секоја армија која се бори под едно знаме би имала голем број странци во својот состав што од наша гледна точка би било состав на една платеничка сила. Додека овие платени армии биле проекција на економската и политичката моќ на владетелот, војната станала повеќенационален напор. Платениците биле изнајмувани на индивидуална основа или во воени единици. Армиите често вклучувале германски, скандинавски, шкотски и швајцарски трупи кои во многу случаи се бореле против своите сограѓани.¹⁵⁹

Швајцарските кантони се издвојуваа од другите и важеа како најголеми снабдувачи на платеници. Не само што швајцарските платеници беа најдобри војни туку, исто така, тие имале најголеми плати. Од Средниот век до современата епоха нивни отпечатоци можат да се пронајдат во сите европски армии. Французите особено биле горди на нивните швајцарски припадници. Бројките се различни, но за време на XVI век француските кралеви вработиле меѓу 270.000 и 350.000 швајцарски војници. Гардата на папата, денес само церемонијална сила, била преполна со швајцарски војници уште од нејзиното создавање во 1506 година.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Peter Wilson, "Warfare in the Old Regime 1648–1789," in *European Warfare 1453–1815*, ed. Jeremy Black (London: Macmillan Press, 1999), 80, во *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010.

¹⁵⁹ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 16.

¹⁶⁰ John McCormack, *One Million Mercenaries: Swiss Soldiers in the Armies of the World* (London: Leo Cooper, 1993), 72, во Ortiz Carlos, *Private Armed Forces*

Ставајќи се себеси под служба на владетелите, сепак, платениците станале нешто повеќе. Покрај борбата за туѓи мотиви, повеќе отколку за своите, тие беа вклучени во воените активности што се состоеја од вклучување и консолидирање со војската на државата и државната употреба на сила.¹⁶¹

Во основа, секоја европска земја била вклучена во војна што барала големи воени фондови што биле тешко да се финансираат. На пример, Шпанија беше технички банкротирани како резултат на војните во 1607, во 1627 и во 1647 година, со армија стационирана во Холандија која се бунтувала поради ниската плата во периодот меѓу 1570 и 1607 година.¹⁶² Воените трошоци најверојатно биле над 60 или 70 проценти од државниот буџет и дури би можеле да предизвикаат банкрот на државата. Ресурсите потребни за да се исплатат војниците не биле на целосно располагање на владетелите и тоа ги принудило да се потпрат на благородниците кои би сакале да ги споделат финансиските ризици и потенцијалните воени трофеи од војната. Овие благородници во воената историја се најчесто наречени „воени претприемачи“. Воените претприемачи дејствувале како воени брокери. Владетелот кому му се потребни војници склучува формален договор со воениот претприемач за да се снабди со соодветен број војници за определен период и по договорена плата. Обично владетелите би ангажирале претприемачи кои биле благородници и имале некаков воен чин. Овие генерали-претприемачи, кои најчесто регрутирале воени претприемачи од понизок ранг, најчесто веќе командувале со некои воени компании од различни рангови, односно остаток од поранешниот систем на слободни компании. Токму затоа постоеле воени претприемачи од различни рангови и системот дозволувал трансфер на сопственоста на пешадиските полкови и здруженијата како што било уредено со договорот.¹⁶³

and Global Security, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 13.

¹⁶¹ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 16.

¹⁶² John Childs, *Warfare in the Seventeenth Century* (London: Cassell & Co., 2001), 105, во Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 16.

¹⁶³ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 18.

Воените претприемачи се особено типични за Триесетгодишната војна (1618-1648), конфликт што го започнаа германските држави, но кој се прошири во поголемиот дел од Европа. Во Франција кралската прозивка се однесувала на мажи како што се, на пример, „благородни војници (X), и пешадиска капетанија (Y). Фриц Редлих (Fritz Redlich) смета дека целосниот број воени претприемачи од различни рангови кои функционираа за време на Триесетгодишната војна бил околу 1.500.¹⁶⁴

Очигледно, владетелите немале директна контрола врз борците од понизок ранг. Но системот функционираше поради скалестата економија постигната преку извршената регрутација и големиот број претприемачи и војници кои биле желни да ги продадат своите услуги за соодветна цена. За тој период ќе забележите дека вооружените цивили не се често вклучени во војните. Но воениот живот не бил само прашање на армиите на владетелите, платениците и воените претприемачи, туку и полицијата, исто така, била дел од конфликтите. Полицијата била сила во која цивили биле регрутирани од страна на властите за време на криза или во недостаток на војници. Доколку не биле обврзани да дејствуваат, полицајците ги вршеле своите секојдневни трговски активности. Обично биле регрутирани во рамките на парохите и имале самоодбранбена функција на локално ниво. Сè до настанувањето на шпанската армада во 1588 година со намера да ја нападне Англија и да ја тргне кралицата Елизабета I од тронот, Државната агенција за регрутација била составена од полицајци повикани од земјопоседниците во државата и ставени под раководство на англиската круна. Важно е да се нагласи локалниот карактер на полицијата. Во времето кога државјанството не го имало истото значење како денес и средствата за јавниот превоз биле многу ограничени, цивилите пред сè останувале верни на општината во која живееле. Како последица на тоа владетелите кои сакале да ја вклучат полицијата во активности надвор од општинските, наишле на омраза и спротивставување. Локалниот карактер на полицијата и фактот што таа била со понизок ранг, исто така, значело дека цивилите се органи-

¹⁶⁴ Fritz Redlich, *The German Military Enterpriser and His Work Force: A Study in European Economic and Social History*, vol. 1 (Wiesbaden, Germany: Franz Steiner Verlag, 2004), 170, in *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010.

зирале за да се борат против силите предводени од владетелите, како и платените војници кои поминувале низ земјата. Полицијата што била дополнителна сила извршувала должност во време на криза и може да се гледа како претходник на територијалните војски и националните гарди. Од друга страна, со оглед на предизвикот без разлика дали тој бил оправдан или не, тие повремено се спротивставувале на своите владетели, и понекогаш се сметале како еден вид бунтовници.¹⁶⁵

Цивилите се држеле до своето право на самоодбрана и се вооружувале за да се борат против странски владетели, нивните сопствени владетели или платениците. Платениците применувале прекумерна сила на јавните и на приватните имоти. Тие си ги менувале улогите со слободните вооружени војници и оние што работеле за државата, директно вработени од владетелите или најмени од претприемачи кои направиле договор со владетелите. Оваа дефиниција за легитимна примена на насилство била проектирана насекаде од сили коишто ги издржувале компаниите со цел да воспостават прекуморска трговија, како и од страна на пиратите и гусарите. За разлика од шемите на воените организации, овие приватни сили не биле врзани за Европа. Со морето како нивен спроводник, тие ја проектирале својата воинственост насекаде низ светот.¹⁶⁶

Кога се работи за моќта на море, приватизацијата на насилството е „врзана“ за практиката на користење на приватни воени бродови. Овие бродови во меѓународното право се дефинирани како „пловила коишто припаѓаат на приватни сопственици и коишто пловат под официјален авторитет на војна, давајќи ѝ моќ на личноста на којашто ѝ се доделени за да спроведуваат секакви форми на непријателство коешто е дозволено на море за употреба во војна“.¹⁶⁷ Сопствениците на таквите пловила обично морале да платат обврзници за да бидат во согласност со инструкциите на нивната влада. Нивниот товар, исто така, е предмет на јавна инспекција од воени бродови. Актот на употреба на

¹⁶⁵ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, pp. 18-19.

¹⁶⁶ Исто., стр. 19.

¹⁶⁷ Hall W. E., *A Treatise on International Law*, Oxford: Clarendon Press, 8th edition, 1924, pp. 1-620, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

приватни воени бродови, оттука, бил акт на воена состојба преку кој државата им давала авторитет на приватните индивидуалци да ги напаѓаат непријателските трговски линии, а потоа им дозволувале да задржат дел од „наградата“ како отплата.¹⁶⁸

Исто како и со платеничките армии, употребата на приватните воени бродови помогнала да се „плати“ за политичката трансформација на државата дома, додека финансиската цена за државата за смената на употреба на приватни воени бродови била минимална. Приватните воени бродови биле гледани и како ефективна замена за помагање да се обезбедат ресурси за трансформацијата на државата, и како основа за државната поморска моќ.¹⁶⁹ Приватните воени бродови, во основа, биле оружје на слабите држави. Тие можеле да ги употребат против моќните држави со многу мала или воопшто никаква штета за нив самите. Како и да е, како што „растеле“ државните воени морнарици, така се зголемил и државниот капацитет да се контролираат морињата, со тоа намалувајќи ја улогата на приватниот воен брод. Како што се објаснува во овој дел, и Англичаните и Французите употребувале приватни воени бродови, додека другите држави, исто така, ја прифатиле оваа практика како привремена алтернатива до изградбата на државна воена морнарица, демонстрирајќи ја нивната значајност како елемент на меѓународните односи сè до средината на XVI век.¹⁷⁰

Во основа, XVI век го „донесол“ создавањето нов вид трговски ентитет, а тоа е трговска компанија (*mercantile company*). Со дозвола од државата да се вклучува во трговија на долго растојание и да воспоставува колонии, трговската компанија го „носела“ европскиот империјализам во следните 350 години. Тие биле невообичаени институции поради тоа што ја сплотиле разликата помеѓу економијата и политиката, недржавното и државното, сопственичките права и суверенитетот, и јавното и приватното. Како последица на овие „поместувања“, тие ги соочувале своите управувачи со сложени дилеми.

¹⁶⁸ Kinsey Christopher, *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006, p.36.

¹⁶⁹ Thomson, op. cit., p. 26, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁷⁰ *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, London and New York, 2006, p.38.

Компаниите, исто така, варираше од земја до земја. Холандските компании стигнале најблиску до тоа да претставуваат целосно приватни институции. Француските компании, навистина, не биле ништо повеќе од државни претпријатија, додека британските компании се наоѓале помеѓу овие два екстрема. Таквите разлики рефлектирале варијации во државната структура на секоја земја. Во Франција, со нејзината високоцентрализирана држава и слаба трговска класа, државата го преземала водството во организирањето на трговските „авантури“ што биле примарно концентрирани на зголемувањето на државната моќ.¹⁷¹ Во Холандија, каде што трговската класа го презела водството со надеж дека ќе ги максимализира профитите, мешањето од страна на државата се случило многу подоцна. Како и да е, во Англија дифузијата на моќта помеѓу Монархот и Парламентот продуцирал тип на компанија којашто барала средишен пристап кон трговијата што ќе ги задоволи двете групи.¹⁷²

Не само што на компаниите им биле доделувани економски привилегии и монопол над одредени видови трговија, туку, исто така, им биле давана и целосна суверена моќ (овластувања). Компаниите можеле да си градат сопствени армии и воени морнарици, да градат утврдувања, да водат војна, да потпишуваат договори, а имале и целосна правна моќ над нивните вработени кои доаѓале од разни нации.¹⁷³

Компаниите биле подготвени да употребат воена сила за да им се спротивстават на локалните владетели коишто им го одбивале правото да воспостават трговски позиции. Компаниите, исто така, го свртеле своето оружје и едни против други.¹⁷⁴ Повеќето од конфликтите водени помеѓу компаниите биле поради пристап до трговските

¹⁷¹ Thomson, op. cit., pp. 32-34, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁷² *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006, p. 38.

¹⁷³ H. Furber, 'Rival Empires of Trade in the Orient, 1600–1800', in B. Shafer, *Europe and the World in the Age of Expansion*, Oxford: Oxford University Press, Vol. 2, 1976, p. 91, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁷⁴ Furber, op. cit., pp. 4–43, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

рути (патишта) или пазари.¹⁷⁵ На пример, англиските компании се бореле против своите холандски ривали за пристап до трговијата со зачини, уништувајќи ги противничките фабрики и бродови, додека Англичаните ја опсадувале холандската тврдина кај Цакарта. Во Канада, Северно-западната компанија од Монреал се борела против Хадсон беј компанијата за да го „сруши“ монополот на втората што ја вршела трговијата со крзно. Таквите конфликти тежнееле да се совпаѓаат со војните помеѓу соодветните „домашни“ држави.¹⁷⁶

Трговските компании биле креација на државата, но сепак биле организации во приватна сопственост. Нивната цел била „потрага“ по економско богатство. За да го постигнат ова, тие употребувале насилство најнапред за да воспостават економски „мостобран“ во еден одреден регион, а потоа да ја наметнат нивната политичка волја над тој регион. Без воените способности кои овие организации им ги нуделе на европските владетели, сомнително е дали тие би биле способни да ги експлоатираат пазарите во други региони на светот. Уште посомнително е размислувањето дали тие региони воопшто некогаш би потпаднале под контрола на европските владетели.¹⁷⁷

Во XVII и XVIII век компаниите биле дел од прекуморски експедиции поради што и трговијата доста се развила. Главна мотивација за тоа била експлоатацијата на профитабилната трговија со зачини, шеќер, чај, свила, порцелан и други добра од Индијците. Индијците бил термин што на почетокот се користел за да ги означи копната далеку од Европа, пред сè оние кои се наоѓале на исток од неа. Токму затоа се правело разлика меѓу Индијците од исток (Блиски Исток, Азија и Океанија) и оние од запад (Јужна Америка и Карибите). Европејците со векови конзумирале егзотични продукти. Но, пред да се појави меѓународниот систем на повелби, тие не ја контролирале набавката на овие продукти. Повелбата ги специфицирала правилата за создавање и водење на ваквите компании и им дозволувала монопол само за некои

¹⁷⁵ D. Mackay, *The Honourable Company: A History of the Hudson Bay Company*, New York, NY: Bobbs Merrill, 1936, pp. 5-134, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁷⁶ Thomson, op. cit., p. 61, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁷⁷ *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006, p. 40.

производи и географски области од трговијата. Почетната форма на трговија ја вовела идејата за инкорпорации со акционери кои го обезбедувале капиталот потребен за инкорпорациите да функционираат. Компаниите добиле унифициран идентитет што често бил надгледуван од судови или од одбори на директори и инвеститори.¹⁷⁸

Речиси сите европски нации со поморски способности воспоставиле компании за трговија на исток и запад и во Африка. Историските документи покажуваат дека вакви компании биле воспоставени во Данска, во Англија, во Франција, во Португалија, во Шкотска, во Шведска и во Обединетите провинции (Холандија). Сепак, во поглед на нивниот ранг, иновативност и софистицираност, прекуморските англиски и холандски компании на исток успеале да не бидат преземени од други земји во регионот или нивните национални партнери. За Холанѓаните, трговијата созревала во форма на Обединета холандска источноиндиска компанија, а за Англичаните во форма на Британска источноиндиска компанија. Овие две компании тргувале во земјите од исток во период подолг од два века.¹⁷⁹

И покрај деловниот интегритет што го имале компаниите, правата над монополот и приватната примена на сила за да се заштитат биле две основни карактеристики на системот на повелби. За да се спроведе втората карактеристика, што беше загарантирана со државна повелба, силите што биле под команда на компаниите се развиле во софистицирани воени инструменти. Тие биле дел од поголемите трговски компании. Сепак, нивната специфична организација им дозволувала да се карактеризираат како приватни воени сили.¹⁸⁰

Силите на трговските компании биле составени и од армија и од поморски единици. Во првите прекуморски активности, силите биле ад хок групи на индивидуалци од различно потекло. Со оглед на тоа дека многу од нив биле авантуристи со висок морал и свесни за не-сигурната разврска на настаните, на повеќето им недостасувале воени

¹⁷⁸ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Oxford, England, 2010, pp. 19-20.

¹⁷⁹ Исто., стр. 20.

¹⁸⁰ Carlos Ortiz, "Overseas Trade in Early Modernity and the Emergence of Private Military Companies," in *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, ed. Thomas Jäger and Gerhard Kümmel (Wiesbaden, Germany: VS Verlag, 2007), 11-22.

вештини. Со досозревањето на системот на повелби силите станаа помногубројни и пософистицирани. Покрај војските на компаниите и нивните поморски сили се развивале истовремено. Навлегувајќи во просторот, се смета разумно да се направи некаква врска меѓу бројот на бродови кои биле пратени на служба и бројот на поморските сили.¹⁸¹

При применувањето сила во приватните капацитети јасно е дека прекуморските компании си доделувале функции што денес се слични со оние поврзани со институциите на модерната држава, особено правото да се организираат и да се одржуваат вооружени сили. Покрај тоа што тие ја олесниле контролата врз патиштата, тие исто така работеле за да се справат со заканите на гусарите и на пиратите. Пиратите биле поморски ограбувачи на поморски здруженија под кое било знаме. За разлика од идеализираните слики во филмовите и во романите, модерното пиратство на почетекот вклучувало акти на смртоносно насилство и варваризам. Не било невообичаено за пиратите да мачат и убиваат екипажи на бродови и преживеаните да ги пуштат во морето без никакви средства за преживување. Трговските бродови, што пловеле на отворено море или биле закотвени на пристаништата и во заливите, во прекуморските депоа, или фабрики на компаниите, биле најчест плен на пиратите. Повеќето бродови на пиратите биле поранешни трговски бродови, што биле земени како награда или како замена ограбени стоки. Сепак, тие биле огромен предизвик за секој кој пиратите ќе одбереле да го нападат.¹⁸² За разлика од пиратите, гусарите биле капетани кои имале законска дозвола од владите да стапуваат во воени конфликти и да го заплenuваат багажот и средствата за транспорт на другите конкуренти во период на војна. На почетокот на современото доба, гусарството беше доста вообичаен дел во воена состојба. Тој беше особено ендемичен меѓу водечките поморски нации (Англичаните, Французите, Холанѓаните, Португалците и Шпанците). Гусарските активности најчесто се одвивале во европски води, на поморските патишта што ја поврзувале Европа со нејзините колонии и трговски населби и во оддалечените води.¹⁸³

¹⁸¹ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Oxford, England, 2010, pp. 20-21.

¹⁸² Исто., стр. 22.

¹⁸³ Исто., стр. 23.

Во основа, треба да сè генерализира дека се до XIX век историјата на приватната безбедност се меша со јавните сили за споведување на јавниот ред. Во тој момент, приватната безбедност се одвојува од јавната сфера и претставува средство на приватните лица и организации за понатамошна заштита на нив самите или на нивната сопственост.¹⁸⁴

7. ЕРА НА ИНДУСТРИЈАЛИЗАЦИЈА

До средината на XIX век армиите се зголемиле, но сепак нивното „развивање“ во битка, заедно со сите нивни снабдувања потребни за водење на воениот поход, сè уште биле ограничени,¹⁸⁵ затоа што мерките за пренесување на армиите на војувалиштето сè уште зависеле од оние транспортни методи коишто биле воспоставени со векови, главно коњот и запрежната кола, при што главната последица била ограниченоста на „големината“ на војната што можела да биде водена. Со подобрената транспортација, преку употребата на фосилни горива, сето ова започнало да се менува. Парните бродови и железниците биле способни да пренесуваат луѓе, оружја, како и снабдувања преку огромни дистанци, дотогаш без преседан. Сега, една европска земја била способна да ја однесе машката популација, на борбена возраст до војувалиштето и таму постојано да ги снабдува. Како резултат, на тоа земјите почнале „да ги бројат“ своите војници во милиони. Не е чудно, тогаш, што употребата на платеничките армии во војна станала ирелевантна. Државите повеќе немале потреба од дополнителни услуги на такви групи луѓе, коишто, според секоја веројатност, како и да е ќе биле вовлечени во војна како војници од резервата.¹⁸⁶

Индустриската револуција ја претворила војната во серија на специјализирани задачи што вклучувале стотици илјади луѓе и огромни количини опрема, слично во многу погледи на она што се

¹⁸⁴ Hess M. K., *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009, pp. 2-5.

¹⁸⁵ Beevor A., *Stalingrad*, London: Penguin, 1999, p. 227, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁸⁶ *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006, p.42.

случило во фабриките. Исто како што техниките на производство биле разделени на повеќе делови и формализирани, тоа се случило и со организацијата на војските во битка. Повторно, бројките на луѓе потребни да се води војна и цената на опремата којашто им била потребна ги направила платениците излишни. Еден командант повеќе не можел во својата глава да го контролира секој аспект на подготовката за битка. Артилеријата, пешадијата, коњаницата и инженерирјата сега се гледале како индивидуални делови од она што требало успешно да се сплоти ако се сакало да се победи во битката. Во исто време, начинот на кој луѓето и снабдувањата биле организирани допуштал постојан тек на материјали до линијата на фронтот. Во овој поглед, индустријализацијата на војната се протегала подалеку од оружјата што ги произведувале машини, односно ја вклучувала задачата за организација на војната. Како и да е, само државата, со нејзините огромни ресурси во поглед на способното население и производство, имала капацитет да ја презема ваквата задача, оставајќи мала или никаква можност за учество на платеничките сили. Сега, бирократијата, политиката и технологијата биле применувани на воената сила, обликувајќи ги нејзините способности за бенефит на државните елити. Бирократијата ги организираше луѓето да се борат поефикасно. Политиката направила војната да биде лична работа, а од почетокот на XIX век нациите биле мотивирани да се борат со други нации поради причини поврзани со националните самоинтереси. Индустријализацијата го издигнала степенот на војната до ниво без преседан, така што само нациите-држави можеле да покренат доволно способно население за да се војува. Сиот овој процес бил одговорен за отстранувањето на платеничките сили од безбедноста на државата од средината на XIX век до крајот на Студената војна. Сега државата започнала да доминира со воената моќ преку меѓународниот систем. Секако, постоеле индивидуални акти на приватна воена сила, но тие на ниеден начин не го загрозувале монополот на државата над контролата на силата во наметнувањето на меѓународниот ред.¹⁸⁷

Француската револуција (1789 година) допринела да се случи уште поголема трансформација во организацијата на војната. Издигнувањето на националните армии и маргинализацијата на платеничките армии сега се случило како последица на промените поврзани

¹⁸⁷ Kinsey Christopher, *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006, p.42.

со изворите на социјална моќ. Бирократизацијата, политикализацијата и индустријализацијата се сплотиле за да ја трансформираат војната на таков начин при што само државата со политичка елита способна да ја мобилизира сета популација на земјата можела да ја „преземе“ и целосната нејзина предност. Иако тоталната војна како поим сè уште не се случила, Француската револуција го одбележала почетокот на издигнувањето на националните државни армии што имале потреба од огромна бирократија за да ги управува, национална популација волна за борба и огромни количини ресурси потребни за тие да се одржат на терен. Во ова опкружување, платениците многу брзо станале маргинализирани како што нивната корисност за политичарите и за воените команданти рапидно исчезнала.¹⁸⁸

До крајот на XIX век европското општество било милитаризирано до мошне забележлив степен. Војната повеќе не била сметана како работа за феудалната владејачка класа или за мала група на професионалци, туку како работа за народот како целина. Вооружените сили биле гледани, не како дел од благородната кука, туку како олицетворение на нацијата.¹⁸⁹

Најголемиот развој на приватната безбедност се случил кон крајот на XIX век и раниот XX век со појавата на железницата, а со тоа и напливот на бизнисмени, туристи и пионери, појава што смета дека ја оформила приватната безбедност во институционални рамки (безбедност на финансиските ресурси и борбата меѓу компаниите), а овој сектор станал најпроминентен за време на Втората светска војна.¹⁹⁰ Оваа професија помогнала да се осигури дека индустријата на развиените земји е безбедна во производството на неопходните ресурси за војна.¹⁹¹

¹⁸⁸ Исто., стр. 42-43.

¹⁸⁹ Howard, op. cit., p. 96, во *Corporate Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.

¹⁹⁰ Hess M. K., *Introduction to Private Security*, Fifth edition. Cengage Learning, 2009.

¹⁹¹ <http://amusecurityinfo.com/the-evolution-and-importance-of-the-private-security-sector/> 22/07/2013.

8. ВТОРА СВЕТСКА ВОЈНА И ПОСТВОЕНИОТ ПЕРИОД

Втората светска војна била вистински извор и стимуланс за современата и сложена индустрија на приватната безбедност. Приватната безбедност на некој начин се родила од војната, поминала преку адолесценција за време на студената војна и достигнала зрелост во 60-те години на минатиот век и продолжува да расте и да напредува, сето време усовршувајќи се и реafirмирајќи се.¹⁹²

Приватната безбедност од 60-те година до крајот на 90-те години на минатиот век помина низ две историски траектории.

Првата е серија на настани до 1990 година што го загреале порастот на приватната безбедносна индустрија. Ова е периодот на постстудената војна во која почнуваат да се јавуваат илјадници работодавачи, фабрики, постројки итн., и можноста тие потесно да соработуваат со државата и со војската да склучуваат одредени договори во наменската индустрија. На секои од овие фирми им било потребно физичко обезбедување со што е создаден голем кадар оспособен во одредена мера за обезбедување.

Втората траекторија се врзува за серија настани поврзани со крајот на Студената војна. Овие настани се врзуваат со испуштање огромен број вработени од армиите на комунистичкиот блок и со ослободување од сите видови оружје што порано им припаѓаа на националните војски. Совпаѓањето со оваа верзија е втората фаза на деколонизација обележана со независноста на различни поранешни социјалистички републики. Многу од овие новоформирани држави, републики и поранешни колонии се неуспешни во создавање на својот суверенитет, вклучувајќи го и неуспехот да се воспостават ефикасни национални вооружени сили.¹⁹³ Значи, позицијата во светски рамки во спроведувањето на безбедноста настанува по крајот на Студената војна.¹⁹⁴ Во тој период, настана тренд на промовирање на приватното сопствеништво како одговор на теш-

¹⁹² Давидовић Д. (ур.), *Хрестоматија*, Центар за превенцију криминалитета Београд, 2006, стр. 11.

¹⁹³ Singer P., *Corporate Warriors*, pp.7-57, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, pp.72-80.

¹⁹⁴ Krahman E., *Conceptualizing Security Governance*: <http://dcaf.sp.tripod.com/readings/Security%20Governance.pdf>

ката државна централизирана бирократија што беше монополизиран носител на правото на употреба на принуда и насилство, па приватните војски настапија на пазарот на безбедносни услуги, засилени со свеж капитал, поволни инвестициски понуди, солидни тренинг програми, воени ветерани и професионалци, како и отвореност за иновација и освојување нови пазари.¹⁹⁵

9. СОВРЕМЕНИОТ ПЕРИОД И ТЕНДЕНЦИИ НА РАЗВОЈОТ

Доволно е да се прелиста некоја од многубројните стручни или професионални публикации посветени на приватната безбедност за да го забележите растот и развојот на оваа индустрија. Проучување на организациите посветени на професијата приватна безбедност (и тоа навистина стана професија) открива воедно широко распространета примена на таа професија и нејзина разновидност.

Завршувањето на Студената војна е еден од настаните што се оценуваат како важни за развој на приватната безбедност. Трендот на појава и континуирано зголемување на бројот на приватни агенции за обезбедување започна поради последиците на Студената војна и веќе се шири низ сиот свет. Крајот од војната се карактеризирал со масовни намалувања на персоналот во одбранбениот сектор, односно бил потребен мал персонал и помали вооружени сили за да се намалат државните трошоци поврзани со безбедноста. Намалувањето на безбедносните сили ја зголемило понудата од обучена и висококвалификувана работна сила што потоа со нетрпение била барана од страна на приватните компании заинтересирани за безбедносниот бизнис. Истовремено, појавата на нови војни во земјите во развој во текот на 90-тите и тенденцијата за користење услуги од воено обучените лица резултирале со вклучување на приватните агенции за обезбедување во безбедносниот сектор и нивно прераснување како клучен актер во него.¹⁹⁶

¹⁹⁵ http://www.iasaweb.org/uploads/85269a7a29636329bf5b99704b4d5257/RIAS_3_3-4.pdf

¹⁹⁶ Nyamuya Maogoto, Jakson Sheehy Benedict, *Private Military Companies & International Law: Building New Leaders of Legal Accountability & Responsibility*, 2009, pp. 99-104.

Во тој контекст, приватните компании за обезбедување прераснале во структурирани корпорации што го комерцијализираа обезбедувањето на безбедносни услуги, правејќи огромни напори да се разликуваат од обичните платеници или незаконските принудни групи. Овие корпорации се состоеле главно од приватни агенции за обезбедување што со текот на годините стекнаа голема популарност меѓу државите, меѓународните организации, корпорациите и физичките лица докажувајќи дека можат да бидат поефикасни и поефективни од јавната безбедност и дека во многу случаи можат да понудат повисоко ниво на безбедност во споредба со нивните колеги од сферата на јавната безбедност.¹⁹⁷

Значи, правните лица во оваа сфера биле брзи во искористувањето на можностите што ги понудила владата за приватизација на иницијативи. Во срцето на приватизацијата на иницијативите (главно во западните земји) беше да се рационализираат владините и да се намалат воените трошоци. Тоа е резултат дека големите светски сили – главните актери во регионалните и во државните конфликти за време на Студената војна – го намалиле своето влијание во повеќето конфликтни подрачја.¹⁹⁸ Последица е тоа што геополитичката сила постепено дифузира, оставајќи вакуум на силите, и дозволувајќи им на компаниите за приватно обезбедување златна шанса да се размножуваат и да го пополнат тој вакуум.¹⁹⁹

Трендот приватна безбедност што беше во тек пред терористичките напади на 11 септември 2001 година, продолжува да го зголемува обемот на својот бизнис и со текот на годините го зајакнува чувството на безбедност кај граѓаните. Од самиот почеток²⁰⁰ приватната безбедност претставува повеќеслојна индустрија што има направено голем напредок и како професија, таа навистина го пронаоѓа своето место,

¹⁹⁷ Macias Andres, *Privatization of Security: a Strategy for Peace or War?* 2001, pp. 2-4.

¹⁹⁸ Zarate J.C., The Emergence of a New Dog of War, p. 76, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

¹⁹⁹ Garmon T., Domesticating International Corporate Responsibility, pp.325-327 во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

²⁰⁰ “Since the day of the lone watchman or the single guard in a guardhouse” - од денот на осамениот чувар или единствениот чувар во стражарската кука (употребено во преносно значење).

што е потврдено од развоен аспект. Различните функции што ги вршат лицата од приватниот сектор и широкиот спектар на безбедносна опрема што беа развиени во последните децении, нудат потенцијал за поголемо ниво на безбедност од кое било време. Исто така, и кариерата во областа на приватната безбедност денес нуди повеќе можности. Овие можности се движат од почетно ниво на вработување во приватниот безбедносен сектор до позиции на специјализирани истражители од специфични области на безбедноста и позиции на менаџери на големи безбедносни корпорации и организации низ сиот свет.²⁰¹

²⁰¹ Hess M. K., *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009, p.2.

IV глава

ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ФУНКЦИЈА НА КОМПАНИИТЕ

1. ИСТОРИЈАТ И ПОТЕКЛО НА КОМПАНИИТЕ

Потеклото на компаниите според некои извори може да се бара во времето на Јустинијан и во доцниот среден век. Во почетокот бизнис компаниите беа формирани и познати како средство за доброто на јавноста. Инвеститорите кои ги формираа компаниите како Dutch East India Company и Hudson Bay Company разбраа дека нивните финансиски стратегии се составени од суверената цел: јавното добро. Ова јавно добро кое е основа на компаниите беше пренесувано во сегашните политички и бизнис дијалози на различни настани, како современа забелешка дека компаниите обезбедуваат зголемени економски бенефиции. Во тој контекст, Милтон Фридман во неговата позната статија „Општествена одговорност на бизнисот е зголемување на сопствениот профит“ (The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits) има наведено дека бизнис компаниите имаат социјална должност да создаваат профит и кога тоа нема да го остварат, паѓа и нивната одговорност, односно се одговорни за секакви санкции (веројатно банкрот, растурање или преземање) на наметнатиот светски пазар.²⁰²

Во основа, компаниите претставуваат друштво на капитал, кое до средствата за формирање и работење доаѓа со издавање обврзници. Паричниот износ потребен за формирање и работа на компанијата се вика основна главница што се дели на одреден број акции. Акциите се наоѓаат во рацете на акционерите, сопственици на компанијата, а нивната вредност ја одредува берзата. Во гигантските компании бројот на акционери достигнува стотина илјади, а во некои случаи, и повеќе од милион. Со тоа, компанијата претставува еден од најсовршените начини на прибирање капитал, особено во оние дејности во кои природата на процесот на производство бара големи средства. Компаниите или корпорациите имаат сложена организациска структура, со поголем број претпријатија (ќерки) во својот состав.²⁰³

²⁰² *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, pp.37-80.

²⁰³ Марковиќ С., op. cit. str. 148-149, преземено од Корпорациски безбедносен систем, Комора на РМ за обезбедување на лица и имот, Скопје, 2012, стр. 42.

Генерално, современата компанија, како нов организациски облик на претпријатие, е најважна иновација на XX век. Таа овозможила круцијален поттик за забрзување на економскиот раст на националните стопанства, влијаела на ефикасната алокација на ресурсите, во голема мера придонела за создавање нови технологии, производи и услуги и за зголемување на продуктивноста. Модерната компанија инаку е термин што се однесува на облик на претпријатие во кое сопствениците не се одговорни за обврските што деловните субјекти ги создаваат и во кои доаѓа до одвојување на функцијата „сопствеништво“ од функцијата „управување“ со ресурсите на компанијата. Основното барање што се поставува пред модерната компанија е создавање профит за сопствениците и другите интересни групи на одговорен начин. Заради исполнување на својата економска цел, компанијата мора да ги усогласи разновидните интереси.²⁰⁴

Трендовите присутни од XX век укажуваат на глобално пренесување на економската и на политичката моќ од државата и нејзините институции на компаниите и деловниот свет. Ваквата појава на еден начин ја зајакна нивната улога како сериозен играч, но од друга страна создаде простор компаниите да бидат позагрозени отколку порано поради длабоките општествени промени на преминот од XX во XXI век, што особено се однесува на државите во транзиција и на т.н. „млади демократии“. Кон тоа треба да се додаде и порастот на бројот на организации, групи и поединци кои имаат интерес да го загрозат опстанокот, растот и развојот на компанијата, без разлика дали тоа го прават од економски, од политички, од идеолошки или од верски причини, како и појавата на нови методи и средства за загрозување, што севкупно ги прави задачите на службите задолжени за безбедност²⁰⁵ на компаниите сè потешки.

²⁰⁴ Види: Chandler D. Alfred Jr, *Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA 1994., pp. 224-226, преземено од Корпорациски безбедносен систем, Комора на РМ за обезбедување на лица и имот, Скопје, 2012.

²⁰⁵ Според: Стајик Љ., Изазови корпоративне безбедности у светлу современог сватања поима безбедности, *Први меѓународни скуп-Приватна безбедност* (Зборник радова), Факултет за правне и пословне студии, Нови Сад, 2008, стр. 29, преземено од Корпорациски безбедносен систем, Комора на РМ за обезбедување на лица и имот, Скопје, 2012.

2. ОБЛИЦИ НА ЗАГРОЗУВАЊЕ НА КОМПАНИИТЕ

2.1. ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ОБЛИЦИТЕ НА ЗАГРОЗУВАЊЕ НА КОМПАНИИТЕ

Секоја компанија/фирма во текот на својата работа е подложна на негативни влијанија што го загрозуваат работењето и со самото тоа се намалува обемот на производство и давањето услуги. На некои негативни влијанија врз компанијата едноставно не може да се влијае, бидејќи тоа не зависи од неа, туку тие се одраз на објективната состојба во државата, состојбата на пазарот и рефлексивната од неадекватни законски и подзаконски регулативи. Во такви околности, условно кажано, раководството на компанијата, во согласност со своите способности, знаење и искуства, ги презема активностите од областа на менаџментот и на тој начин ги амортизира негативните влијанија и овозможува помалку или повеќе успешна работа и развој на компанијата.²⁰⁶

Облиците на загрозување на лица и имот на компанијата/фирмата, како што претходно потенциравме, начелно можат да се поделат на природни (земјотреси, поплави и сл.) и на такви што ги создава човекот. Природните облици на загрозување не можат да се предвидат, а и да се предвидат, не секогаш успешно можат да се спречат. Меѓутоа, компаниите можат да ги намалат последиците од елементарните непогоди со соодветни превентивни мерки. Ризиците што ги создава човекот, без разлика во кое својство припаѓаат, претставуваат далеку посериозни облици на загрозување. Не толку поради разорноста, отколку поради застарувањето во другите својства.

Најчести, а воедно и најопасни облици на загрозување на лица и имот на компанијата се криминалитетот и другите социопатолошки појави.²⁰⁷ Така, на пример, најчесто прекршувања од областа на јавниот ред и мир се манифестираат на различни начини, и тоа: со уништување и оштетување на имотот, повредување и вознемирување на вработените лица и нивните клиенти преку создавање лична несигурност, прекин

²⁰⁶ Исто., стр. 29.

²⁰⁷ Лицата и имотот на компанијата меѓу другото ги загрозува и појавата на алкохолизам, поради што службата за обезбедување треба да спречува влез на алкохолизирани лица (вработени и посетители) како и внесување алкохолни пијалаци во работните простории на компанијата. Истото важи и за наркоманијата.

на работата, губење на угледот во деловниот свет и сл. Се смета дека тие последици понекогаш може да бидат подеднакво значајни како и оние што настануваат со извршување кривични дела. Поради тоа, со спречување и откривање на прекршувањата и другите казнени дела не се занимава само полицијата и службата за обезбедување на компанијата, туку тоа го прават и другите органи, односно стручните служби и менаџментот на компанијата.

Најпосле, криминалитетот што ги загрозува лицата и имотот на компанијата е всушност истиот тој што го загрозува општеството во целина, а чии носители најчесто се мотивирани од користољубие, како и од желбата да нанесат штета на уставниот поредок и на општествено-економскиот систем.

За проблематиката на обезбедување лица и имот од особено значење се кривичните дела против имотот на компанијата, како и други кривични дела што се извршуваат на деловниот простор на компанијата или организацијата. Тоа се, пред сè, кривични дела од општ криминалитет, но и деликти против државата, како и кривични дела на стопанскиот криминалитет.

Криминалните напади на лицата и имотот на компанијата се манифестираат преку извршување различни кривични дела од областа на политичкиот, општиот (класичниот) и стопанскиот криминалитет, а во последно време сè почесто и во работата на компјутерскиот криминалитет. Најзастапени се делата што спаѓаат во општ криминалитет, но треба да се има предвид дека многу кривични дела и нивните извршители од доменот на стопанскиот криминалитет никогаш не се откриени. Исто така, некои од карактеристиките својствени за општиот криминалитет се однесуваат и на стопанскиот, при што е важно да се истакне дека одредени специфичности на стопанскиот криминалитет се својствени изразито само за него. На крај, бројноста на политичките кривични дела во пракса не е голема, но треба да се има предвид дека таквите дела се сериозна закана или се општествено опасни појави.

2.2. НОСИТЕЛИ НА ЗАГРОЗУВАЊЕ НА КОМПАНИЈАТА

Загрозувањето на компаниите може да настане и како последица на штетното дејствување на луѓето, без разлика дали е тоа направено свесно или несвесно. Во идентификација на овие субјекти на загрозување на компанијата, методолошки е најдобро да се користат нивните поделби на три категории во однос на средината од која потекнуваат, и тоа на: внатрешни, надворешни и комбинирани.

Сите три групи категории на загрозување имаат свои специфичности. За разлика од облиците на загрозување, кои настануваат како последица од штетното (негативното) влијание на природата, на овие извори не може да се влијае и во голема мера да се намали нивното штетно дејство на вредност што системот на обезбедување го овозможува.

2.2.1. Внатрешни носители на загрозување

Внатрешните носители на загрозување произлегуваат од вработените во компанијата/фирмата. Тие можат да нанесат штета на компанијата свесно (планирано) или несвесно (од невнимание или незнаење). Ваквиот однос на вработените има за цел директно или индиректно нанесување губиток на компанијата, што негативно влијае на нејзиното работење и на корпоративниот имиџ, односно се одразува преку намалување на имотот, т.е. профитот. Вработените преку разни облици на отуѓување и узурпација на имотот, неовластена дистрибуција на деловни информации, производи и услуги ги загрозуваат лицата, имотот и работата на компанијата.

Ако ги набљудуваме овие носители на загрозување, ќе дојдеме до заклучок дека овие дела се санкционирани со закон, идентично како и оние дела што не се законски санкционирани, но нанесуваат мерлива штета на компанијата.

Комплетното временско одредување на влијанието на овие носители на загрозување не може прецизно да се смести само во рамките на работното време на вработените, туку и надвор од него. Вработените, на пример, можат надвор од работното време и тоа првенствено поради ниското ниво на култура на деловна заштита (која произлегува од недоволната безбедносна култура), свесно и/или несвесно да го загрозат работењето на компанијата, изнесувајќи некои значајни податоци за сегашната или идната работа на компанијата, а во суштина претставуваат деловна тајна. Првенствено, станува збор за изнесување важни податоци, па вината за ваквата состојба ја снесат раководните структури на компанијата и вработените. Раководството е одговорно од причина што не ги запознало вработените навремено со поимот деловна тајна, а вработените поради ниското ниво на култура на деловна заштита. Може да се каже дека, за жал, во повеќето компании и нивното опкружување, се знае точен датум на почеток на некој нов производствен процес, примена на иновација, интеграција со други компании, времето на започнување нова работа, прием или отпуштање на вработените и слични работи што би требало да останат во рамките на компанијата.

Вработените во компанијата претставуваат негова најголема вредност, но и воедно и потенцијално голема опасност. Тврдењето дека вработените се потенцијално голема опасност не треба особено да се докажува бидејќи тоа има своја реална основа во нашето секојдневие, а до истите податоци може да се дојде ако се земат предвид искуствата на развиените земји на пазарното стопанство. Според едно истражување спроведено во САД, 78% од 126 случаи што се кривично гонети, ги опфаќаат вработените кои извршувале дела на кражба на готовина, чекови, инвентар или друг имот на компанијата во која работеле.²⁰⁸

Процесот на раководење на компанијата е во секој случај голем предизвик, кој покрај одредените знаења, вештини и визии за работата, во себе тесно го вклучувале и проблемот со управување со човечки ресурси, средства за работа и опрема. Повремено исчезнување ситници, големи телефонски сметки, финансиски проневери, злоупотреба на средствата за работа и ситен инвентар на компанијата и уште многу од тоа што нанесува штета, на крајот се сведуваат на заедничкиот именител – губење и намалување на профитот, а може да биде означен (именуван) под едно име – кражба од страна на вработените. Вршители на тие кражби може да бидат потенцијално сите вработени во компанијата.

Секако, не смее да се стекне впечаток дека претходно изнесеното се однесува на сите вработени, бидејќи сепак повеќето не спаѓаат во ниту една од овие категории, туку чесно ја работат својата работа. Нивната грешка некогаш се јавува во случај кога знаат што се случува, а не реагираат. Сепак невозможно е да се занемари и игнорира веројатноста на овие интерни кражби, па поради тоа е неопходно проактивно да се влијае во спроведување одредени процедури (процедура на системот, како и процедури што се составен дел од работните процедури на сите вработени). Во ситуации кога овие процедури и начин на работа не го спречат ова непосакувано однесување на вработените, во екстремни ситуации на кражба може да доведе и до пропаѓање на компанијата, т.е. задржување на неговата работа.

Значи, категоријата внатрешни носители на загрозување се однесува првенствено на сите оние инкриминирани работи-кражби и злоупотреба извршени од страна на вработените во компанијата.

Во нашето опкружување, ако се земе предвид економскиот и општествениот ‘развој’ во последната деценија, постојат многу при-

²⁰⁸ W. Steve Albrecht and David W. Schmoldt, Employee Fraud,” Business Horizons July-August 1988, pp. 16-18,

чини што влијаеле на промените на ставовите и скалата на вредности (вреднување) кај вработените. Дури и да се занемари ваквото глобално влијание, одделно секој набљудуван човек, како единка, понекогаш, од повеќе причини, може да ги промени своите претходни ставови и начини на однесување поврзани со употребата, т.е. злоупотребата на работите што не му припаѓаат. Причини за тоа може да бидат, на пример: реалната закана за губење на работата, фрустрација кон раководството на компанијата, фрустрација во врска со работата што ја извршува, финансиски губиток, живот далеку над своите можности, употреба на алкохол или дрога, претерано коцкање, висок личен долг, прељуба, уцена, лакомост и притисок од колегите кои не одобруваат чесен однос кон работодавецот (кои се веќе вмешани во одредени инкриминирани работи).

Кај внатрешните носители на загрозување секогаш се поставува отворено прашањето дали кражбата на вработените е прашање на нивната личност, чесност или нешто друго. До решавање и отстранување на овој проблем, т.е. настојување за негова генерализација, може да се дојде со давање одговор на едноставното прашање „Зошто одредени вработени крадат од своите работодавци?“. Како што е претходно потенцирано, причините се многубројни, но може да се класифицираат во три основни категории, и тоа:

- можност,
- однос (став) на вработените,
- однос (став) на раководството.

Можност. Наједноставен начин за откривање на внатрешните крајби, т.е. спречување вработените да ги извршуваат, е да се ставите во нивна позиција и да се набљудува системот на работа и можностите за извршување инкриминирани работи од нивна перспектива, т.е. од нивна гледна точка. Ако се примени овој начин, изненадувачки се фактите до кои се доаѓа и основниот заклучок што се наметнува е дека исклучиво мал број дела се вршат со претходно добро разработен план. Повеќето извршители едноставно ги експлоатираат очигледните и јасни слабости, т.е. недостатоци во процесот на работа што не е доволно или воопшто покриен со безбедносно-заштитни процедури на системот.

Како и сите други појави, престапот е совпадна со приликите и околностите во дадено време и место.²⁰⁹ Совпаѓањето на приликите и околностите значи и можност да се изврши престапот.

²⁰⁹ Крстиќ О., *Примењена криминалистика*, Завод за уџбенике и настава, Београд, 1997, стр. 5.

Можност претставува квантитет и квалитет на леснотија и извесност со која личноста може да изврши штетно, забрането, противзаконско и/или кривично дело (од злоупотреба, од ситни кражби до тешки кражби), а да не биде откриена.

Комбинација на мотивацијата за кражба од една страна, која може да биде присутна и, од друга страна, евидентни и постојани или моментални слабости во функционирањето и организирањето на заштитата, им наметнува на вработените прашање и дилема, во случај да почнат (извршат) кражба, каква е веројатноста за успех и колкави се можностите почнатото дело да остане неоткриено.

Многу е важно да се знае дека потенцијалните извршители на инкриминираните работи секогаш ќе си го поставуваат ова прашање пред да го започнат забранетото дело. Ако со адекватни процедури на заштита не се елиминирани можностите за отуѓување и постои исклучиво голем степен на веројатност да се открие делото, т.е. извесно е дали вршителот ќе биде фатен, исклучиво мал број вработени ќе пробаат да сторат криминално дело. Во обратен случај, во случај на отсуство или непостоење систем на заштита, јасно е дека далеку поголем број вработени ќе пробаат да го направат тоа што е забрането, а им носи одредена лична или материјална корист. Тоа што дополнително ја отежнува ситуацијата во која се наоѓа компанијата е непостоење адекватна законска регулатива што поблиску ја дефинира оваа проблематика, а што е во корист на потенцијалните вршители на криминални дела.

Наведеното јасно упатува на заклучокот дека компанијата мора да заземе одлучувачки став во оваа област за да може да дејствува проактивно и на тој начин да ги намали можностите за загуба, предизвикани од страна на вработените. Еднаш кога ќе се случи некоја инкриминирана работа што произведува губиток од кој било вид и обем, многу е покомплицирано и потешко да се решат настанатите проблеми.

Со елиминација на можностите, проактивно и превентивно се дејствува и на елиминирање на слабостите што потенцијалните извршители ги бараат во рамките на системот на организација, функционирање и работа на компанијата.

Затоа проактивното влијание во целина мора да стане еден од многу важните сегменти на работа на една компанија, која води сметка за својата сегашност и иднина.

Вработените не крадат само затоа што, според нивна процена, можат да се извлечат без последица, туку мотивот е и од финансиска природа, како и нивното незасновано мислење да го земаат она што не им припаѓа, бидејќи „платите им се мали или нередовни“.

За да може овие појави да се воочат и да се спречат, покрај проактивното влијание во смисла на процедурите, неопходно е менаџментот (раководството) да обрне внимание:

- на вработените кои евидентно живеат над своите реални можности и примања, што значи дека имаат дополнителни извори на заработка, т.е. приходи надвор од работниот однос во компанијата, или од компанијата остварени преку кражба;²¹⁰
- на вработените кои секогаш и константно ја нарушуваат работната дисциплина и процедури треба да се класифицираат во категорија на која во ниеден случај не смее да ѝ се дозволи работа на ‘критични’ места, како што е работа во магацин, продажба, т.е. на оние места каде што се доаѓа до директен контакт со некоја роба, пари и сл.;
- на вработените кои се недоследни во своите изјави, кои често говорат неविстина, бидејќи оваа категорија луѓе и онака е подложна на кражби;
- на вработените кои прекумерно конзумираат алкохол.

Во случај да се утврдат загуби, основно правило е при процесот на пронаоѓање на извршителот, да се обрне подеднакво внимание на сите вработени, па дури и на оние што подолг временски период работат во компанијата. Грешка што често се прави е онаа којашто говори дека се истражуваат и се проверуваат само оние што работат пократок временски период во компанијата (оние што работат на одредено време), а факт е дека тие што подолго работат во компанијата се и посвесни за слабостите на процедурите на работа и на заштитните мерки во своето работно опкружување. Уште еднаш би истакнале дека правило е подеднакво да се обрне внимание на сите вработени, без разлика на должината на работниот стаж и положбата во компанијата.

Во некои случаи раководството на компанијата не обрнува внимание на загубите предизвикани од кражбите на вработените или кон овие извршители се многу поблаги, отколку кога во прашање е некој што не е вработен. Јасно е дека овој пристап е во целост погрешен, бидејќи

²¹⁰ Ако се забележи оваа промена кај вработените, секогаш е неопходно прво да се провери и да се утврди кој е дополнителниот потенцијален извор на приходи надвор од компанијата. Само ако се утврди дека нема легални извори потребно е да се тргне во утврдување дали и на кој начин се оттуѓуваат вредностите на компанијата.

не нуди решение за проблемот. Воедно, без разлика што нанесената штета можеби и е занемарлива, се охрабруваат другите потенцијални извршители наместо постојните да се казнуваат и на тој начин да се отстрани дилемата која можеби постои и кај останатите вработени.

Раководството на компанијата често се разочарува кога ќе открие (обично касно) дека дури и вработените од доверба, со незаконски постапки стекнале корист и нанеле штета на компанијата.

Однос (став) на вработените. Вработените одредуваат што е исправно, а што е неисправно во однос на нивното однесување, активности и работа во рамките на компанијата и тие можат самите на себе да си го оправдаат сопственото однесување, т.е. кражбата од работодавецот, оправдувајќи го тоа со некои, за нив нанесени и познати неправди или со ирационални т.е. субјективни работи и причини.

Извршителот на криминалното дело, по своето сфаќање, главно себеси се гледа како просечна индивидуа која живее во нечесен свет, каде секој се обидува да напредува или да го одржи она што го има, па понекогаш и поради таа ирационална причина може да се осмели да украде од работодавецот.

Кај вработените е неопходно да се развие сфаќање дека која било кражба, не значи кражба од работодавецот (иако е директно направена на компанијата), туку значи и кражба од останатите вработени, а воедно и од самиот себе, бидејќи со извршувањето на ова дело се нанесуваат трајни загуби за сите кои се во процесот на работа.

Вработените мора да сфатат, дека тие и компанијата т.е. работодавецот претставуваат целина, еден тим со заеднички интереси. Нивниот позитивен став и однос кој компанијата постојано и во континуитет мора да биде надоградуван и стимулиран од страна на раководството.

Покрај тоа, неопходно е внимателно да се следат и да се развиваат сите безбедносно-заштитни мерки и процедури бидејќи приликата за кражба се укажува само по процесот на проценување на можности за кражба, што го извршува вработено лице. Во тоа е клучот за спречување правење криминални дела.

Однос (став) на раководството. Во секоја компанија од особено важно значење е раководството однапред да ги дефинира нормите и процедурите за работа и однесување, преку кои се дефинираат и заштитните процедури. Едукацијата на вработените, со цел нивно оспособување за извршување на работата, не е само проста обука за работите што треба да ги извршат, туку тоа е и можност кај нив да се развијат позитивни ставови, однос и лојалност кон компанијата, како и

одреден степен на култура на деловна заштита. Раководството мора да постави почетни насоки на претходно изнесеното и да врши постојана контрола на спроведувањето и надоградувањето на постигнатите позитивни ставови.

Во случај раководството да биде неодлучно во оваа област или недоволно доследно, вработените ќе го искористат тоа и ќе се зголеми бројот на криминални дела. Особено е важно правилото истите процедури да важат за сите, но и да се биде недвосмислен и доследен во нивното спроведување без разлика на статусот и на положбата на вработениот. Не смее да се прави категоризација и не смее некому да му се допушти однесување што не е во согласност со донесените процедури.

Важен предуслов што овозможува почитување на заштитните процедури е и однесувањето на раководството по правилата што сами ги имаат пропишано. На овој начин, и преку личен пример им се покажува на останатите вработени дека правилата за работа подеднакво се обврзувачки за сите, без разлика на работното место и на положбата на вработените во хиерархиското организациско раководење и работата на компанијата. Овде најмногу до израз доаѓа начинот на кој раководителите се однесуваат, а далеку помалку е тоа што тие декларативно говорат. Главниот проблем е во тоа што раководствата на компанијата (без разлика на обликот на сопственост) главно оваа проблематика не ја анализираат сериозно и не ја сфаќаат како фактичка состојба на работите што може да се промени. Тие се главно незаинтересирани и мислењата се дека овие крајби и не се така голем проблем, па со самото тоа и не се ангажираат доволно проактивно за решавање на овој важен сегмент на заштита на работата и имотот на компанијата. Нивната акција главно е насочена кон санирање на последиците, кога делото е веќе направено, што е погрешно и недоволно.

2.2.2. Надворешни и комбинирани носители на загрозување

Под надворешни носители на загрозување се подразбираат лица кои не се во работен однос во компанијата, а кои со своите штетни влијанија можат да влијаат на нејзината безбедност, условите за работа и да предизвикаат директно или индиректно намалување на профитот, додека комбинирани носители на загрозување претставуваат лица кои се вработени во компанијата заедно со лицата кои не се во работен однос, а чие заедничко влијание може да предизвика исти последици како и надворешниот извор на загрозување.

А) Конкуренција

Во креирањето и спроведувањето деловна политика на компанијата многу важно место зазема конкуренцијата. Доколку компанијата добро работи и дава вистински резултати на пазарот во својата сфера на дејности, секако дека ќе предизвика внимание кај конкуренцијата. Тоа е субјект од надворешното опкружување на кој менаџментот мора да обрне особено внимание.

Неопходно е да се нагласи дека конкуренцијата не постои само помеѓу исти или слични производи на различни компании (домашни и странски), туку постои и вкрстена конкуренција на производи, како и вкрстена технолошка конкуренција. Конкуренција не постои само меѓу производи, туку и меѓу групации на производи и гранки.

Во пазарни услови на работење, конкуренцијата придонесува за постојано подобрување на производствените програми и зголемување на ефикасноста во задоволувањето на општествените потреби, па од компанијата се очекува да се однесува коректно кон своите конкуренти на пазарот. При тоа и покрај судирот на меѓусебни интереси, заемното уважување на конкурентите отвара можности за заедничка корисна соработка.

Настојувањето на компанијата да воспостави коректни односи со конкурентите на пазарот и со нив да оствари соработка придонесува кон создавање углед на компанијата и нејзина афирмација во јавноста. Истовремено, врз основа на меѓусебно почитување и доверба помеѓу конкурентите, се создаваат услови за елиминирање на нелојалната конкуренција. Во меѓусебните односи со конкурентите не треба да се применува практика на создавање монополистички спогодби, шпекулации во циркулацијата на стоката, ниту кој било друг начин на работење што не е во согласност со деловната етика. Тоа може да донесе профит „на кратка патека“, но долгорочно гледано нема перспектива.

Со оглед дека понекогаш „законите постојат за да се кршат“, тоа се правила на деловна етика на оние што по секоја цена, не избирајќи средства, сакаат да дојдат до одредена цел. Менаџментот на компанијата треба да одлучи дали свесно ќе учествува во пазарниот натпревар со такви правила на игра, со што ќе влијаат проактивно и ќе го предупредат работењето на таквата конкуренција или само ќе бидат слепи набљудувачи.

За да може да се соочи со конкуренцијата, на менаџментот на компанијата му претстои многу работа, иницијатива и нови идеи, лесно применливо актуелно случување, како и долги и исцрпувачки подго-

товки со целосно ангажирање на сите потенцијали со кои располага. Ништо не смее да се препушти на случајност, бидејќи секоја и најмала грешка може да ја намали позицијата што компанијата ја има на пазарот. Заклучокот е дека менаџментот на компанијата би требало добро да ја познава конкуренцијата и истовремено да ги заштити сопствените податоци и информации од конкуренцијата. Исто така, никогаш не смее да ги изгуби од предвид обидите на конкуренцијата за продирање во компанијата и преку тоа да дојде до значајни податоци, чие откривање и неовластено користење би можело да предизвика штетни последици по лицата, имотот и работата на компанијата. Ако не се во прашање големите стопански системи (ПТТ, електродистрибуција, водовод, железница), конкуренцијата мора да се прифати како недвосмислен факт. Дури и кај овие големи системи, особено во период на сопствена трансформација, конкуренцијата со мала измена во значењето и во формата претставува сериозна „закана“.

Значаен чекор за заштита на компанијата е анализа на конкуренцијата, што бара собирање податоци и информации за неа. Податоците и информациите за менаџментот ќе вредат толку колку што им се придава значење. По извршената анализа, менаџментот на компанијата планира и спроведува соодветни активности.

Од изнесеното јасно се наметнува заклучокот дека е неопходно да се поседуваат одредени податоци и информации преточени во знаење за конкуренцијата. Знаењето е корисно само ако оној што го поседува умее да го искористи, а за тоа да се оствари мора да биде организирано и систематизирано. Основните податоци што би требало да се познати, како што се: име на компанијата, седиште, облик на сопственост, сопственици на капиталот, основачи на претпријатието и слично, претставуваат појдовна основа за понатамошна анализа на конкуренцијата.

Останатите податоци што не се општо познати и до кои се доаѓа преку посложена анализа на работата и стратегијата на конкуренцијата и преку континуирано влијание врз менаџментот на компанијата и безбедносните менаџери, ќе ѝ помогнат на компанијата навремено да ги воочи и надмудри деловните потези на конкуренцијата. Видот на податоци зависи од тоа во која стопанска гранка се наоѓа компанијата и кои видови работа ги извршува. Појдовната основа за понатамошна работа на менаџментот на компанијата би требало да биде насочена кон следната група на податоци и информации, и тоа:

- податоци за физичките карактеристики на конкурентската компанија,

- податоци за финансиите,
- податоци во врска со политиката на цената,
- податоци за вработените,
- податоци за работната политика,
- податоци за конкурентот како деловен партнер,
- податоци за позитивните и за негативните референци на конкурентите во деловните кругови,
- податоци за тековната работа на конкурентот што се интересни за компанијата,
- податоци за конфронтацијата меѓу конкуренцијата и другите компании и
- податоци за директната конфронтација меѓу конкуренцијата и условно „нашата“ компанија.

Ваквото проактивно влијание овозможува навремено запознавање на конкуренцијата и дава одредена предност на менаџментот на компанијата во донесувањето одлуки. Правило е дека не треба да се плашите од способна конкуренција, туку од онаа што е способна на сè.

Оттука, основното прашање што се наметнува е: „Како да се дојде до податоци и информации за конкурентските претпријатија?“. За собирањето податоци и информации, покрај менаџментот на компанијата задолжен е и безбедносниот менаџер. Методите и начините до доаѓање на информации се разновидни. Тоа е долг процес што се извршува во континуитет. Некои од методите се објаснети во продолжение, а станува збор за следните:

а) Изложби и саеми. Изложбите служат за запознавање и информирање на потенцијалните купувачи и клиенти со производите и услугите на компанијата. Саемиите се посебна манифестација што овозможува средба на купувачот и продавачот на одредено место заради промоција и запознавање со изложената стока и евентуална продажба. Новите производи и услуги обично се промовираат на саем, бидејќи на тој начин се постигнува посакуваниот ефект кај купувачот. Тоа дава можност да се дојде до нови податоци за конкурентските компании. При разгледување на саеми и на изложби, важно е да се воочи секој детаљ, почнувајќи од големината и среденоста на изложбениот салон, бројот на работници на штандот, преку маркетиншките материјали што се делат на посетителите, евентуални склучени деловни договори, до видот на квалитетот на понудените стоки и услуги.

б) Средства за јавно информирање (телевизија, радио, неделни и дневни списанија, интернет презентации итн.). Овие извори на подато-

ци даваат индиректна слика за настапот на конкуренцијата на пазарот и обемот на работење. Преку анализа на промотивни и афирмативни телевизиски и радио емисии и новинарски статии, како и следење на рекламните огласи (степенот на учество, каде се огласуваат и сл.) може да се одреди приближната сума на пари која конкурентската фирма ја дава за овој вид на огласување во јавноста. Тој податок може индиректно да укаже на обемот на работење на конкуренцијата. Времето и местото на огласување може да даде податок дали конкуренцијата можеби ја менува својата целна група, како и дали го шири или го стеснува видот и обемот на својата понуда.

Покрај тоа, постојат компании што работат без разлика на тоа што не се огласуваат многу во медиумите. Ако се исклучат монополските компании (ПТТ, електродистрибуција, железница...), преку анализа на останатите, се доаѓа до заклучок дека луѓето на раководните позиции во тие фирми долго работат во таа област и ги чуваат своите деловни врски. Понекогаш во прашање се фирми кои во последните години сопственички се трансформирале и ги задржиле своите клиенти како и компании што се создале со распадот на општествениот капитал, така што раководните структури формирале свои приватни, а ги сочувале клиентите и позициите на пазарот. Причините за нивното условно кажано добро работење можат да бидат и учествата на раководните луѓе во некои политички партии, здруженија, добротворни или спортски организации. Ваквата нелојална конкуренција сигурно претставува голем проблем на пазарот. Меѓутоа, со оглед дека ваквите „успешни компании“ својот успех го остваруваат спротивно на правилата на пазарната економија и деловен морал, очекувачки е дека овој негативен тренд ќе се промени.

в) *Стапување во контакт со луѓе од конкурентската компанија/фирма и/или вработување кадри што работеле кај конкуренцијата.* Често работниците од една компанија се во контакт со вработени од друга компанија. Тоа можат да бидат роднински, пријателски, деловни, соседски, случајни познанства итн. Во секојдневниот разговор, меѓу другото, честа тема може да биде и компанијата во која работат. Во денешно време, најчесто се говори за платите, за односот меѓу управните структури и вработените, додека нешто помалку се говори за самиот производствен процес. Меѓутоа, оној што знае да праша, оној што знае да слуша, слуша и многу поважни работи, а притоа неговиот соговорник за тоа не е свесен. Навидум безначајна информација може некому да донесе голема корист и да му овозможи да направи правилен

деловен потег. При вработувањето на лица кои претходно работеле кај конкуренцијата со нив треба да се биде многу внимателен. Би требало да бидат познати вистинските мотиви за премин на овие лица од една фирма во друга, и секогаш да се има предвид фактот дека не може доверливо да се утврди точно на чиј платен список се наоѓа ова лице, дали прима два или еден месечен надоместок за својата работа.

г) *Информации добиени од страна на доставувачите, клиентите и деловните партнери на конкуренцијата.* Доставувачите, клиентите и деловните партнери на конкурентските компании добро или барем во одредена мера би требало да ги познаваат тие компании, особено ако се во подолг временски интервал во работен однос со нив. Во стручните здруженија, исто така, доаѓа до размена на различни информации и податоци. Цените на стоката или услугите, роковите за плаќање, работот на цените, почитување на договореното, обемот на производство, сировините што се купуваат и уште многу други податоци претставуваат добра појдовна основа за понатамошна анализа на конкуренцијата.

д) *Сметководствени информации.* Сметководството само по себе е еден многу солидно развиен информациски систем и неговите податоци се од квантитативна природа. Сметководството обезбедува информации од финансиски карактер поврзани со финансискиот успех и состојба на средствата на компанијата.

На крај, фактот дека постои конкуренција во работата со која компанијата се занимава, не е доволен сам за себе. Интерните субјекти на обезбедување во рамките на своите секојдневни активности мора да заземат одреден став кон оваа појава, а менаџментот на компанијата треба да ги дефинира стратегиските цели и сите заедно да продолжат со секојдневната работа не испуштајќи од вид ниту еден момент на овој надворешен извор на загрозување.

3. РЕШАВАЊЕ НА ПРОБЛЕМИ ВО ПРАКТИКА

Решавањето на проблемите е важна компонента на општествената политика. Се сеќаваме дека општествената политика претставува колаборативен напор помеѓу полицијата и општеството што ги идентификува проблемите со криминалот и нарушувањето на редот и ги вклучува сите елементи на општеството во потрагата по решенија на идентификуваните проблеми. Приватното обезбедување, исто така,

може да игра значајна улога во решавањето на проблемите. Техниките за решавањето проблеми можат едноставно да бидат адаптирани на приватните безбедносни компании. Многу од проблемите со коишто вработените во приватно обезбедување се среќаваат можат да бидат разрешени или минимализирани преку искоренување на клучните причини за тој проблем. На пример, да претпоставиме дека се случиле одреден број инциденти на вандализам во соседството кое има склучено договор со приватна безбедносна компанија или агенција. Утврдено е дека вандализмите се случуваат ноќе. По детаљна анализа може да се утврди дека неколку светилки во соседството прегореле. Работникот за обезбедување тогаш заедно со полицијата можат да го контактираат адекватниот субјект заради замена на изгорените светилки. Решавањето на проблемите вклучува што е можно повеќе собирање информации за конкретни проблеми и потоа ставање во употреба на систематски модел за решавање на проблеми како што е SARA (скенирање, анализа, одговор...).²¹¹

Во продолжение преку практични примери ќе бидат елаборирани клучните елементи на SARA моделот, и тоа: скенирање, анализа, одговор и оцена.

Скенирањето на околината овозможува да се одредат можностите и да се согледаат препреките што се јавуваат како надворешни ограничувања за различните алтернативи,²¹² односно тоа е нивото на кое се добива интуитивна реакција врз основа на примените информациски инпути, но вработениот во приватното обезбедување не е свесен за тоа која е основата на неговата акција.²¹³ Го продолжуваме примерот за соседството коешто се соочува со бројни вандализми. Вработените во приватното обезбедување можат да го стават во употреба моделот за решавање проблеми SARA. Скенирањето овозможува инцидентите да бидат групирани во кластери или проблеми. Овие проблеми типично се состојат од слични, поврзани или повторувачки инциденти, и тие се идентификувани во регистерот на податоци во полицијата, разузнавачките извештаи и јавувањата од поединци во местата на

²¹¹ Robertson Cliff and Birzer L. Michaiel, *Introduction to Private Security*, Prentice Hall, New Jersey Columbus, Ohio, 2012, p. 67.

²¹² Ѓорѓијовски Б., *Теорија на одлучување*, книга 2, Економски факултет, Скопје, 2002, стр. 154-155.

²¹³ Forrester J., *Industrial Dynamics*, Wright-Allen Press, 1968, p.45.

живеење. Во фазата на скенирање, работникот од обезбедувањето ги собира сите расположливи информации од полицијата и секој друг расположлив и можен извор. Релевантни информации можат да бидат искористени при процесот на скенирање можат да го вклучат времето на случување на инцидентот, чии имоти биле вандализирани, каква била сообраќајната шема – и на пешаците и на возилата (ако е познато) – околу времето на случувањето на инцидентите, дали имало сведоци, дали има осомничени, дали вандализмот се случил по случаен избор, дали постоела одредена бучава, дали вандализмот бил во форма на графити, и ако бил, дали графитите се по некоја шанса поврзани со одредена банда.²¹⁴

Поголем дел од информациите за криминалното дејство се пријавени во полицијата, па така приватното обезбедување би можело да обезбеди голем дел од информациите. Тоа значи дека без информација не може ниту да се одговори, односно, не може да се одбере најповолната варијанта на одговор меѓу повеќето можни. Заради тоа расположливите информации се важна претпоставка за одговорот.²¹⁵ Секако ако вработениот во приватното обезбедување има доставено извештај кај полицијата која работи на афектираното соседство, ако оваа соработка се одвива понапредно, тогаш вработениот во приватното обезбедување може да заштеди на пат до полициската станица. Според изнесеното, би било паметно ако вработениот во приватното обезбедување му пријде на полицискиот службеник и да зборува со него директно и можеби да соработува при процесот на решавање на проблемот. И двете страни, и полицијата и приватната агенција за обезбедување имаат удел во соседството. Полицијата има удел бидејќи таа е на крајот одговорна за истражувањето на вандализмот и идентификација и приведување на извршителите. Компанијата за обезбедување има удел бидејќи била најмена од соседството заради обезбедување безбедност во таа зона.²¹⁶

Анализата во рамките на оваа фаза овозможува вработениот во приватното обезбедување да ги идентификува состојбите што до-

²¹⁴ Robertson Cliff and Birzer L. Michaiel, *Introduction to Private Security*, Prentice Hall, New Jersey Columbus, Ohio, 2012, p. 67.

²¹⁵ Cupara M., *Ekonomski činilac u vojnom rukovođenje*, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1989, str. 149-150.

²¹⁶ Robertson Cliff and Birzer L. Michaiel, *Introduction to Private Security*, Prentice Hall, New Jersey Columbus, Ohio, 2012, pp. 67-68.

принеле за пораст на вандализмот и кои се причините за проблемот. Правењето соодветна анализа не е лесна задача. Тоа е една исклучително тешка задача во која секоја од состојбите се „мери“ колку ќе придонесе кон решението и обратно. Сите околности и аргументи за секоја од алтернативните одговори се проучуваат соодветно и за секоја од нив треба да се изгради еден кохерентен став. Тука особено е важно да се има јасна динстинкција во однос на конкретното разграничување за тоа што претставува елемент на претходното искуство, што прогноза, или што субјективен суд. Ако немаме вакво разграничување може да се доведеме во ситуација да имаме потешкотии при анализата, затоа што носењето одговор е една исклучителна категорија што нè води кон погрешна или кон добра одлука.

Одговорот е активност или обид да се реши самиот проблем, односно да се понуди кохерентно објаснување за давање соодветен одговор. Одговорот без разлика каков и да биде ќе мора да се заснова на јасно дефинирана стратегија и се смета дека тој што ќе се примени за решавање на дадениот проблем е најсоодветниот. Но останува отворено прашањето: „Кој одговор, односно решение е најдобро?“. Некои тоа го викаат продуктивен одговор или оптимално решение. Тука се поставува и прашањето: „Како да се дојде до вистински одговор или решение, односно одлука?“. За да сметаме дека еден одговор е продуктивен и рационален како израз на потребата да се решат одредени проблеми потребно е да бидат исполнети определени предуслови како што е критериумот за оптималност и условите, но и ограничувањата.

Често пати, одговорите се комбинираат за да можат да се решат сите аспекти на проблемите. Во претходниот опишан случај на вандализам, вработениот во приватното обезбедување доаѓа до повеќе одговори од кои еден упатува на заклучокот дека критичен дел од решавање на проблемот е откривањето дека прегорените неколку градски светилки во тој дел од градот им овозможиле полесен пристап на претстапниците.

Во фазата на **оцена** се прави своевидна евалуација на постигнатото. Ова се однесува на активностите што се преземаат за да се осигура спроведувањето на одлуката, затоа што добра одлука не значи ништо ако не е спроведена. Штом ќе се започне со спроведување на одлуката, започнува да се следи нејзиното остварување. Значи, примената на одлуката се контролира, па по потреба и се коригира. Пожелно е да се донесе правилна одлука, а тоа ќе се утврди во реалното функционирање со тоа што ќе се согледаат евентуалните отстапувања и девијации. Во

некои случаи има можност да се коригира одлуката, односно избраното решение, но во редица случаи нема таква можност. Тогаш (ако е донесена погрешна одлука која по проверката нема можност да се коригира) повторно се активира проблемскиот циклус.

Оцена што утврдува дека е успешно справено со вандализмите, не секогаш значи дека проблемот е елиминиран. Успехот може да биде дефиниран на неколку начини. На пример, 1). слабото осветлување и неговото значење (вандализмот) остануваат исти, но волуменот на одговор од страна на полицијата и приватното обезбедување може да е намален; 2). штетата на јавноста може да биде намалена иако бројот на инцидентите останува ист; бројот на конкретните инциденти на вандализам во конкретното соседство може да биде намален, но локацијата на вандализмите може едноставно да биде пренесена од приватни имоти кон мостовски надвозници или слично и 3). вандализмот може да биде целосно елиминиран. Ова е најдоброто сценарио.²¹⁷

Решавањето на проблемите како компонента на општествената политика е пристап што продуцира долгорочни решенија на проблеми со криминалот. Приватното обезбедување, јавната полиција, граѓаните, и другите агенции работат заедно заради идентификување и изнаоѓање на причините за проблемите со криминалот во соседствата, потоа се развиваат одговори на тие проблеми базирани на причината на проблемот. Во многу случаи, одговорите не се шаблонизирани, процедурални, или еден да одговара за сите. Одговорите не мора само да ја вклучуваат полицијата и приватното обезбедување, тие, исто така, може да се развиени преку здружени општествени активности, кои исто така вклучуваат учество на други субјекти како пожарникарска служба, служба за заштита на информации, фирми со отпад, паркови и рекреација и друго.²¹⁸

²¹⁷ Исто., стр. 68-69.

²¹⁸ Исто., стр. 69.

V глава

ПРИВАТНИ БЕЗБЕДНОСНИ АКТЕРИ

1. ТЕРМИНОЛОШКИ ДИВЕРГЕНЦИИ НА ПОИМОТ И УПОТРЕБАТА НА ПРИВАТНИТЕ ВОЕНИ И БЕЗБЕДНОСНИ КОМПАНИИ

И покрај постоењето на огромен број најразлични недржавни приватни актери, кои сè уште се блиски со профилот на класичните платежници (од типот на разни „доброволци“, „слободни стрелци“, „банди“, „мафијашки групации“, „кучиња на војната“ или „војници за пари“), сепак нивното постоење и бројност се детерминирани од условите што владеат во конфликтните зони и во „распаднати држави“ (failed states). Нивното влијание врз глобалната безбедност е ограничено, што не е во случај со феноменот на приватните безбедносни компании. Тие имаат глобален карактер и голема моќ. Тие успеваат да регрутираат луѓе од сите меридијани. Некои компании се рекламираат со тоа што нивните вработени служеле ширум Африка, Источен Тимор или Блискиот Исток. Вообичаено, компаниите одржуваат ограничен број на активно вработени, во согласност со потребите, но располагаат со голема листа подобни лица од која, по потреба, активираат одреден број. Важноста на овие нови актери се должи на следните фактори:

- Нивното постоење е директно зависно од законите на пазарната економија, односно од *понудата и побарувачката*. Растечкиот бум покажува дека тие имаат иднина, а со тоа и растечко влијание врз меѓународната безбедност.
- Приватната безбедносна индустрија располага со *огромни буџети*, односно преку неа циркулира огромен капитал.
- Компаниите најчесто имаат *транснационален профил*, што создава нејаснотија пред кого одговараат и кој води контрола над нивното работење.
- *Силниот корпоративски идентитет* на компаниите се базира на тајност, професионалност и дискреција спрема клиентите. Тие располагаат со десетици илјади воени професионалци, со силни оддели за односи со јавноста, имаат седишта и капитал во т.н. земји кои се „даночен рај“ итн. Оттука, некои автори ги именуваат како корпоративски империи.

• Битката за профит ја условува *флексибилноста во однос на мисиите и услугите што ги нудат*. Пазарните околности ги наведуваат постојано да нудат нови услуги што ќе бидат побарувани, а не нужно и завршувани.²¹⁹

Во практика, широк спектар на луѓе, фирми, компании и активности можат да бидат вклучени во обезбедувањето дома и во странство. Во литературата, сепак, приватните компании што даваат безбедносни услуги најчесто се поделени според видот на безбедносните услуги што ги даваат и според видот на внатрешната организација, и тоа: на приватни воени (Private Military Companies) и на приватни безбедносни компании (Private Security Companies). Всушност, за приватните воени компании се нагласува дека се компании кои офанзивно или активно дејствуваат, додека приватните безбедносни компании дејствуваат дефанзивно или пасивно. Некои автори на оваа поделба ги додаваат и платениците²²⁰ кои како категорија одамна ѝ се познати на пошироката јавност, а се дефинирани дури и со меѓународни документи.²²¹

Во литературата, приватните воени компании се идентификуваат со приватните безбедносни компании и обратно. Значи, не постои некоја поголема разлика меѓу приватните безбедносни компании и приватните воени компании, бидејќи и двете категории пред сè се дел на приватниот безбедносен сектор. Питер Сингер, авторот на една од најпознатите книги што ги проучува аспектите на приватизација на безбедносниот сектор „Corporate Warriors“, дури не прави разлика помеѓу приватните воени и безбедносни компании, односно го користи терминот „приватни воени фирми“ (private military firms), во кој се содр-

²¹⁹ Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 100-105.

²²⁰ Платениците најпросто може да се дефинираат како професионални војници кои се најмени за да служат во странски армии. Во рамките на оваа анализа и покрај тоа што платениците спаѓаат во категоријата опфатена во широкиот поим на приватниот безбедносен сектор сепак нема да бидат предмет на поширока елаборација.

²²¹ Види пошироко: *The International Convention Against the Recruitment, Use, Financing, and Training of Mercenaries*, G.A. Res. 34, U.N. GAOR, 44th Sess., Supp. No. 43, at 590, U.N. Doc. A/44/43 (1989), Article 1; *Protocol Additional to the Geneva Convention of 12 August 1949, Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts*, Geneva, ICRC, 1977, Article 47, Mercenaries.

жани и двата облика, а се дефинираат како компании кои работат на комерцијална основа со директно давање воени и безбедносни услуги за профит.²²² Во достапната странска литература што се занимава со проучување на овој феномен за наведените фирми се користат различни термини: *Private Military Companies*, *Private Military and Security Companies*, *Private Security Companies*, *Private Security Providers*, *Private Military Firms* и *Private Contractors*. Ангажманот на ваквите фирми, односно компании е видлив во широкиот спектар на задачи што се поврзани со војската, реконструкциските работи, развојот на воената и невоената технологија, како и нивната примена во националните значајни системи.²²³

Генерално, приватните безбедносни и воени компании се мулти-дисциплинарни и најчесто меѓународни компании со широк спектар на дејствување, кои покрај својата примарна работа се одлучуваат да нудат и услуги во безбедноста и во воениот сектор со цел да го прошират своето работење. Ваквите компании ги класифицираме како корпоративни организации што го помагаат безбедносниот сектор. Многу вакви компании во литературата се квалификувале како приватни безбедносни и воени компании, но тие во целост не се приватни воени организации, туку поседуваат одредени способности и ги нудат своите услуги само како дел од својот широк спектар на сопствени можности. Поради тоа, категоријата приватни безбедносни и воени компании неточно е раширена и во неа се вброени сите услуги што ги даваат и приватните безбедносни и воени компании и корпоративните организации.²²⁴

Универзитетот од Денвер ја има следната експликација за приватните воени и безбедносни компании: во најопшта смисла, овие

²²² Schulz Sabrina and Yeung Christina: *Private Military and Security Companies and Gender*, DCAF, Geneva, 2005, pp. 1-3.

²²³ Микаџ Р., Феноменот на приватните воени организации како неизбежна компонента на судирите во XXI век, во списанието *Современа македонска одбрана*, вол. XI, бр. 19, април, 2010, стр. 71.

²²⁴ Ortiz C., *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility*, U: Jäger, Thomas - Kümmel, Gerhard (ur.): *Private Military and Security Companies*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007, pp. 55-68, Феноменот на приватните воени организации како неизбежна компонента на судирите во XXI век, во списанието *Современа македонска одбрана*, вол. XI, бр. 19, април, 2010, стр. 71.

компаниите имаат за цел да менаџираат со насилство – на земја или на море. Вообичаено, овие субјекти вклучуваат лично обезбедување, воена обука, безбедносни советувања, техничка поддршка за операцијата и одржување воена опрема, набавка, посредување за воена опрема, овозможување експлозивно вооружување, логистичка поддршка за воени операции и бази, како и собирање разузнавачки материјал и анализа.²²⁵

За Ричи, приватните воени и безбедносни компании се оние што се финансирани или испорачани од страна на тело, не од владата. Фокусот на грижа тука е насочен на компаниите што ги нудат овие услуги и на државите, како и на компаниите и на невладините организации што ги финансираат. Компаниите што испорачуваат дел од овие услуги често се нарекувани приватни воени и безбедносни компании.²²⁶

Користењето услуги од приватните безбедносни и воени компании за заштита на граѓаните и добрата е глобален феномен и ја менува формата на спроведување на безбедноста во општествата низ светот.²²⁷

Модерните приватни безбедносни и воени компании имаат ознаки што влеваат сигурност, имаат моќ да вршат задачи заедно со јавните спроведувачи на законот и имаат ресурси да воведат технолошки иновации и да овозможат заштита на инфраструктурата. Сопствениците на овие компании се оние што влијаат на светските безбедносни текови и трендови, имаат позиции во владините тела и интервенираат во носењето политички одлуки. Секако, приватните безбедносни и воени компании имаат и недостатоци, во одредени случаи беа вмешани во сериозни прекршоци и криминални активности, ним им недостасува регулација и транспарентност. Понатаму, нивната област на функционирање сè уште се оформува, а нивниот опсег на овластувања и можности е во крајна фаза на изградба.

Важно е да се потенцира дека во самите приватни безбедносни и воени компании постои простор за криминалитет, а експертите по право упатуваат на едно прашање: во случај на тешки кривични дела извршени од страна на вработен во некоја фирма, кој ги носи

²²⁵ <http://psm.du.edu>

²²⁶ <http://www.learningace.com/textbooks/12273-introduction-to-private-security-theory-meets-practice>

²²⁷ <https://www.gov.uk/government/speeches/fco-ministers-speech-to-security-in-complex-environments-group>

последниците – поединецот или работодавецот.²²⁸ Иако, секогаш се има предвид дека ретко се случува да се докаже дека работодавецот намерно принудувал или предизвикувал свој вработен на криминални активности. Лицата вработени во приватните безбедносни фирми, со оглед на природата на нивната професија, може да се најдат среде широк опсег прекршоци и повреди на законот. Во нив спаѓаат: напад, нанесување телесни повреди, лажно притворање, нанесување емотивен или ментален стрес, злонамерно судско гонење, клевета, упад во приватноста, немарност, немарност во безбедносниот менаџмент, одредени прекршоци за одговорност.

Исто така, во некои случаи, приватните безбедносни и воени компании во своето работење можат да направат сериозни прекршоци или да се служат со разни видови измами и импровизации, меѓу кои најчести се: измамничко рекламирање, несоодветна опрема, конфликтен дизајн на униформите, агресивни и непрофесионални техники, измамнички техники на продажба, фиктивни учества на лицитации, висока стапка на промет (на персоналот), немање бизнис долговечност, внатрешни измами и криминална корупција, избегнување конфронтација, недостаток од осигурување одговорност, нископрофилен персонал.²²⁹

Значи, во недостаток на регулатива, како резултат на недефинираните бирократски процедури, флексибилниот приватен сектор се најде во даночниот рај и во промоцијата на слободниот пазар како погодно место за експанзија, понатамошно даночно олеснување и избегнување двојно оданочување, пристап до нови пазари и неексплоатирани ресурси.²³⁰ Оттука, легалната приватна безбедност, случајно или не, е одговор на она што се нарекува „темната страна на глобализацијата“ – црните пазари се шират во либерално-демократски услови дури и побрзо од оние официјалните, меѓу другото, токму поради бавните и тешки процедури што треба да ги верификуваат.²³¹

²²⁸ Nemeth C., *Private Security and the Law*, Fourth edition. Elsevier, 2012.

²²⁹ Ибид.

²³⁰ Singer, P.W.: *Corporate warriors: The Rise of the Privatized Military Industry and its Ramifications for International Security*. Pdf.

²³¹ <http://militarycompanies.blogspot.com/2013/11/energy-prices-and-private-security.html>

2. КЛАСИФИКАЦИЈА НА ПРИВАТНИТЕ ВОЕНИ И БЕЗБЕДНОСНИ КОМПАНИИ

Класичната класификација на приватните компании што даваат услуги²³² е двојна, и тоа: 1). приватни воени компании (воени провајдер компании, воени консалтинг компании и воени компании за поддршка) и 2). приватни безбедносни компании.²³³

Постојат неколку пристапи за класификација на приватните воени – безбедносни компании (Private Military-Security Companies – PMSCs). Една од прифатените класификации ја понудил Питер Сингер. Неговиот систем е базиран на трипартитна бизнис технологија на давателот на услугата, консултантски услуги и несуштински аутсорсинг услуги. Споредбено, Сингер ги класифицирал приватните воени-безбедносни компании во три подгрупи: воени фирми за поддршка, воени консултантски фирми и воени снабдувачки фирми, а само до третата директно се снабдуваат со борбените услуги.²³⁴ Сингеровата класификација има пет силни бенефити. Како прво, таа е широко прифатена. Како второ, таа е јасна и корисна хеуристичка метафора за идентификување на потребите за дискусија на одредени видови активности што се потенцијални прашања од поширок интерес, особено за опсегот на услугите и степенот на сила. Трето, ја рефлектира реалноста што Крахман ја укажува во дискусијата за развојот на британската легислатива, имено разликата помеѓу борба, што останува привилегија на националните вооружени сили, и борбена поддршка, што може да им биде делегирана на приватните воени компании, слабее. Четврто, ги спојува ПВК и ПБК, осознавајќи ја тешкотијата на разликата меѓу нив во различни ситуации. Петто, до одреден степен препознава дека новата форма на војување го зазеде стариот поглед дека разликата исчезнува

²³² Во странската литература за поимот приватни компании што даваат воени услуги се користи терминот „Private Military Companies (PMCs)“, додека за приватните компании што даваат безбедносни услуги „Private Security Companies (PSCs)“.

²³³ Tzifakis Nikolaos, *Contracting out to Private Military and Security Companies*, Centre for European Studies, 2012, p. 11.

²³⁴ Singer P.W., *Corporate Warriours: The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca: Cornell University Press, 2003, p.91, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

и разликата помеѓу војската и цивилите во рамките на активноста безначајно се зголемила.²³⁵

Сингеровата класификација е во согласност со класификацијата понудена од Марко Калагус кој забележал дека приватните воени изведувачи може да бидат поделени на три категории базирани на приватните функции на компаниите: (1) фирми за логистичка поддршка, (2) приватни фирми за обезбедување и (3) приватни воени компании. Потешкотиите со изнаоѓањето дефинирана класификација/таксономија, се јасни тргнувајќи од фактот дека Сингер и Калагус не се сами во обидот за разликување на видовите компании достапни на индустријата. Наспроти спомената широко прифатена таксономија на Сингер и сличниот пристап на Калагус, уште еден модел на класификација е предложен од Џејмс Дејвис, индустриски професионалец за ПВК. Дејвис нуди класификациски систем чија основа е објаснувањето меѓу легалните и нелегалните платеници. Според Дејвис, четирите легални прифатени категории на платеници се: редовни странски единици, резервни странски единици, странски волонтери и приватни воени компании. Дејвис на овој начин ја образложува неговата класификација: (1) Редовните странски единици се долгогодишни регуларни формации што постојат во рамките на внатрешната национална структурна воена активност како Француската легија на странци, Гуркас и Швајцарската гарда; (2) Резервните странски единици се формирани за време на конфликт и се распуштени на крајот на судирите, како што се Летачките тигри; (3) Странските волонтери се странски војници кои не се специјално ангажирани во странските единици, но се вклучени во редовната национална формација како што се поединците кои служат во Израелската војска и во Американската армија во периодот на Виетнамската војна; (4) Приватните воени компании се приватни платенички организации што водат војна или даваат поддршка за борбени операции коишто се официјално неврзани, како Sand line international и поранешната Executive outcomes.²³⁶

²³⁵ Cha P.W. and Merle R., Line Increasingly Blurred Between Soldiers and Civilian Contractors, Washington Post, May 13, 2004, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

²³⁶ James R.Davis, Fortune`s Warriors, pp.9-68, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

2.1. ПРИВАТНИ ВОЕНИ КОПАНИИ

Во теоретскиот дискурс често се поставува прашањето што се приватни воени компании и кому му служат. Тие за себе тврдат дека се најдетаљна професионална војска, дека го спроведуваат законот, дека се грижат за безбедноста, дека го чуваат мирот и изведуваат мировни операции низ сиот свет, односно феноменот под дискусија – приватна воена компанија (ПВК) може да биде разгледуван како концентрација на моќ и уште еден натпреварувач во натпреварот барајќи го сопствениот дел, преку новофокусиран продукт на насилство, во горенаведената распределба на пленот од војната.²³⁷

Во некои форми коишто се слични на платеништвото повремение ПВК имаат развиено софистициран бизнис модел или посебен метод на работа компатибилен со потребите и критиките на државно базираниот меѓународен систем по Студената војна. Оваа софистицираност им овозможила да ги придобијат имплицитната и експлицитната легитимност. Особено вознемирувачки исход е дека додека економските цели се прифатени како двигател на војувањето, барем имплицитно, сепак не е прифатено од страна на населението дека тоа е единствена или главна причина за одење во војна. Ова се должи на фактот дека една економска војна може да биде социјално или политички непријатна за мнозинството во модерното време.²³⁸

Приватни воени компании им даваат на своите клиенти редица услуги поврзани со безбедноста. ПВК се различни од платеничките групи, кои се дефинирани со меѓународен закон како поединци или војски кои се најмени да ја урнат владата со сила или да го поткопаат државниот поредок.²³⁹ ПВК, пак спротивно се корпорации што имаат договори со легитимните влади, служејќи на некој начин во овие земји да се подобри воената способност. Овие ПВК биле користени од земји кај кои недостига политичка волја да се вклучат во воени активности, кои се чувствителни на герилска војна, на кои им недостига степен

²³⁷ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, New York, 2009, pp.1-2.

²³⁸ Ibid., p.3.

²³⁹ Kassebaum D., A Question of Facts-the Legal Use of Private Security Firms in Bosnia, *Columbia Journal of Transnational Law* 38, 2000, pp. 581-592, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.

на воена подготвеност или кога се во ситуации кога не можат да го одржуваат јавниот ред.²⁴⁰

Приватните воени компании за прв пат се појавиле за време на Втората светска војна и особено кога геополитичките промени и реформите на вооружените сили на многу земји по завршувањето на Студената војна доведоа до брз пораст на индустријата на создавање приватна војска. Денес, повеќе од 150 компании ги нудат своите услуги во над 50 земји во светот.²⁴¹

Генерално, приватните воени компании дејствуваат како мали советодавни фирми, но и како големи транснационални корпорации што обезбедуваат логистичка поддршка, потоа изнајмуваат борбени хеликоптери, обезбедуваат сили за борбени дејства и ги даваат сите видови услуги при помагањето во борбени операции. Во основа, не постојат приватни воени компании што се специјализирани само за одредени задачи, туку услугите што ги нудат се испреплетени во зависност од побарувањето на пазарот и од способностите на приватните воени компании да се приспособат на пазарните потреби.²⁴²

Исто така, приватните воени компании нудат современи технолошки вештини во области каде што вооружените сили повеќе не можат да си дозволат да обучуваат персонал или да создадат можности за атрактивна кариера. Во други случаи, приватните воени компании го заменуваат капацитетот што не постои. Други групи ги користат приватните воени компании за да им помогнат да функционираат во опасни опкружувања. Некои истакнуваат дека приватните воени компании се од потенцијална корист за ООН и за други меѓународни организации зошто нивното распоредување би подлежало на помала политичка контроверзност отколку една одлука за распоредување национални трупи под покровителство на ООН. Поедници и групи понекогаш ги користат приватните воени компании за поподмолни цели,

²⁴⁰ Zarate J.C., *The Emergence of a New Dog of War*, *Stanford Journal of International Law*, 34, pp.75-128, во *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.

²⁴¹ Chesterman, S., 'Shared Secrets: Intelligence and Collective Security', Lowy Institute Paper 10, (Double Bay: Lowy Institute for International Policy, 2006), во Славески С., *Безбедносен систем*, Европски универзитет, Скопје, 2009, стр. 173.

²⁴² Микац Р., *Феноменот на приватните воени организации како неизбежна компонента на судирите во XXI век*, во списанието *Современа македонска одбрана*, вол. XI, бр. 19, април, 2010.

како што е соборување влади или заштита на нелегални активности.²⁴³

Во основа, правото за употреба на детални ресурси за војна коишто имаат потреба од надзор и одобрување, се врши преку одговорноста на Владата и индиректно преку населението. Во секој случај, ПВК овозможува употребата на деталните ресурси да бидат проширени надвор од рамките на надлежноста. Со други зборови, ПВК е по природа антидемократска. Може да се додаде дека Владата најчесто не е во можност да собере доволно поддршка помеѓу населението за нивните потреби и желби. Оттука таа се обидува да го заобиколи јавното мислење за нејзините активности. Не се прави никаква разлика кога ПВК помага едно непопуларно диктаторство да одржи контрола врз вознемиреното население во „банана држава“ или ПВК е агент од прв ред којшто и помага на Владата во достигнувањата на нејзините геополитички цели. Кога Владата се вмешува онаму каде што нема доволно поддршка за воена интервенција, сугестира дека легитимноста на целите или објективностите, за кои е потребно да се договори со ПВК, е дискутабилна.²⁴⁴

2.1.1. Што е приватна воена компанија

Иако типологиите ни претставуваат еден концептуален поглед за тоа што се приватни воени компании, многу лесно може да се згреши во интерпретацијата на терминологијата што се користи бидејќи потекнува од симболични истражувања. Дефинициите можат да понудат понатамошни насоки. Сепак, бидејќи не постојат многу дефиниции достапни да се направи компаративна анализа, ќе бидат презентирани неколку обиди за дефинирање на приватните воени компании и ќе следи една работна дефиниција која најблиску ги детерминира состојбите во оваа сфера.²⁴⁵

Една од дефинициите за приватните воени компании е дека тие се специјализирани во воени вештини, вклучувајќи и борбени операции, стратегиско планирање, прибирање разузнавачки информации, оперативна поддршка, логистика, обука, набавка на опрема и одржување

²⁴³ Славески С., *Безбедносен систем*, Европски универзитет, Скопје, 2009, стр.173.

²⁴⁴ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, pp.3-4.

²⁴⁵ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 48.

оружје и друга опрема.²⁴⁶ Исто така, за нив се вели дека се деловни компании што имаат за цел да прават профит преку обезбедување воени услуги во областа на консултантските услуги, логистиката и борбените активности.²⁴⁷ Во конфликтни области како што е Ирак, на пример, тешко е да се прави разлика помеѓу регуларната армија што е ангажирана и приватните воени компании што се занимаваат со договор за поддршка на редовните безбедносни сили, и често не е можно да се направи разлика меѓу редовните војници од нивните приватни колеги, кои, на пример, се ангажирани во заштитата на конвои или на стока.²⁴⁸

За целите на оваа книга, приватните воени компании се фирми што нудат специјализирани услуги за време на војни и конфликти. Тие се разликуваат од другите елементи на безбедносниот систем по организациската структура и мотивираноста. Имено, тие се регистрирани фирми со корпорациски структури и ги даваат своите услуги главно заради добивка, а не од политички причини.²⁴⁹ Најчесто услугите кои ги даваат приватните воени компании се многубројни. Во практика, најчесто се истакнуваат следните: директна борба, разузнавачки информации и обука, безбедност во конфликтни зони; консалтинг (советување) и планирање, техничка помош, оперативна и логистичка поддршка (набавка на оружје, опрема за одржување, итн.), деминирање и пост-конфликтна реконструкција.²⁵⁰

Приватните воени компании се дефинираат и како законско формирани меѓународни компании што нудат услуги на клиенти што вклучуваат потенцијал за употреба на сила на систематски начин, во воена и во паравоена смисла, како и засилување, трансфер, олеснување, одвраќање или деактивирање на овој потенцијал или на знаењето потребно за негова примена.²⁵¹

²⁴⁶ Schulz Sabrina and Yeung Christina: *Private Military and Security Companies and Gender*, DCAF, Geneva, 2005, стр. 1-3.

²⁴⁷ *Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies*, December 2005, стр. 9. Достапно на: <http://www.dcaf.ch/index.cfm>

²⁴⁸ Fabien Mathieu and Dearden Nick: *Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military and Security Companies*, War on Want, London, 2006, стр. 2.

²⁴⁹ Славески С., *Безбедносен систем*, Европски универзитет, Скопје, 2009, стр.173.

²⁵⁰ Според: Schulz Sabrina and Yeung Christina, *op. cit.*, стр. 2; Fabien Mathieu and Dearden Nick, *op. cit.*, стр. 8; Small Michelle, *op. cit.*, стр. 44.

²⁵¹ <http://www.privatemilitary.org/definition.html>

За целосно разбирање на значењето на оваа дефиниција, следат неколку објаснувања:

- Законски формирани. Како и вообичаените компании, ПВК плаќаат даноци и влегуваат во договорни спогодби, најчесто како спогодби за соработка со владата, со меѓународни и со не-владини организации и со мултинационални корпорации. Некои ПВК пак се наоѓаат на берзата. Дискусијата за тоа дали треба или не да се ангажираат, односно да им се дозволи да дејствуваат не треба да се меша со нивниот статус на законски формирани комерцијални фирми.
- Меѓународни компании. ПВК имаат тенденција да нудат услуги на меѓународно ниво и да склучуваат договори како со домашни така и со странски клиенти. Желбата за профит и нивното меѓународно работење е она што ги поттикнува некои коментари да ги означат ПВК како платенички фирми.
- Нудење услуги. ПВК како одбранбени изведувачи, дејствуваат во подрачја на одбраната и обезбедувањето. Сепак, за разлика од одбранбените изведувачи, тие сè повеќе се услужно ориентирани отколку капитално интензивни. Со други зборови, тие не произведуваат воена опрема, туку даваат инструкции на клиентите за тоа како да постапат при војување и обезбедување.
- Потенцијал да се применува сила на систематски начин. ПВК најчесто вработуваат поранешен воен и полициски персонал, па оттука е и повикувањето на воени и на паравоени средства. На тој начин нивната работна сила поседува знаење за употреба на смртоносно оружје и воедно персонал кој обезбедува вооружена заштита на опасни локации. Сепак, често потенцијалот не се вулгаризира на овој начин и тој вклучува само експертиза својствена за давањето услуги. И на двата начини, алудирајќи на употреба на сила на систематски начин имлицира состојба на подготвеност карактеристична за персоналот на ПВК, но не и за персоналот за обично обезбедување.²⁵²

Вториот дел од дефиницијата се однесува на примената, односно пренесувањето на знаењето за примена на сила. Конструирана е врз

²⁵² Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, p. 48.

основа на сегментите на услуги опфатени со анализата на типологии (борба, обука, поддршка, безбедност, разузнавање и реконструкција).

- Засилување. Ова се случува кога ПВК даваат услуги кои директно или индиректно ги подобруваат воените способности на клиентите, односно ги засилуваат.
- Трансфер. Ова се манифестира кога се нудат услугите за обука, бидејќи тие го одразуваат недостатокот на одредена експертиза на одредени сили или агенции на кои таа се трансферира.
- Олеснување. Иако не смртоносно по природа, обезбедувањето на услуги од областа на оперативната поддршка и разузнавањето го олеснува развојот или примената на сила.
- Одвраќање. Услугите за обезбедување во форма на вооружена или невооружена заштита, дејствуваат како активна или пасивна пречка за непријателските приватни сили што ги доведуваат во опасност персоналот, инфраструктурата или активностите на договорната страна.
- Деактивирање. Реконструктивните средини често бараат услуги што ќе придонесат за уништување на инаку смртоносните способности. Неексплодираната артилерија и располагање со оружје се добри примери за оваа способност за деактивирање.²⁵³

Дадената работна дефиниција е поставена на поширока платформа затоа што ги определува основните претпоставки за навидум различните услужни сегменти што ги покриваат ПВК, но не треба да се заборави дека оваа дефиниција всушност дава „условна“ концептуална согласност за да се согледа каква е улогата и самата структура на приватната воена компанија.

Значи, терминот приватни воени компании беше и остана организациска етикета што се користи за диференцирање на овој вид фирма од конвенционалните фирми за обезбедување или од оние што не вработуваат високоспецијализиран персонал или не се способни да дејствуваат во опасно опкружување. Со други зборови, не секој чувар на трговски центар може да се стреми успешно да дејствува во конфликтни зони или ефикасно да деактивира неексплодирана артилерија. Сепак, може да се каже дека оригиналното значење на терминот понекогаш се губи во академскиот превод. Постои уште една сложеност со поинакво потекло. Како резултат на контроверзиите што произлегуваат од лабавата

²⁵³ Исто., стр. 49.

примена на терминот ПВК, некои фирми го преферираат понаивниот термин приватни компании за обезбедување (ПКО). Од друга страна, некои научници ги сметаат ПКО како едноставно поелегантно име отколку ПВК. Но сепак терминот ПКО е повеќе изваден од контекст и се применува за конвенционални фирми за обезбедување. Ова не е само проблем од областа на семантиката. Неопходно е за читателот да се запознае со алтернативната терминологија што се користи за да се означат ПВК. Терминот ПВК, сепак веруваме дека ја опфаќа суштината на овој вид услужна компанија и го олеснува учењето на оваа тема, бидејќи потекнува од 90-те години на минатиот век, а не само од конфликтот во Ирак па наваму.²⁵⁴

Денес на пазарот постојат многу приватни воени компании. Некои од најпознатите кои дејствуваат во меѓународни рамки се:²⁵⁵ Blackwater (САД),²⁵⁶ DynCorp International LLC (САД),²⁵⁷ Military Professional Resources Inc. (САД),²⁵⁸ Vinnell Corporation (САД),²⁵⁹ Armor Group (Велика Британија),²⁶⁰ Control Risks Group (Велика Британија),²⁶¹ Erinys International Ltd (Велика Британија / Јужна Африка).²⁶² Повеќе за овие компании, како и за каталогот на услугите што ги нудат може да се најде на нивните веб-страници. Значи, приватните воени компании постојат во многу земји, но сегашниот тренд покажува дека нивниот број се зголемува, особено во конфликтните региони, каде што бизнис компаниите имаат потреба од поголема заштита од онаа што може да им го обезбеди државата. Се смета дека тие се позаинтересирани за заштита на приватниот имот и персонал отколку за воената страна во конфликтот. Сепак, во практика, компаниите многу често ја комбинираат воената и безбедносната експертиза поради тоа што се смета дека и двете се од подеднакво значење и неопходни во одредени региони.²⁶³

²⁵⁴ Исто., стр. 45-55.

²⁵⁵ Fabien, Mathieu; Dearden, Nick, *op.cit*, стр. 6-7.

²⁵⁶ www.blackwaterusa.com

²⁵⁷ www.dyn-intl.com

²⁵⁸ www.mpri.com

²⁵⁹ www.vinnell.com

²⁶⁰ www.armorgroup.com

²⁶¹ www.crg.com

²⁶² www.erinysinternational.com

²⁶³ Славески С., *Безбедносен систем*, Европски универзитет, Скопје, 2009, стр. 172-173.

2.1.2. Сличности и разлики меѓу приватните воени компании и платениците

Во литературата често како синоними за приватни воени компании се користат термини како што се компании на платеници и приватно обезбедување. До пред извесен период платеник беше стандардниот израз за актерите во конфликт кои вообичаено беа мотивирани само од личната корист. Овој израз се појавува во некои меѓународни договори, и покрај тоа што овие договори беа критикувани заради недоволната прецизност, бидејќи сè се повеќе фокусирани на мотивираноста за изведување акции, што тешко може да се идентификуваат, отколку на самите акции.

Во основа платениците се личности-авантуристи кои немаат поширока поддршка, но се инспирирани од барање возбуда исто како и пари во проблематичните места. Тоа се лица кои работат надвор од државниот систем и се појавуваат таму каде што има распаѓање на внатрешниот ред, а се појавуваат како инстант воена сила со „сомнителна“ стручност. Сензационалистички сликата за овие платеници е дека тие се смели, опасни и дестабилизирачки елемент. Како што забележал Хуан Карлос Зарате „овие независни платеници ангажирани наспроти ограничувањата на системот на националната државност во XX век и навидум мотивирани само од паричен интерес, беа гледани како шокантен анахронизам.“²⁶⁴

Без разлика дали се работи за самостоен платеник или за група платеници кои се подготвени да нападнат како приватна армија, дури кога се организирани во легално партнерство како група не можат да постигнат сè и да се претстават како компанија. Петер Сингер има откриено повеќе видови платеници: странци, независни или организирани и структурирани сили, мотивирани од парите а не од политички причини, регрутирани да ги избегнат легалните забрани, фокусирани на борба.²⁶⁵

За разлика од платениците, приватните воени компании не се поразлични од која било друга бизнис компанија така што од легален аспект тие имаат иста структура, права, должности и обврски.

²⁶⁴ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, pp.5-15.

²⁶⁵ Singer P., *Corporate Warriors*, p.43, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

Контролата ја врши одбор на директори, а компанијата има и група акционери кои добиваат дивиденди од профитот на компанијата и преземаат активности за да го зголемат профитот. Со други зборови, без разлика на обидот приватните воени компании да се претстават како несебичен инструмент за слобода и демократија, тие се позиционираат како доброволна организација или како меѓувладина организација и невладини хуманитарни спасители низ хуманитарните интервенции или едноставно како поддржувачи на останатите комерцијални компании и тие имаат една единствена функција за сите бизнис компании – едноставно да го зголеμουваат профитот за своите акционери.²⁶⁶

И покрај одредени сличности на приватните воени компании со другите бизнис компании сепак постои евидентна разлика. Тоа што ги одделува приватните воени компании од другите бизнис компании е природата на услугите што им ги даваат на клиентите. Приватните воени компании се подготвени да се вклучат во смртоносно насилство за одредена цена. Со други зборови, профитабилните бизниси влетуваат во критичка политичка цел. Не само што нивните методи дозволуваат и вклучуваат убиство, смртта на непријателот може да има специфична цел. Со други зборови убиствата или ангажирање за убиство може да биде важен дел од нивната мисија. Исто така, покрај целта – обезбедување на безбедност, фактот дека некои од нив се ангажирани за да остварат специфична цел, а тоа е да ги убијат непријателите. Уште подалеку, сивата зона на вооружениот персонал во борбената зона и борбените подрачја на цивилите ја прави разликата помеѓу осигурување на безбедноста и борците неважна во важен контекст. Во многу делови на светот се препорачува дека ангажирањето за убиство е или барем треба да биде нелегално. Дали ова се однесува и на компаниите што се ангажирани за убиства? Ова прашање води до главното прашање: „Што прави присуството на компаниите што го менува она што во други околности ќе биде наречено платеништво?“. Глобалниот одговор е јасен: моќта.²⁶⁷

Моќта на приватните воени компании доаѓа од способноста на компанијата да обезбеди значајни суми на капитал. Големината на

²⁶⁶ Jansen M.C., Value Maximization, Stakeholder Theory, and the Corporate Objective Function, *European Financial Management Review*, 7, 2001, p.297.

²⁶⁷ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, p.36.

пазарот на приватните воени компании и зголемениот потенцијал ги прават привлечни за инвестирање, им овозможува да прават сè повеќе капитал, да ги зголемуваат и да ги продаваат своите услуги, ги прави помоќни учесници во политиката, во бизнисот и во остварување на безбедноста. Приватните воени компании олеснети од колективните форми, станаа позначаен воен потенцијал од државните безбедносни актери. На пример, приватните воени компании на подрачјето на Ирак станаа едни од водечките светски војски. Оваа големина и моќ ја менува во голема мера политичката карта во која луѓето и државите традиционално настапуваа и постојано се натпреваруваат за контрола на ресурси.²⁶⁸

Од изнесеното може да се констатира дека меѓу приватните воени компании и платениците постојат експлицитни дивергентни разлики. Во тој контекст, Сингер забележува дека идните разлики помеѓу приватните воени компании и платениците се следните: структура на компанијата, бизнис профит пред индивидуален профит, јавен легален ентитет, сеопфатни и разновидни клиенти, финансиски пазар.²⁶⁹

Постојат најмалку четири причини зошто државите не ги изедначуваат платениците со приватните воени компании, и покрај тоа што некои приватни воени компании обезбедуваат платенички (борбени) услуги. Прво, дефиницијата за платеник е насочена кон идентификување и одвраќање на индивидуалните актери. Оваа цел е евидентна во нацртот од 1989 година предложен во Меѓународната конвенција против регрутирање, користење, финансирање и обука на платеници што се концентрира на регрутирањето и употребата на одделни платеници или за статусот на индивидуалните платеници, ако тие се фатени за време на борбата.²⁷⁰ Денешната реалност е дека корпорациите, а не индивидуалците се тие кои сега обезбедуваат приватни воени услуги, вклучувајќи ги и традиционалните платенички услуги т.е. обезбедување кривично ориентирани борбени сили. Ова корпорациско преформулирање е главната причина зошто државите не се во состојба или не сакаат да се направи директна споредба меѓу

²⁶⁸ Исто., стр. 47.

²⁶⁹ Singer P., *Corporate Warriors*, p.47, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, New York, 2009.

²⁷⁰ The General Assembly, *International Convention Against the Recruitment, Use, Financing and Training of Mercenaries*, 34/44, Cong.Rec.306, 1989.

одделните платеници на старата и на новата корпоративна приватна воена компанија.²⁷¹

Втората причина е дека белегот на еден платеник – борба за продажба – не е карактеристика за мнозинството на ПВК. Само мал број на ПВК обезбедуваат офанзивна противуслуга. До денес државите не се обиделе да ја реконструираат ПВК индустријата со диференцирање меѓу ограничен број борбено подготвени ПВК и побројни ПВК што обезбедуваат поддршка на безбедносните служби, но не се вклучуваат во борба како основна дејност. Според тоа, за да се регулираат ПВК државите прво мора да разликуваат широк спектар на ПВК, и да се прави разлика не само меѓу ПВК, но исто така и меѓу активностите на една голема ПВК, што може да обезбеди широк спектар на услуги.²⁷²

Трета причина е тоа што пречистениот маркетинг, софистицираното лобирање и професионалните бизнис практики на современите ПВК им даваат кредибилитет и ги поттикнуваат државите да ги третираат поинаку од платениците. Додека државите од една страна стереотипски гледаат на платениците како партиски недисциплинирани, зловни и индивидуално неадаптирани, мотивирани само од можноста да добијат пари, од друга страна, тие имаат тенденција да гледаат попозитивно на ПВК. Најкусо, додека ПВК се гледаат како корпоративски и како веродостојни партнери, традиционалните платеници од аспект на државата се несигурни и без кредибилитет.

Четвртата причина зошто државите се резервирани да ги изедначат ПВК со платениците, вклучува економски рационализам и тенденција кон политиките што бараат да се зголеми ефикасноста на јавниот сектор преку воведување конкуренција во приватниот сектор. Во тој контекст, државите гледаат финансиска и политичка предност во користењето на ПВК како ефикасен воен понудувач на услуги.²⁷³

2.2. ПРИВАТНИ БЕЗБЕДНОСНИ КОМПАНИИ

Приватните безбедносни компании може да се дефинираат како јасно структурирани и хиерархиски подредени регистрирани корпоративски асоцијации, кои даваат услуги од безбедносен карактер и се

²⁷¹ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, pp.5-30.

²⁷² Исто., стр. 29-30.

²⁷³ Исто., стр.29-32.

натпреваруваат за да добијат работни места со други такви компании на пазарот. Пониските стандарди, како и помалку ризичната работа влијаат на тоа цената да е помала од оние на приватните воени компании, што ја прави оваа професија помалку атрактивна.²⁷⁴ Приватните безбедносни компании се дефинираат и како компании што се специјализирани во давање безбедносни услуги и заштита на луѓе и имот. Ова значи дека нивните вработени не треба да бидат вооружени, затоа се вели дека нивните услуги повеќе се дефанзивни отколку офанзивни по природа.²⁷⁵ Тоа се компании чија цел е да се направи профит со давање услуги во делот на заштита на луѓе и имот, првенствено во неконфликтни области и се многу честа појава во современите држави.

Приватните безбедносни компании се јавуваат во различни форми, на ранг од помали консултантски фирми до големи мултинационални корпорации и од 1980 до денес, приватните безбедносни компании биле повеќе пати ангажирани во зголемувањето на бројот на капацитетите низ светот. На пример, приватните безбедносни компании ги ангажирале најчесто за да ја осигураат безбедноста за нивните инвестиции во нестабилни региони и земји. Како и да е, реалноста е дека приватните безбедносни компании моментално ги поддржуваат воените операции низ светот. Услугите на приватните безбедносни компании обезбедуваат покритење на традиционалното и нетрадиционалното лажно работење, обезбедуваат храна и вода, воена логистичка поддршка и одржување на вооружувањето. На тој начин приватните безбедносни компании претставуваат форма на одговор на потребата за постоење организирани напредни безбедносни корпорации, а исто така претставуваат прикриен начин на влијание во некои држави зафатени со конфликти во кои тие се технички неутрални.²⁷⁶

Значи, приватните безбедносни компании имаат различни цели и задачи тргнувајќи од обезбедување секојдневна храна и снабдување за домаќинството па сè до стратегиски цели во надворешната политика. Тие нудат широк дијапазон на безбедносни услуги, од кои повеќето биле традиционално гледани како владини. Тие нудат и тренинг за генерали и за специјални сили, подготвуваат разузнавачки системи, планирање

²⁷⁴ Милошевиќ, Марко, *op. cit.*, стр. 17.

²⁷⁵ Schulz Sabrina; Yeung Christina, *op. cit.*, стр. 1-3.

²⁷⁶ Zarate J.C., The Emergence of a New Dog of War, pp. 2-81, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, New York, 2009.

и логистичка поддршка, закупуваат воена опрема за користење во борбите, оперирање со оружје на воените полиња, и во крајна линија создаваат обучени и вооружени војници.²⁷⁷

Со тоа, присуството и вклученоста на ПБК низ светот значително се зголемува,²⁷⁸ нивната инволвираност во решавањето на многу конфликти²⁷⁹ е очигледна, а нивниот персонал се среќава на сите клучни стратегиски и инфраструктурни точки. Моќта на приватните бизниси кои нудат безбедносни услуги е толку голема, што може да се наречат суперсила. За илустрација САД, по завршување на Студената војна во секоја мировна операција користат сè повеќе услуги од приватни корпорации²⁸⁰ и веќе од 2010 година, според официјалните статистики на Владата на САД, приватните сили се побројни од државните војници присутни во Авганистан и во Ирак.²⁸¹

Денес приватните безбедносни компании се изнајмени од страна на најактивните глобални играчи – меѓународните организации, магнатите за експлоатација на ресурси, невладините организации и на крајот – самите влади. Така што во последниве десетина години доаѓа до поместување на централизираната моќ на државата како единствен сопственик на правото да врши насилство (да војува) и оваа можност сè повеќе им се дава на приватните безбедносни компании.

Оттука, може да се заклучи дека приватните безбедносни компании, со својата понуда на персонал, оружје, опрема и стандарди – се директно вклучени во остварувањето на националната безбедност и на тој начин обезбедувајќи си важни позиции во политичките кругови и лобија кога станува збор за донесување одлуки и приоритети, како и одлични инвестициски прилики за понатамошно развивање на безбедносниот бизнис. Исто така, се знае дека заканите се зголемуваат по бројност и по интензитет, така што станува јасно дека овие моќни

²⁷⁷ Weisman J. and Reddu A., Spending on Iraq Sets off Gold Rush, Washington post, October 9, 2003, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

²⁷⁸ Carmola K., *Private Security Contractors and New Wars: Risk, Law and Ethics*. Routledge, Contemporary Security Studies, 2010.

²⁷⁹ Етиопија- Еритреја, Ангола, Сиера Леоне, Хрватска итн.

²⁸⁰ Singer, P. W. *Corporate Warriors, the Rise of the Privatized Military Industry and its Ramifications for International Security*.

²⁸¹ Tracol Clement, *Private Military Companies in the Contemporary Security Context*; Article: e-International Relations, December, 21st 2012.

корпорации ќе продолжат да бидат во центарот на светските случувања. Трендот на нивна вклученост во конфликтните и во критичните подрачја ќе продолжи да се зголемува, а интересот за нив како ентитети и организации ќе биде постојана тема за дебата во академските и во интелектуалните кругови.

3. ПОЗИТИВНИ И НЕГАТИВНИ СТРАНИ ОД АНГАЖИРАЊЕ НА ПРИВАТНИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ АКТЕРИ

Денес постојат одредени сериозни дебати „за“ и „против“ функционирањето на приватните безбедносни компании, но сите се едногласни дека станува збор за актери кои не се случајна или краткотрајна појава во контекст на меѓународната безбедност. Актерите на глобалното цивилно општество и особено групите за заштита на човековите права се силни критичари на приватните безбедносни актери, на кои гледаат само како на модерна форма на класичните платеници, додека поддржувачите сметаат дека нивните корисни функции ги надминуваат слабостите, кои пак, можат да се отстранат со соодветна национална и меѓународна регулатива и механизми на контрола и отчетност. Оние што се залагаат за пошироката употреба на приватните безбедносни актери сметаат дека тие не се ништо друго освен обичен инструмент што им стои на располагање на државните власти (и во развиените и во слабите држави), но дека тие како актери немаат никакво влијание врз државната власт. Ана Линдер смета дека не само што не е случај, туку дека пролиферизацијата на ПБК носи реална опасност од ерозија на државата и до воспоставување систем што ги заобиколува државните контролни механизми и граници, односно феномен на дифузија на власта и нејзино релоцирање подалеку од државата, зошто таа употребува посебен израз – *undergovernance* (како термин спротивен на гласните најави за воспоставување на глобалното управување, *global governance*). Според неа, државната власт се движи нагоре кон меѓународните или регионалните организации и е настрана – кон компаниите и пазарните субјекти, но и надолу кон субдржавните власти или региони. Како негативни страни на употребата на приватни компании се наведуваат следните:

- Тие даваат само *краткотрајна стабилност* во конфликтните зони, но не даваат решенија во однос на политичките, економските и социјалните причини за насилството.

- Тие не можат да бидат соодветна замена за воспоставување безбедносни структури под контрола на демократските институции во постконфликтните општества.
- Потпирањето на услугите на овие компании ја намалува контролата на државата врз процесот на имплементирање на нејзините политички одлуки, кои конечно можат да добијат и воен исход.
- Приватизацијата на безбедноста доведува до *деполитизација на употребата на сила*. Потпирањето на ПВК и на ПБК влијае врз капацитетот на државата да одлучува кој е овластен да примени каков вид на сила.
- За ангажирањето на ПВК често пати пресудно влијание имаат пазарот на воена сила и финансиската моќ на оние што можат да ги ангажираат ПВК. На компаниите не им е потребна политичка одлука за да се вклучат во некоја операција.
- Понекогаш и на официјалните власти им е полесно да ангажираат ваква компанија отколку преку политичките процедури да бараат ангажирање на националните вооружени сили.
- Лојалноста на ПВК е врзана за тоа кој ја плаќа подобро, па може да ја смени страната во текот на конфликтот или едноставно да се повлече кога ситуацијата ќе стане непријатна.
- Во својот маркетиншки настап и одржување на висока репутација, ПВК настојуваат своите операции да ги претстават како успешни. Во суштина, нивните операции се нетранспарентни, и не постојат кредибилни оценки за квалитетот на извршените мисии. Ова е особено така и затоа што тие не се подложни на мониторинг на теренот.
- Употребата на ПВК ја *релативизира отчетноста и одговорноста* за употребената сила или за индиректното инволвирање во конфликтната динамика. Досега важеше принципот дека државите се носители на одговорноста за актите на насилство сторени од нивните државјани надвор од сопствените граници. Сега, во ерата на приватизација, државата се ослободува од одговорноста за насилството или за злосторствата сторени од нивните државјани ангажирани во ПВК. Ова се нарекува „политика на веројатно одрекување“ на одговорноста од државите.
- Обезбедувајќи поголем заштитен капацитет за едната страна, ангажирањето на ПВК може да создаде *безбедносна дилема (безбедносен парадокс)* т.е. чувство на страв и небезбедност кај

другата страна. На тој начин, спиралата на стравот и трката во вооружување може да ја засили динамиката на конфликтот. На тој начин, конфликтите се влошуваат, а профитот за ПВК расте.

- Во случаи кога ПВК склучува договор за ангажирање во замена за право на експлоатација на природните ресурси на земјата – домаќин, доаѓа до *прелевање на активностите на оваа индустрија во други сектори*. Всушност, ако секторите на експлоатацијата на руди, дијаманти или нафта се во голема мера заслужни за ширењето на бизнисот на ПВК, сега доаѓа и до обратна ситуација, кога ПВК самите навлегуваат во ваквите сектори. Ова создава моќни групации во кои се споени економските, политичките и приватните воени елити. Така, за разлика од традиционалната закана за демократијата во вид на военоиндустриски комплекс, денес воената димензија ја застапуваат главно ПВК.²⁸²

Во основа, покрај негативните страни од ангажирањето на приватните безбедносни актери евидентни се и одредени позитивни страни. Како позитивни страни за употреба на приватните компании се наведуваат:

- Тие располагаат со потребната флексибилност и способност да соберат доволен број сили во зависност од ситуацијата. Тие не мора да чекаат на долгите и бавни бирократски процедури за да стапат во акција. Нивната мобилност е голема, а по завршувањето на задачите демобилизацијата оди бргу и без потреба од реинтеграција во цивилниот живот.
- Тие се високоспецијализирани затоа што во процесот на регрутација на своите вработени можат да вршат селекција од луѓе со големо искуство (пензионирани офицери), или специфични експертизи.
- Регрутацијата е меѓународна по својот карактер т.е. се врши на огромна популација која нуди своја безбедносна експертиза.
- Политичката цена што се плаќа за учество во некоја мисија е многу ниска за оние што користат вакви компании. Ова е особено важно за мисии (како Ирак и Авганистан) што ќе траат со години, што инаку би создало негодување кај домашната јавност.

²⁸² Ванковска Б., *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

- Овие компании го забрзуваат реструктурирањето и трансформирањето на безбедносниот сектор во постконфликтни општества.²⁸³

4. УСЛУГИ ШТО ГИ НУДАТ ПРИВАТНИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ АКТЕРИ

Приватните безбедносни актери се нераскинлив дел на јавната безбедност која во основа се дели на public polising и на private polising. Во однос на првиот елемент станува збор за извршување работи врзани со јавниот ред и мир, и генерално овие работи ù се подведени пред сè на полицијата, додека вториот елемент ги обединува работите што се врзуваат за имотната и за личната безбедност на граѓаните и нив најчесто ги извршуваат приватните безбедносни актери. Приватните безбедносни актери развиваат директна соработка со субјектите на системот на национална безбедност, а таа соработка најчесто се изразува со неговото приближување од маргините кон центарот на случувањата. Со тоа приватните безбедносни актери стануваат нераскинливо поврзани со сите ангажмани на субјектите на системот на национална безбедност.

Приватните безбедносни актери ја надминаа улогата само да обезбедуваат приватен имот. Тие активно се вклучени во одржување на јавниот ред, истраги на злосторства, апсење и приведување на јавни места. Тие се вклучени во активности што некогаш беа извршувани само од страна на полициските сили. Со тоа линијата меѓу јавната и приватната сопственост и кој е одговорен за одржување на јавниот, а кој за приватниот простор станува заматена.²⁸⁴

Ова заматување ја создава и основната дилема и често се поставува прашањето: „Каков вид услуги даваат овие безбедносни актери?“. При-

²⁸³ Deborah Avant, “Private Military Companies and the Future of War”, достапно на: <http://www.fpri.org/enotes/military.avant.privatemilitarycompanies.html>.

Исто: Deborah Avant, “The Privatization of Security: Lesson from Iraq”, Orbis, Spring 2006, Volume 50, Number 2, во *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 94-105.

²⁸⁴ Robertson Cliff and Birzer L. Michaiel, *Introduction to Private Security*, Prentice Hall, New Jersey Columbus, Ohio, 2012, p. 10.

ватните безбедносни актери преку нивните репрезенти приватните безбедносни компании (PSCs) нудат три широки категории услуги за надворешна безбедносна поддршка, и тоа: оперативна поддршка, воено советување и обука, како и логистичка поддршка. Приватните безбедносни компании, исто така, нудат внатрешни безбедносни услуги почнувајќи од обезбедување места (вооружено и невооружено), превенција на криминал и разузнување. Сингер ги поделил овие компании од врската меѓу примарните услуги што ги даваат до „врвот на копјето“ во „просторот на војувањето“. Услуги што се најблиску до врвот на копјето се оние што се на предна линија на војување, обично најопасни и смртоносни. Според Сингер, ова води до разлики меѓу еден вид фирми што обезбедуваат имплементација и команда, други компании што обезбедуваат советување и обука, и трети компании што обезбедуваат воена поддршка. Во практика, иста приватна безбедносна компанија може да обезбеди еден, два или повеќе видови услуги. Навистина, со оглед на начинот на кој овие фирми ги исполнуваат договорите од базата на податоци и рекламирањето, лесно им е да преминат од еден во друг вид услуги.²⁸⁵

Најмувањето на приватните безбедносни компании вклучува склучување договори за повеќе видови услуги, т.е. функции меѓу кои најчесто се: борба против пиратство, преговарање, олеснување откупи, обезбедување критични инфраструктурни²⁸⁶ точки, безбедност на крајбрежјата, обезбедување јавни установи, мониторинг и патроли, инсталирање алармни системи, разузнувачки активности, асистенција при хуманитарна помош, вооружен транспорт, обезбедување и менаџирање со затвори, директна вклученост во хуманитарни операции во странство, истражувања и иновации во технологијата итн.²⁸⁷

Ова подразбира повеќемилионска армија од платеници, годишни приходи од стотици милијарди долари, илјадници фирми кои варираат според моќта и ресурсите и нивна инфилтрација во сите аспекти на дејствување. Намалувањето на монополот на употреба на сила од страна на државата и запаѓањето на цели територии во рацете на кри-

²⁸⁵ Williams P.D., *Security Studies: An Introduction*, Routledge, London and New York, 2008.

²⁸⁶ <http://www.dcaf.ch/Publications/On-Cyberwarfare>

²⁸⁷ Buzatu A. and Buckland B., *Private Military and Security Companies: Future Challenges in Security Governance*.

минални групи кои условно „произведуваат“ закани по безбедноста ја зголемува потребата од ангажирање на приватните безбедносни компании, но од друга страна, дополнително го продлабочува јазот и недовербата меѓу приватниот и државниот безбедносен сектор.²⁸⁸

Поголемиот дел од активностите на овие компании се легални и законски уредени, но сепак сè уште постојат матни зделки од „кучињата на војната“.²⁸⁹ Приватните безбедносни компании беа поврзани и со неколку афери и скандали во изминатите неколку децении и нивното име беше синоним за бруталност и кршење на човековите права, но сепак, современите компании имаат тенденција да остават добар јавен впечаток.²⁹⁰ Денешните приватни безбедносни компании изложуваат јасна корпоративна природа, располагаат со тековни разузнавачки капацитети, а нивната добра репутација и можности им дозволуваат пребирливо да ги избираат оние што ќе ги ангажираат врз основа на постигнатите резултати.

Сепак, може да се заклучи дека непостоењето јасна диференцијација на приватните безбедносни компании остава низа нејаснотии. Најчесто проблемите се јавуваат заради речиси автоматското подразбирање дека тоа се регистрирани корпоративни тела со правен субјективитет што нудат воени и безбедносни услуги од најразлична природа и за цели што се различни од оние на платениците.²⁹¹ Меѓутоа, исто така е точно дека постоењето приватни безбедносни компании во согласност со видот на услугата што ја даваат имаа одредено влијание врз општата поделба што е направена, и тоа: на компании за физичко обезбедување; на компании за техничко обезбедување и на компании кои даваат услуги за истрага и анализа на ризикот, односно услуги за управување со безбедносниот менаџмент.²⁹²

Приватните безбедносни компании при извршувањето на својата основна задача (чуvari на луѓето, имотот и информациите), се одго-

²⁸⁸ Winkler T., *Managing change: The Reform and Democratic Control of the Security Sector and International ORDER*, DCAF, Geneva, 2002.

²⁸⁹ http://www.business-standard.com/article/international/un-private-security-to-earn-244-billion-by-2016-113110500646_1.html

²⁹⁰ Mandel R., *Armies Without States. The Privatization of Security*. Lynne Rienner Publishers, 2002.

²⁹¹ Chaloka Beyani and Damian Lilly, *Regulating Private Military Companies*, London : International Alert, 2001.

²⁹² Според: Даничиќ Милан и Стајиќ Љубомир, *op. cit.*, стр. 19-20.

ворни пред повеќе инстанции. Така, тие се одговорни пред: клиентот кој го ангажирал приватното обезбедување (одговорност дека ќе бидат направени сите напори за да се обезбедат ефикасно неговиот имот или неговиот телесен интегритет од разни природни и вештачки закани; спречување, откривање и соодветно реагирање на закани; обврска да ги извршуваат овие надлежности како начин што ќе му овозможи на клиентот да има доверба дека нема да биде загрозувана неговата безбедност или дека ќе треба да платат значителни штети поради однесувањето на приватното обезбедување); јавноста (одговорност да комуницираат со органите кои се надлежни за спроведување на законот и правниот систем каде што е потребно, како приведување и задржување на некој што сторил кривично дело). Во сите овие ситуации главна должност на приватните безбедносни компании е да набљудуваат, да одвратат, да забележуваат и да евидентираат сè што е од значење за правилна заштита на безбедноста и сигурноста на клиентот.²⁹³

5. КОНТРОЛА И ОДГОВОРНОСТ НА ПРИВАТНИТЕ БЕЗБЕДНОСНИ АКТЕРИ

Како креации на државниот правен систем, приватните безбедносни актери постојат со согласност од страна на државата. Со други зборови, нивното постоење се заснова на соодветен закон. Овој факт на нивното постоење говори јасно за природата на односот меѓу државата и компанијата во правото. Последново е зависно од односот на државата за регулирање на овој сегмент. Повеќето држави имаат законска рамка и богат регулаторен режим со кој се контролираат корпорациите. Оваа рамка е во прилог на правилата што ги уредуваат човековите права, кои исто така, важат и за корпорациите. Така, корпорацијата зазема значајно место во севкупната законска шема на државата, со која се регулираат и се контролираат активностите на актерите во неговата внатрешна суверена сфера. Сепак, ова не значи дека приватните безбедносни актери треба да ѝ диктираат на државата во буквална смисла на зборот, туку корпорациите им диктираат на државите постојано во

²⁹³ *Corrections, Public Safety and Policing: Private Investigator and Security Guard Training Manual*, Ministry of Justice and Attorney General of Canada, 2008, pp. 5-10.

политичката арена преку договорните услови издејствувани од различни корпоративски лобисти и политичко влијание.²⁹⁴

Во основа, степенот на контрола и одговорност на приватните безбедносни актери зависи од правната рамка, ефикасните институции за надзор и видот на надзорот што го вршат тие институции. Контролата и одговорноста се ослабени или изречно неефективни ако не се базирани на јасна и единствена регулаторна рамка. Во тој контекст, специфични закони за приватните компании за обезбедување недостигаат во Кипар, а Малта нема посебна регулатива на контрола и одговорност, односно е испуштена од нејзините закони. Во други држави, регулативата за приватните компании за обезбедување е прашање на пренесените влади што води до различни делови од легислатива во различни делови на земјата, како што е случај во Швајцарија и во Италија. Во некои земји, на пример, Австрија, регулаторната рамка се базира на општи комерцијални закони наместо на реални, конкретни закони за приватните компании за обезбедување. Оттука, може да го доведе во прашање степенот до кој овие комерцијални правни рамки се целосно применливи во приватниот секторот за безбедност, кој има своја динамика и специфични проблеми поврзани со одржување на редот и законот и со почитување на човековите права. Последната група се состои од држави што имаат усвоено одредени приватни безбедносни закони, како што се Франција,²⁹⁵ Велика Британија или Холандија.

Во различни држави на ЕУ, голем избор на надзорни институции вршат контрола на приватните компании за обезбедување. Во некои држави, приватните компании за обезбедување се под контрола на (локалната) полицијата (на пример, во Грција, во Данска, во Словачка и во Унгарија), а во други држави, локалните граѓански органи се одговорни за контрола на овој сектор (на пример, Германија, Италија и Шведска). Министерството за внатрешни работи го контролира приватниот сектор во Словенија, во Италија, во Полска и во Холандија,

²⁹⁴ Singer P., *Corporate Warriors*, pp.6-165, во *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

²⁹⁵ Loi réglementant les activités privées de sécurité, *Le journal officiel de la République Française*, 10 mars 2004, (modified law from 12 July 1983), Hans Born, Marina Caparini, and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007.

додека Министерството за правда е одговорно за надзор во Луксембург, а во Ирска и во Велика Британија, специјален безбедносен авторитет е формиран за да го надгледува приватниот безбедносен сектор. Како што споменаваме претходно, во случај приватните компании за обезбедување да се конкурент на полицијата, конфликт на интереси може да настане кога полицијата е задолжена да спроведува надзор над приватниот безбедносен сектор.²⁹⁶

Во Русија, контролата над приватните компании за обезбедување се остварува од страна на Министерството за внатрешни работи и јавното обвинителството. Во Украина, Министерството за внатрешни работи е одговорно за регулирање на приватниот безбедносен сектор и вклучува издавање или одземање лиценци. Во таа смисла, двојната улога на министерството за внатрешни работи како регулатор и како приватен давател на услуги е крајно проблематична. Во Грузија, приватниот безбедносен сектор е слабо управуван, првенствено поради недостатокот на специфично законодавство за приватните компании за обезбедување. Практично нема можност за реално обезбедување додека стандардите не се одржливи во овој сектор во Грузија. Приватните компании за обезбедување вклучени во заштитата на проектот за нафтоводот (преземена од страна на конзорциумот (British Petroleum) во Азербејџан, во Грузија и во Турција, во моментот се подложни на задачи за заштита на човековите права и на мониторинг на безбедноста. Тоа е форма на самопроцена извршена од страна на трета страна, овластена од страна на нафтената индустрија како клиент на приватните компании за обезбедување. Третите лица проценуваат дали јавните и приватните безбедносни компании кои се вклучени во заштитата на нафтоводната инфраструктура се посветени на „доброволни принципи за човековите права и безбедност“.²⁹⁷

Во повеќето земји од Југоисточна Европа, Министерството за внатрешни работи врши надзор над активностите на приватните компании

²⁹⁶ Hans Born, Marina Caparini and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007, p.21.

²⁹⁷ Huge Smith, 2006; <http://www.voluntaryprinciples.org/principles/index.php> во Hans Born, Marina Caparini and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007.

за обезбедување. Во сите земји од ЈИЕ, парламентарните овластувања за надгледување на оваа област не се остваруваат и функционирањето на народниот правобранител е нејасно или е слабо.

Во услови на неспецифични цели, без понуда, плус трошоци за договори за услуги, а постои нетранспарентно профитерство, идејата за одговорност и контрола е едноставно смешна. Оттука се поставуваат две суштински прашања. Првото прашање се врзува за имплицитните и за експлицитните цели на контролата, односно како до поефикасна контрола. Не само што се признава правото на државата да наметнува каква и да е санкција што таа ќе ја одбере, природата на правилата е потенцијално сеопфатна. Таквите правила може да вклучат работи како контрола на објектите на компанијата или на активностите, откривање на активностите можеби паралелно со откривање на финансиските правила, и учество во менаџментот за да се изменат некои од нив.²⁹⁸ Второто прашање е како се остварува надзорот. Дали надзорот е ограничен на контрола само на „хартија“ т.е. барање приватните компании за обезбедување да доставуваат годишни извештаи?, или надзорот вклучува инспекциски посети, најавени и ненајавени? Друга опција е дека надзорот е базиран на жалба, во случај граѓани или компании да поднесат претставка за нелегално работење на некоја од приватните компании за обезбедување. Во тој контекст, интересно е да се потенцира и истражувањето што го врши ЕУ преку CoESS за приватните компании за обезбедување што не ја зема предвид улогата на парламентарните истражни комитети и народниот правобранител, кои во суштина имаат далекусежни овластувања да спроведат независно истражување по жалбите и по скандалите. Последен аспект на контрола е достапноста на санкциите ако нешто лошо се случило. Во земјите членки на ЕУ се пропишани различни санкции, кои се разликуваат од парични казни до привремено или трајно одземање лиценци за работа.²⁹⁹

Во основа контролата на приватните компании за обезбедување се прави од страна на државата преку неколку области на правото, а најеклатантен пример е договорното право.³⁰⁰ Договорното право

²⁹⁸ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, New York, 2009, p.41.

²⁹⁹ Hans Born, Marina Caparini and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007, p.22.

³⁰⁰ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, New York, 2009, p. 80.

е основно средство со кое државата го контролира приватниот безбедносен сектор ако, се разбира, државата не го забранила овој сектор целосно. Договорот со приватниот безбедносен сектор, сепак, е полн со тешкотии. Овие договори ѝ овозможуваат на владата да се потпре на добавувачите да учествуваат на владините потреби без постојани повторни преговори дозволувајќи им на добавувачите да се уверат дека ќе добијат исплата, а војската да биде сигурна дека ќе добие поддршка што ја бара во вид на стоки и услуги.³⁰¹

Додека склучувањето договори за стоки може да биде предизвик, склучувањето на договори за услуги се полни со тешкотии. Имајќи предвид дека поголемиот дел од трошоците за одбраната (во САД во најмала рака) е за услугите, прашањето станува уште посложено. Една важна тема е дали е можно да се направат договорите меѓу државите и приватниот безбедносен сектор со потребните специфичности за да ги одразат целите. Целта, се разбира, е да се избегне овој документ да биде неважечки што ќе продуцира несигурност, и оттука, би бил и неспроведлив. Таква специфичност е неопходна, како што го дозволува тоа, барем потенцијално, државата да го оценува и да го контролира приватниот безбедносен сектор, односно приватната безбедносна индустрија со тоа и предметот на приватниот безбедносен сектор за отштета. Државата мора да биде способна да ги опише или да ги дефинира услугите што ги сака од приватниот безбедносен сектор и да може да пропише соодветни специфичности за да се постигнат целите на договорот, што ги пропишуваат стандардите и критериумите за да се осигура дека сите одредби од вкупниот предмет на договорот се исполнети.³⁰² Од перспектива на изведувачот, сепак, не може да биде пожелно да се изгради таква флексибилност во договор што го зголемува ризикот од немерливи испораки или од непознати перформансни мерки. Кога еден изведувач би ги прифатил таквите флексибилни услови, цената на договорот би требало да биде многу висока за да му се овозможи на изведувачот да се исполнат голем број непредвидени цели, а згора на тоа и уште да се направи профит.³⁰³

³⁰¹ Krahmann E., *Private Military Services in the UK and Germany*, p.28, во *Legal control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.

³⁰² Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, p. 81.

³⁰³ Исто., стр. 82.

VI глава

ЈАВНА И ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ СОРАБОТКА И ПАРТНЕРСТВО

1. ЈАВНО-ПРИВАТНА ДИХОТОМИЈА

Јавно-приватната дихотомија била предмет на интерес подолг период наназад. Голем број аналитичари настојувале да ја определат границата и факторите што го разликуваат приватниот безбедносен сектор од јавниот безбедносен сектор. Во едни академски дебати преовладуваат размислувањата дека индикатори на разликата се во степенот на пристапноста: обемот на кое нешто (производ или услуга) влијае на сите во општеството. Вторите анализи упатуваат на тоа дека индикатори на разликата се во начинот на определбата (јавна или приватна), природата на врската помеѓу давателот на услуги и корисникот на услуги, статусот на вработените и начинот на финансирање. Трети анализи се направени врз основа на покриеноста. Во таа насока главен индикатор на разлика е обемот на покриеност, односно што покрива јавната безбедност, а што приватната безбедност. Четврти анализи покажуваат дека повеќе е соодветно да се говори за областа за која постојат, отколку за обемот на покриеност имајќи ги предвид многуте сиви области што постојат.

Дихотомијата е исклучително важна за односите меѓу јавната и приватната безбедност и таа се однесува на елаборирање во контекст на развојот на безбедноста. Евидентно е дека најчесто користена формулација на јавна-приватна дихотомија се однесува на сè она што е многу попознато како јавен и/или приватен сектор. Ваквата концептирана категоризација на дихотомијата го спротивставува јавниот или владин сектор со „приватниот“ или пазарен сектор. Ова е поради фактот што владата во првиот случај ги осигурува услугите и тие се финансираат со законите во кој се дефинирани даноците, додека во вториот случај, корисниците ги купуваат услугите од фирмите чија мотивација е профитот. Вториот дел од дихотомијата, односно логичката поделба на „јавно-приватно“, се однесува на разликата меѓу тоа што е „отворено“ и јавно наспроти „скриено“ или ограничено. Всушност, тоа е она што во суштина ја означува разликата меѓу јавниот и приватниот простор. Едноставно речено, основното значење на јавниот простор е неговата отвореност и достапноста на сите, насекаде и во секое време, и спротивно на ова толкување, приватните простори се оние во кои е

ограничен пристапот и во кои управуваат тие кои всушност го „поседуваат“ тој простор и кои имаат право да го дефинираат и да го ограничат со одреден степен на негова јавност.³⁰⁴ Значи, основното прашање што треба да го поставиме е „Каде лежи границата помеѓу приватниот и јавниот сектор?“. Генерално, не постои едноставна граница за поделба туку постои мрежа на приватни и јавни организации што се занимаваат со одржување на редот.³⁰⁵

Некои истражувања веќе дојдоа до заклучок дека разликите меѓу „приватниот“ и „јавниот безбедносен сектор“ се сè побезначајни. Преку нивното истражување, Бејли и Шиаринг открија дека безбедносните институции станаа комбинирани на нов начин, правејќи да биде тешко одвојувањето на јавната безбедност од приватната безбедност. Користејќи го терминот „мултилатерализација“, функцијата „безбедност“ во иднина ќе припадне на четири поголеми групи: комерцијални компании за безбедност; невладини групи што дејствуваат како нивни сопствени обезбедувачи, или сопственичка безбедност; индивидуи, или самозаштита; и владини сили што обезбедуваат дополнителна заштита, со дополнителна работа и платени услужни активности. Бидејќи овие состојби продолжуваат да се случуваат, границата меѓу приватниот и јавниот сектор ќе станува сè понејасна, правејќи се потешко да се одвојат традиционалните јавни полициски сили од нивните приватни колеги.³⁰⁶ Оттука, првото клучно прашање е: „Дали тоа што е во делокругот на работа на јавната безбедност се поистоветува со приватната безбедност?“, односно „Дали е можно да се прави ваква споредба?“. Второ, „За чиј интерес служи функцијата?“ и трето: „До каде е линијата на приватната, а до каде е на јавната безбедност?“. Ако одговорот на прашањата не оди во прилог на приватната безбедност или јавната безбедност, тогаш овие тенки линии можеме да ги опишаме како „сива“ област што ги ицртува и самите маргини меѓу овие два субјекта. Тоа значи дека таква е комплексноста на приватната безбедност и толку ја прави блиска а различна од јавната безбедност што создава дополнителни потешкотии во исцртувањето на линијата.

³⁰⁴ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.17-37.

³⁰⁵ Bruce George and Button Mark, *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, p. 115.

³⁰⁶ Johnson Brian, *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005, pp. 419-420.

Следниот проблем во испитување на границите на јавната и на приватната безбедност е фактот дека има многу вработени кои извршуваат безбедносни функции како дел од нивните генерални задолженија, но на кои овие функции не им се главна улога и цел. На пример, рецепционер чија главна работа е да ги пречекува гостите и да одговара на прашањата, може исто да има функција во делот на контрола на пристап и можеби дури и до видео надзор за набљудување. Дали некој би сметал дека таа личност работи во приватната безбедност? Исто така, обичен персонал како хигиеничари може да биде употребен да пребарува сомнителни предмети ако има дојава за поставена бомба. Дали тоа значи дека хигиеничарот кој мора да го прави тоа често е дел од приватната безбедносна индустрија? Многу граѓани исто вршат волонтерски задачи што можат да бидат толкувани како безбедносни функции, на пример, шеми за набљудување на соседството и волонтерни улични патроли. Дали овие активности се толкуваат како дел од приватниот безбедносен сектор, односно приватната безбедносна индустрија?³⁰⁷

Друг фактор во испитување на границите меѓу јавната безбедност и приватната безбедност е културната разлика помеѓу државите. Она што е сметано за приватен безбедносен производ или услуга во една земја, може да не биде во друга. Еден од највпечатливите примери е тој за оружјето во САД. Тие се често обележани како лични безбедносни производи и многу лица се рутинирано вооружени. Ако во В.Британија некоја жена се чувствува загрошено може да носи личен аларм за противнапад, додека во САД друга опција може да биде да набави пиштол. Во САД одредени огнени оружја можат да бидат дел од приватната безбедност, додека во Велика Британија поради рестрикцијата за нивно приватно користење, ова може некогаш да биде легитимна опција. Како резултат на тоа тука се вкрстуваат овие културолошки проблеми во цртањето на линијата каде почнува приватната безбедност и каде завршува.³⁰⁸

Од аспект на политичката дихотомија врската меѓу приватниот безбедносен сектор и јавниот безбедносен сектор може да биде проблематична поради неколку причини. Првата причина е конфликтот на интереси што може да се најде во акумулацијата на јавно-приватните

³⁰⁷ Bruce George and Button Mark, *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, pp. 14-15.

³⁰⁸ Исто., стр. 15.

работни места во приватниот безбедносен сектор и во полицијата. Во обид да се избегне овој вид конфликт, одделни држави на ЕУ имаат усвоено законодавство за ограничување на непотребната акумулација на активности. На пример, во Белгија, во Грција и во Португалија, на приватните компании за обезбедување не им е дозволено да бидат вклучени во производството на оружје и дистрибуција или во други активности со кои можат да ја загорзат јавната безбедност. Вработените во овие компании не смеат да бидат вработени во полицијата или во разузнавачките служби (на пример, Белгија, Франција и Португалија), односно од нивното вработување во приватниот безбедносен сектор треба да има поминато најмалку пет години. Во некои држави, на вработен во приватните компании за обезбедување не му е дозволено да биде застапник или нотар, на пример во Литванија. Во Франција, вработени во приватните компании за обезбедување не можат да бидат активни во која било друга економска сфера. За разлика од овие примери, искуството во Русија говори дека законот дозволува воениот персонал од органите на Федералната служба за безбедност, додека е вработен во овој сектор, да биде доделен за работа на приватни фирми и компании за обезбедување со претходна согласност на нивните директори и без разлика на природата на имотот.³⁰⁹ Според Вадим Воклов, во средината на 90-тите години на минатиот век дури 20% од персоналот во Федералната служба за безбедност имал двојна функција и во јавниот безбедносен сектор и во приватниот безбедносен сектор.³¹⁰ Втора причина на можен судир помеѓу јавната полиција и приватниот безбедносен сектор постои ако тие се во конкуренција за ист договор, или ако тие работат во истата област или третираат ист настан. Исто така, една третина од конфликтната област се јавува кога поранешен полициски или воен персонал работи за приватниот безбедносен сектор. Ако приватниот безбедносен сектор е добро управуван и функционира врз основа на соодветна правна рамка ова не е секогаш

³⁰⁹ Article 15 of the Federal law of the Russian Federation 'On organs of the Federal Security Service'. in Hans Born, Marina Caparini and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007.

³¹⁰ Voklov Vadim, 2000, p. 486 (see note 9) in Hans Born, Marina Caparini, and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007.

проблем. Навистина, во оние земји што се вклучени во постконфликтна демобилизација и реформа на безбедносниот сектор, приватниот безбедносен сектор е интересен пред сè заради високата стапка на невработеност – понекогаш тоа е единствената можност за работа за поранешни воени и полициски лица. Меѓутоа, ако приватниот безбедносен сектор не е цврсто регулиран или ако законите не се спроведуваат во целост, постои ризик големиот број поранешни полициски и воени припадници кои работат за приватниот безбедносен сектор дека може да овозможат фаворизирање и обврзување меѓу сегашните полицајци и тие кои биле поранешни нивни колеги, а коишто сега работат за приватниот безбедносен сектор да соработуваат за свои лични потреби.³¹¹

2. ЈАВНИ-ПРИВАТНИ ПАРТНЕРСТВА И СОРАБОТКАТА ВО БЕЗБЕДНОСТА

Во услови на структурни промени настанати како резултат на политичките процеси и глобалните безбедносни закани го наметнаа приватниот безбедносен сектор како важен фактор и главен играч за помош и поддршка на државниот апарат и граѓаните и како неопходен партнер во борбата со криминалот. Со тоа, овој субјект делумно ја презема одговорноста што традиционално и припаѓаше на полицијата како највидлива манифестација на сила во спроведувањето на безбедноста, а се однесуваше на ексклузивното право да ја осигура безбедноста на граѓаните и нивните имоти.

Достигнатото ниво на развој и соработка меѓу јавниот и приватниот безбедносен сектор во определен општествено-политички систем зависи од голем број фактори, меѓу кои: местото што го заземаат во општеството, начинот на одлучување за позицијата и улогата на овие сектори во државата, нивниот придонес и вистинско значење, начинот на финансирање на овие сектори, природата на односи меѓу корисниците на безбедност и тие што ја даваат, работниот статус на вработените кои даваат услуги на одреден корисник итн.³¹²

³¹¹ Born Hans, Caparini Marina and Cole Eden, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007, p.20.

³¹² Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.17-37.

Споредбата на јавната и приватната безбедност, како и експликацијата на природата на соработката меѓу овие два сектора, изразена преку актуелните јавни-приватни партнерства покажува дека постои простор за зближување на овие два сегменти и дека е јасна потребата за нивна кохабитација за остварување на заедничките цели.

Од спроведените истражувања можеме да заклучиме дека полицијата и приватното обезбедување се предодредени заеднички да соработуваат поради комплементарноста на задачите. Иако приватниот и државниот безбедносен сектор немаат идентичен интерес во борбата со криминалот, нивните интереси се надополнуваат. Додека приватното обезбедување им должи верност на клиентите и на вработените, полицијата работи сеопфатно за државата. Но сепак и полицијата и приватното обезбедување имаат заедничка цел – заштита и безбедност за сето општество. Од една страна, вработените во приватниот сектор за безбедност можат да ѝ бидат од голема помош на полицијата снабдувајќи ја со разбирливи и точни извештаи за одредени инциденти, а од друга страна полицијата може да даде предлози за тоа како да се спроведе одредена истрага. Услугите на државниот и на приватниот сектор може да се комбинираат со цел да се намали криминалот, а да се зголеми безбедноста.³¹³

Во либерално-демократските општества, пазарната економија дозволува јавни-приватни партнерства. За разлика од тоталитарните уредувања остварувањето на безбедноста е во ексклузивна надлежност на државата каде нема евидентирано одредени облици на коегзистирање со приватниот безбедносен сектор.³¹⁴

Се смета дека јавно-приватното партнерство ЈПП (PPP-Public Private Partnerships) овозможува јасна спецификација на целите, правата и одговорностите во законско обврзувачка форма. Покрај тоа, долгорочните и скапи заложби на ЈПП можат да доведат до постигнување подобра распределба на ризиците помеѓу владата и извршителите во приватната безбедност. Во минатото, владата беше дизајнер, надзорник и добавувач на услуги. Преку „јавно-приватните партнерствата за безбедност“, полето е израмнето и владата и приватните безбедносни

³¹³ Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 355-356.

³¹⁴ http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/International%20Affairs/2011/87_2taylor.

компаниите работат заедно на секое ниво, и тоа:³¹⁵ од регрутација и обука до воено распоредување, со што партнерствата за безбедност овозможуваат воени и безбедносни активности низ сиот развиен свет. Поради помалите буџети за одбрана, западните сојузници на САД можеби ги применуваат принципите на јавно-приватно партнерство особено темелно, со цел да се намали трошењето преку делење на финансиските ризици со добавувачите во приватниот сектор. Во замена, корпорациите добија прилично постојана основа во менаџментот на монополот на сила преку делумна сопственост на одбранбената и безбедносната инфраструктура или нивното работење или поддршка.³¹⁶

Од историски аспект односот меѓу јавниот и приватниот безбедносен сектор не бил секогаш најдобар. Некогаш полицијата го потценувала приватното обезбедување, кое пак почувствувало дека полицијата нема интерес за неговиот домен на дејствување. Меѓутоа во денешно време се тежнее кон остварување на овие партнерства, чија примарна цел е напредокот и развој на јавниот и на приватниот безбедносен сектор.³¹⁷

Оттука, најчестите активности на партнерства и соработка вклучуваат:

- воспоставување деловни контакти, вклучувајќи и деловен ручек;
- споделување информации, како што се локални криминални стремежи, модус операнди (начини на работа), информации за инциденти, емаил адреси, веб страници и инфо-билтени;
- Програми за спречување криминал, здружено учество на безбедносното поле, развивање заеднички методи за спречување криминал и здружување на силите за остварување на општите интереси во справување со видео пиратерија, графити, лажна тревога и програми за надзор на соседство;
- споделување средства односно, позајмување на техничката и на јазичната стручност, позајмување компјутерска опрема, „купување пари“, позајмување и безбедносни направи и подготовката на бележник со контакти и други информации;

³¹⁵ Ortiz Carlos, *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010, pp. 100-180.

³¹⁶ Исто., стр. 100-180.

³¹⁷ Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, p.360.

- обучување, како на пример хостинг на посебни експерти и горници;
- обезбедување законска рамка што ја вклучува поддршката и нацртот на закони;
- заедничко дејствување, како на пример, истрага на сложени финансиски измами или компјутерски престапи; носење заеднички безбедносен план за заштита од природни катастрофи, престрелки и насилства во училиштата како и насилство на работно место, и здружени операции за прекршоци, како на пример, улична кражба;
- истражувања и изработка на водич за подготовка и преглед на: проучувања и протоколи во врска со лажна тревога, криминал со дрога на работно место, насилство на работно место, инфотелевизија од затворен тип и слично.³¹⁸

Покрај овие видови соработка мора да се истакне дека јавно-приватните партнерства, а особено по нападите од 11 септември ја интензивираа соработката и во заштита на следните сектори: заштита на критична инфраструктура, сајбер безбедност, заштита на пристаништа, заштита од тероризам итн.

1. *Заштита на критичната инфраструктура.* Критична инфраструктура (Critical Infrastructure) значи природни и материјални добра, имот, технички системи, комуникации, деловните активности и служби што се од особено значење за државата и чиешто уништување или прекин на функционирањето би ја загрозило националната безбедност, националната економија, виталните општествени функции, здравјето на населението, јавниот ред и националните интереси.³¹⁹ Станува збор за производство и пренос на електрична енергија, хемиската индустрија и нуклеарни центри; производство, транспорт и дистрибуција на нафта и природен гас; системи за телекомуникации; ресурси на вода за пиење; производство на основни животни продукти; системи за греење, објекти и служби на јавното здравство; системи на јавен транспорт;

³¹⁸ Исто., стр. 360-362.

³¹⁹ Čaleta Denis, „A Comprehensive Approach to the Management of Risks Related to the Protection of Critical Infrastructure: Public-Private Partnership“, in: Čaleta Denis, Shemella Paul (eds), Counter-Terrorism Challenges Regarding the Processes of Critical Infrastructure Protection, Institute for Corporate Security Studies (ICS) & Center for Civil-Military Relations, Ljubljana-Monterey CA 2011., pp. 16-17.

органи на државна власт; финансиски и безбедносни институции. Во врска со тоа, Европската унија врз основа на директивата на Европската комисија – EU COM (2006) 786 final ја усвои Европската програма за заштита на клучната инфраструктура, што содржи и Европска листа на критична инфраструктура (ЕСИ) изработена врз основа на доставени предлози на земјите членки на унијата.³²⁰

2. *Сајбер безбедност.* Компаниите со ангажман во информатичката технологија (ИТ) се суштински за остварување на националните цели³²¹ и за одржување на информатичката безбедност. Добро познати компании секојдневно соработуваат со владата за да споделат информации и да ги пренесат предизвиците на информатичката технологија кои се рефлектираат врз националната безбедност. Хакирачките инциденти што се случуваат постојано ја продлабочуваат соработката и поврзаноста меѓу јавниот и приватниот сектор на полето на безбедноста на сајбер просторот.³²²

3. *Безбедност на пристаништата.*³²³ Оваа програма е корисна за националната безбедност затоа што овозможува широка административна рамка за регуларна координација на јавно-приватниот сектор.³²⁴ Тоа што ја прави неопходна соработката на принципот на јавно-приватно партнерство е употребата на технологијата. Уредите и возилата што емитуваат ниски нивоа на радијација и овозможуваат брз преглед во содржината на контејнерите кои се истовараат на пристаништата се многу подобри од рентген уредите и се производи на приватни компании. Ова последново станува предмет на жестоки јавни дебати во однос на прашањето дали приватниот сектор треба да е одговорен за потребите на владата.

4. *Борба против тероризмот.* Тероризмот ги напаѓа вредностите што го претставуваат темелот на Повелбата на Обединетите нации, како што се: почитувањето на човековите права; владеењето на правото; правилата на војувањето што ги штитат цивилите; толеранцијата

³²⁰ Council Directive (EC) No. 114/2008 of 8 December 2008.

³²¹ <https://www.dhs.gov/topic/cybersecurity>

³²² <http://nealsystems.com/downloads/Myths%20and%20Facts%20for%20Control%20System%20Cyber-security.pdf>

³²³ Vesky P. Jonathan., *Port and Maritime Security*, Nova Science Publishers, 2008.

³²⁴ McNicholas M., *Maritime Security: An introduction*. Elsevier Inc., 2008.

меѓу луѓето и народите и мирољубивото разрешување на конфликтите.³²⁵ Тероризмот наоѓа плодна почва во средини во коишто има очај, понижување, сиромаштија, политичка неправда, екстремизам и кршење на човековите права, како и во средини со регионални конфликти и странски окупации. Тоа му овозможува да профитира од држави со слаб капацитет за воспоставување и одржување на редот и правдата. Посоченото ја наметнува потребата дека ако се сака да се даде заеднички одговор против ова зло мора да постои изразена волја и нагласени приватни и јавни партнерства во справување со тероризмот. Може да се издвојат неколку основни принципи во заштитата на ранливите категории изложени на терористички напади, и тоа:

- Без разлика на видот на јавното-приватно партнерство, политичарите треба да бидат свесни за важната улога што ја има овој вид партнерства во справувањето со тероризмот.³²⁶
- Улогата на приватниот сектор веќе не се ограничува само со вклучување во кризни ситуации. Мерките за превенција на тероризам со кои се зголемува нивото на целокупното водење на безбедноста треба да бидат истражени. Овој вид партнерства се прави со цел овие два субјекта да бидат проактивни во превенцијата и/или детектирањето на терористичките напади.³²⁷
- Треба да постои селекција и јасни насоки кој вид информации јавните власти можат да ги споделуваат со приватниот безбедносен сектор и јавноста во однос на регулативите за заштита на податоци. Треба да се постават минимум стандарди за безбедно задржување на таквите информации, што ќе подразбира учесниците од приватниот сектор да знаат како соодветно да ракуваат со информациите.³²⁸
- Јавните власти во ситуации кога се потребни информации на субјектите од приватниот сектор да им ги стават на располагање и обратно приватниот безбедносен сектор треба да сподели информации со јавните власти во случај на сомнително однесување.

³²⁵ *A More Secure World: Our Shared Responsibility*, Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, United Nations 2004.

³²⁶ http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/web_protecting_human_rights.pdf

³²⁷ <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/31/html>

³²⁸ <https://www.dhs.gov/critical-infrastructure-protection-partnerships-and-information-sharing>

- Заедничките вежби и тренинг за персоналот од јавниот и од приватниот сектор може да помогне во симнувањето на комуникациските бариери, со што ќе се промовира заедничкиот јазик и понатамошното зголемување на довербата помеѓу партнерите. Вработените во јавниот и во приватниот сектор до одреден степен имаат различна професионална култура и потребата за заеднички кодифициран јазик е основана и ефективна инвестиција во усогласувањето на добрата комуникација.³²⁹

На крајот би потенцирале дека во однос на јавните-приватни партнерства во областа на безбедноста има ситуации кога економските трошоци и добивки се важен фактор во одредувањето дали приватниот сектор е заинтересиран да се вклучи во ваквите партнерства.³³⁰ Вообичаено, има краткорочни трошоци поврзани со вклучувањето на приватните компании и усвојувањето на мерките за заштита на ранливите категории, па затоа е важно да се земе предвид како тие да се поттикнат и да се охрабрат да инвестираат во областа на безбедноста и вниманието да се насочи кон долгорочните добивки од безбедносните инвестиции. Затоа се потребни јасни правила за тоа кои видови добивки, како што е примерот со олеснување на даноците, ќе може да ги стекне приватниот сектор следствено на инвестициите во зголемување на безбедноста. Потребно е да се направат напори за да се истакне и да се објасни како подобрената безбедност во насока на можните мети на терористички напади или други форми на насилство е типично поврзано со понатамошното значајно намалување на трошоците за осигурување на безбедноста. Посуштински промени, исто така, можат да се постигнат во подигањето на општата свесност во рамки на приватниот сектор за позитивното влијание што неговата улога ја има во имплементацијата на безбедносните стратегии. Концептот дека безбедноста не треба да биде согледувана како трошок туку повеќе како инвестиција, како и придонес во заштита на безбедноста на заедницата треба и понатаму да се промовира.³³¹

³²⁹ http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/statement_at_public-private_partnerships.pdf

³³⁰ Busch, Nathan E., and Austen D. Givens. "Public-Private Partnerships in Homeland Security: Opportunities and Challenges." *Homeland Security Affairs* 8, Article 18 (October 2012)

³³¹ http://news.wustl.edu/Documents/weidenbaum_biz_terror.pdf

3. ПРЕДНОСТИ И НЕДОСТАТОЦИ ОД СОРАБОТКАТА

Партнерствата меѓу јавниот и приватниот безбедносен сектор можат да овозможат многу предности и за владиниот и за приватниот безбедносен сектор и можат да се применуваат во земјите со пазарна економија,³³² што значи дека нивниот модел може да варира и да се адаптира на постојните политичко-општествени и економски услови. Сепак, постојат ситуации во кои јавно-приватните партнерства се неапликативни заради единствените овластувања доверени од владата. Исто така, постојат случаи во кои овој вид партнерства едноставно не успеале да ги остварат зацртаните цели и не ги задоволите очекувањата затоа што се соочиле со одредени ограничувања. Ограничувањата на јавно-приватното партнерство се состојат во фактот дека одредени функции остануваат општествени и се во домен на јавниот сектор. Одлуките за вработување и отпуштање владин персонал секако е одговорност на јавната управа – и мора да остане надлежност на јавниот сектор. Договорите со приватниот сектор можат да им помогнат на институциите на владата во процесите за обезбедување оперативна поддршка, информации, како и експертиза. Сепак, конкретните одлуки своите корени ги вадаат од политичките процеси, и за нивна валидност е потребен владин потпис. Ако се изврши спротивното, се поткопува политичкиот процес и се отвора простор за сериозни конфликти на интереси што за владата е неприфатливо и е неетички. Снабдувањето со ресурси, менаџирањето со кризи и обезбедувањето договори е задача на јавниот сектор и не би требало да биде во рацете на приватниот комплекс. Фирмите може да понудат совет за буџетските решенија, но не можат да ги одобрат. Јавниот сектор³³³, исто така, склучува и договори за набавка на добра и услуги, а овие договори мора да бидат потпишани од владини претставници. Ако оваа дејност се префрли на приватниот сектор и потпадне под негова контрола, тогаш целосно ќе се урне јавната доверба во владиното раководство над даночните приходи. Без соодветно управување со договорите на јавно-приватните партнерства може да дојде до неостварени очекувања и до зголемување на трошоците.³³⁴

³³² <http://tenzorconsult.com/article/202>

³³³ <http://o.canada.com/news/national/are-private-security-firms-the-answer-to-rising-police-costs/>

³³⁴ <https://www.theiacp.org/LinkClick.aspx?fileticket=LNLjjcfSktQ%3D&tabid=423>.

Начелно, комуникацијата меѓу јавниот и приватниот сектор може да ја намали скепсата и заемната недоверба. Постојаната соработка и интеракција може да изгради доверба наместо поделба и може да се состои во креирање идни планови или пак креирање соодветен одговор. Јавните-приватни партнерства имаат и улога на катализатор за нови технолошки изуми. Иако навидум изгледа дека соработката оди глатко во сите иницијативи за соработка, сепак реалната соработка може да биде далеку од заедничка. Исто така, постојат сугестии дека иако има консензус за важноста на заштитата на критичната инфраструктура, ова едноумие може да биде многу површно. Јавните-приватни партнерства овозможуваат голема вредност за владата и приватниот сектор, но сепак постојат базични празнини и примери кога едноставно овој вид партнерства не ја реализира својата првична цел. Овој вид организирање може да доведе до организациска патологија, долгорочни предизвици, како и многу неизвесности. Во јавните-приватни партнерства, традиционалната хиерархија придонесува за соработка. Како дополнување на некои потрадиционални вештини во контролата и управувањето, менаџерите сè повеќе ќе треба да се поврзуваат и да се координираат во заедничките активности, ресурсите и капацитетите, така што, како што ќе созрева платформата за јавни-приватни партнерства, така ќе се менуваат и менаџерските и организациските одговорности во однос на правните и на етичките прашања.³³⁵

Приватниот сектор за безбедност мора да соработува одблизу со полицијата бидејќи на тој начин ќе преземе голем дел од нивните должности и оваа соработка на безбедносното поле ќе игра голема улога во заштитата на државниот имот како и откривање на поголеми мрежи на криминални организации.³³⁶ Значи, нема дилема дека соработката е клучна во креирањето партнерство и таа всушност е своевидна предност во заедничкото дејствување.

Како најзначајни предности од соработката на приватно/јавниот безбедносен сектор можат да се наведат следните:

- воспоставување на деловни и лични контакти;

³³⁵ <http://law.jrank.org/pages/1691/Police-Private-Police-Industrial-Security.html>

³³⁶ Lois Pilant, "Achieving State-of-the-Art Surveillance," *Police Chief* (June 1993), p. 25, in *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011.

- соработка на одредени проекти, како што се проблемите во урбаните живеалишта и високотехнолошкиот односно „сајбер“ криминалот;
- спречување криминал како и заштита на граѓаните;
- Вкрстување техники, односно спречување на криминалот преку употребата на технологија и стратегии за контрола;
- споделување информации;
- проширување на ресурсите. (Полицијата може да им помогне на приватните обезбедувачи да извршуваат дел од нивната работа, вклучувајќи го и склучувањето договор за одредени некриминални и безопасни задачи за кои не е потребна полициската надлежност, но исто така и приватното обезбедување може да ѝ биде од помош на полицијата во соочување со бизнис криминалот);
- новите проблеми и криминалот се во постојан раст и потребни се здружени сили на приватно/јавниот сектор за да се справат со овој вид криминал (на пример „сајбер“ криминалот).³³⁷

Сепак, постои мислење дека оваа соработка може да се перципира како недоволно ефикасна и заради тоа е потребно да се направат дополнителни напори за остварување поинтензивна соработка што треба да создаде значајни партнерства и предности што ќе овозможат решавање на пошироките интереси во државата. Бројни примери говорат дека има недостаток од соработка што треба да биде суштинска алка и темел на јавно-приватното партнерство. Значи, и покрај сличните интереси за спречување криминал, полицијата и приватното обезбедување меѓусебно ретко соработуваат. Едно истражување ќе потврди дека само од 5% до 10% од полициските службеници соработуваат со приватниот безбедносен сектор, и дека вежбите креирани за справување со опасноста од терористички напади, други природни катастрофи и општествени безредија ги вклучуваат само полицијата, противпожарната единица, здравството и државните органи, но го изоставуваат приватниот сектор за безбедност.³³⁸

Во жестоката дискусија за причините за недостаток од соработка, експлицитно и категорички се наведува дека некои од причините се во незадоволството на полицијата од приватното обезбедување и не-

³³⁷ Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011, pp. 359-360.

³³⁸ Исто., стр. 356.

говиот недостаток од квалитетен кадар, во немањето соодветен тренинг и обука, сертифицирање, како и фактот дека приватното обезбедување претставува „закана“ за нивната работна област. Друг поголем извор на конфликти е споделување информации, кој според Актот за слобода на информациите, некои од компаниите не сакаат веродостојна бизнис информација да заврши во рацете на јавноста и поради тоа многумина кои нелегално објавуваат информации се соочуваат со компјутерски криминал (cybercrime), за разлика од полициските службеници кои собраниот материјал и информации ги користат во решавање на случајот. Но, во одреден случај полицијата може да биде законски онеспособена да разменува информации со приватниот безбедносен сектор. И покрај тоа што преку наведените примери се потврдуваат причините зашто полицијата и приватниот безбедносен сектор имаат тешкотии во соработката, сепак, и покрај наведените потешкотии треба приватните и државните субјекти да соработуваат заедно поради следните причини:

Полицијата може да помогне во подготовката на приватниот безбедносен сектор да учествува во итни случаи (ова е особено важно бидејќи вработените во приватното обезбедување се тие кои први се соочуваат со опасност). Исто така, полицијата може да помогне во координацијата на здружените сили за обезбедување на критичната инфраструктура, а за која одговорен е приватниот сектор, како и да помогне во обуката на приватното обезбедување со цел да овозможи дополнителни ресурси, стручност и услуги.

Полицијата може да има корист од солидното познавање на приватното обезбедување, во областа на технологијата и компјутерскиот криминал како и да дојде до извор на информации за инциденти со што ќе го намали и бројот на итни повици.³³⁹

³³⁹ Исто., стр. 355-356.

VII глава

РЕГУЛИРАЊЕ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ – СТАТУС И ПЕРСПЕКТИВИ

1. РЕГУЛИРАЊЕ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО НАЦИОНАЛНИТЕ ДРЖАВИ

Во основа, некаква форма на регулатива влијае на поединецот речиси секој ден. Додека една личност со автомобилот патува на работа се среќава со бројни правила: да поседува возачка дозвола и осигурување, да му биде исправно возилото и да почитува одредени правила и прописи. Ако тој го пушти своето радио ќе слуша станици што се подложни на правила, односно има одредена фреквенција за употреба и е регулирано колку реклами ќе пуштат и кои теми може да ги обработуваат. Потоа тој ќе пристигне на работа во фирма во која исто така треба да почитува правила врзани со нејзиното работење. Исто така и фирмата во која работи се раководи на одредени правила на однесување кои мора да ги почитува за да опстои или да не биде доведена во незавидна состојба. Со други зборови повеќе е од потребно да бидат регулирани сите прашања во сите домени вклучувајќи ја и приватната безбедност.³⁴⁰

Регулативата е од суштинско значење во поглед на законското работење на фирмата/компанијата и соодветното регулирање значи дека ќе се покрие една премногу чувствителна област во оваа сфера. Регулативата, исто така, може да помогне за подобро да се согледаат одредени состојби со што би се обезбедило што е можно подобро и порационално да се стават во функција сите ресурси. Од ова произлегува дека регулативата е клучен и корисен елемент во работењето на самата фирма/компанија што им помага на раководните тимови да воспостават соодветен баланс меѓу остварените и планираните активности. Без соодветна регулатива тие ќе се претворат во слепи набљудувачи на процесот што може да доведе до отстапувања на планираните цели и задачи и ќе бидат ограничени без можност да го коригираат, а со тоа и да го подобрат своето работење, како и работењето на приватниот субјект. Со други зборови, прописот

³⁴⁰ George Bruce and Button Mark, *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, pp. 173-174.

може да се толкува како обичен формален механизам на контрола кој е воспоставен со цел да се насочува однесувањето и да се обезбеди универзална примена на законот. Во принцип, ние тврдиме дека поголема регулатива може да доведе до зголемена одговорност.³⁴¹

Регулирањето на приватната безбедност во национални рамки е повеќе од потребна, но сепак, нејзиното целосно ефектуирање пред сè зависи од антиципативниот пристап на субјектите што се задолжени за изготвување ваков документ што за секој субјект инволвиран во оваа активност е доста тешка и одговорна работа. Нивниот ангажман за создавање подобра регулатива ќе помогне да се направи разлика меѓу чесни и дискредитирани приватни компании за обезбедување, и на крајот да се отстранат вторите.

Генерално, регулативата може да придонесе за подобрување на професионализмот на приватните компании за обезбедување, но може да придонесе и кон зголемување на довербата на јавноста. Професионализмот е категоријална црта што се однесува на одредени вредности, вештини, ориентација и управување. Принципите на фер однесување, интегритет, грижа за човековите права, одговорност и минимална употреба на сила се основните елементи во секој концепт на демократското управување. Професионализмот не смее да се вмеша во дискриминаторно, корумпирано или насилно искористување на својата моќ. Самостојноста (ограниченоста) што ја има приватниот безбедносен сектор се базира врз довербата на општеството дека овој сектор ќе прифати дел од вредностите што ќе ја условува демократската рамнотежа на етичко и на професионално водење.³⁴² Излегувањето од прегратките на професионализмот ќе резултира со грубо, корумпирано и некомпетитивно однесување, а во некои случаи може да доведе дури и до јавни скандали, што ја наметнува потребата од сериозна регулатива во овој сектор.³⁴³

³⁴¹ O'Connor Lippert, Greenfield & Boyle, 'After the "Quiet Revolution": The Self-Regulation of Ontario Contract Security Agencies', *Policing & Society*, Vol. 14, No. 2, June 2004, p. 153.

³⁴² *Sourcebook on Security Sector Reform*, Fluri P., Hadžić M. (eds.) Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces/Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, Geneva/Belgrade, 2004, pp. 236-237.

³⁴³ Born H. Caparini M. and Cole E., *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007, p.5.

Значи, приватниот безбедносен сектор треба да биде предмет на законска регулатива за определување на начинот на работа, условите за вршење приватно обезбедување, санкционирање на можните злоупотреби на работата итн. Затоа регулативата е широк концепт што го опфаќа сето на закони, правила и одредби што се однесуваат на работата на поединци и на фирми. Според Франсис, регулативата може да се дефинира како интервенција на државата во активностите на приватните сфери за да ги реализира јавните цели.³⁴⁴ Поконкретно, Ајснер ја дефинирал регулативата како нешто што вклучува широк спектар начела што ја контролираат економската активност и последиците од неа, а тоа значи нивен влез и излез од одреден пазар, цени, стапки на поврат и начини на натпревар.³⁴⁵ Прописите што ги регулираат приватните фирми за обезбедување вообичаено ги поставуваат стандардите што се потребни да бидат исполнети од страна на овие субјекти, што значи тие можат да вклучуваат барање едно одредено лице да биде одговорно за одреден субјект, минимално ниво на осигурување, соодветна опрема и минимално ниво на ресурси. Исто така, одредени законски акти го задолжуваат раководното лице на фирмата да ги обезбеди дополнителните барања кои се однесуваат на неговите овластувања од аспект на чување листи на вработени, водење евиденција за инциденти, обврска да ги информираат властите за специфични видови инциденти и обврската за носење идентификации.

Како што досега потенциравме, концептот на регулација, особено законската регулатива, ги обединува различните делови на политиката на приватно обезбедување и претставува институционално средство преку кое можат да бидат остварени целите на приватната фирма за обезбедување. Според определени размислувања регулацијата создава еден механизам преку кој се оформуваат активностите на приватниот безбедносен сектор. Според застапниците на обновената легитимност пак, регулацијата создава еден механизам преку кој се добиваат потребните извори на легитимност од државата и на тој начин се зголемува актуелноста на нивните услуги. Според тоа на регулацијата треба да се смета како на централен елемент околу кој се врти политиката на приватното обезбедување.³⁴⁶

³⁴⁴ Francis J., *The Politics of Regulation*, Oxford, Blackwell, 1993, p.5, преземено од: *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

³⁴⁵ Eisner M.A., *Regulatory Politics in Transition*, Baltimore-Maryland: John Hopkins University Press, 1993.

³⁴⁶ White Adam, *The Politics of Private Security-Regulation, Reform and Re-Legitimation*, Palgrave Macmillan, New York, 2010, pp.14-15.

Денес особено важно е прашањето што прави една влада за да ја регулира оваа област. Одговорот на ова прашање треба да создава можност владата да ги реализира бројните алтернативи кои што и стојат на располагање и да ги одбере регулаторните опции што ќе му овозможат на приватниот безбедносен сектор да функционира ефикасно, истовремено заштитиувајќи ги човековите права. Секако, ако причините на владата за регулација не се совпаѓаат со целите на компаниите коишто се оперативни во нивните граници, или едноставно не успеат да ги увидат тие цели, тогаш компаниите или фирмите ќе се соочат со многу тешка иднина којашто може да присили некоја компанија да дејствува надвор од прописите за да опстои. Во таа насока, целта за регулирање на приватните компании за обезбедување не треба да биде во насока да ги компромитираат бизнисите што се практикуваат во земјите сè додека тие практики не ги компромитираат меѓународните стандарди за човекови права. Осигурувањето на одржување на овој баланс нема да биде едноставна задача за одговорните за регулирање на работата на приватниот безбедносен сектор.³⁴⁷

Постојат неколку причини зошто приватната безбедност и приватниот безбедносен сектор треба да бидат регулирани, и тоа: за да се осигура дека тие нема негативно да влијаат на мирот, безбедноста и разрешувањето на конфликтите, за да се осигура дека нивната употреба е истовремено легална и легитимна и не е во согласност со човековите права, за да се осигура дека тие нема да ја поткопаат владината политика; за да се спречи тие да нанесат економска штета на нивните клиенти; за да се осигура дека ќе се одговорни за своите постапки и за оние на нивните работодавачи; за да се осигура тие да се што е можно потранспарентни; за да се спречи преоѓање од легална во нелегална определба; за да се гарантира дека тие на ниту еден начин нема да го поткопаат суверенитетот на државите.³⁴⁸ Исто така, приватниот безбедносен сектор треба да биде регулиран заради: гарантирање на уставните права на граѓаните (гаранција против злоупотреба и приватни вооружени групи); исклучување на криминалните и на „непожелните“ елементи

³⁴⁷ Kinsey Christopher, *Corporate Soldiers and Interational Security-The Rise of Private Military Companies*, London and New York, Routledge, 2006, p. 135.

³⁴⁸ Foreign Affairs Committee, *Private Military Companies*, London, The Stationery Office, 2002, во *Corporate Soldiers and Interational Security*, London and New York, Routledge, 2006, p.135.

од индустријата („расчистување на пазарот“); јасно дефинирање на поделбата на надлежности меѓу полицијата/другите актери од јавното обезбедување и приватните компании за обезбедување, и врз основа на тоа, дефинирање на улогата на секој актер во јавно-приватното партнерство; овозможување ефикасна контрола и систем за санкционирање; зголемување на квалитетот на услугите и со тоа да се зголеми заштитата на граѓаните, просториите, стоката, итн.; додавање кредибилитет на приватните услуги за обезбедување. Ова е тешка задача бидејќи целите на законодавецот не се сосема исти со целите на приватните компании за обезбедување (= наоѓање деликатен баланс на национално ниво). На крајот може да се заклучи дека во областа на регулативата, приватното обезбедување се смета за дел од активноста поврзана со спроведување на законот, речиси секаде во Европа.³⁴⁹

Јасно е дека за кое било движење и обид да се воспостави регулација на овој сектор ќе треба многу време тој да се договори и да се спроведе (имплементира). Иако е многу јасно дека повеќето легални опции за злоупотреба на приватните компании за обезбедување е поверојатна на национално ниво, а не на меѓународно ниво. Постојната национална регулатива варира во квалитетот и ефикасноста во многу земји. Повеќето земји имаат донесено закони со многу недостатоци, а во некои земји законска регулатива воопшто и не постои. Во многу случаи легални се т.н. „сиви зони“ што вклучуваат и екстратериторијални прашања и проблеми што се однесуваат на мешање на државните и на приватните актери кои работат заедно. Ова значи дека секоја држава која на кој било начин е замешана во регулирање на приватната безбедност и на нејзините активности има потреба да ги развива законите кои се релевантни за фирмите за обезбедување како и законите кои би ги регулирале нивните активности.³⁵⁰

1.1. ПРОБЛЕМАТИЗАЦИЈА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ПРОПИСИ ЗА ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ

Официјалните заложби на националните влади и меѓународните организации за почитувањето на кодексот на однесување и почиту-

³⁴⁹ Општ преглед на услугите за приватно обезбедување во Европа, презентација на Натали де Мулдер на конференцијата „Македонски денови за приватно обезбедување 2013, Скопје, 30/10/2013.

³⁵⁰ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Srajevo, 2009, str. 300-320.

вањето на меѓународното хуманитарно право, како и сутестиите за саморегулација се само површни фрази во реториката на политиката, така што по прашање на легалниот аспект приватната безбедност е далеку од уредена. Лицата што се инволвирани во овој бизнис не може да бидат третирани како цивили, со оглед на фактот дека оперативците носат оружје и употребуваат сила, активираат бомби, испрашуваат осомничени, возат оклопни возила и исполнуваат други задачи што во основа се воени.³⁵¹ Тие, исто така, не можат да бидат сметани и за војници и на тој начин да подлежат на обврските на меѓународното хуманитарно право, со оглед на фактот дека тие не се дел од ничија армија и не се дел од синцирот на команда, а често припаѓаат на разни видови националности.

И покрај заедничките заложби на државите за соодветно регулирање на работата на фирмите за обезбедување и за различните аспекти од функционирање на приватните компании за обезбедување, сепак домашните пристапи кон регулирањето на приватните актери во безбедносниот сектор значително варираат од држава до држава. Теоретски се идентификувани четири различни пристапи. Прво, отсуство на регулатива за приватните агенции за обезбедување – претставува непосакуван пристап поради низа негативни последици што тој ги предизвикува, како: поврзување на приватните фирми за обезбедување со организираниот криминал, непожелна акумулација на функции кај приватното обезбедување, нејасни односи меѓу приватните агенции за обезбедување и полицијата. Второ, примена на општата комерцијална регулаторна рамка за приватните актери за обезбедување – пристап што отвора некои дополнителни прашања главно поради специфичната област во која функционираат приватните агенции за обезбедување. Трето, децентрализирано регулирање на приватните агенции за обезбедување – пристап што и овозможува на секоја држава да има посебни, сопствени правила за нивно регулирање и контрола. Овој пристап може да доведе до нееднаков третман на приватните компании за обезбедување во рамките на националните граници. Четврто специфична контрола врз приватните компании за обезбедување – конечно, најголем дел од државите-членки на Сове-

³⁵¹ Verkuil P.R., *Outsourcing Sovereignty: Why Privatization of Government Functions Threatens Democracy and What we can do about it?* Cambridge University Press, 2007.

тот на Европската унија го имаат прифатено овој пристап што значи постоење на посебни законски прописи и посебно регулаторно тело на приватните компании за обезбедување.³⁵²

Денес често се поставува прашањето: „Зошто е потребно да се регулира оваа област?“, Се смета дека одговорот на ова прашање е едностраничен, но напротив тој е многу тежок, но и конкретен. Регулирањето на оваа сфера е неопходно, затоа што овозможува да се постават правила на игра и стандарди во неа. Од ова произлегува дека не е суштинско прашањето дали е потребна регулатива, туку прашањата каква регулатива е потребна и што треба да се направи за таа да се подобри. Во понатамошните аргументации ќе бидат изнесени аргументите за и против регулативата.

Главниот аргумент за нејзиното воведување е да се осигура дека приватните компании за обезбедување ќе ги извршуваат своите задачи во согласност со позитивните законски прописи и дека ќе спречат одредени личности да изразуваат самоволие при вршење на соодветните задачи.

Вториот аргумент се однесува на определени стандарди што треба да се поседуваат за вршење конкретни задачи. Во оваа насока во одредени дискусии се нагласува дека во одредени приватни компании за обезбедување преовладуваат ниските стандарди на изведба. Постоењето стандарди секако дека ќе претставува важен елемент на практиката за отчетност. Тие треба да содржат одредени норми и критериуми врз чија што основа ќе се прави потребната отчетност како своевидна обврска на субјектите коишто треба да дадат отчет за својата работа.

Третиот аргумент е оној за недостигот на одговорност на приватниот безбедносен сектор. Одговорноста подразбира да се објасни некое однесување и да се биде отворен кон туѓата критика. Одговорноста бара обврските, овластувањата и функциите на одговорните тела да бидат дефинирани така што работата на потчинетите да може успешно да се надгледува и да се оценува.³⁵³ Одговорноста како категорија се врзува

³⁵² Buzati Anne-Marie, *European Practices of Regulation of PMSCs and Recommendations for Regulation of PMSCs through International Legal Instruments*, The Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, 2008, page 17-18.

³⁵³ Heywood A., *Politics*, Palgrave Macmillan Ltd, 2002, pp. 710-750.

за извршување на задачите во предвиденото време и во согласност со пропишаните стандарди. Ова води кон професионална организација, која дејствува превентивно сè со цел спречување на извршување криминални дела. Исто така, одговорноста значи дека субјектите во приватната безбедност нема да се раководат само на своите претпоставки за ефикасно и рационално функционирање, туку ќе го земе предвид и сето тоа што заедницата го очекува од неа.

Четвртиот аргумент е обезбедување висок степен на безбедносна култура. Безбедносната култура е важна претпоставка за да може да се согледа каква е општата култура во државата, но и каква е културата на поединците за прашања кои се од безбедносен карактер. Безбедносната култура е условена од бројни фактори почнувајќи од семејството, преку научните институции, до безбедносните институции, до приватните компании за обезбедување итн., и таа не се одредува со некои прописи, туку треба да биде резултат на изразот и стремежот за проактивна улога на поединецот-вработен во приватниот безбедносен сектор да може навремено да ги идентификува појавите, носителите, причините и последиците што се врзани за состојбата во безбедносен контекст. Тоа значи дека само проактивен однос кон оваа проблематика ќе резултира со акумулација на безбедноснокултурниот капитал што ќе овозможи да се создадат позитивни предрасуди за безбедносната парадигма.

Петтиот аргумент треба да ја обезбеди потребната отвореност на приватниот безбедносен сектор. Отвореноста на приватниот безбедносен сектор кон општеството ќе значи дека неговата работа е транспарентна, а неговата улога демистифицирана. Во основа, отвореноста на приватниот безбедносен сектор ќе значи и своевидна потврда дека тоа што се работи е во интерес на граѓаните и дека е во интерес на зачувување на основните вредности. Значи, една од демократските придобивки во едно општество е граѓаните да знаат, односно да бидат информирани за состојбите во приватниот безбедносен сектор. Со тоа тие ќе имаат и можност да дискутираат и за суштински важни прашања што се врзуваат за работата на приватните компании за обезбедување.

Шестиот аргумент се однесува на имањето, односно немањето авторитет и легитимитет на приватните компании за обезбедување. Легитимноста им овозможува на приватните компании за обезбедување да ги извршуваат своите активности со целосна доверба од државата и од јавноста. Јавноста има можност, базирана врз искусени меѓусебни контакти со приватните компании за обезбедување и прецизни описи и процени за кои е потребна транспарентност од страна на сопствената

култура и однесувањето на надворешни лица (експерти, луѓе од политиката, новинари) да процени колку добро приватниот безбедносен сектор ја извршува својата работа. Ако ја извршува добро својата работа, тогаш ја задржува довербата што ја заслужил. Ако не одговори во целост на јавните очекувања и норми, ја губи довербата од јавноста.³⁵⁴

Седмиот аргумент е поттикнат од тие што не веруваат во правилата на пазарот. Нивното бизнис лоби заинтересирано за профитот и со исклучок на другите интереси, континуирано се спротивставува на многу демократски инспирирани иницијативи. Сопствениците на компаниите се заинтересирани да доминираат со нив, но и со вработените, односно настојуваат да ги попречат обесправените вработени кои легално тужат, имаат мала одговорност за животната средина, наспроти нивната доминација над бенефициите од активностите на компанијата.³⁵⁵

2. РЕГУЛИРАЊЕ НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО МЕЃУНАРОДНИ РАМКИ

Потребата од регулирање на приватната безбедност во меѓународни рамки е заради воспоставување на правниот статус на приватната безбедност и на приватните компании за обезбедување за ефикасно извршување на задачите. Овој пристап не бара соработка од други земји и поради тоа е многу полесен за имплементација. Не зависи од меѓународни преговори, што често значи дека воведувањето на правото претставува нешто повеќе од најнизок заеднички именител и со самото тоа е неефикасен. Националните закони, од друга страна, не страдаат од овој проблем и поради тоа се поефективни, сè додека владата има волја и ресурси да ги примени.³⁵⁶

Во основа, сè уште нема усогласување на законодавството во врска со приватната безбедносна индустрија, односно приватниот без-

³⁵⁴ *Sourcebook on Security Sector Reform*, Fluri P., Hadžić M. (eds.) Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces/Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, Geneva/Belgrade, 2004, pp. 236-237.

³⁵⁵ Sheehy Benedict, Maogoto Jackson and Newell Virginia, *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009, p.53.

³⁵⁶ Kinsey Christopher, *Corporate Soldiers and Interational Security-The Rise of Private Military Companies*, London and New York, Routledge, 2006, pp.134-135.

бедносен сектор на меѓународно ниво, а во моментов националните прописи во оваа сфера се разликуваат од една до друга земја, односно во најголем број земји во Европа сега има законска регулатива за приватно обезбедување, а само во некои земји регулирањето е дел од општата бизнис регулатива, додека во повеќето земји има специфична регулатива за приватниот безбедносен сектор, што значи дека во текот на последните години, поголемиот дел од европските земји почнаа да имаат активен правен интерес во регулирањето на овој сектор кој бележи значителен (растечки) развој особено националната законска регулатива (= позитивен развој).³⁵⁷ Сепак, важно е да се нагласи дека недостатокот на стандардизирано европско законодавство за приватниот безбедносен сектор значи вакуум на релевантни правила на европско ниво. Така, и покрај тоа што Советот на Европската унија³⁵⁸ како репрезентативно тело на владите на индивидуалните земји членки тешко усвојува кој било пропис особено за приватните безбедносни компании. Генерално усвои широк спектар на конвенции и препораки кои имаат исклучително значење за функционирањето на приватниот безбедносен сектор. Во најголем дел овие конвенции и препораки се однесуваат на заштита на човековите права и зачувување на владеењето на правото. Важно е да се спомене дека конвенциите имаат обврзувачка сила за оние земји членки што ги имаат ратификувано конвенциите. Најважни конвенции што поблиску ги детерминираат состојбите во оваа сфера се: Европска конвенција за човекови права; Конвенција за заштита на поединците во поглед на автоматската обработка на личните податоци; Конвенција за контрола на набавување и поседување огнено оружје од страна на поединци; Конвенција за перење пари, откривање, заплена и конфискација на приноси од казниво дело.³⁵⁹

За разлика од конвенциите, од друга страна препораките имаат само советодавен ефект. Препораки кои поблиску ја детерминираат оваа област се: Препорака број P (87) 15 – за регулирање на користењето

³⁵⁷ Општ преглед на услугите за приватно обезбедување во Европа, презентација на Натали де Мулдер на конференцијата „Македонски денови за приватно обезбедување 2013, Скопје, 30/10/2013.

³⁵⁸ http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_en.htm, преземено на 23/03/2014.

³⁵⁹ Hans Born, Marina Caparini and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007, pp. 8-13.

на личните податоци во полицискиот сектор, Препорака број Р (84) 10 – за криминално досие и рехабилитација на осудени лица, Препорака број Р (91) 10 – за комуникација со трети страни за личните податоци од страна на јавните органи, Препорака број Р (84) 23 – за усогласување на националните законодавства во врска со огненото оружје, Препорака број Р (82) 15 – за улогата на казненото право во заштитата на потрошувачите, Препорака број Р (88) 18 – за одговорноста на претпријатија што имаат својство на правно лице за кривични дела сторени во вршењето на нивните активности, Препорака број Р (87) 19 – за организација на превенција на криминал, Препорака Рец (2003) 21 – за партнерство во превенција на криминал, Препорака број Р (2000) 10 – за кодексите на однесување за јавниот персонал, Препорака Рец (2001) 10 – Европски кодекс на полициска етика.³⁶⁰

Сите овие препораки имаат соодветно значење за приватниот безбедносен сектор, но препораката на Европскиот кодекс на полициската етика е од особена важност во однос на саморегулирањето на приватните безбедносни компании, како што се релевантните прашања на регрутирање, обука, униформи, заштита на податоците, корупцијата и употреба на сила. Иако се однесува на полицијата, неколку од нејзините одредби може да се применат како основа на она што треба да биде ефективен кодекс на однесување за приватната безбедносна индустрија.³⁶¹

Определени анализи направени во овој контекст го нагласија фактот дека одредени конвенции и препораки индиректно се однесуваат на приватната безбедносна индустрија и на приватниот безбедносен сектор. Сепак мора да се нагласи дека ова не може да биде соодветна замена во ситуација кога има недостаток на експлицитна регулатива што го регулира приватниот безбедносен сектор на меѓународно ниво.

Во оваа насока, Европска конфедерација на услуги за обезбедување (The Confederation of European Security Services-CoESS),³⁶² ја истакна

³⁶⁰ Исто, стр. 13-17.

³⁶¹ Исто., стр. 16.

³⁶² Европската конфедерација на услуги за обезбедување е формирана во 1989 година и таа има 26 национални членки федерации, од кои 19 се ЕУ земји членки, пет земји како Македонија, Норвешка, Србија, Швајцарија и Турција и две кореспондентни членки и тоа: ASSA-I и ESTA, со околу 60.000 компании за приватно обезбедување кои вработуваат околу 2,2 милиони вработени во приватниот сектор за обезбедување. Европскиот приватен безбедносен сектор

потребната од постигнување заедничка основа за регулирање на индустријата на приватното обезбедување, односно приватниот безбедносен сектор. Особено, CoESS го нагласи фактот дека прегледот на земјите членки на ЕУ покажа дека „нивото на ефективна заштита е во позитивна корелација со нивото на регулација.“³⁶³ Ова ја нагласува важноста за постигнување на усогласување на регулативата за приватните безбедносни компании на европско ниво, а особено потребата за високи стандарди на ова ниво. Европскиот дијалог што се одвива во последните години е охрабрувачки, како што е на пример признавањето од страна на Европскиот совет на потребата за поголема соработка меѓу надлежните национални органи на земјите членки што се одговорни за приватниот сектор за безбедност.³⁶⁴ Во таа насока споделената одговорност мора да се препознае и надлежните органи што креираат одлуки треба да развијат солидни и интегрирани политики, а законодавните власти треба да ја воспостават соодветната законска рамка, додека индустријата мора да обезбеди високо квалитетни, професионални и ефикасни услуги.³⁶⁵

годишно остварува приближно околу 35 милијарди евра. Види официјална вебстраница на CoESS, <http://www.coess.eu/>, преземено на 23/3/2014.

³⁶³ CoESS сега се смета за сеопфатна организација за стандардизација на услугите за приватно обезбедување: CEN EN 15602 Даватели на услуги за обезбедување – ерминологија (2008), CEN EN 16052 Аеродромски и авијацијски услуги за обезбедување (2011), CEN/TC 417 Стандард за поморски и пристанишни услуги за обезбедување (во тек), Блиско следење на работата на Европскиот комитет за електротехничка стандардизација (CENELEC).

³⁶⁴ Council Recommendation of 13 June 2002 regarding cooperation between the competent national authorities of Member States responsible for the private security sector', *Official Journal of the European Communities*, C 153/01.

³⁶⁵ Општ преглед на услугите за приватно обезбедување во Европа, презентација на Натали де Мулдер на конференцијата „Македонски денови за приватно обезбедување 2013, Скопје, 30/10/2013.

VIII глава

ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ НИЗ ПРИЗМАТА НА КОМПАРАТИВНОТО ЗАКОНОДАВСТВО ВО НЕКОИ ОД ЗЕМЈИТЕ НА ЕУ

1. ПРИВАТНА БЕЗБЕДНОСТ – ЗАЕДНИЧКИ КАРАКТЕРИСТИКИ

Како што во западните земји сите компании се приватни или државни, така реакцијата за осигурување на безбедноста неминовно доаѓа од приватните компании за обезбедување (private security) или од државните – преку полицијата (public policing). Ваквата основна поделба, секако, не ја исклучува можноста за мешање на овие два облика, а нивната заедничка содржина го дефинира поимот „policing“.

Од многуте дефиниции за овој поим ќе издвоиме една оперативна дефиниција, што често се користи во литературата и што ја третира оваа област, а говори дека под „Policing“ се подразбира чување на условите и начинот на живот и дејствување во кои поединците и имотот се ослободени од неовластени и непожелни загрозувања, што овозможуваат да се движат, да комуницираат и да ги извршуваат своите работи безбедно. Ваквото значење на зборот „Policing“ потекнува од стариот англиски збор „frith“ што значи: ослободен од злоставување, загрозување, малтертирање, а се преведува и како „security“ (сигурност, безбедност).³⁶⁶

Да се говори за местото и улогата на полицијата и на приватните компании за обезбедување имот и лица во западните општества, првенствено значи да се зборува за односот на јавната безбедност (public policing) и на приватната безбедност (private security) од едноставна причина што системот на јавна безбедност во тие земји е концентриран на интегрален начин, со јасно одредени интеграции во двата сектора.³⁶⁷ Новите истражувања на овој однос укажуваат на

³⁶⁶ Бошковић М.; Кековић З., *Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа* (студија), ВШУП, Београд, 2003., стр. 64.

³⁶⁷ Во Велика Британија постојат три организациски облици за заштита на лица и имот: полицијата (што ја организира државата), приватните компании (што нудат комплетни услуги во областа на заштита на лица, имот и дејствување на компаниите) и т.н. „хибридни“ организации што се делумно државни, а делумно се приватни.

сериозно потенцирање на намерата на повеќето западни влади да ја направат соработката на овие два сектора на безбедноста многу поцврста и поефикасна, заради заедничко постигнување на потребите за меѓусебно дополнување во организирањето и спроведувањето на превентивни програми и проекти.

Како што истакнавме до сега, основниот принцип во спроведувањето на јавната безбедност во западните општества е интегриран во сите сектори на јавната безбедност (и локалните заедници) во однос на организирање и спроведување програми и проекти за превенција на криминалитетот. Критичната точка на разлика меѓу приватниот безбедносен сектор и полицијата лежи во фактот дека и двата субјекта се поддржани од различни сектори на националните економии – еден од страната на владата (буџетот), а другиот од страна на приватните (или државните) корисници на безбедносни услуги.

Анализата од искуствата во САД и во Канада покажуваат дека во овие земји системот за обезбедување лица и имот, се заснова на обединетиот пристап на функционирање, односно претставува неопходна компонента во успешниот начин на работа. Инаку, придонесот и влијанието на приватното обезбедување во САД и во Западна Европа, станува најзначаен меѓу 1970 – 1980 година, кога во тие и во другите развиени земји се спроведуваат реформи на институционален полициски ред и општествена контрола. Законодавството кое непосредно се однесува на приватниот безбедносен сектор, во повеќето западноевропски земји е воведено по 1990 година.³⁶⁸ Исклучок во таа смисла има само Италија во која соодветниот закон се применува уште од 1931 година и Шведска која има таков закон од 1973 година.

Споменатата анализа, исто така, покажува дека станува збор за земји во кои е воспоставено високо ниво на соработка меѓу приватниот безбедносен сектор и полицијата. Притоа, приватниот безбедносен сектор се смета за помлад партнер во работите поврзани со осигурување на јавната безбедност, односно во асистирање на полицијата во нејзината работа. „Условно“ за добра соработка на полицијата и на приватниот

³⁶⁸ За развојот на приватниот безбедносен сектор и улогата на полицијата во тој контекст види: Murray T. and McKim E., Полиција и сектор приватне безбедности: Шта доноси будућност“, *Безбедност*, бр. 4, Београд 2003, стр. 635 - 646; Кековић З.: Недржавни сектор безбедности: Како до стандарда?“, *Перјаник*, бр. 5, Подгорица, 2004., стр. 98 - 103.

безбедносен сектор во споменатите земји може да се говори во периодот од последните неколку години на изминатиот век. Пред тоа, историски гледано, улогата на полицијата, адекватно не ги следела барањата на приватниот безбедносен сектор. Карактеристично е што приватниот безбедносен сектор, е податокот дека секогаш во својот развој се развивал еден чекор пред државата, односно полицијата, поради примарната функција што произлегува од неговата основна улога за обезбедување и заштита, што индиректно влијае на зголемување на профитот.

Покрај изнесеното, во голем број европски земји со соодветен прецизен закон е регулиран начинот на работа и овластување на приватното обезбедување, од што произлегува и односот со органите на државната управа кои активно учествуваат во остварување на работата на приватното обезбедување, помеѓу кои е и полицијата. Сепак, постои размислување дека некои правни прашања за зацврстување на соработката не се адекватно решени. Поради тоа постои неодложна потреба законски да се уредат правните односи, и да се внесат во текстот на законите за приватната безбедност. На пример, односот со компаниите за приватно обезбедување со полицијата во САД, во Јапонија, во Канада, во Германија и во другите западни демократии е стабилизирани затоа што соработката меѓу нив е правно регулирана. Правно уредената, добро осмислената и рационално организираната соработка со компаниите за обезбедување лица и имот, е еден од клучните фактори за ефикасен начин на работа на полициските органи.

Соработката помеѓу полицијата и приватното обезбедување како партнери во полицискиот начин на работа е одредена од два вида околности: *прво*, расположливи финансиски ресурси (обртни средства на приватните агенции за обезбедување); *второ*, човечки и технички ресурси (број на луѓе коишто се вработени во приватните агенции за обезбедување). Моменталниот тренд во Европа е во насока на зголемување на вработените во приватните агенции за обезбедување, додека бројот на припадници на полицијата се намалува.³⁶⁹ Така, одно-

³⁶⁹ Секторот на приватната безбедност значително е проширен во последните три децении во земјите на ЕУ, така што во овој момент се достигнува бројот на припадници во полицијата, а во некои земји тој број е поголем од бројот на полициските сили. Во однос на населението со сигурност може да се каже дека секторот на приватна безбедност е застапен во однос 1: 500. Во САД бројот на вработени во приватниот безбедносен сектор уште од 1980

сот помеѓу вработените во полицијата и вработените во агенциите за приватно обезбедување е приближно 1:1. Споредено со кореспондираниот број на припадници во приватното обезбедување на 100.000 жители, ги добиваме следните показатели: во Шведска – 184, во Литванија – 75, во Луксембург – 201, во Данска – 193. Бројот на вработени во приватното обезбедување во Велика Британија изнесува дури 333.631, односно 273 вработени на 100.000 жители.³⁷⁰

Во споменатите земји приватното обезбедување настојува да ги заштити правата и легалните интереси на своите клиенти, сè со цел осигурување на нивната безбедност и одржување на редот и мирот. Во настојувањето на остварување на оваа цел, приватните агенции за обезбедување формулираат основни активности, што потоа се регулираат со законски норми. Освен тоа, зголемувањето и развојот на технологијата и обликот на производство и услуги, неминовно сè повеќе ги условува нестандартните безбедносни системи и процедури во функција на заштитата. Тоа значи дека кругот на традиционалното обезбедување на работите се проширил и на други, незаштитни функции, што го промовираат начинот на работа на целиот систем за приватно обезбедување.

Искуствата покажуваат дека е неопходна активна улога на полицијата, која освен стандардните и рутински начини на работа што веќе постојат во практика, треба да го насочува својот начин на работа за навремено да биде во можност да придонесе во откривање на изворите на загрозување, можните одговори (како сопствени, така и од приватното обезбедувања) на опасностите што доаѓаат (превентивно дејствување) или правци и методи за намалување на негативните последици. Кај овој дел јасно е дека во некои сегменти на овој начин на работа, полицијата излегува од делокругот на своите веќе востановени начини на работа и оваа задача ја извршува во соработка со други институции и организации.

Основната цел на ваквиот начин на работа е воспоставување подobar однос со „корисниците“ на услугите на полицијата, запознавање на одговорните лица на системот за приватно обезбедување со новите

година во целина го надмина бројот на полицајци, а од 1996 година бројката достигнува 1,5 милиони припадници.

³⁷⁰ Kalesnykas R., *The Place and Role of Private Security in Policing: A State in Transition*, Science, Security, Police (NBP), No. 2, Belgrade, 2003., p. 31.

достигнувања од делокругот на работа на полицијата и размена на искуства во заеднички борби против потенцијалните сторители на кривични дела. Се смета дека безбедносните компании во однос на современите ризици и закани може да се гледаат од два аспекта: поширок, односно целите на националната безбедност и државата како референтен објект во безбедноста и потесен, односно деловната политика и целите на безбедносните компании.³⁷¹

Компаративниот преглед за обезбедување лица и имот, како и придонесот на приватната безбедност кон заштита на компаниите, нивниот имот и вработени, ќе продолжи преку примери од Австрија, од Белгија, од Велика Британија, од Германија, од Данска, од Литванија, од Франција, од Финска, од Шпанија, како и од земјите од Југоисточна Европа.

2. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЕВРОПСКАТА УНИЈА

2. 1. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО АВСТРИЈА

Областа на приватната безбедност во Австрија има долга историја и нејзините почетоци датираат од 1904 година. Во преку сто години старата историја дошло до експанзија на оваа стопанска гранка, особено во изминатите 20 години. Многу е важно тоа што приватните компании за обезбедување од 1972 година можат да извршуваат операции за транспорт на пари и богатство. Денес приватните компании се особено активни во областа на заштитата на имот и на лица, при транспортот на пари, во планирањето, инсталацијата и одржувањето на алармните системи за заштита, при контрола на сообраќајот и паркирањето, во заштитата од пожари, во аеродромската и во безбедноста на јавните собири итн.³⁷²

Генерално, приватната безбедносна индустрија не е регулирана со специфичен закон, што овозможува областа на приватната безбед-

³⁷¹ Кековић З., Управљање ризицима у недржавном сектору безбедности, во *Безбедност*, бр. 4, Београд 2004., стр. 560-572.

³⁷² *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, p.3.

ност во Австрија во поголемиот дел да биде регулирана со Општот закон во стопанството и трговското право со што одредени членови директно се однесуваат на индустријата на приватна безбедност.³⁷³ Според овие прописи, компаниите за обезбедување за извршување активности во делот на приватната безбедност мора да имаат дозвола од полицијата.³⁷⁴ Сопствениците на компаниите за обезбедување мора да имаат соодветни професионални квалификации, и тоа: минимум три години работен стаж и успешно положен тест на знаење. Потребна е минимална старосна возраст од 18 години и отсуство на кривично досие.³⁷⁵ Сличен тест се бара и за другите работници во приватните компании од овој сектор. Секое вработување или отпуштање на работник во приватните компании за обезбедување мора да им се пријави на локалните полициски власти во рок од една недела. Ако полициските органи сметаат дека вработениот не ги исполнува прописите, писмено го известуваат работодавецот и може да побараат тој вработен да се отстрани од активна служба. Проверките за работниците кои на работа носат оружје се построги. Секое парче оружје мора да биде регистрирано, а секој работник што го носи мора да ја помине обуката за ракување со оружје. Исто така, кучињата што се користат за заштита или за чување, мора да имаат дозвола.³⁷⁶

Во Австрија, освен пријавување за вработување или за отпуштање работници, не постојат специфични прописи што предвидуваат задолжителни годишни обуки како во другите земји. Не постојат прописи што ги обврзуваат работниците на приватните компании да ја поминат стандардизираната обука. Организирањето обука е сосема слободно и им е препуштено на приватните компании за обезбедување.

³⁷³ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, p.11.

³⁷⁴ Нужно е тука да напоменеме дека во странската правна терминологија се употребува само еден збор за дозвола за правни и физички лица, а тоа е зборот *licence*. Во нашата правна терминологија од дејноста приватно обезбедување постои дозвола за правните лица (што е всушност превод на зборот лиценца) и непреведениот збор лиценца со значење на дозвола, но за физичките лица.

³⁷⁵ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.180-210.

³⁷⁶ Davidović D. i Kešetović Ž., *Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sekotra bezbednosti i zemljama EU*, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 235-237.

Прописите дефинираат униформите на работниците на приватните компании да бидат одобрени од страна на Министерството за финансии и не смеат да потсетуваат на униформите на државните органи. Надлежните органи имаат право да ја повлечат дозволата за работа на компанија ако многу често ги крши прописите.³⁷⁷

Во Австрија покрај наведената законска регулатива, оваа област поблиску ја третираат и колективните договори што ги регулираат основните работни услови. Така, главниот колективен договор ги регулира условите и прописите за работа во индустријата за приватна безбедност поврзани за работното време, годишните одмори, заштитата на работниците, еднаквоста на вработените и правата на привремените и на хонорарните работници. Според прописите за работното време, во една работната недела се работи 40-60 работни часови. Главниот колективен договор дозволува максимална работна недела од 60 часа. Пропишан е отказан рок од 5-6 платени недели. Дополнително, секој работник може да добие 3.5 или 4.33 неделни плати за тековната година, како додаток за годишен одмор. Иако не постои пропишана максимална заработувачка, главниот колективен договор одредува минимални износи за прекувремена работа и посебни должности. Заштитата на работниците е регулирана со Закон за заштита на работници. Привремените и хонорарните работници имаат исти права како и нивните колеги. Не постојат посебни прописи што го регулираат лажното самовработување, а оваа форма на „социјален инженеринг“ е забележана дури во последните неколку години.³⁷⁸

2.2. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО БЕЛГИЈА

Почетоците на приватниот сектор за безбедност во Белгија се врзуваат за 1905 година. Оваа стопанска гранка се развивала во текот на годините во услови на строга законска регулатива, со цел заштита

³⁷⁷ *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version

11/04/2002, p.3.

³⁷⁸ Davidović D. i Kešetović Ž., *Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sektra bezbednosti i zemljama EU*, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 237.

на граѓаните од секаков облик на злоупотреба (иако првиот тесно специјализиран закон е усвоен во 1990 година, додека претходно биле применувани општите правни акти). Компаниите во овој сектор денес првенствено даваат услуги за заштита на имотот, транспорт на пари и богатство, заштита на лица, обезбедување јавни собири, контрола на пристап, инсталирање и одржување алармни системи итн.³⁷⁹

Белгија се смета за земја со многу строги закони што ја регулираат работата на приватниот безбедносен сектор. Оваа стопанска гранка е уредена со Законот на приватна безбедност од 10 април 1990 година, изменет во 2001 година, а дополнет во 2004 година и со Уредбата за обука од 1999 година.³⁸⁰ Други релевантни правни акти со кои се уредува оваа стопанска гранка се кралските декрети, министерските декрети и други закони што имаат допирни точки со оваа проблематика. Според став 2 од Законот од 1990 година, формирањето приватна фирма од областа на безбедноста е условено со добивање дозвола (лиценца) од Министерството за внатрешни работи (што се консултира со Министерството за правда). Лиценците се издаваат за период од пет години со претходно исполнување одредени критериуми.³⁸¹ Критериумите опфаќаат испитување на минатото на сопственикот, на менаџерот и на работниците на новата фирма. Членот 5 што се однесува на сопствениците и на менаџерите, дефинира дека тие не смеат да бидат осудени на казна затвор подолга од шест месеци за кој било прекршок и дека не смее да бидат осудувани поради кражба, изнудување, злоупотреба на положбата, фалсификување, силување и дела од членовите 379-386 од Кривичниот законик, како и при учество во производство и во продажба на оружје. Освен тоа не смеат да бидат осудувани заради дела кои подразбираат недостаток на професионална етика и злоупотреба на довербата на клиентите. Ова се однесува и на казна за дела што се извршени во странство. Сопствениците и менаџерите не можат истовремено да извршуваат активности од фелата на приватни

³⁷⁹ Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 245-246.

³⁸⁰ Law on Private Security Enterprises and Company Internal Security Providers in Royal Decree on Training (31. december 1999).

³⁸¹ *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, p. 5.

детективи, продавање оружје или која било друга работа, што може да ја загрози јавната безбедност. Исто така, не можат да добијат дозвола за работа ако работеле во полицијата или во разузнавачките служби во последните пет години, или извршиле големи професионални престапи.³⁸² Во однос на вработените во компаниите за обезбедување и тие пред да засноваат работен однос со компанијата не смеат да имаат направено било каков прекршок, односно не треба да го прекршиле законот со некакво девијантно однесување. Вработените не смеат во изминатите пет години, да биле вработени во полицијата или во разузнавачките служби. Исто така, тие мора да бидат постари од 18 години. Компанијата мора да го прекине работниот однос со секој поединец кој не ги исполнува овие критериуми.³⁸³

Во однос на обуката, таа е задолжителна и зависи од видот на активности што се извршуваат. Обуката ја дефинира член 7 од Законот од 1990 година и Уредбата од 1999 година. Менаџерите мора да имаат 72 часа обука, а вработените минимум 66 часа обука. Дополнителни 60 часа се неопходни за вработените кои работат непосредно на лична заштита, додека дополнителни 16 часа се предвидени за водачите на куче, а дополнителни 40 часа за вработените кои при извршување на нивната работа носат оружје. Колективниот договор ја дефинира обврската од 32 часа обука во текот на пет години служба и 40 часа обука за вработените кои се над 40 годишна возраст. Вработените кои работат на транспорт на пари, мора да имаат 40 часовна обука во текот на две години. Обуката се извршува во лиценцирани центри за обука, и по положениот испит се добива сертификат што важи пет години. Повторна обука мора да се спроведе по тие изминати пет години и таа мора да трае најмалку 12 часа за работниците и шест часа за менаџерите. Комисијата за обука, за содржината на обуката се консултира со Министерството за внатрешни работи. Инструктурите, исто така, поминуваат низ проверка дали се осудувани.³⁸⁴ Компаниите

³⁸² Davidović D. i Kešetović Ž., *Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sekotra bezbednosti i zemljama EU*, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 237.

³⁸³ Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 246.

³⁸⁴ *A comparative overview of legislation governing the private security industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, pp. 5-6.

од приватниот сектор за безбедност, мора да достават годишен извештај за своите активности до Министерството за внатрешни работи.

Дизајнот на униформите мора да биде одобрен од страна на Министерството за внатрешни работи и тие не смеат да бидат слични со униформите на другите државни органи. Сите лица мора да носат ИД картичка со свое име, број и назив на компанијата. Оваа легитимација на барање на полицијата мора да биде покажана на увид. Возилата користени во приватна фирма за обезбедување, исто така, мора да бидат одобрени до страна на полицијата и не смеат да бидат слични со возилата што ги вози полицијата или другите јавни служби.

Според Законот за оружје од 1991 година, поединците кои работат за приватна фирма за обезбедување, мора да поминат стандардизирана обука, за да добијат дозвола за носење оружје. Надвор од работното време оружјето мора да се наоѓа во магацин под надзор на овластен работник во компанијата. За постоење на таков магацин неопходна е дозвола. Носењето оружје, мора да биде поткрепено со документ. Законот за носење оружје им дозволува на поединци носење оружје во дефанзивни цели, по добивањето соодветна дозвола. Дозволата може да им биде издадена исклучиво на поединци постари од 18 години кои ќе докажат дека имаат соодветно практично и теориско знаење за неговата употреба. Дозволите секогаш им се издаваат на поединци а не на правни лица. На јавни места и на места на кои граѓаните имаат пристап, вработените во приватните фирми за обезбедување имаат право да го носат следното вооружување: револвери или пиштоли со калибар до 10 мм и службени палки чија должина не преминува 45 см. Од 2001 година на персоналот на приватните компании му е забрането да носи оружје при вршењето работи во центрите за надзор и за време на претрес на лица. Употребата на кучиња е дозволена во строго одредени околности, а водичите на кучиња имаат дополнителни 16 часови обука.³⁸⁵

Во Белгија треба да се потенцира дека покрај наведената законска регулатива, оваа област поблиску ја третираат и колективните договори. Постојат специфични секторски обврзувачки колективни договори, а кои се однесуваат и на приватната безбедносна индустрија. Секторските колективни договори се склучени и применети на ниво на компанија. Договорите се многу широки и покриваат класификација на работни места, минимални плати, премии, работни часови (неделно, прекувре-

³⁸⁵ Исто., стр. 5-6.

мена работа и празници), специјални планови (ноќи, тимови, викенди), обемот на работа ограничувања, безбедност на работното место, договори, период на известување во случај на разрешување, крајот на управување со кариерата, стручна обука, здравјето и безбедноста на работното место, социјален фонд итн. По потпишување од страна на соодветниот претставник социјалните партнери овие секторски колективни договори се поврзуват со страните-потписнички. Речиси во сите сектори колективните договори стануваат општо обврзувачки.³⁸⁶

2.3. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

Законот за индустријата за приватна безбедност во Велика Британија стапи на сила на 11 мај 2001 година (изменет и дополнет во 2006 година), додека многу одредби биле во позиција на постепено спроведување, особено кога е во прашање воспоставувањето нови тела во безбедносната индустрија. Новото законодавство ги покрива сите видови обезбедување на приватен и јавен имот, животот, транспорт на пари, надзор на влез, советодавни услуги и приватни истраги.³⁸⁷ Надлежен државен орган задолжен за измени и дополнувања на законодавството што ја регулира индустријата за приватно обезбедување е во компетенција на надлежната индустрија за обезбедување (British Security Industry Authority (BSIA)).

Приватната безбедносна индустрија во Велика Британија е фокусирана на заштита на лицата и компаниите, воздухопловна безбедност, поморска безбедност, обезбедување транспорт на пари и други вредности, мониторинг и надгледување, обезбедување настани итн. Во Велика Британија вкупниот број компании за приватно обезбедување (2010 година) кои активно вршат услуги за приватно обезбедување изнесува 2.500, додека во овој сектор во 2010 година работеле вкупно 364,586 лица.³⁸⁸

Според новиот закон, не е предвидено самата компанија да има лиценца, иако сите вработени мора да имаат таква лиценца. Лиценцата

³⁸⁶ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp.15-21.

³⁸⁷ *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, pp.25-16.

³⁸⁸ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 134-137.

се издава за период од три години. Во однос на менаџерите и сопствениците на компанијата, проверките за лиценца опфаќаат преглед во регистарот на компании за банкрот и за неквалификувани услови за директорите. Се воведува и проверка на криминалното досие, односно сите вработени мора да поминат низ кривична проверка за своето минато од страна на BSIA или локалните власти, заради добивање лиценца за работа. И во овој случај лиценцата важи три години, и за истата се плаќа паричен надоместок. Се смета дека во повеќето случаи компанијата ги плаќа овие трошоци, но тоа не е одредено со закон. Секоја услуга за обезбедување без лиценца е нелегална.³⁸⁹

Според новиот закон обуката останува доброволна, освен ако компанијата не сака да утврди одредени стандарди на квалитет. Доброволната обука моментално се спроведува внатре во компанијата и од страна на Организацијата за обука во безбедносната индустрија, која исто така ја утврдува содржината на обуката. Во однос на униформите не постојат посебни правила што се однесуваат на изгледот на униформите. Употребата на службено куче, е дефинирано со Законот за чувари на куче од 1975 година. Поседување и употреба на оружје се забранети.³⁹⁰

Состојбите во приватниот безбедносен сектор се утврдуваат и со општото законодавство за вработување. Не постои национален договор во секторот, но некои поголеми работодавачи имаат воспоставено колективни договори. Работното време е дефинирано со регулативата, односно прописите за работно време од 1998 година, кои потенцираат дека никој не смее да работи подолго од 48 часа неделно во просек, во период од 17 до 26 работни недели. Според Законот за минимален доход од 1998 година, работниците во Велика Британија имаат право на минимална плата, којашто редовно се преиспитува. Младите вработени под 21 година, добиваат пониска плата од минималната. Сите вработени имаат право на најмалку четири недели платено отсуство годишно. Вработените кои поседуваат јавни простории имаат право на „разумно“ време на отсуство. Законодавството за заштита на вработените е одредено со Законот за работни односи (1996 година). Периодот за квалификација е една година. Според прописите за

³⁸⁹ Исто., стр. 25.

³⁹⁰ Даничић М. и Стајић Љ., *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 230-252.

работа на одредено време (2000 година), вработените на одредено време имаат ист третман како и вработените со полно работно време. Истото се однесува и за вработените под договор. Постојниот закон забранува дискриминација по секоја основа.³⁹¹

Во земјите членки на Европска унија контролата над работата на специјализираните агенции за обезбедување се врши преку нивните професионални здруженија.³⁹² Најголемо такво здружение во Велика Британија е Здружението на британската безбедносна индустрија (British Security Industries Association-BSIA). Со зачленување во BSIA, агенциите се должни да дадат податоци за двегодишното работење, картотеката на вработени во последните 20 години, како и опис на дејности, со податоци за контролните центри, надзорници, телохранители, чувари итн. Надзор над постојаните членки се организира два до три пати годишно, а агенциите имаат рок од три месеци да ги отстранат утврдените недостатоци. Во спротивно, дисциплинската комисија на BSIA изрекува опомена, казна или исклучување од Здружението.³⁹³

2.4. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ГЕРМАНИЈА

Индустријата на приватна безбедност во Германија неодамна прослави стогодишнина. Во последните 20 години дојде до значајни еволутивни поместувања во оваа стопанска гранка, и тоа првенствено поради новите дејности и брзиот развој на безбедносната технологија. Генерално, Германија е позната како земја со релативно ограничено законско влијание во формирањето и работата на агенциите за обезбедување. Овој сектор во моментот е регулиран со специфични правни прописи што го уредуваат формирањето и работата на овие агенции, односно дејноста за приватна безбедност е регулирана со Општиот стопански закон од 1927 година што последен пат е дополнет во 1998 година со

³⁹¹ *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, pp.25-16.

³⁹² Weber Tina, „*A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*”, Final Report of a Project for CoESS/UNI Europa funded by the European Commission, Version 11/04/2002, ECOTEC Research and Consulting Ltd, Birmingham UK 2002., pp. 77-79.

³⁹³ Триван Д., *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012, стр. 185-195.

Прописот за формирање приватни фирми,³⁹⁴ потоа Законот од 14 декември 1995 година за приватно обезбедување на претпријатијата изменет и дополнет со Законот од 23 јули 2002 година за приватно обезбедување на претпријатијата. Законот за регулирање на приватната безбедносна индустрија овозможува вооружени приватни безбедносни услуги. Надлежен државен орган задолжен за изготвување и изменување на законодавството за регулирање на приватната безбедносна индустрија е Министерство за трговија. Надлежен државен орган задолжен за контрола и инспекција на приватната безбедносна индустрија е Одделот на стопански комори.³⁹⁵

Во СР Германија агенциите за својата дејност – приватно обезбедување, дозволите (лиценците) ги добиваат според општите прописи. Обемот на нивната дејност во последните децении е значително зголемен поради порастот на криминалот и преоптовареноста на полицијата, така што бројот на специјализирани фирми за обезбедување станувал сè поголем во кратки временски интервали. Голем број на овие претпријатија е зачленет во Сојузното здружение на германските безбедносни фирми (Bundesverband Deutscher Wac und Sicherheitsunternehmen-BDWS), кое е формирано во 1948 година. Преку вршењето на својата дејност, тие што поседуваат дозвола имаат законски овластувања, што во основа се сведени на право на привремено задржување лица, нужна одбрана и крајна нужда (во согласност со Закон за кривична постапка), како и правото на примена на принуда при вршење работи за војската, што е регулирано со посебен закон.³⁹⁶

Во Германија постои прецизен обем и содржина на работата во однос на обезбедување лица, имот и занимање, т.н. приватно обезбедување. Горенаведените задачи вклучуваат: следење и далечински надзор, заштита на стоки и предмети, односно обезбедување објекти и индустриски области, обезбедување персонал, заштита на транспорт на пари („кеш во транзит“), обезбедување на аеродромите,

³⁹⁴ Davidović D. i Kešetović Ž., Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sekotra bezbednosti i zemljama EU, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 245.

³⁹⁵ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 37-40.

Триван Д., *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012, стр. 187-189.

обезбедување воени објекти, безбедност при градење патишта и друго. Генерално, бројот на вработени во приватниот сектор за безбедност се проценува околу 170.000. Освен тоа има 3.700 приватни безбедносни компании.³⁹⁷

Приватните компании за обезбедување се во предност во однос на полицијата во поглед на извршување и изведување на секојдневните рутински работи во областа на обезбедување лица, имот и заштита на работењето. Многу се успешни во работата поврзана со превенција и спречување кражби во маркетите, за заштита на транспорт на пари, скапоцености и вредносни документи, потоа работата поврзана со обезбедување на воздушниот сообраќај (аеродромскиот простор), обезбедување објекти, лица, како и обезбедување и заштита на јавни собири и манифестации. Наведените работи што ги извршуваат овие компании, логички се дополнуваат со работењето на полицијата, што и дава можност на полицијата за подобро и поквалитетно извршување на својата основна работа. Може да се каже дека тој однос е заснован на ниво на рамноправни партнери, односно како партнерски однос.

Пред германското законодавство полицијата и овие компании имаат целосен рамноправен третман, што претставува важен предуслов за остварување на нивната меѓусебна соработка и воедно значаен императив на германското позитивно законодавство.³⁹⁸

Како и во други западноевропски земји и во Германија пропишано е дека вработените во овој сектор се подложни на обука. Законот бара вработените во приватните компании за обезбедување да поминат обука во согласност со релевантните прописи (граѓанско право, законот за јавен ред и мир, стопанското право, кривичен закон, обука поврзана со здравствената заштита).³⁹⁹ Менаџерите мора да поминат обука во траење од 40 часа сертифицирани од страна на Стопанската комора. По успешно завршување на основната обука, на приватните чувари им се издава сертификат за компетентност. Задолжителна специјализирана обука за приватно обезбедување на менаџерите не

³⁹⁷ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 37-40.

³⁹⁸ Бошковић М. и Кековић З., *Обезбедување лица, имовине и пословања предузећа* (студија), ВШУП, Београд, 2003., стр. 64.

³⁹⁹ Davidović D. и Kešetović Ž., *Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sekotra bezbednosti i zemljama EU*, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Београд, 2009, стр. 245.

постои (со закон), односно за оперативниот менаџерски персонал соодветно влијание во форма на обука има бројот на операции. Треба да се спомене дека е потребен посебен испит за чувари на јавните области (“Sachkundepfgrfung”). Минимална возраст за приватни чувари за да можат да работат во приватната безбедносна професија изнесува 18 години, а оваа старосна граница е предвидена и за менаџерите и за оперативните кадри. Интересно во однос на униформите е да се потенцира дека не постојат посебни прописи за изгледот на униформите. Униформата на припадниците за обезбедување не смее да биде премногу слична со униформите на војската и на полицијата, за да не се создаде недоразбирање. Германија вовеле минимална плата во приватната безбедносна индустрија применлива во сите германски приватни безбедносни компании (*Ldnder*) од 1 јуни 2011 година.⁴⁰⁰

Носењето и употребата на оружјето се дефинирани со законот за оружје. Неопходна е дозвола и документ за регистрација на оружјето. За добивање дозвола потребна е обука и тест на знаења и вештини. Само околу шест проценти од вработените во приватните фирми за обезбедување носат оружје (главно работници кои извршуваат работи на заштита на транспорт на пари и на воени објекти).⁴⁰¹ Значи, носењето огнено оружје од страна на припадникот на обезбедување е факултативно, но во случај лицето да е вооружено, се подразбира дека претходно треба да има поминато задолжителна обука и да има дозвола за користење и носење оружје. На пример, дозволено е носење на оружје при обезбедување пари во транзит. Употребата на огненото оружје од страна на припадникот на обезбедување е можна под одредени околности. Дозволата за оружје мора да биде издадена и на двете нивоа, и на фирмата и на поединецот – припадник на обезбедувањето. Во компаниите за обезбедување на лица и имот, оружјето по завршувањето на смената се чува според соодветните прописи.⁴⁰² Според податоците од 2010 година бројот на приватни чувари на кои им е дозволено да носат оружје изнесува 15.000.⁴⁰³

⁴⁰⁰ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 37-40.

⁴⁰¹ Исто., стр. 245.

⁴⁰² Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 230-252.

⁴⁰³ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 37-40.

Во поглед на овластувањата што ги имаат припадниците за обезбедување, во смисла права за да вршат преглед и претресување лица, задржување, привремено одземање предмети и слично, може да се заклучи дека тие немаат поголеми овластувања во однос на другите граѓани. Исклучок е правото на користење на средства за принуда, вклучувајќи и користење службено куче („K9“), според правилата на Државното осигурување за несреќи. Кучето и водичот мора да бидат соодветно обучени и за тоа треба да имаат соодветен сертификат. Обучката мора да се повторува секоја година.⁴⁰⁴

Во Сојузна Република Германија постои и посебна служба за обезбедување одредени личности и објекти. Оваа служба во голема мера има броен апарат како и соодветна техника што ги користи во извршувањето на работните задачи. Службата, организациски е поврзана со потсекретарот на Министерството за внатрешни работи, а постои и Управа за обезбедување. Надлежноста на оваа управа се протега на обезбедување на Бундестагот и на други сојузни органи. Таа има широк спектар на овластувања во однос на другите служби и броен апарат, како и специјални служби и единици за обезбедување.⁴⁰⁵

Колективниот договор за работни односи пропишува максимален број работни часови во приватната безбедносна индустрија, и тоа: најмногу до 12 часа во текот на денот, а најмногу 72 часа неделно, додека за време на викенд и ноќните часови бројот е неограничен.⁴⁰⁶

2.5. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ДАНСКА

Данска е карактеристична по плодни и непроблематични односи меѓу приватниот сектор за безбедност со полицијата. Сепак, со експанзијата на овој сектор во седумдесеттите и во раните осумдесетти години на минатиот век и со ширење на малите компании, разделувањето во подрачјето на нивното дејствување и правното уредување во овој сектор стана предмет на политички дискусии. Во сре-

⁴⁰⁴ Даничић М. и Стајић Љ., *Приватна безбедност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 230-252..

⁴⁰⁵ Пајковић, Д.: *Обезбедување одређених личности и објеката*, МУП Републике Србије, Београд, 2003., стр. 64.

⁴⁰⁶ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 37-40.

дината на осумдесеттите е усвоен закон што ја регулира оваа област.⁴⁰⁷ Значи, приватната безбедносна индустрија е регулирана со Законот за приватна безбедност од 1986 година⁴⁰⁸, дополнет со бројни амандмани во 1999, во 2006, во 2009 и во 2010 година.⁴⁰⁹

Значи, Законот што ја регулира оваа област е усвоен во 1986 година и тој јасно го регулира подрачјето и одговорноста на дејствување на приватниот безбедносен сектор. Приватниот безбедносен сектор се занимава со работи поврзани со заштита на приватни и јавни објекти, превоз на пари и богатство, заштитата на личности и поставувањето алармни системи. Законот налага приватните компании за обезбедување да поседуваат соодветни лиценци од полициските органи. Полицијата може да ја повлече лиценцата ако оцени дека приватната компанија повеќе не ги задоволува пропишаните барања. Полицијата има овластување во секој момент да ја контролира работата на приватните компании за обезбедување. Сопствениците и менаџерите на приватните компании за обезбедување мора да поминат низ проверка на криминалното минато. Покрај ова, во законот не се предвидени подетални критериуми. Сопствениците мора да докажат дека имаат финансиски капацитети за формирање компанија и мора да поминат стручна обука. Пропишаната минимална старосна возраст за нив изнесува 25 години.⁴¹⁰

Вработените во приватните компании за обезбедување мора да имаат минимум 18 години и мора да имаат завршено (или да бидат во процес на завршување) 111 часови основна обука. Не постои завршен испит, но учеството на обуката мора да се докаже. Обуката ја спроведуваат вработени во државните школи за работници од безбедноста. Курсевите за напредни обуки за напредување во службата се дефинирани дури од неодамна.⁴¹¹

⁴⁰⁷ *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, p. 8.

⁴⁰⁸ Lov nr. 266 af 22. maj 1986 om vagtvirksomhed.

⁴⁰⁹ 'Lovbekendtgørelse' nr. 227 af 3. marts 2010, 'Lovbekendtgørelse' nr. 149 af 16. marts 1999, with amendments in § 21 (Lov nr. 538 af 8. juni 2006) and § 2 (Lov nr. 498 af 12. juni 2009).

⁴¹⁰ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.180-210.

⁴¹¹ Davidović D. i Kešetović Ž., *Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sektora bezbednosti i zemljama EU*, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 242.

Законот пропишува чуварите за обезбедување да носат униформи што мора да се разликуваат од униформите кои ги носат службените лица за одржување на јавен ред. Униформите мора да бидат одобрени од страна на полициските комесари. Во посебни случаи полицијата може да одобри работа без униформа. Работниците мора да носат службени легитимации издадени од страна на полицијата. Во однос на оружјето, чуварите за обезбедување не се овластени да носат оружје, а употребата на службени кучиња мора да биде дозволена од страна на комесари на полицијата.⁴¹²

Данска има голема традиција во уредување на условите за работа преку колективни договори на ниво на сектори. Регулирани се и прашањата за годишни одмори, еднаквост на вработените и правата на привремените и хонорарните работници. Максималната работна недела и минималната заработувачка се дефинирани во колективен договор. Прописот за одмори предвидува минимум 30 денови годишен одмор, но колективниот договор за овој сектор од 2004 година предвидува шест недели одмор во текот на една година. Привремените и хонорарно вработените лица имаат право на еднаков третман како и другите вработени. Во изминатите 25 години е обезбедена еднаквост во поглед на заработувачката кај работниците од двата пола.⁴¹³

2.6. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ЛИТВАНИЈА

Во Литванија, како и во многу други држави (Велика Британија, Канада, Данска, Холандија и сл.), развојот на приватниот сектор за обезбедување лица и имот стана доминантен тренд, што во голема мера влијае на еволуацијата на приватното обезбедување во системот на полициската работа. Од друга страна, во Литванија, како типична земја во транзиција, пазарот на приватно обезбедување се развил под влијание на различни политички, економски, општествени и други фактори, кои влијаеле на природата, развојот и квалитетот на индустријата на приватната безбедност.

Појавата и развојот на приватното обезбедување во Литванија започнало кон крајот на XX век, со донесувањето на двата правни акта: Уставот (донесен на 25 октомври 1992 година) со кој се прокламира-

⁴¹² Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.180-210.

⁴¹³ *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, p. 8.

ни основните принципи за заштита на човековите права и слободи и Уредбата на Владата бр. 160 за заштита на лица и имот (донесена на 12 март 1993 година) со која на граѓаните им е дадено правото за организирање и заштита на лица и имот. Всушност, на пазарот приватното обезбедување почнува да функционира од 1994 година. Во тоа време, системот на институции за внатрешни работи воведо систем за контрола на приватниот безбедносен сектор и ги објави првите методички препораки на заинтересираните кои сакаат да се занимаваат со заштита на лица и имот.⁴¹⁴ Наведените околности како и новиот политичко-безбедносен амбиент, довеле до зголемување на бројот на фирми за приватно обезбедување.⁴¹⁵ Така, веќе во 2010 година, имало 121 фирма за приватно обезбедување.⁴¹⁶

Приватната безбедност во Литванија е регулирана со посебен закон за обезбедување персонал и имотни услуги донесен во 2004 година. Донесувањето на оваа регулатива значеше регулирање на приватното обезбедување и воспоставување адекватни правни механизми. Значи, законодавството е составено од хомогени правни норми, кои воспоставиле правен статус за приватното обезбедување и неговото место во правниот систем. Надлежен државен орган задолжен за контрола и инспекција на приватната безбедносна индустрија е Министерството за внатрешни работи.

Во Литванија заради комплементарноста во извршување на задачите многу важно е прашањето како работата на полицијата и работата на приватното обезбедување треба да бидат усогласени и каков е односот помеѓу нив. И двете прашања се поставени со слични цели – да ја осигураат безбедноста и да го одржат поредокот. Меѓутоа, корисниците на услугите се различни. Напорот да се воспостави односот меѓу овие два субјекта во Литванија, се врзани за позицијата на државата во креирање на моделот на приватната полициска работа, кој би требало да ги дефинира границите и можностите на соработка помеѓу полицијата и приватното обезбедување.⁴¹⁷

⁴¹⁴ Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбедност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.

⁴¹⁵ Kalesnykas R.: “The Place and Role of Private Security in Policing: A State in Transition”, *Science, Security, Police (NBP)*, No. 2, Belgrade, 2003., p. 21.

⁴¹⁶ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 74-77.

⁴¹⁷ Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбедност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.

Сепак, истражувањата на компатибилноста на активностите меѓу полицијата и приватното обезбедување носат позитивни резултати. Така, приватното обезбедување станува партнер на полицијата и еден вид неопходна помош во полициската работа. Тоа значи дека компанијата за приватно обезбедување станува самостојна сила, која може да се употреби за одржување на јавната безбедност и чување на законите и поредокот во соработка со полицијата. Секако, државата би требала да го поддржи приватното обезбедување и соработката помеѓу полицијата и приватното обезбедување во полициската работа. Втор тренд што забрзано се шири е дека полицијата и приватното обезбедување склучуваат договор за соработка за давање јавни услуги. Во 2001 година, осум полициски установи во Вилниус, Каунас, Утени, Пакроис, Алитус, Кедени, Шаулаи, што сочинуваат 14% од вкупниот број полициски установи, потпишале договор за соработка со десет компании за приватно обезбедување и нивно здружување, кое им дава заштита на лицата и имотот од користење огнено оружје, како и еден договор со компанија за приватно обезбедување што е ангажирана во обезбедување, без користење огнено оружје. На пример, градскиот Главен полициски комесаријат во Вилниус, има потпишано три такви договори во Каунас. Исто така, полицијата настојува да ги ангажира компаниите за приватно обезбедување во превентивните активности и во чувањето на законот и поредокот. Многу од договорите се однесуваат на заедничко патролирање на улиците и на други јавни места, и тоа со употреба на возила во сопственост на приватните компании. Ова дава добри резултати.⁴¹⁸

2.7. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ФРАНЦИЈА

Франција се смета за земја во која областа приватна безбедност е средно регулирана, но овој впечаток е променет по усвојувањето на Закон за работа на приватните компании за обезбедување и спроведување на новиот Закон за безбедност од 2001 година. Овој сектор во Франција е регулиран со Законот број 83-629 за работа на приватните компании за обезбедување и транспорт на пари, со Декретот за административни дозволи и вработување персонал, со Декретот за употреба на материјал, документи и вработување персонал од Законот за безбедност од ок-

⁴¹⁸ Исто., стр. 220-250

томври 2001 година,⁴¹⁹ како и Актот од 12 јули 1983 година дополнет со Актот број 2003-239 од 18 март, 2003 година.⁴²⁰

Приватната безбедносна индустрија во Франција ја осигурува заштитата на компаниите, лицата, парите и транспортот, а во последно време подрачјето на дејствување е сè пошироко⁴²¹ и опфаќа генерално стражарење/чување, безбедност на аеродромите, поморска безбедност, обезбедување кеш во транзит, следење и далечински надзор итн. Во Република Франција вкупниот број приватни безбедносни компании во 2010 година изнесувал 9,425, додека во овој сектор во 2010 година работеле 147.800 припадници, а процентот на мажи и жени кои се активни во приватната безбедносна индустрија изнесува 84% спрема 16% во корист на машката популација.⁴²²

Во Франција за системското уредување на приватната безбедност е одговорно Министерството за внатрешни работи. Според законската регулатива, дозволата за работа е дел од доменот на полициската област и ги издава Министерството за внатрешни работи. Значи, регистрација на компаниите за обезбедување лица и имот прави надлежното Министерство за внатрешни работи, а истото важи и за надзорот на дејствување на таквите компании, односно надзор над работата на припадниците на обезбедување вршат истите органи коишто им издаде дозвола за работа. Тие со административна постапка можат да го одбијат издавањето дозвола, односно да ја одземат веќе издадената лиценца.⁴²³ Дозволата за работа се издава според бројни критериуми почнувајќи од тоа менаџерскиот тим да нема поранешни кривични пресуди и други престапи што го нарушиле кривичното право, односно личностите кои ја извршуваат дејноста приватно обезбедување мора да исполнат одредени критериуми: кандидатот не смее да биде евидентиран во казнената евиденција, да не биде осудуван, односно да биде без

⁴¹⁹ *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, p. 10.

⁴²⁰ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 48-52.

⁴²¹ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.180-210.

⁴²² *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 48-52.

⁴²³ За планирање на секторот за приватната безбедност во Франција види: Souleuz C.: *Lexique de la securite*, PUF, Paris, 2001., pp.194-207.

криминално досие, да има успешно завршена задолжителна обука, да не бил вработен во полицијата најмалку пет години од вработувањето во овој сектор бидејќи тоа се смета за некомпатибилно со активностите на приватниот сектор за безбедност.⁴²⁴ Административната санкција на правните субјекти кои нема да го почитуваат законот и неговите одредби значи одземање или забрана за вршење дејност, а следуваат и казнени санкции.

Во Франција постои законска обврска, припадниците за обезбедување во вршењето на својата работа – обезбедување лица и имот, да мора да носат униформи, што треба да бидат различни од униформите на војската, полицијата и другите државни органи и служби. Во поглед на овластувањата на припадниците на приватната безбедносна индустрија, во смисла на право на увид и претрес на лица, притвор, одземање предмети и слично, може да се заклучи дека и во Франција тие немаат поголеми овластувања отколку другите граѓани. Исклучок е правото на користење принудни мерки, вклучувајќи и користење службено куче. Притоа службеното куче и неговиот водач мора да бидат обучени, а за користење на кучето, потребна е соодветна дозвола. Во одредени ситуации, дозволена е привремена употреба на коњи.⁴²⁵

Во Франција носењето огнено оружје од страна на припадниците на обезбедувањето, не е дозволено, освен во случаите на заштита на транспорт на пари и скапоцености.⁴²⁶ Се подразбира дека припадникот за обезбедување на транспорт на пари и скапоцености, поминал задолжителна обука за да добие соодветна дозвола за носење оружје во такви ситуации. Иако тоа не е законски регулирано, а се подразбира дека во компаниите за обезбедување на лица и имот, оружјата мора да се чуваат како посебни арсенали во строго определено место, кога припадникот на обезбедување не е на должност.⁴²⁷

⁴²⁴ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 48-52.

⁴²⁵ Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.

⁴²⁶ Во некои западноевропски земји (Холандија, Данска, Ирска, Велика Британија) во целост е забрането носење огнено оружје од страна на припадниците на обезбедувањето, што е во согласност со нивната традиција, со историските и со културните вредности.

⁴²⁷ Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, 220-250.

Во делот на работните односи, Франција има широка регулатива што ги покрива работните односи. Колективните договори подетално ја уредуваат оваа област. Според колективниот договор за работни односи пропишано е траењето на работните часови во текот на денот да изнесуваат најмногу 12 часа, а работната недела во траење од 35 часа. Можно е да се работи и дополнителни часови, но со лимит од 180 часови годишно.⁴²⁸

2.8. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ФИНСКА

Приватна безбедност во Финска е релативно нов феномен што се поклопува со порастот на стапката на криминал и неможноста на полицијата да ја намали. Во оваа земја приватниот сектор за безбедност дејствува во заштита на имотот, обезбедување на лица, транспортот на пари, инсталација и одржување алармни системи итн.⁴²⁹

Финска, подрачјето на приватната безбедност го уредила со посебен закон, односно со Приватниот безбедносен акт од 2002 година,⁴³⁰ а ова подрачје е регулирано и со неколку подзаконски акти, како на пример, Владиинот декрет за приватни безбедносни служби⁴³¹ донесен во 2002 година.

Во однос на лиценците за вршење на дејноста приватна безбедност, таа улога му е доверена на посебен оддел при Министерството за правда. Според законските решенија за формирање фирми во оваа област неопходна е дозвола и сопствениците и менаџерите во тие фирми се подложуваат на кривични проверки. Лиценците се издаваат со важење за период од пет години. Локалните полициски области се надлежни за остварување на надзор на работењето на вработените во приватниот сектор и тие се задолжени за издавање дозвола за носење на оружје.

Новите прописи ја дефинираат обврската на работниците кои треба да поминат практична и теориска обука во траење од 100 часа. Униформите што вработените во приватните компании ги носат мора да бидат одобрени од страна на Министерството за внатрешни работи и мора да се разликуваат од униформите на другите јавни служби. Во

⁴²⁸ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 44-48.

⁴²⁹ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.180-210.

⁴³⁰ Private Security Services Act (282/2002, 765/2003).

⁴³¹ Government Decree on Private Security Services, (534/2002).

однос на оружјето, носењето оружје е дозволено, но припадниците кои го носат за извршување на својата должност, мора да добијат дозвола. Телохранителите кои носат оружје мора да поминат специјална обука. Новите прописи дефинираат задолжување за годишна проверка на знаења и вештини на оние што носат оружје. Полициските власти може да ги поништат дозволите за оружје ако дојде до повреда на прописите што ја уредуваат оваа област.⁴³²

Во Финска постои колективен работен договор што ги дефинира условите за вработените во овој сектор. Законодавството на државно ниво ги регулира прашањата за работното време, годишните одмори, заштитата на работниците и правата на работниците на привремени и хонорарни работи. Законот одредува работна недела од максимално 48 часа. Колективниот договор пропишува максимум 120 работни часови во периодот од три недели. Работникот во една смена може да работи максимум 16 часа. Во текот на една работна недела работникот мора да има одмор во траење од минимум 30 часови непрекинато. Помеѓу две смени мора да постои пауза од најмалку 10 часа. Минималната заработувачка е обично одредена во колективниот договор. Истиот акт ги одредува основните правила врзани за заштита на работниците. Тука се дефинираат и задолжителните 30 платени денови од годишниот одмор. Привремените и хонорарните работници имаат исти услови како и нивните колеги. Лажното самовработување не е честа појава. Законите забрануваат работа без лиценца во оваа стопанска гранка. Ова го забрануваат и даночните прописи. Постојат прописи за општа еднаквост при можноста за вработување.⁴³³

2.9. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ШПАНИЈА

Во Шпанија Законот за приватна безбедност⁴³⁴ од 1992 година, со направени неколку делумни надградби и дополнувања и тоа: RD 2/1999, Акт 14/2000, RD 8/2007, Акт 25/2009 овозможува постоење

⁴³² Davidović D. i Kešetović Ž., *Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sekotra bezbednosti i zemljama EU*, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 242-243.

⁴³³ *A comparative overview of legislation governing the private security industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, p. 9.

⁴³⁴ Law on private security (23/1992) in Royal decree on implementing the Law on private security (2364/1994).

на приватниот сектор за безбедност како неопходност, бидејќи така се оптимизираат полициските ресурси. Законот за регулирање на приватната безбедносна индустрија овозможува да има вооружени приватни безбедносни служби (акт 23/1992). Национален надлежен орган за подготовка, изменување и дополнување на легислативата што ја регулира приватната безбедносна индустрија е Министерството за внатрешни работи, додека актите се одобрени од страна на Шпанскиот Парламент, а национален надлежен орган за контрола и инспекција во приватната безбедносна индустрија се Министерството за внатрешни работи, каталонските и баскиските полициски власти во нивните соодветни региони.⁴³⁵

Приватната безбедносна индустрија во Шпанија е насочена кон заштита на компаниите, генерално стражарење/чуварење, безбедност на аеродромите, поморска безбедност, обезбедување кеш во транзит, активности на системот за безбедност и центарот за прием на аларм итн. Во Шпанија вкупниот број приватни безбедносни компании во 2010 година изнесувал 1,494, додека во овој сектор во 2010 година работеле 188.018 лица, а процентот на мажи и жени кои се активни во приватната безбедносна индустрија изнесува 85% спрема 15% во корист на машката популација.⁴³⁶

Приватниот безбедносен сектор во Шпанија од 1992 година се проширил и се смета дека Шпанија е една од земјите која има строга легализација што се однесува на работата на приватниот безбедносен сектор. Тоа подразбира барање од сопствениците, односно оперативните лица да немаат криминално досие, а исто така оперативните лица не смеат да бидат отпуштени од вооружените сили. Проверките ги вршат полициските власти. Содржината на теориските и на практичните елементи од обуката се одредени од страна на Министерството за правда и од Министерството за внатрешни работи во консултација со други министерства.⁴³⁷ Обуката за приватните чувари за следење на основната чуварска обука е задолжителна и е пропишана со закон. Бројот на наставни часови вкупно изнесува 94. Обуката е обезбедена од страна на акредитирани центри за обука. Обуката е финансирана од страна на чуварот, освен ако не постои специфичен договор со компанијата. Не

⁴³⁵ Secretariat, 2011, pp. 113-118.

⁴³⁶ Исто., стр. 113-118.

⁴³⁷ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.180-210.

постојат компензирачки шеми за компаниите во коишто вработените ја следат основната обука. По успешното завршување на основната обука и официјалното испитување на приватните чувари им се издава сертификат за компетентност.⁴³⁸

Агенциите од оваа област во Шпанија имаат свои здруженија, кои немаат јавни овластувања, туку првенствено советодавна улога. Лицата кои се занимаваат со овие работи имаат пропишан делокруг на работа, а оружје можат да носат само врз основа на одлука на генералниот директор на полицијата, исклучиво во случаи на транспорт на пари и други вредности, како и на стражи и во текот на заштита на одредени воени објекти, фабрики, складови со опасни материи и сл. Во Шпанија, подетално се уредени и условите за вршење на дејноста, така што за работа неопходно е поседување на лиценца што ја издава Министерството за внатрешни работи, потпишување договор со нарачателот на услугата во пропишана форма со претходна верификација на Министерството за внатрешни работи и периодично известување на полицијата за извршување на дејноста.⁴³⁹

3. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ЗЕМЈИТЕ ОД ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА

3.1. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА

Република Хрватска по прв пат целосно и институционално, ги воведе различните облици на приватно обезбедување на лица и имот, со донесувањето на Законот за заштита на лица и имот од 1996 година, кој во меѓувреме два пати бил изменет, а во 2003 година е донесен целосно нов Закон за приватна заштита⁴⁴⁰ кој исто така како и претходното законско решение во 2010 година претрпе на два пати измени секако од објективни причини и како резултат на приспособување на хрватското со европското законодавство.

⁴³⁸ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 113-118.

⁴³⁹ Милошевиќ М., Нормативна (не) уређеност приватног обезбеђење лица и имовине у Републици Србије, во Хаџиќ М. (прир), *Реформа сектора безбедности у Србију* (зборник радова), Центар за цивилно-војне односе, Београд,, 2007, стр. 135-136.

⁴⁴⁰ *Zakon o privatnoj zaštiti* ("Narodne novine", br. 68/03. 31/10. i 139/10.).

Во текстот на Законот за приватна заштита се инкорпорираани некои решенија што ги изразуваат најголемите стандарди во оваа област. Така, дејноста приватна заштита освен тоа што можат да ја вршат правните лица и поединци кои се регистрирани за извршување на работи од делокругот на приватната заштита, исто така можат да ја остваруваат според новите измени од 2010 година и правни лица и поединци од државите членки на Европската унија и државите потписници на Договорот за Европски економски простор во согласност со важечките прописи во Република Хрватска.

Во согласност со член 5 од Законот за приватна заштита, дејноста приватна заштита ги опфаќа работите што имаат за цел вршење заштита на лица и имотот, а особено: обезбедување мирни настани и јавни собири, обезбедување станбен и јавен простор, непосредна телесна заштита (телохранител), заштита на природните добра и околината, обезбедување и транспорт на пари и вредни пратки. Правните лица и поединци ја спроведуваат приватната заштита врз основа на потпишан договор склучен со физички и правни лица кои се предмет на заштита (член 6), а работите од приватна заштита можат да се извршуваат внатре и околу штитениот објект, околу штитената личност внатре во границата на периметарот на заштита за чијашто заштита се задолжени чуварите и стражарите на јавни места. Во однос на ова прашање надлежната полициска управа може, на предлог на единиците на локална самоуправа да издаде одобрение врз основа на кое работите на приватна заштита се извршуваат на јавна површина.⁴⁴¹

Правните лица без разлика на тоа каква услуга нудат на пазарот, работите во делот на приватната заштита можат да започнат да ги извршуваат по добивање на претходно одобрение од страна на Министерството за внатрешни работи, што подразбира дека претходна дозвола за извршување на дејноста приватно обезбедување се дел од полициската област. Правните лица коишто ја извршуваат дејноста приватна заштита мора да исполнат одредени критериуми за да го добијат соодветното одобрение, на пример како да поседуваат соодветен акт со кој се запишани во судскиот регистар, да имаат назначено одговорна личност за извршување работи во делот на приватната заштита, да поседуваат акт за систематизација на работни места, односно

⁴⁴¹ Zakon o privatnoj zaštiti ("Narodne novine", br. 68/03. 31/10. i 139/10.), член 8.

конкретни овластувања за секој работник за секое работно место, да имаат акт за заштитниот знак на правното лице, да поседуваат работен простор што треба да биде уреден во согласност со посебните просторни и технички услови итн. (член 13).

Административна санкција им се изрекува на правни и физички лица во вид на предупредување или одземање на дозволата за работа во услови кога овие субјекти нема да го почитуваат законот, а неговите одредби сами по себе носат казни санкции кои се во исклучителни компетенции на Министерството за внатрешни работи. Според тоа, полицијата во Република Хрватска е овластена за издавање одобренја за работа на правните лица за обезбедување на приватна заштита, како и одобренја за работа на лица вработени во секторот за физичка заштита. Според тоа, полицијата врши и управен, односно инспекциски надзор над спроведувањето на Законот за приватна заштита, како и на прописите донесени по тој основ. Конечно, инспекцискиот надзор над извршената работа за заштита на лица и имот, ја спроведуваат специјализирани овластени службени лица (инспектори) во Министерството за внатрешни работи, со тоа што во вршењето на надзорот тие можат да побараат помош од други полициски службеници.

3.2. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Системот на приватна безбедност на Босна и Херцеговина е сложен и се соочува со големи предизвици исто како што е сложена и самата структура на Босна и Херцеговина.⁴⁴² Дел од тие предизвици се резултат на оптоварувањата од одредени внатрешни проблеми, главно предизвикани од различни политички фактори, а некои од нив се: заостанатите политички и општествени анимозитети, настанати како последица од војната од 1992 до 1995 година и секако поттикнати од елементите кои заговараат различни видови националистички ек-

⁴⁴² Територијата на Босна и Херцеговина административно се дели на два ентитета и една област. Двата ентитета ги сочинуваат Федерацијата Босна и Херцеговина, лабава федерација составена од 10 кантони – области и Република Српска која административно се дели на региони, а потоа и на општини, како и областа Брчко како територија која е ставена под арбитража и не припаѓа ниту на Федерацијата БиХ, ниту на Република Српска, туку со одлука на Арбитражната комисија на Брчко, ставена е под управа на државата Босна и Херцеговина како посебен дистрикт, во http://www.mfa.gov.ba/index_bos.htm 12/01/2010.

стремизам; бавната имплементација на Дејтонскиот мировен договор; проблеми како резултат на политичката транзиција, кои резултира со бавен развој на ефикасни и на делотворни извршни, законодавни и судски органи; проблеми од економска природа, како резултат на ниското ниво на домашни и на странски инвестиции; слабата приватизација, технолошкото заостанување на производните капацитети; порозната граница, што овозможува трговија со наркотици, оружје и луѓе; проблеми со високата стапка на невработеност; поседување огромни количини оружје и муниција кои се наоѓаат во неадекватни складишни објекти; големиот број нагазни мини и неексплодирани минско-експлозивни средства на територијата на сета БиХ; како и разни еколошки предизвици.⁴⁴³

Во ваква состојба се развиваше и приватната безбедност во БиХ оптоварена со тековните проблеми и немањето соодветна законска рамка заклучно со 2002 година. Со донесување на Законот за заштита на луѓе и имот во Федерацијата БиХ во 2002 година (во понатамошен текст Федерален закон), започнува историјата на една сосема нова дејност. Претходно мора да се нагласи дека во една фаза од развојот на Босна и Херцеговина, со Законот на основите на општествена самозаштита од 1986 година делумно е третирана оваа проблематика, а решенијата кои биле понудени не биле доволни за современите безбедносни предизвици и потребите на пазарот денес.⁴⁴⁴ Исчекор во регулирањето на овој сегмент е направен во 1998 година кога Зеничко-добојскиот кантон донесол Закон за приватна безбедност на кантонално ниво,⁴⁴⁵ но сепак целосното нормативно-правно заокружување на оваа дејност е направено со донесувањето соодветни закони во Федерацијата Босна и Херцеговина и Република Српска со што се создала можност за формирање специјализирани агенции за извршување на работите од оваа област.

Новоформираните агенции за обезбедување се појавиле како носители на дополнителен надзор над криминалитетот, а своите услуги можат, во тој контекст, да ги понудат и да ги продадат и на самиот пазар на работна сила. Утврдените стандарди ги задолжуваат фирмите/агенциите на професионализација на кадарот, самостојна специјализација

⁴⁴³ *Bijela knjiga odbrane Bosne i Hercegovine*, juni, 2005, str. 14.

⁴⁴⁴ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.280-318.

⁴⁴⁵ *Zakon o detektivskoj djelatnosti*, Sužbene novine ZDK, br.07/98.

и почитување на стручниот и етички кодекс при вршење на услугите за обезбедување.⁴⁴⁶ Работите што се однесуваат за заштита на лица и имот на економските субјекти, установи и други правни лица, според овој закон, се вршат по пат на формирање посебни агенции специјализирани за вршење на тие работи или по пат на организирање на внатрешната служба за заштита на правното лице, во согласност со наведениот закон. Во надлежност на агенцијата, според овој закон, се работи што се однесуваат на заштита на лицата и имотот. Мора да се истакне дека Законот во одредени одредби е рестриктивен во делот на извршување на дејноста со редица ограничувања како: агенциите не можат да вршат работа за заштита на лица и имот за потребите на војската на ФБиХ, не можат да вршат работа за заштита на лица и имот за потребите на органите на внатрешни работи, ниту пак работи за заштита на раководните тела на извршната власт и органите на управата, како ниту други тела и органи на ниво на Федерацијата, кантони, градови или општини. Многу важен сегмент на овој Закон е тоа што агенциите не можат да вршат работи за заштита на политички партии и нивните претставници.⁴⁴⁷

Работите во надлежност на агенциите можат да ги извршуваат само лица кои ги исполнуваат следните услови: да се државјани на Федерацијата на БиХ, односно Република Српска; да имаат 18 години (за работна заштита), односно 25 (за детективска работа); да имаат дозвола за вршење на работна заштита; да се телесно и душевно способни за дозвола за вршење на работна заштита; да поседуваат најмалку средно училиште (техничка насока за техничка заштита) додека лицата мора да имаат најмалку виша стручна спрема), односно висока или виша спрема (за детективска работа); против нив да не се води кривична постапка и да не се осудувани за кривични дела кои се гонат по службена должност или за прекршок против јавниот ред и мир со карактеристики на насилство; да немаат отказ од страна на Полициските служби од страна на Комесарот на меѓународната полиција на ООН (International Police Task Force-IPTF) и да не е сменет од воената служба од страна на Командата на Стабилизационските тела (The Stabilisation Force-SFOR).⁴⁴⁸

⁴⁴⁶ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.280-318.

⁴⁴⁷ Zakon o agencijama za zaštitu ljudi i imovine, (Službene novine FBiH, god IX, br 50, 14. oktobar 2002). član 2.

⁴⁴⁸ Овој услов се однесува на Федерацијата БиХ, види: Trivan D., *Korporativna bezbednost*, Dosije studio, Beograd, 2012, str. 202.

Во согласност со Федералниот закон, Агенција за заштита на лица и имот во ФБиХ можат да формираат само домашни правни и физички лица. Во самата постапка за формирање на агенција, основачот е должен да добие одобрување за работа од надлежниот кантонален орган за внатрешни работи. По добивање на ова одобрение основачот поднесува барање во надлежниот кантонален суд за да се запише агенцијата во судскиот регистар.⁴⁴⁹ Во понуденото законско решение не се дава можност за формирање агенции од страна на политички партии како и раководители во органите за извршна власт и органите за управа ниту пак на другите органи на ниво на Федерацијата, кантоните, градовите или општините.

3.2.1. Приватна безбедност во Република Српска

Приватната безбедност во Република Српска има своја генеза уште од поранешна СФРЈ која во најразлични временски периоди била регулирана со тогашните одговарачки законски и подзаконски акти, кои во извесна мера директно или индиректно ја уредувале оваа област. Меѓутоа во одредени временски периоди намало прописи кои ја регулирале оваа проблематика така што стопанските претпријатија биле без формалноправна можност за самозаштита. Празнините во регулативата довеле до негативни импликации врз системот за обезбедување во тој период. Искор во оваа дејност е направен по 1996 година кога постепено доаѓа до премин кон пазарната економија и појавата на повеќе видови имот (државен, општествен, приватен итн). Во овој период особено општествените претпријатија и приватните претпријатија се самоорганизираат во заштита на сопствениот имот. Меѓутоа сè до 2002 година ниту еден позитивен законски пропис, ниту пак Законот за претпријатија од 1998 година, не им давал посебни овластувања со чија што примена би имале право да ги штитат своите лица и имотот на своите фирми, односно клиентите.⁴⁵⁰

Значаен искор во поглед на законските и подзаконските регулативи за приватна безбедност е направен со донесувањето на Законот за агенциите за обезбедување на лица и имоти и приватна детективска

⁴⁴⁹ Ibid, член 5

⁴⁵⁰ Даничић М., *Специфичности менаџмента у области приватне безбедности у Републици Српској*, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2009, стр. 47-49.

дејност,⁴⁵¹ Законот за полиција и Законот за кривична постапка, како и други закони од особено значење за оваа материја.⁴⁵² Нормативното уредување на оваа област е заокружено во 2003 година со донесување голем број правилници со кои поблиску се уредуваат одделните прашања за приватна безбедност (легитимација на припадниците за обезбедување, евиденција, просторни и технички услови за работа кои мора да се исполнуваат, деловниот простор од фирмата која извршува дејност за обезбедување на лица и имот, начин на полагање испити за припадниците на физичко и техничко обезбедување и др.). Исто така, Закон за агенциите за обезбедување лица и имоти и приватна детективска дејност на Република Српска меѓу другото, за прв пат сеопфатно, прецизно и детаљно ги уредува најзначајните сегменти на приватната безбедност како и непосредниот надзор на надлежните државни органи, пред сè Министерството за внатрешни работи над работата на фирмите што извршуваат работи за обезбедување лица и имот и приватна детективска дејност. Во овој случај законските одредби се јавуваат како основа за ефикасноста, но и како гаранција за дејствување на агенциите за обезбедување лица и имот и воопшто субјектите на приватна безбедност.⁴⁵³

3.3. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РОМАНИЈА

Во Романија позицијата на приватниот безбедносен сектор е регулиран со посебен Закон бр. 333 од 2003 година⁴⁵⁴ или поточно со Законот за заштита на објекти, добра, вредности и лица,⁴⁵⁵ врз чија што

⁴⁵¹ *Zakon o agencijama za obezbjeđenje lica i imovine i privatnoj detektivskoj djelatnost RS* (Sl. glasnik RS br. 50 /02)

⁴⁵² Види: Закон о предузећима (“Службени гласник РС” број 24/1998), Закон о оружју и муницији, (“Службени гласник РС” број 13/1993), Закон о раду (“Службени гласник РС” број 38/2003), Закон о заштити од пожара („Службени гласник РС“ број 16/2002), Закон о јавном реду и миру (“Службени гласник РС” број 25/2002), Кривични законик Републике Српске (“Службени гласник РС” број 37/2001).

⁴⁵³ Даничић М., *Специфичности менаџмента у области приватне безбедности у Републици Српској*, Интернационална асоцијација криминалиста, Бања Лука, 2009, стр. 48-49.

⁴⁵⁴ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, p.99.

⁴⁵⁵ Службени гласник Румуније, бр.525 од 22.07.2003.

основа на што сите фирми (вклучувајќи ги и странските компании) што даваат услуги како приватни обезбедувања мора да имаат дозвола за работа што ја издава Полицијата. За сите вработени во овој сектор, Полицијата и Романската информативна служба (Serviciul Roman de Informatii – SRI) претходно вршат безбедносни проверки. Покрај одредените психо-физички способности, еден од условите за работа во приватниот безбедносен сектор е завршената обука за овој тип на работа во траење од 90 дена.⁴⁵⁶ Според податоците од 2010 година во Романија егзистираат 1.282 приватни безбедносни компании кои вработуваат околу 100.000 лица.⁴⁵⁷

Услугата на приватниот безбедносен сектор во Романија е наменета за различна клиентела. Клиентите се деловни, политички и меѓународни организации, но и од компании во Романија кои доставуваат барање за заштита на своите имоти и најголем дел од нив одлучиле оваа работа да му ја доверат на приватниот безбедносен сектор.⁴⁵⁸ Значи, услугата на приватниот безбедносен сектор во Романија се состои од физичка заштита на значајни објекти (странски дипломатско-конзуларни претставништа, финансиски установи и др.), обезбедување на компании, објекти на критичка инфраструктура, следење пари и стока во транспортот. Голем број фирми се занимаваат со техничко обезбедување (вградување и одржување алармни системи), помал број компании со заштита на личности, а некои фирми се специјализирани за одредување на типот на работа на обезбедувањето (услуга на брза реакција).⁴⁵⁹

Надзор над работата на приватниот безбедносен сектор во Романија врши Генерален инспекторат на полицијата.⁴⁶⁰ Во практика, мал бројна фирми од овој сектор ги почитуваат европските стандарди,

⁴⁵⁶ Триван Д., *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012, стр. 190.

⁴⁵⁷ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, p.99.

⁴⁵⁸ *SALW and Private Security Companies in South Eastern Europe: A Cause or Effect of Insecurity?*, South Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC), Beograd, Republika Srbija, 2005, p. 43.

⁴⁵⁹ Триван Д., *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012, стр. 190.

⁴⁶⁰ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, p.99.

особено во однос на прашањето на правата на граѓаните и правилата на службата, со кои вработените во обезбедувањето во текот на обуката не се запознаваат во доволна мера. Исто така, лошите услови на работа и малите плати, влијаат на ниското ниво на професионализам. Поради законските можности и фактот за тоа дека и државниот сектор за безбедност се занимава со давање комерцијални услуги, се јавува конфликт на интереси помеѓу јавниот и приватниот сектор за безбедност како и корупција.⁴⁶¹

3.4. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА ЦРНА ГОРА

Правна основа на актуелното функционирање на приватниот сектор за безбедност во Црна Гора претставува Уставот на Црна Гора и Законот за заштита на лица и имот од 2005 година кој неколку пати е изменуван и е дополнуван.⁴⁶² Во рамките на овој закон се уредени условите и начинот на извршување на дејноста и вршење на работите на заштита на лица, имот и добра што не ги обезбедува државата, како и условите и начинот на вршење работи од заштитен карактер, но и други прашања што се од значење за вршење на работите во делот на заштитата.⁴⁶³

Денес областа на приватната безбедност во Црна Гора им е доверена на приватни фирми што се занимаваат со давање услуги за приватно обезбедување. Тие услуги опфаќаат: заштита на имот и објекти од уништување, оштетување или крајби; заштита на природни богатства, добра и животната средина; одржување на редот на јавните манифестации; заштита на лица од облици на загрозување на нивниот живот, физичкиот и психичкиот интегритет, приватноста и личните права како и други облици на загрозување на нивната безбедност; извршување заштитни работи во транспортот (при носење пари, хартии од вредност, богатство итн.); заштита на имотот и објектите во фазата

⁴⁶¹ Триван Д., *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012, стр. 191.

⁴⁶² Закон о заштити лица и имовине Црне Горе („Службени лист РЦГ“, бр. 29/05), Закон о измјенама и допунама Закона о заштити лица и имовине Црне Горе (СУ-СК број 01-68/7, од 22. априла 2010) и Закон о измјенама и допунама Закона о заштити лица и имовине („Službeni list Crne Gore, broj 1/2014“ од 9.1.2014).

⁴⁶³ Закон о заштити лица и имовине („Službeni list Crne Gore, broj 1/2014“ од 9.1.2014), член 1.

на проектирање, изградба и одржување на алармни и видео системи и централи, како и на другите технички системи.⁴⁶⁴

Давањето услуги на приватно обезбедување се дозволува само на посебни субјекти и правни лица кои се запишани во Централниот регистар на стопански субјекти и кои имаат одобрение за вршење на дејноста во согласност со законот. Одобрение за извршување на дејноста го издава полицијата во временски период од пет години. Во согласност со член 21 од Законот за заштита на лица и имот одобрение се издава под строго определени услови, а тоа значи заинтересираните правни лица треба да имаат: одговорно лице за вршење на работи од делокругот на заштитата, да имаат акт за организација и систематизација на работните места, да имаат кодекс за однесување на вработените, да поседуваат акт со заштитен знак, да имаат соодветен акт за униформи, да имаат најмалку четири лица вработени со дозвола за вршење на работите на заштитата, да имаат елаборат за техничка опременост во согласност со прописите за заштита од пожар, кражби и други хаварии и злоупотреби, како и да имаат на располагање просторни и технички услови за безбедно сместување на оружје и муниција, ако вршат работи во делот на физичка заштита со употреба на оружје.

Субјектите кои ја извршуваат оваа дејност мора да имаат потпишан договор за нареданата услуга со коминтентот. Исто така, субјектите кои вршат работи од областа на заштитата се должни да го информираат Министерството за внатрешни работи и полицијата за склучениот договор во рок од осум дена од денот на потпишување на договорот.⁴⁶⁵ Министерство за внатрешни работи, како орган што издава лиценци за работа, спроведува контрола и надзор над фирмите што се занимаваат со давање услуги на приватно обезбедување.

Во Република Црна Гора на приватниот безбедносен сектор му припаѓаат и фирми кои се занимаваат со производство на софтверско-технички комплекси за заштита на информатички системи, како и компании кои даваат услуги за информатичка, комерцијална, противпожарна и еколошка безбедност.

Со оглед на експанзијата на приватниот безбедносен сектор во Црна Гора во почетокот на XXI век, евидентни се бројни напори за

⁴⁶⁴ Закон о заштити лица и имовине (“Službeni list Crne Gore, broj 1/2014” од 9.1.2014), член 8.

⁴⁶⁵ Исто., член 10.

регулирање и на детективската дејност во Црна Гора како една посебна специфичност што е резултат на економската трансформација, социјалната еманципација и политичка демократизација. Законот за детективска дејност се заснова на тоа дека со оваа дејност може да се занимаваат поединци, самостојно или во рамките на детективска канцеларија и тоа исклучиво врз основа на одобрение на Министерството за внатрешни работи. Во согласност со законот за детективска дејност, детективските работи може да се извршуваат само врз основа на потпишан договор склучен помеѓу нарачателот на работите и преземачот, а кој извршува дејност заштита на внатрешноста на штитениот објект и лицето што се обезбедува или што собира одредени информации за клиентот.⁴⁶⁶

3.5. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Република Србија е една од земјите во Регионот на Југоисточна Европа што најдоцна законски ја уреди областа приватна безбедност, иако во неа во изминатиот период егзистираа голем број компании што даваа услуги за обезбедување. За ваквата состојба доминира размислувањето дека се одбегнувало тоа да се направи поради сфаќањето дека безбедноста е ексклузивна функција на државата. Во ваков амбиент до донесувањето на Законот за приватно обезбедување во 2013 година, јавниот безбедносен сектор и приватниот безбедносен сектор функционираше паралелно, без заедничка соработка и остварени партнерства и без регулирани меѓусебни односи. Всушност, не постоела волја и подготвеност за заедничка одговорност за безбедноста во државата.

Со донесувањето на Законот за приватно обезбедување⁴⁶⁷ во декември 2013 година се смета дека полицијата е главен, но повеќе не и единствен провајдер на безбедност и дека ова е почеток на воспоставување конзистентен и функционален безбедносен сектор. Значи, со регулирањето на приватното обезбедување во Република Србија оваа дејност прераснува во комплексна дејност.

Со сигурност може да се потврди дека фирмите што се занимаваат со приватно обезбедување, веќе се легитимни на пазарот на услуги и дека стануваат постепено релевантни субјекти во безбедноста и за разлика од минатите години кога имаше соодветен правен вакуум за оваа

⁴⁶⁶ Види: Закон о детективској делатност, (Službeni list RCG, br. 29/2005).

⁴⁶⁷ Закон о Privatnom obezbehenje, (Sl. glasnik RS br. 104/13 од 5/12/2013).

дејност тоа овозможуваше да не постојат соодветни правила на игра во работењето и секој можеше да формира фирма за обезбедување без притоа да бидат исполнети минималните стандарди. Денес ситуацијата е сосема различна бидејќи нормативното регулирање веќе значи поголема одговорност на сите субјекти на приватниот безбедносен сектор кон државата.

Во основа, аргументите за законско уредување на приватниот безбедносен сектор во Република Србија во изминатиот период беа бројни, а основната причина за уредување на оваа област беше соодветно да се уреди оваа област, да се прецизира работењето на правните и на физичките лица во областа на приватното обезбедување, условите за нивно лиценцирање, начинот на вршење на работите итн.

Начинот на законското уредување на приватниот безбедносен сектор во Република Србија главно во одредени сегменти се разликува од тоа како е уредена оваа област во други држави. Ова се должи пред се заради спецификите во кои се наоѓа Србија, потребите на бизнис заедницата, условите на дејствување на овој сектор во самиот политичко-безбедносен амбиент, процесите во економијата во домашни и глобални рамки, нормирање одредени аспекти на дејствување како резултат на наредните чекори во хармонизацијата на законодавството на ниво на ЕУ итн.

Услугите што ги пропишува Законот за приватно обезбедување во Република Србија опфаќаат широко подрачје на дејствување на фирмите во оваа област. Така, во член 2 од Законот, приватното обезбедување се однесува на давање на следните услуги: заштита на лица, имот и работењето; заштита на работа при вршење транспорт на пари и вредности; одржување ред на јавни собири, спортски приредби и други места на собири на граѓаните (редарска служба) итн. Во однос на давањето услуги, треба да се нагласи дека правните лица и другите субјекти коишто имаат лиценца за вршење работи во делот на приватното обезбедување не можат да вршат работи околу заштитата на лица и имот кои исклучиво се во надлежност на државните органи и да применуваат оперативни методи и средства, односно оперативно технички средства и методи што тие органи ги применуваат врз основа на посебни закони.

Генерално, за вршење услуги во делот на приватното обезбедување неопходно е правните лица и претприемачите за приватно обезбедување да имаат соодветна лиценца за одредени работи: за процена на ризици во заштита на лица, имот и работењето; за заштита на лица и имот со

физички и технички средства, како и работи за одржување ред на јавни собири и манифестации и други места кадешто се собираат граѓаните во делот каде не е надлежно Министерството за внатрешни работи; за планирање, проектирање и надзор над системите за техничка заштита, монтажа и пуштање во работа, одржување на системите за техничка заштита и обука на корисниците; и за обезбедување на транспорт на пари и вредносни пратки во делот каде не е надлежно ресорното Министерство за внатрешни работи.⁴⁶⁸ Потребните лиценци за работа ги издава Министерството за внатрешни работи.

Во однос на лиценците за вршење работи за приватно обезбедување, Законот за приватно обезбедување во Член 10 ги опфатил условите за добивање лиценца од утврдените видови лиценца. Клучните услови што се пропишани во законот, а се однесуваат на правните лица и на претприемачите се однесуваат на задолжително запишување на фирмата во Регистерот за стопански субјекти во Србија, понатаму од нив се бара да имаат соодветен акт за систематизација на работните места и опис на работите и овластувањата на вработените за секое работно место; да имаат акт што поблиску го пропишува изгледот на униформите што ги носат службениците за обезбедување и изгледот на знакот; да имаат одговорно лице (да е државјанин на Србија, да е полнолетно, психофизички да е способно што се докажува со лекарски белешки од надлежна здравствена установа, да има најмалку средна стручна подготовка, да ја поминал потребната безбедносна проверка, да има лиценца за вршење работи од приватното обезбедување што се издава на физички лица и да поседува посебен простор за сместување оружје и муниција во согласност со прописите за условите за чување на оружје и муниција од пожар, ако работите од приватното обезбедување се вршат со оружје).⁴⁶⁹

Покрај општите услови, Законот пропишал и посебни услови што треба да ги исполнат правните лица и претприемачите за да ги добијат следните видови лиценци и тоа:

Лиценца за процена на ризици во заштита на лица, имот и работењето – се издава во услови кога има најмалку еден вработен службеник за обезбедување со лиценца што се издава за физички лица, односно како Лиценца за процена на ризици за заштита на лица, имот и работата;

⁴⁶⁸ Исто., член 6.

⁴⁶⁹ Исто., член 10.

Лиценца за вршење работи поврзани со физичко-техничка заштита на лица и имоти и одржување на редот на спортските приредби, јавните собири и други места каде се собираат граѓаните – се издава во ситуации кога правните лица имаат вработено најмалку 10 службеници за обезбедување со лиценца која се издава за физички лица, односно лиценца за вршење на работи на одговорното лице за заштита или лиценца за вршење на основни работи на службеникот за обезбедување – без оружје или лиценца за вршење специјализирани работи на службеникот за обезбедување со оружје.

Лиценца за вршење работи за обезбедување во делот на транспорт и пренос на пари и вредносни пратки – условите се фирмите да имаат најмалку 10 службеници за обезбедување со лиценца што се издава за физички лица, односно со лиценца за вршење специјализирани работи на службеникот за обезбедување со оружје и да поседува технички средства за транспорт и пренос на пари и вредносни пратки.

Лиценца за вршење работи во делот на планирање на системите за техничка заштита – условот е фирмите да имаат најмалку еден вработен службеник за обезбедување со средно образование од техничката струка со потребната лиценца што се издава за физички лица, односно со лиценца за вршење работи поврзани со планирање на системите за техничка заштита.

Лиценца за вршење на проектирање и надзор над извршувањето на системите за техничка заштита – условот за добивање ваква лиценца е да имаат најмалку еден вработен службеник за обезбедување со високо образование во областа на техничко-технолошките науки со потребната лиценца што се издава за физички лица, односно со лиценца за вршење работи за проектирање, а и надзор над изведување на системите за техничка заштита.

Лиценца за вршење монтажа, пуштање во работа и одржување на системите за техничка заштита и обука на корисниците – потребно е фирмите да имаат најмалку еден вработен со средно образование од техничката струка со потребната лиценца што се издава за физички лица, односно со лиценца за вршење работи поврзани со монтажа, пуштање во работа и одржување на системите за техничка заштита и обука на корисниците.⁴⁷⁰

Во Република Србија прашањата врзани за детективската област се регулираат со посебен закон. Според Законот за детективска дејност,

⁴⁷⁰ Исто., член 10.

со детективска дејност во Република Србија може да се занимаваат правни лица и претприемачи кои се регистрирани за извршување на детективската дејност, односно физички лица кои се вработени заради вршење работи исклучиво поврзани со детективските работи, односно не можат да извршуваат работи кои се во исклучителна надлежност на државните органи и не можат да применуваат оперативни методи и средства или оперативно-тактички средства и методи кои ги применуваат надлежните органи, односно што тие ги применуваат врз основа на посебни прописи.⁴⁷¹

Во согласност со член 4 од Законот, детективска дејност во Република Србија можат да извршуваат правни лица регистрирани за детективска дејност и претприемач за детективска дејност, а детективските работи може да ги извршува детектив, ако има лиценца за извршување на детективска дејност, односно детективски работи што е издадена од страна на Министерството за внатрешни работи.

3.6. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА АЛБАНИЈА

На крајот на XX век во Република Албанија се случиле големи промени во општествено-политичкиот амбиент, но и во економската сфера. Како резултат на овие промени, дојде до интензивирање на напорите за осигурување на безбедноста на сите нивоа и во повеќе сектори, вклучувајќи го и приватниот безбедносен сектор.

Во Република Албанија работата на приватниот безбедносен сектор е регулирана со Законот за чуварска и службата за физичко обезбедување,⁴⁷² додека за системското уредување на приватната безбедност е одговорно Министерството за внатрешни работи кое меѓу другото е задолжено да издава дозволи за работа на агенциите за обезбедување.

Компаниите за обезбедување даваат широк спектар на облици на заштита почнувајќи од статично обезбедување, непосредна заштита, брзо реагирање и обезбедување транспортот на пари и вредности. Со либерализација на економскиот и на финансискиот систем, компаниите за приватно обезбедување започнале да склучуваат договори за давање услуги наменети за банкарскиот сектор и соодветните ин-

⁴⁷¹ Zakon o detektivskoj djelatnosti (Sl. glasnik RS br. 104/13 iz 05/12/2013), член 2.

⁴⁷² Zakon 8770 od 19.04.2001 i Zakonot 8936 od 23.05.2001.

ституции, за независните медиуми итн., како и давање услуги за непосредно обезбедување на поединци. Уште еден знак на економскиот развој значеше појавата на нови градилишта особено во Тирана кои се обезбедувани од страна на приватните безбедносни компании. Зголеме- ниот број банки и нивни филијали во внатрешноста на земјата значеше поголема потреба не само од статичните чувари, туку и за поставување на алармни системи на возилата и на кадарот оспособен за транспорт на пари и други вредности. Најголемите фирми ги нуделе сите облици на заштита, додека малите фирми тежнееле само кон одредени специјализации. Генерално, во Република Албанија компаниите за приватно обезбедување ги ангажираат бизнисмените, меѓународните организации, амбасадите, хотелите, банките, градилиштата и државните институции.⁴⁷³

Во зависност од големината на компанијата и каква услуга таа дава на пазарот, постојат три категории на лиценции, и тоа: категорија А вклучува фирми што даваат услуги за обезбедување приватни и јавни згради; категорија Б се однесува на фирми што се занимаваат со физички обезбедувања; во категорија Ц спаѓаат фирмите кои се занимаваат со обезбедување транспорт на пари и вредносни предмети. Карактеристично за овие категории е тоа што фирмите со категорија Б и Ц даваат услуги во целата земја, додека тие со А дозвола извршуваат работи само во делокругот на активноста.⁴⁷⁴ Значи, без разлика на која категорија и припаѓаат лиценците за извршување на дејноста, приватно обезбедување е дел од полициската област. Личностите кои ја извршуваат дејноста приватно обезбедување мора да исполнат одредени критериуми, и тоа: сопственикот на фирмата не треба да биде евидентиран во казнената евиденција, да не биде осудуван, ниту отпуштен од полицијата поради кршење на законот се разбира ако претходно бил во работен однос на таа институција итн.

Административната санкција во вид на надзор на правните субјекти кои нема да го почитуваат законот и неговите одредби само по себе носи казнени санкции што се во исклучителни компетенции на

⁴⁷³ *SALW and Private Security Companies in South Eastern Europe: A Cause or Effect of Insecurity?*, South Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC), Beograd, Republika Srbija, 2005, p.3.

⁴⁷⁴ Триван Д., *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012, стр. 201.

Генералниот директорат на државната полиција при Министерството за внатрешни работи.

3.7. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО ГРЦИЈА

Големината на индустријата на приватната безбедност во Грција е тешко да се процени исто како и нејзиното дејствување, затоа што овој сегмент бил речиси нерегулиран до создавањето на посебно законодавство во 1997 година. Сепак, според податоците од 2010 година од страна на CoESS во Грција се регистрирани 1200 приватни безбедносни компании што вработуваат околу 30.000 вработени.⁴⁷⁵ Компаниите во секторот за приватна безбедност се активни во работите на обезбедување објекти и индустриски постројки, обезбедување лица, обезбедување јавни настани, безбедност на аеродроми и други јавни објекти и во транспортот на пари и богатства.⁴⁷⁶

Работата на приватниот безбедносен сектор во Грција е регулирана со Законот за приватна безбедност што е донесен на 21 август 1997 година,⁴⁷⁷ а е изменет и дополнет во 2008 година.⁴⁷⁸ Овој закон предлага дека за основање компанија за приватно обезбедување неопходно е да се бара согласност од надлежниот полициски орган. Сопствениците, менаџерите и оперативниот персонал се подложни на проверки на криминалното минато. Лица кои се кривично осудени на казна затвор подолга од шест месеци не можат да работат во секторот на приватната безбедност. На лицата кои се осудувани за некое од следните кривични дела, им се забранува извршување должност во компаниите за приватна безбедност: граѓанска непослушност, загрозување на човековите права и слободи, сексуално вознемирување, акти на фалсификување и фалсификување со измама, уцени, нарушување на правото на слобода на говор, изразување, крајби и превари, измами, предавство, давање и примање мито или корупција, угнетување, употреба на наркотични средства и криумчарење.⁴⁷⁹

⁴⁷⁵ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, pp. 56-57.

⁴⁷⁶ Даничић М, и Стајић Љ., *Приватна безбедност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008, стр. 248.

⁴⁷⁷ Law no. 2518/1997.

⁴⁷⁸ Law no.3707/2008

⁴⁷⁹ Davidović D. i Kešetović Ž., *Uporedni prikaz zakonodavstva privatnog sekotra bezbednosti i zemljama EU*, во *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009, str. 247-248.

Оперативниот персонал треба да има завршено воен рок и соодветна обука. Обуката е доброволна и стандардите традиционално биле многу ниски. Како резултат на тоа се формирала специјална комисија која воспоставила подобри стандарди во обуката. Носењето униформа е задолжително, а таа мора јасно да се разликува од полициската или од униформата на јавните службеници. Униформите мора да бидат одобрени од Министерството за одбрана. Лицата на должност мора да носат идентификациски картички. Поседувањето и употребата на огнено оружје е ограничено со законот онака како што се и барањата во однос на другите граѓани и обуката е задолжителна. Употребата на службени кучиња е дозволена во приватни објекти и во оградени простори. Се бара посебна обука за водичите. Лиценцата може да биде одземена ако некој од предусловите за добивање лиценца не се исполни подолго време.⁴⁸⁰

Треба да се потенцира дека во Грција покрај тоа што оваа дејност е регулирана со Законот за приватна безбедност, сепак постојат и други форми на регулација на овој сектор, односно има национален колективен договор врз чија што основа се регулирани условите на работа во секторот. Основниот законски документ се однесува на работното време, на условите за годишен одмор и на правата на привремените работници и на работниците на одредено време. Работното време е регулирано со Закон бр.90 од 1982 година, поточно во член 41 кој што пропишал 40 часови работа неделно и 8 часа работа дневно. Меѓутоа, во практика, компаниите често ги надминуваат тие работни часови. Со колективниот договор е одредена минималната плата на трудот. Условите за годишен одмор се регулирани со Законот за работа и додадени на колективниот договор. Должината на годишниот одмор се менува во согласност со работниот стаж и изнесува 20 дена во текот на една година до 25 дена по 10 години. Во согласност со Законот 2874/2000 и Законот 2639/1998, вработените со договор на дело и вработените на одредено време имаат исти права како и вработените кои имаат засновано редовен работен однос. Тие, исто така, имаат право да бидат информирани за полното работно време и за испразнетите места во компанијата.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Ahić J., *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009, str.180-210.

⁴⁸¹ *A comparative overview of legislation governing the private security industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002, p. 15.

3.8. ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО БУГАРИЈА

Во Бугарија, со донесување на Законот за работење на приватното обезбедување од 2004 година,⁴⁸² се уредени условите и начинот на извршување на дејноста и вршење на работите на заштита на лица, имот и добра кои се надвор од надлежноста на државата, како и овластувања на лица кои вршат работи во делот на заштитата. Законот налага фирмите што се регистрирани за вршење на оваа дејност да бидат регистрирани во полиција. Според податоците од 2010 година, во Бугарија има околу 1200 приватни безбедносни компании кои вработуваат околу 55.000 вработени во овој сектор.⁴⁸³

Генерално, фирмите за обезбедување во Бугарија ги нудат следните видови услуги: обезбедување згради, инсталации, банки, амбасади, концерти, транспорт на пари и вредности, хотели, индустриски објекти, приватен имот, спортски сали, бензиски станици, стадиони, приватни куќи, меѓународни организации и корпорации, државни и јавни установи, потоа одржување електронски алармни системи и системи за видео надзор итн.

Според Законот, активности за приватно обезбедување ќе бидат дозволени само со поседување соодветна лиценца или соодветна регистрација според одредбите на Законот за приватно обезбедување, а лиценците се издаваат од страна на националната полиција или од личноста која таа ќе ја овласти. Директорот или овластените лица од негова страна имаат право да издадат или да го одбијат барањето за лиценца во рок од еден месец од денот на поднесување на барањето.⁴⁸⁴

Во поглед на употреба на сила законот е доста ригиден. Така, според член 34 од Законот употребата на сила е дозволена само во ситуации кога припадникот-вработен во приватното обезбедување ќе биде оневозможен да ја извршува службената должност, што значи дека физичка сила може да биде употребена само по претходно опоменување или во исклучителни ситуации при ненадеен напад.

Административната санкција во вид на надзор на правните субјекти кои нема да го почитуваат законот и неговите одредби само по

⁴⁸² Law on privateguarding activities, enacted in 2004.

⁴⁸³ *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011, p. 26.

⁴⁸⁴ *SALW and Private Security Companies in South Eastern Europe: A Cause or Effect of Insecurity?*, South Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC), Beograd, Republika Srbija, 2005, pp.14-15.

себе носи соодветни казни. Аналогно на тоа контролата на работењето на овој сектор му е доверена на Министерството за внатрешни работи. Исто така, соодветна контрола се прави и преку парламентот и канцеларијата на народниот правобранител кои имаат законско овластување за вршење надзор.⁴⁸⁵

⁴⁸⁵ Исто., стр. 14-15.

IX глава

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ЕМПИРИСКОТО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА СПЕЦИФИЧНОСТА НА ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА – ОПФАТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Приватната безбедност во Република Македонија е резултат на процесите што се случија во последната деценија од минатиот век, кога се создадоа услови за практично етаблирање на приватната безбедност како значаен фактор во вкупните односи за градењето поволен безбедносен амбиент во државата. Со тоа приватните агенции за обезбедување станаа реален партнер на јавниот безбедносен сектор во државата со изразити елементи на апсолутна доминација на сопственоста, како и приватизирање на одредени функции што дотогаш беа ексклузивно право на јавната безбедност. Исто така, ова создаде можност покрај полицијата и приватните агенции за обезбедување да се вклучат во заедничките напори за заштита на граѓаните и на нивната сопственост, како и на нивните животи.

Генерално, приватното обезбедување се користи за да се заштитат четири подрачја (сфери). Првото подрачје е насочено кон заштита на луѓето. Ова може да ги вклучи вработените и клиентите на една организација или граѓаните воопшто. Второто подрачје вклучува заштита на имоти, како на пример: дом, зграда, возило или главна опрема. Третото подрачје на заштита е насочено кон заштита на информации на една организација. Многу установи имаат осетливи информации, како упатства, финансиски планови и маркетинг стратегии, коишто може да бидат многу корисни за конкурентот. Четвртото подрачје на заштита е обезбедување на потребната репутација на индивидуата или на организацијата. Репутацијата е многу важна и појавата на негативна слика може да резултира во сериозна штета во некои случаи. Да го земеме за пример некој производител на храна. Ако за производот има одреден негативен публицитет, тоа би можело да доведе до масовно намалување на продажбата. Во суштина, приватната безбедност е користена покрај другите стратегии, за да се заштитат луѓето, физичките имоти, информациите и репутацијата на индивидуите или организациите против опасноста од криминал и други реални проблеми.⁴⁸⁶

⁴⁸⁶ George Bruce & Button Mark, *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004, p. 123.

Ваквата комплексност на заштита ја прави приватната безбедност многу сложена во изучувањето. Во тој контекст, истражувањата за состојбите во приватната безбедност подразбираат дефиниран интерес и подготвеност да се согледаат сите аспекти (структурни, суштински па дури и прагматични), но и секако низ призмата на одредени решенија со кои се поедноставува работата на субјектите што се определиле да ја вршат дејноста приватно обезбедување.

Во реализација на истражувањето за приватната безбедност во Република Македонија, што беше направено за потребите на оваа студија застанавме на нивото на научно емпириска елаборација на проблемот што е предмет на истражување. Периодот што се врзува со заокружување на законската рамка во дејноста приватно обезбедување е една временска рамка што беше репер во нашите настојувања на проблемот да му пријдеме со фактот дека Република Македонија заокружува еден сегмент исклучително значаен во конституирањето на практиката во делот на приватната безбедност.

Предмет на истражувањето беше да се согледа како се адаптираат на новите промени агенциите за обезбедување и како ја остваруваат нивната дејност.

Целта на ова истражување беше да се открие и да се разбере начинот на кој врвните менаџери во агенциите за обезбедување ги перципираат и ги толкуваат прашањата коишто се поврзани со нивното работење. Основна цел на ова истражување беше да се соберат објективни, односно целосни, проверливи, системски и попрецизни искуствени податоци за појавата што ја истражувавме. Оттука собирањето на искуствените податоци беше насочено од самиот карактер на истражувачкиот проблем и подлегува на стандардизирана планска процедура.

Во истражувањето како техника за прибирање податоци беше користено интервјуирање (нестандардизирано интервју).

Нестандардизираното интервју имаше ограничена примена, што се однесува на статистичкиот примерок кој беше интервјуиран. Во однос на изборот на примерокот во нашиот случај беше користен *примерокот на процена* како најтипичен за квалитативните истражувања. Овој примерок е условен од процената какви испитаници ќе бидат соодветни за истражувањето. Примерокот што беше опфатен со интервјуто, беше намерен заради добивање податоци од конкретните менаџери особено од оние што раководат со агенциите за обезбедување. Вкупно, беа изведени 10 интервјуа. Теренската работа се одвиваше во временски период помеѓу мај и декември 2014 година. Дел од прашањата

беа идентични за сите, дел индивидуални, но разговорите се водеа слободно и се обработија квалитативно, односно оние прашања што имаа само општа индикативна вредност. За средување на податоците од интервјуто и на отворените прашања беше користена анализа на содржината (семантичка и фреквентна). Анализата во основа ја зачува автентичноста на податоците бидејќи беше системска и целовита.

За успешно и објективно спроведување на интервјуто, без можност да се излезе од предвидената предметно-методолошка рамка, предходеше фаза на подготовка и план за спроведување на оваа методолошка техника.

Како прв и основен чекор во подготовката на интервјуто, претходеше селектирање на дел од предвидените прашања што се однесуваа на предметот на истражување. Селектирањето се вршеше според принципи што овозможуваат од предвидените прашања да се добијат целосни, длабински и конкретни одговори. Како една од основните карактеристики на оваа методолошка постапка беше анонимноста.

Имајќи ја предвид достапноста на намерниот статистички примерок и намената на податоците што беа добиени од истражувањето, за негово послободно спроведување пред почетокот на интервјуирањето се подготви едно стандардизирано известување за природата и за целите на истражувањето, како и за начинот на работата поврзана со истражувањето, со што се создадоа предуслови за намалување на можноста за недостапност и недоверба.

Откако беа добиени податоците од интервјуто се пристапи кон анализа и кон обработка на податоците. Преку анализата на исказите, што ќе биде ограничена на дескриптивно ниво и инференцијална статистичка обработка со експликација, по одредените прашања беше направена и нивна селекција и категоризација на податоците врз основа на издвојување на поуспешните, на специфичните и на репрезентативните податоци, а нецелосните и нејасните беа отфрлени.

Во следната фаза на анализата следеше определување на тематската рамка за работа и преку процесот на апстракција и конкретизација се дојде до концептуализација, односно избор на неколку клучни теми околу кои се групирани податоците.

Тежиштето на истражувањето беше насочено кон утврдување на ставовите и на мислењата на испитаниците за придонесот на агенциите за обезбедување во ефикасноста за обезбедување лица и имот, информираноста за безбедносно значајни појави и случувања, оценките за безбедносната култура и начините за нејзино унапредување, адекватното применување во практика на законот за приватно обезбедување,

заинтересираноста на локалната самоуправа за проблемите со криминалот, соработката со полицијата, со медиумите итн.

Откако беше поставена иницијалната рамка отпочна повторното препрочитување на податоците на секој транскрипт одделно и определување на темата во која ќе биде сместен. Сортирајќи ги исказите на испитаниците, компарирајќи ги сличностите и разликите меѓу нив, настојувавме да откриеме некои нови внатрешни димензии.

Со истражувањето беа опфатени категории на испитаници коишто се во врвниот менаџмент на агенциите. Во текот на истражувањето беа реализирани разговори со 10 испитаника, односно претставници на 8 агенции за обезбедување и една фирма која има сопствено обезбедување избрани по случаен избор и раководејќи се на принципот половина од нив да се со најголем број вработени над 100, додека другите да вработуваат помалку од 100 работници за обезбедување. Истражувањето се спроведе во следните агенции: СГС (SGS-Security Group Services) – Скопје, МДН обезбедување – Скопје, ОСА – Скопје, ПЕРПЕТУУМОБИЛЕ обезбедување – Скопје, Патрол – Скопје, ГАРДА – Битола, ПИТОН обезбедување – Охрид, ГОТАС – Куманово и АД ЕЛЕМ – РЕК Битола (сопствено обезбедување).

2. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД СПРОВЕДЕНОТО ИСТРАЖУВАЊЕ

Во излагањето што ќе следува ќе бидат изнесени општите констатации за ставовите на испитаниците во однос на придонесот на Агенциите за обезбедување во ефикасноста за обезбедување лица и имот, информираноста, безбедносната култура, законските решенија, соработката со јавниот безбедносен сектор итн.

2.1. АГЕНЦИИТЕ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ И НИВНАТА ЕФИКАСНОСТ

Ефикасноста е во согласност со утврдените цели и без овој принцип не може да се зборува дека е постигнато високо ниво на извршување на планираните задачи. Оттука, напорите на раководниот тим се насочени преку оптимално искористување на ресурсите да се постигнат максимални резултати.⁴⁸⁷ Во споредба со другите сектори, ефикасноста

⁴⁸⁷ Brian R. Johnson, *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, 2004, pp. 15-38.

во приватниот безбедносен сектор не се мери низ призмата на бројки, туку резултатот се гледа преку степенот на задоволство од клиентите коишто се обезбедуваат. Ако постои задоволство меѓу корисниците на услуги, тогаш агенцијата за обезбедување во целост ја остварува својата функција, односно тогаш говориме за висок степен на ефикасност во работењето и обратно.

Во однос на ефикасноста на агенциите констатирани се одговори кои се обединети во заложбите за давање високо ниво и квалитет на услуги и кои укажуваат на податокот дека агенциите за обезбедување без исклучок целосно се посветени во извршување на своите задачи и дека ефикасноста е одраз на вкупните напори за квалитетно и професионално работење.

2.2. АНАЛИЗА ЗА ИНЦИДЕНТИТЕ И НИВНАТА ДОСТАПНОСТ

Безбедносната процена и вршењето анализи претставува прв и основен чекор во планирање определени мерки и во поставување организациски структури кои треба да ги спроведат пропишаните мерки и постапки.

Во основа се смета дека процената и анализата што се прави дека се одвиваат паралелно со секоја друга активност, бидејќи како органски дел на процесот на работење со нив се создаваат поволни услови за навремено реагирање во определени ситуации. За навремено реагирање во одредени ситуации клучна улога имаат податоците, односно информациите. Оттука, собирањето податоци е основа за следење, за оценување и за проценување на определена состојба. Безбедносниот податок е факт што се однесува на одредена безбедносна појава или настан, на неговите носители и на неговите карактеристики. При собирањето податоци важно е да се провери нивната точност, односно објективноста на изворот на податокот, особено кога податоците се земаат како индикатори на идните или на можни настани, или се користат како елемент за проценување на можниот развој на ситуацијата. Во собирањето на податоците практично учествуваат сите кои се вработени во правниот субјект. Нивната обработка, класификација и систематизација, најчесто ја вршат одговорните сектори што се формирани заради евиденција и анализа, додека во работата пред сè ги користат раководните тимови, меѓутоа и вработените од сите организациски единици. Со обработката податоците се систематизираат и се класифицираат по сродност и на начин со кој се обезбедува нивна употребливост во аналитичка смисла, како и за оценување и проценување на самата ситуација. Одредена

оцена за ситуацијата се донесува врз основа на собраните и обработени податоци, што се однесуваат на одредено подрачје и претставува заклучок што може да се извлече врз основа на обработените податоци. Собирањето, обработката и користењето на податоците, очигледно се во функција на оцена на состојбата и процена на понатамошниот развој на ситуацијата, односно нејзиното предвидување. Врз основа на анализата на податоците се утврдуваат и карактеристиките на одредени појави и настани. Така, одделни подрачја може да се означат како криминални жаришта или места на кои некоја појава често се случува, или пак одредени настани може да се означат како настани со висок или со низок безбедносен ризик.⁴⁸⁸

За да се согледа дали се прават неопходните анализи во самите агенции, на испитаниците им беше поставено следното прашање: „Дали вршите анализа на инцидентите во објектите што ги обезбедувате и кому му се достапни тие анализи?“. Интересно е да се констатира дека сите испитаници без исклучок посочија дека во нивните агенции за обезбедување се прават потребните анализи на инциденти и ако тие се од пошироки размери, тогаш информациите се дистрибуираат до Министерството за внатрешни работи.

2.3. ИНФОРМАЦИИТЕ И ИНФОРМИРАЊЕТО

Информацијата несомнено е синоним на знаењето и таа е пошироката основа за организираноста, за среденоста и за поврзаноста на деловите во системот т.е. таа се идентификува со знаењето што некој го употребува за да оствари одредена цел.

Располагањето со навремена, со точна и со издржана информација значи остварување на зацртаната цел, односно вистинската информација ако се искористи во вистинско време и на вистински начин, тогаш таа може да биде најсилно оружје во рацете на тој што ја поседува. Со други зборови, постоењето вистинска и брза информација значи дека планираните задачи ќе се реализираат во целост и дека информацијата како своевиден податок за одредена состојба, селектирана, анализирана и интерпретирана ќе го има главниот збор при донесување одредени одлуки. Значи, од информираноста, односно од неинформираноста во голема мера зависи ефикасноста на процесот на планирање и координирање. Оттука, не е сеедно каква информација

⁴⁸⁸ Стевановиќ О. op.cit...

ќе биде пласирана во одредена организација, ниту е небитен одговорот како соодветната организација откако ќе ја добие потребната информација ќе се однесува и како ќе ја искористи, затоа што од овие претпоставки во голема мера зависи и одлуката за функционирањето на самата организација.

Значи, информациите се предуслов за добро одлучување. Без потребните сознанија, податоци, параметри, невозможно е да се донесе соодветна одлука. Од друга страна, резултатот на одлучувањето – одлуката како предуслов за акција, исто така, е информацијата. Оттука, секој систем, пред сè човекот се бори да обезбеди точни, квалитетни, комплетни, навремени и корисни информации. Информацијата со вакви карактеристики ја намалува неизвесноста. Ако ја зголемува неизвесноста, тогаш таа е лоша, некорисна информација. Но постојат различни комбинации за карактеристиките на информациите. На пример, информациите може да бидат точни, но некомплетни со што ќе го дезориентираат корисникот. Може да бидат точни, но ненавремени со што нема да ја имаат очекуваната вредност за корисникот. Може да бидат точни, но некорисни, доколку се претставени во поголем обем или пак на начин неприфатлив за корисникот итн.⁴⁸⁹

За да го разбереме значењето на информацијата и информираноста на испитаниците им ги поставивме следните прашања: „На кој начин Вашите вработени се информирани за безбедносно значајни појави и случувања?“ и „Дали Вашите информации за криминалот се корисни за полицијата?“.

Во одговорите беше потенцирано дека информациите и информираноста се основен и исклучително важен ресурс, а се и исклучително главен развоен фактор. Како такви тие придонесуваат вработените да бидат информирани за значајно безбедносни појави и случувања.

Од изнесените аргументации на испитаниците може да се заклучи дека е искажан висок степен на информираност за суштината на самите процеси и работењето во агенцијата и за значајни безбедносни појави и случувања што потврдува дека имаме значителна информираност на испитаниците. За разлика од нив само мал број од испитаниците сметаат дека има само декларативни заложби по ова прашање, односно доволно се информирани за суштината на безбедносните процеси

⁴⁸⁹ Поповска З., *Управување со системите*, Економски факултет, Скопје, 2006, стр.113.

и случувања. Ова ја наметнува потребата од навремено дистрибуирање на информации кои се поврзани со суштината на работењето или зајакнување на системот за информирање што треба да овозможи тие да бидат достапни до сите кои имаат легитимна потреба.

Во однос на прашањето: „Дали Вашите информации за криминалот се корисни за полицијата?“ добиени се одговори што упатуваат на констатацијата дека информациите се исклучително корисни за полицијата во спречување на кривични дела, затоа што работниците за обезбедување ги има речиси на сите објекти и места што значи дека тие на некаков начин се и „очите“ на полицијата во вршењето на задачите.

2.4. УНАПРЕДУВАЊЕ НА БЕЗБЕДНОСНАТА КУЛТУРА

Денес сме сведоци на ограничените дискусии за безбедносната култура, односно дека дискусиите за ваквите прашања се сведуваат на минимум ова секако е неоправдано. Одредени дискусии може да ги оценеме дека се во рамките на класичниот пристап што ги дава основните елементи за безбедносната ориентација кон безбедносната култура, што значи дека тие ја гледаат низ призмата на когнитивните сознанија кои пак, во основа имплицираат знаење за безбедноста, за безбедносниот систем, за приватната безбедност итн. Други дискусии се во насока на давање одредени размислувања и судови за сензитивноста во работата врзана со безбедносните прашања, додека пак трети особено место им даваат на интеракцијата и меѓузависноста на безбедносната култура и правниот субјект кои главно вклучуваат и комбинации на вредности, на стандарди и на критериуми. Сите размислувања не ја намалуваат научната вредност на овој концепт, но во основа мора да се направат и дополнителни напори за да се надомести инсуфициентноста во актуелната литература.

Во рамките на нашите размислувања особено е важно прашањето за пристапот кон овој проблем кој имплицира сложен процес внатре во самата држава, како и прашањето за вкупната политичка култура, во чии рамки се наоѓа и безбедносната култура и воопшто културата, што има бројни димензии, почнувајќи од заедничките интереси, заедничките вредности, политичко-безбедносните процеси, културата на граѓаните, сложениот однос на граѓаните со безбедносните институции и со приватниот безбедносен сектор, политичкиот развој, традицијата, политичките процеси, но и околноста во кои човекот живее и работи. Единствената важна интерпретација на општествената природа на човекот е онаа што човекот го вградува во општествената целост и како

дел од таа целовитост тој ги остварува своите интереси, а и живее во една уредена демократско-безбедносна средина во која има изградена хиерархиска структура и се бара апсолутна покорност од своите делови кои заедно го сочинуваат идиличното богатство на заемната помош на совршената власт.

Во основа, безбедносната култура е динамична категорија што е условена од бројни безбедносно-културолошки фактори што влијаат на стабилноста на секое општество. Во согласност со промените што се случуваат во самото општество и безбедносната култура се менува затоа што безбедносната култура е во тесна корелација со развојот на општеството. Безбедносната култура влијае на политичкото однесување во еден систем и карактеристично за неа е тоа што таа не се пропишува со одредени прописи од страна на државата или институциите. Генерално, таа се остварува во подолг временски период и е условена од демократскиот амбиент во државата и од односите меѓу самите субјекти во државата почнувајќи од семејството, училиштата, верските заедници, безбедносните институции, агенциите за обезбедување, не-владините организации итн.

Согледувањето на безбедносната култура низ призмата на приватната безбедност единствено е можно само преку детаљно познавање на сложените, испреплетени внатрешни односи во рамките на агенциите за обезбедување. Во однос на вкупните оценки за безбедносната култура меѓу вработените во агенциите беше истакнато од најголем број испитаници дека таа мора да биде добро изградена и добро прифатена од секој вработен во агенцијата и како таква дека таа имплицира почитување на луѓето, на нивниот имот, на правилата на игра итн. Значи, тука споменатите амбиваленции неминовно се одразуваат и на самите вработени со што се влијае на оформување на нивниот пристап и на имплементацијата во безбедносната практика. Оттука, според исказите на поголем дел од испитаниците само општествено активен однос кон оваа проблематика ќе придонесе кон афирмација и развој на основните вредности во државата и ќе доведе до акумулација на безбедносно-културниот капитал од индивидуата до самото општество.

2.5. ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ВО ПРАКТИКА И НАЧИНИ НА РЕГУЛИРАЊЕ

Се смета дека регулирањето на прашањата врзани за приватното обезбедување во законска форма се едни од потешките, затоа што треба да воспостават избалансиран систем на односи меѓу самите субјекти

кои активно учествуваат во ова област: правното лице регистрирано за вршење на дејноста приватно обезбедување кое е давател на услугата; корисниците на услугата (лица, фирми); Министерството за внатрешни работи како контролор на активностите на агенциите; и Комората на Република Македонија за приватно обезбедување како значаен субјект кој треба да создаде предуслови за подобрување на професијата.

Ако се направи анализа на Законот за приватно обезбедување, ќе дојдеме до констатацијата дека Законот во делот на обезбедувањето вклучува цел спектар прашања од обезбедувањето што се врзани за условите за вршење приватно обезбедување; вршењето на приватното обезбедување; приватното обезбедување за сопствени потреби; задолжителното приватно обезбедување; овластувањата на работниците за приватно обезбедување; работната облека и ознаката на работниците за приватно обезбедување; формирањето, овластувањата и финансирањето на Комората на Република Македонија за приватно обезбедување; евиденциите, заштитата на податоците и информациите; надзорот; овластувањето за подзаконски прописи и прекршочните одредби.

Централното прашање во спроведеното истражување што беше предмет на поширока дискусија, а се врзува за решенијата дадени во Законот за приватно обезбедување продуцира одговори во насока на нудење алтернативи, но и можност навремено да се обликуваат и практично да се артикулираат определени барања на засегнатите страни, притоа раководејќи се на корпусот на принципи што ќе произлезат како одговор на барањата и на потребите на вршителите на дејноста приватно обезбедување. Во однос на прашањето: „Дали сметате дека Законот за приватно обезбедување адекватно се применува во практика?“, интересно е да се потенцира дека еден поголем дел од испитаниците сметаат дека законот нуди добри решенија, но има одредена слабост што се врзува за неговата примена, додека мал дел од испитаниците сметаат дека тој треба да се разбере како своевидна рамка на норми со кои се уредува работата на агенциите за обезбедување, но и законски текст кој е добра платформа за унапредување на дејноста – приватно обезбедување.

Од изнесеното произлегува дека супстанцијално регулирањето на бројните прашања може да се потврди само преку тоа што значи практична имплементација на законските решенија низ призмата на нивната применливост и низ соодветна постапка се воочува дали е воспоставен потребниот консензус во политиките врзани за вршењето приватно обезбедување.

2.6. ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА И ПРОБЛЕМИТЕ СО КРИМИНАЛОТ

За да се согледа состојбата со заинтересираноста на локалната самоуправа за решавање на проблемите со криминалот на испитаниците им беше поставено прашањето: „Дали според Ваше мислење локалната самоуправа е заинтересирана за проблемите со криминалот?“. Во однос на ова прашање забележани се значајни варијации бидејќи исказите беа во насока дека се потребни извесни промени заради согледување на реалните опасности од криминалот особено ако се има предвид разорната моќ што тој ја има врз државата. Исто така, беше потенцирано дека криминалните структури настојуваат да остварат позначајно влијание во економскиот и во политичкиот живот користејќи ја првенствено својата финансиска моќ. Во одредени ситуации нивната интенција е да остварат доминантно влијание во сите сфери на општествениот живот, вклучувајќи се легално и илегално во стопанскиот и во политичкиот живот остварувајќи тотална криминализација.

Нашиот заклучок значи овозможување на секоја заинтересирана страна (единица на локална самоуправа, институција, правен субјект, граѓаните итн.,) да станат свесни за доминацијата на негативните аспекти на овој феномен и одредени предлози треба да бидат во насока на нудење одредени решенија за мобилизирање на целокупната заедница што ќе значи воспоставување на потребниот проактивен однос за справување со ова зло.

Од ова произлегува дека функцијата на приватната безбедност е онаа која е со најдиректно и со најпосредно влијание врз граѓаните и врз заедницата воопшто. Оттука, една од клучните улоги на приватното обезбедување, односно агенциите за обезбедување е во насока да го обезбеди правото на граѓаните и фирмите да не бидат заплашувани за своите животи и своето работење од криминал и насилство, односно да ја гарантира општествената стабилност и да ја обезбедува личната и имотната сигурност.

2.7. ЈАВНО-ПРИВАТНО ПАРТНЕРСТВО ОД АСПЕКТ НА СО РАБОТКАТА СО ПОЛИЦИЈАТА

Една од примарните цели на истражувањето беше да се согледа колку е важна соработката со одредени структури и особено полицијата, затоа што таа е значаен фактор што влијае на подобрување на безбедноста воопшто. Затоа една од основните варијабли во нашиот примерок беше соработката на агенциите за обезбедување со полицијата.

Генерално, соработката е сложен и комплексен процес и со-владувањето на тајните на процесот на соработка води кон остварување на зацртаните цели што се специфична и важна општествена појава.

Соработката најдобро се остварува кога постои заеднички интерес и кога постои формализиран начин на комуникација на заинтересираните страни и таа овозможува континуирано да се разменуваат информации и мислења што во голема мера влијае во донесувањето важни одлуки. На тој начин, сигурни сме дека се земени предвид сите важни моменти и гледишта при решавањето одредени проблеми.

На прашањето: „Каква е соработката со полицијата и што треба да се направи за таа да се подобри?“ резултатите од ова истражување покажаа дека треба да се има еднаков пристап кон ова прашање, а тоа значи дека соработката без исклучок е важна компонента во комуникацијата и главно е детерминирана од заедничката желба и волја да се соработува за важни и помалку важни прашања. Со тоа услов за постоење соработка се јасно поставени правила на игра и имање соодветна институционална поставеност.

Најголем број од испитаниците опфатени со истражувањето сметаат дека соработката меѓу агенциите за обезбедување и полицијата може да се остварува на повеќе нивоа, и тоа преку: воспоставување контакти, споделување информации, здружено дејствување во борба против одредени безбедносни закани, работа на заеднички програми во превентивна смисла на зборот итн. Сепак, одреден дел од испитаниците потенцираа дека соработката тешко се остварува, затоа што постои желба само од едната страна, додека другата во случајов полицијата, генерално не е заинтересирана за соработка со агенциите и на нив гледа со недоверба и како на нелојална конкуренција.

Во основа, нашиот заклучок упатува на тоа дека соработката е клучна алатка во заедничките напори во борбата против криминалот, односно соработката меѓу полицијата и агенциите ќе значи во одредена мера намалување на криминалот, на сметка на зголемување на безбедноста. Исто така, соработката во голема мера ќе значи и постигнување на потребното ниво на функционалност/контрибуција меѓу јавниот и приватниот сектор што треба да биде несебичен инструмент во вкупниот придонес/ефект на јавната безбедност воопшто, како и во градењето на заедничкиот одговор против заканите што оставаат силни импликации врз безбедноста и ги загрозуваат луѓето и нивниот имот.

2.8. ИНСПЕКЦИСКИТЕ ОРГАНИ И АГЕНЦИИТЕ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ

Инспекциските органи претставуваат дел од државната управа, односно на управната власт. Тие може да покренат инспекциски надзор на барање на самата институција или врз основа на лично убедување дека е потребно да се исконтролира одредена агенција или правно лице. Активностите што ги преземаат инспекциските органи треба да бидат разбрани како придонесување да се зголеми довербата дека ќе следи подобрување на вкупните состојби во еден субјект, а со тоа се создава можност за поголема транспарентност во работењето на одделните агенции за обезбедување што е особено важно зошто на надзорот му се дава централното место.

За да се согледа каква е перцепцијата на агенциите за обезбедување во однос на инспекциските органи им беше поставено следното прашање: „Колку се присутни во работата инспекциските органи во врска со неправилностите во работата на Агенцијата?“.

Во одговорите по однос на ова прашање најголем дел од испитаниците сметаат дека инспекциските органи се од голема придобивка во делот на работењето на агенциите, затоа што тие овозможуваат од една страна да се согледа дали потребната работа се одвива според нормативните акти а, од друга страна, нивните настојувања се во насока на подобрување на работата.

2.9. СОРАБОТКА СО МЕДИУМИТЕ И КОМОРАТА ЗА ПРИВАТНО ОБЕЗБЕДУВАЊЕ

Средствата за масовна комуникација и високо развиените плуралистички општества одат „рака под рака“.⁴⁹⁰ Масовното комуницирање е тесно непосредно поврзано со општествената свест. Не само што таа влијае врз нејзиното формирање, туку и степенот на развиеноста на таа свест го бара постојаното развивање на улогата и функцијата на медиумите.

Најзначајна последица од влијанието на медиумите врз плуралистичките и демократските општества е појавата на нови општествени активности, како што се рекламата, испитувањето на јавноста и пазарот; јавните односи и јавното мислење кое е од најголемо значење.

⁴⁹⁰ Mek Kvejl Denis, *Uvod u sociologiju masovnih komunikacija*, „Glas“, Beograd, 1976, str. 13.

Јавното мнение се појавува во оној момент кога медиумите им обезбедуваат на вестите и на информациите иста заедничка основа. Средствата за масовна комуникација успеваат многу посилно да влијаат на аудиториумот од кој било друг тип на комуникација.

Кога говориме за влијанието на медиумите во формирањето на ставовите за состојбите во сферата на приватното обезбедување, тогаш сигурно дека не претендираме оваа проблематика да ја продлабочуваме до степен на специјализиран труд, туку ќе се задржиме само на анализата на добиените резултати од истражувањето.

Со цел да се согледа каква е соработката на агенциите за обезбедување со медиумите, со Комората на РМ за приватно обезбедување итн., им беше поставено прашање во тој контекст. Мнозинството од испитаниците сметаат дека соработката помеѓу агенциите со медиумите е на ниско ниво и покрај тоа што се знае дека медиумите се сериозен играч на денешното општество кои имаат големо влијание во информирањето на јавноста, односно тоа се отворени инструменти за комуникација со јавноста за пренесување вести произведени во други социетални системи. Општиот заклучок е дека медиумите придонесуваат да имаме поинформирани граѓани и подобар квалитет на јавните дебати за суштинските политички прашања и проблеми со кои се соочува државата. Преовладуваат мислењата од испитаниците дека неадекватната комуникација со медиумите значи и помала експонираност и работите што се врзуваат со агенциите за обезбедување го добиваат атрибутот на „неважни“ настани, на сметка на тоа да доминираат во јавноста други содржини.

Во однос на прашањето за соработката со Комората на Република Македонија за приватно обезбедување, најголемиот дел од испитаниците сметаат дека соработката со Комората е исклучително добра и не ја доживуваат како наметната обврска, односно нејзиното постоење се врзува за целосното застапување на интересите на вршителите на дејноста приватно обезбедување, што нас не наведува на заклучокот дека тоа ќе значи обединување на потенцијалот во дејноста – приватно обезбедување за поголемо искористување, како и обезбедување на потребната нивна заштита на интересите, но и создавање адекватен амбиент во кој тие ќе може ефикасно да одговорат на значајните промени што ќе се јават во сферата на приватното обезбедување.

3. КАКВИ СОГЛЕДУВАЊА НУДИ АНАЛИЗАТА?

Врз основа на анализите од резултатите од спроведеното истражување може да се донесат следниве заклучоци:

1. Научно-стручната анализа што произлезе од емпириското истражување не е уникатна само преку пристапот во проучување на проблемските аспекти, туку и преку синтетичкото изучување на прашањата врзани за приватната безбедност во сите нејзини елементи. Ваквата систематичност и аналитичност подразбира сеопфатност и концентracија на размислувања и одговори на прашања на кои следуваа и други прашања и редица одговори. Во тој контекст, треба да се потенцира дека анализата нема амбиција да навлезе во елаборација на одредени прашања што се предмет на уредување на други области, туку таа ги открива исклучиво законитостите специфични за оваа сфера.

2. Резултатите од истражувањето појаснуваат дека приватното обезбедување треба да се доживува како фундаментален конституенс во создавањето и во одржувањето на посакуваната безбедносна клима и активен учесник во репродукција на мирните општествени врски или мирно решавање на проблемите.

3. Ставовите што произлегуваат од истражувањето даваат можност навремено да се обликуваат и практично да се артикулираат определени барања на тие што нудат услуги одговарајќи на корпусот на принципи што произлегоа од дијалектичкиот однос изразен преку одредени реални барања и на потребите на заинтересираните страни, односно треба да се разбере како и своевидна можност за да се согледа каква е крајната операционализација на понудените решенија од аспект на нивната примена во контекст на заокружување на потребната рамка за адекватна заштита; квалитетни услуги, ефикасна превенција и заштита од можна злоупотреба.

4. Анализата посочува дека е направен еден сублимат на анализи и одговори за тоа како се уредени условите за вршење на приватно обезбедување, вршењето на приватното обезбедување, приватното обезбедување за сопствени потреби; задолжителното приватно обезбедување; овластувањата на работниците за приватно обезбедување, односно дали нивната работа се заснова на законитост и целисходност итн. Во таа насока, очекувањата на авторите се насочени кон имплементација на добиените сознанија во нашето позитивно право и секако ефикасна контрола и нејзино спроведување во практика.

5. Исказите дадени во однос на ефикасноста на агенциите за обезбедување не покажаа многу линеарни врски со зависните варијабли. Интересна и индикативно позитивна линеарност беше најдена во односот помеѓу степенот на безбедносна култура со степенот на познавање на безбедносните институции.

6. Мнозинството од испитаниците препознаваат дека вршењето процена и правењето соодветна анализа значи соодветна употребливост на вкупните ресурси и гаранција дека вкупните напори ќе ги земат предвид различните димензии на безбедноста.

7. Од анализата на изнесените ставови може да се констатира дека најголем број од испитаниците имаат идентична перцепција кога се работи за значењето на информациите. Може да се констатира дека во однос на информациите и информираноста тие беа доста објективни и критични, односно нема резерва на тоа дека информирањето меѓу вработените за значајни безбедносни појави треба да биде континуирано, целосно и предодредено кон исполнување на целите.

8. Оваа научно-стручна анализа супстанцијално потврдува дека регулирањето на бројните прашања може да се потврди само преку тоа што значи практична имплементација на законските решенија низ призмата на нивната применливост и низ соодветна постапка се воочува дали е воспоставен потребниот консензус во политиките врзани за вршењето приватно обезбедување.

9. Истражувањето покажа дека моменталната соработка со полицијата не е на потребното ниво. Тоа значи дека вкупните напори од двата субјекта треба да бидат насочени кон интензивирање на соработката. Во однос на соработката резултатите од истражувањето потврдуваат дека вработените во агенциите за обезбедување им укажуваат голема доверба на вработените во Министерството за внатрешни работи.

Во таа насока главните придобивки од соработката меѓу овие два сегмента ќе значат:

- обединување на потенцијалот и дефинирање на заедничката позиција за дејствување во соодветните сектори;
- работата во зависност од нивниот директен интерес ќе биде доволна и јасно идентификувана;
- овозможување на секоја заинтересирана страна (полицијата, агенцијата, корисниците на услуги итн.) да стане свесна за доминацијата на позитивните аспекти на соработката, односно таа не треба да се разбере како определена наметната обвр-

ска, туку како проактивен однос и воспоставување дијалог за прашања кои се од заеднички интерес;

- обезбедување на потребните вештини во согласност со современите трендови и градење ефикасно јавно-приватно партнерство;
- возмозување на овие условно два партнера да бидат функционални во извршување на задачите каде што има изразена комплементарност.

Од изнесените податоци може да се констатира дека постои голема разлика за суштинската димензија во однос на прашањето за соработката. Следи дека со преземањето неколку конкретни чекори ќе се направи голем исчекор на полето на соработката и би требало да се подигне нивото на соработка, но препораката на поголем број испитаници е во наредниот период да се работи на воспоставување на зајакнати партнерски односи.

10. Анализата на прашањето за соработката со медиумите ни сугерира и согледувања што потврдуваат дека постои размислувања за одредена затвореност, но и желба за поголема доминација од страна на медиумите, поради што е согледан повисок степен на резервираност на агенциите во однос на таа соработка. Од друга страна, во однос на соработката со Комората на Република Македонија за приватно обезбедување беа изнесени спротивно дијаметрални ставови во однос на претходната елаборација. За соработката со Комората беше потенцирано од најголем дел од испитаниците дека таа се заснова на коректни односи и дека постои отворен дијалог за сите прашања коишто се од заеднички интерес за двете страни, и дека постои соодветна информирање за значајните промени и активности за подобрување на дејноста приватно обезбедување што нè упатува на заклучокот дека ваквата соработка е во насока на спроведување на секако професионално работење.

11. За да може приватната безбедност да ја извршува дејноста во согласност со очекувањата на заедницата, таа мора да има доволно моќ и авторитет за да ја врши својата работа, но сепак не во толкава мера што би ја загрозила благосостојбата на општеството или на поединецот. Нормалниот одговор на оваа дилема потенцира три аспирации: легитимност, професионализам и одговорност. Оттука, главните цели треба да бидат насочени кон постојана легитимност, постојан професионализам и постојана одговорност. Сите три услови мора да постојат и треба да бидат исполнети за да говориме дека постои демократско управување. Професионалното однесување и одговорноста ја

поткрепуваат легитимноста, додека одговорноста ја овозможува професионалноста, а легитимноста го овозможува потребниот степен на професионална самостојност.

БИБЛИОГРАФИЈА:

1. Abrahamsen R. and Williams M., *Security Beyond the State. Private Security in International Politics*, Cambridge University Press, 2011.
2. Avant D.D.: *The Market for Force: The Consequences of Privatizing Security*, Cambridge University Press, 2005.
3. Akanji O.: *Politicised Intervention: Private Security Companies and Armed Conflicts in Africa*, Department of Political Science, University of Ibadan, 2009.
4. ASIS Online, "Professional Development: Security Disciplines," retrieved April 18, 2000.
5. Ayto John, *Dictionary of Word Origins: The Histories of More Than 8.000 English Language Words*, New York: Little, Brown & Company, 1990.
6. Ahić J.: *Sistemi privatne sigurnosti*, Sarajevo, 2009.
7. *A Comparative Overview of Legislation Governing the Private Security Industry in the European Union*, Final Report of a project for CoESS/UNI Europa, funded by the European Commission, Version 11/04/2002.
8. Бакрески О., Триван Д. и Митевски С.: *Корпоративски безбедносен систем*, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Скопје, 2012.
9. Бакрески О.: *Контрола на безбедносниот сектор*, Филозофски факултет, Скопје, 2012.
10. Бакрески О., и други (ур.): *Коментар на законот за приватно обезбедување*, Комора на РМ за приватно обезбедување, Скопје, 2014.
11. Berndtsson J.: *The Privatisation of Security and State Control of Force: Changes, Challenges and the Case of Iraq*, School of Global Studies, University of Gothenburg, 2009.
12. Bennett W. and Hess K.: *Management and supervision in Law enforcement*, Wadsworth, 2003.
13. Beevor A.: *Stalingrad*, London, Penguin, 1999.
14. Бошковић М., Кековић З.: *Обезбеђење лица, имовине и пословања предузећа* (студија), ВШУП, Београд, 2003.
15. Born H., Caparini M. and Cole E.: *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007.
16. Bruce G. and Button M.: *Private Security*, Palgrave Macmillan, New York, 2004.

17. Brian J.: *Principles of Security Management*, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2005.
18. Branović Ž.: *The Privatization of Security in Failing States: A Quantitative Assessment*, DCAF, occasional paper no. 24., Geneva, 2011.
19. Bryden Alan and Fluri Philipp (eds.), *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2003.
20. Bryden A. and Caparini M.: *Private Actors and Security Governance*, Geneva, 2006.
21. Buzatu A., Buckland B.: *Private Military and Security Companies: Future challenges in security governance*, DCAF Working paper no.3.
22. Buzati Anne-Marie, *European Practices of Regulation of PMSCs and Recommendations for Regulation of PMSCs through International Legal Instruments*, The Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces, 2008.
23. Bullock J., Haddow G.D. and Coppola D.P.: *Introduction to Homeland Security*, Elsevier, 2013.
24. Busch N.E. and Givens D.A.: *Public- Private Partnerships in Homeland Security: Opportunities and Challenges*.
25. Buzan B.: *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*, Second Edition, Lynne Rienner Publishers, Boulder, Colorado, 1991.
26. Ванковска Б.: *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011.
27. Walker S.: *The Police in America: An Introduction*, 3rd ed., Boston: McGraw-Hill, 1999.
28. Wagner D.: *Private Security Guards Play Key Roles*, *The Arizona Republic*, January 22, 2006.
29. Vesky P. Jonathan., *Port and Maritime Security*, Nova Science Publishers, 2008.
30. Veić P. Nadj I.: *Zakon o privatnoj zaštiti sa komentarom*, Naklada Žagar, Rijeka 2005.
31. Verkuil P.R.: *Outsourcing Sovereignty: Why Privatization of Government Functions Threatens Democracy and What we can do about it?*, Cambridge University Press, 2007.
32. Venter A.J.: *War dog: Fighting other people's wars – The modern mercenary in combat*. Casemate, 2006.
33. William C. Cunningham, John J. Strauchs and Clifford W. Van Meter: *The Hallcrest Report II: Private Security Trends:1970–2000* (Boston: Butterworth-Heinemann, 1990).
34. White A.: *The Politics of Private Security-Regulation, Reform and Re-Legitimation*, Palgrave Macmillan, New York, 2010.

35. Williams P.D.: *Security Studies: An Introduction*, Routledge, London and New York, 2008.
36. Winkler T.: *Managing Change: The Reform and Democratic Control of the Security Sector and International ORDER*, DCAF, Geneva, 2002.
37. Wolfers A.: *National Security as an Ambiguous Symbol, Discord and Collaboration*, John Hopkins University Press, Baltimore, 1962.
38. Vukadinović R.: *Teorije o međunarodnim odnosima*, Zagreb, 1978.
39. Георгиева Л., *Менаџирање на ризици*, Филозофски факултет, Скопје, 2006.
40. Green G and Fisher R.J.: *Introduction to Security*, Boston, Butter-worth-Heinemann, 1987.
41. Geoff B.: *From private security to public good. Regulation the private security industry in Haiti*, The Center for International Governance. SSR Issue papers no. 9, 2012.
42. Ghebali V.: *The United Nations and the Dilemma of Outsourcing Peacekeeping Operations*.
43. Даничић М и Стајић Љ.: *Приватна безбједност*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, 2008.
44. Давидовић Д. (ур.), *Хрестоматија*, Центар за превенцију криминалитета, Београд, 2006.
45. Damian Lilly and Page T.: (eds), *Security Sector Reform: The Challenges and Opportunities of the Privatisation of Security*, International Alert, London, 2002.
46. Дафилд М., *Глобално владеење и нови војни и спојување на развојот и безбедноста*, Арс Ламина ДОО, 2001.
47. Dempsey S.John, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2011.
48. Dempsey S. John, *Introduction to Private Security*, Cengage Learning, 2007.
49. Del Prado J. G.: *The Privatization of War: Mercenaries, Private Military and Security Companies*, Center for research of globalization, November 7, 2010.
50. Dekanić I.: *Nafta blagoslov ili prokletstvo; Izvori energije, globalizacije i terorizam*, Golden marketing-Tehnička knjiga, 2007.
51. Diamond A. P.: *Issues In Privatizing Social Security*, MIT Press, 1999.
52. Draper H.: *Private Police*, Sussex: Harvester Press, 1978.
53. Dunning R.: *Heroes or Mercenaries? Blackwater, Private Security Companies, and the U.S. Military*, The Kenan Institute for Ethics, Duke University, 2007.
54. Ѓорѓијовски Б.: *Теорија на одлучување*, книга 2, Економски факултет, Скопје, 2002.

55. Eisner M.A.: *Regulatory Politics in Transition*, Baltimore-Maryland: John Hopkins University Press, 1993.
56. *Збирка прописа од областа на приватното обезбедување*, Комора на Република Македонија за приватно обезбедување, Скопје, 2013.
57. Kassebaum D.: *A Question of Facts-the Legal Use of Private Security Firms in Bosnia*, Columbia Journal of Transnational Law 38, 2000.
58. Karen M. Hess, *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009.
59. Carafano J.J.: *Private Sector, Public Wars: Contractors in Combat – Afghanistan, Iraq and Future Conflicts*, Greenwood publishing group, 2008.
60. Carmola K.: *Private Security Contractors and New Wars: Risk, Law and Ethics*. Routledge, Contemporary security studies, 2010.
61. Chesterman S. and Lehnardt C.: *From Mercenaries to Market: The Rise and Regulation of Private Military Companies*, Oxford University Press, 2007.
62. Kenneth Fowler and Medieval Mercenaries, *The Great Companies*, Oxford: Blackwell, 2001.
63. Kinsey Ch.: *Soldiers and International Security: The Rise of Private Military Companies*, Routledge, London and New York, 2006.
64. *Corrections, Public Safety and Policing: Private Investigator and Security Guard Training Manual*, Ministry of Justice and Attorney General of Canada, 2008.
65. Council Directive (EC) No. 114/2008 of 8 December 2008.
66. Council Recommendation of 13 June 2002 regarding cooperation between the competent national authorities of Member States responsible for the private security sector', *Official Journal of the European Communities*, C 153/01.
67. *Corrections, Public Safety and Policing: Private Investigator and Security Guard Training Manual*, Ministry of Justice and Attorney General of Canada, 2008.
68. Крстиќ О.: *Примењена криминалистика*, Завод за уџбенике и настава, Београд, 1997.
69. Krahmann E. and Leander A., *Private Military and Security Companies: Transforming Security Governance?*, 2003.
70. Cunningham and Taylor, *The Growing Role of Private Security*, Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1988.
71. Cunningham W. C., Strauch J. J., Van Meter C. W.: *Private Security trends: The Hallcrest Report II*, Hallcrest Systems Inc., 1990.
72. *Law on Private Security Enterprises and Company Internal Security Providers in Royal Decree on Training*, 31. december 1999.

73. Lewis G.T.: *Critical Infrastructure Protection in Homeland Security, Defending a networked nation*, John Wiley and Sons Publications, 2006.
74. Loverdos J.P. Armendaris L.: *The Privatization of Warfare, Violence and Private Military and Security Companies*, A Factual and Legal Approach to Human Rights Abused by PMSC's in Iraq, Estudilogo, 2011.
75. Mandrup T.: *Privatisation of security: The concept, its history and its contemporary application*. Royal Dannish Defense College, Copenhagen, 2012.
76. Mathieu Fabien and Dearden Nick, *Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military and Security Companies*, War on Want, London, 2006.
77. Mandel R.: *Armies Without States: The Privatization of Security*, Lynne Rienr Publishers, 2002.
78. Maggio, E.: *Private security in the 21st Century: Concepts and Applications*, Jones and Bartlett Publishers, 2009.
79. Mackay D.: *The Honourable Company: A History of the Hudson Bay Company*, New York, NY: Bobbs Merrill, 1936.
80. Macias A.: *Privatization of Security: A Strategy for Peace or War?*, 2001.
81. McCrie R.: *Security Operations management*, Second Edition, Elsevier, 2011.
82. McNicholas M.: *Maritime Security: An introduction*. Elsevier Inc., 2008.
83. McCormack John, *One Million Mercenaries: Swiss Soldiers in the Armies of the World*, London, Leo Cooper, 1993.
84. McNeill W.: *The Pursuit of Power*, Oxford: Basil Blackwell Publishers Ltd, 1984.
85. Nemeth C.: *Private Security and the Law: Fourth edition*, Elsevier, 2012.
86. Nemeth P.Ch., *Private Security and the Investigative Process*, Taylor&Francis, 2010.
87. Nyamuya Maogoto and Jakson Sheehy Benedict, *Private Military Companies & International Law: Building New Leaders of Legal Accountability & Responsibility*, 2009.
88. Ortiz C.: *Private Armed Forces and Global Security*, Praeger, An Imprint of ABC-CLIO, Santa Barbara, California – Denver, Colorado – Ohford, England, 2010.
89. Пајковић Д.: *Обезбеђење одређених личности и објеката*, МУП Републике Србије, Београд, 2003.
90. Pelton Y.R.: *Licensed to Kill: Hired guns in the war on terror*, Three Rivers Press, 2007.
91. Percy S.: *Mercenaries: The history of a norm in International relations*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
92. Percy S.: *Regulating Private Security*, Taylor and Francis, 2013.
93. *Policy Statement on Privatisation of the Security Sector*, Extra Assembly of the Parliamentary Forum on Small Arms and Light Weapons, Panama City, 2007.

94. Post R.S.: *Security Administration: An introduction*, Cincinnati: Anderson, 1970.
95. *Private Security: Report of the Task Force on Private Security*, Washington, DC: National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals, 1976.
96. *Преглед законодавства система одбране Републике Србије*, Институт за упоредно право, Београд, 2007.
97. *Прирачник за оспособување и полагање на стручен испит за вршење на работи на обезбедување на лица и имот*, Комора на Република Македонија за обезбедување на лица и имот, Скопје, 2008.
98. *Private Security Services in Europe*, CoESS Facts & Figures, CoESS General Secretariat, 2011.
99. Purpura P.: *Security and Loss Prevention: An introduction*; Sixth Edition. Elsevier, 2013.
100. *Report by the Swiss Federal Council on Private Security and Military Companies*, December 2005.
101. Richards A. Smith H.: *Addressing the Role of Private Security Companies within the Security Sector Reform Programs*, GSDRC, 2007.
102. Richards C.J.: *Greeks and Romans bearing gifts: How the ancients inspired the founding fathers*, Bowman and Littlefield Publishers, UK, 2008.
103. Robertson C. and Birzer L.M.: *Introduction to Private Security*, Prentice Hall, New Jersey Columbus, Ohio, 2012.
104. Redlich F.: *The German Military Enterpriser and His Work Force: A Study in European Economic and Social History*, vol. 1, Wiesbaden, Germany: Franz Steiner Verlag, 2004.
105. Singer P.W.: *Corporate warriors, the rise of the Privatized military industry and its ramifications for international security*, Cornell University Press, 2003.
106. Singer, P. W.: *Corporate warriors: The rise of the privatized military history*. Cornell University, 2008.
107. Славески С.: *Безбедносен систем*, Европски универзитет, Скопје, 2009.
108. *Strani pravni život*, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2009.
109. Стевановиќ О.: *Руковођење и командување*, Полицијска академија, Београд, 1999.
110. Спасески Ј. Аслимоски П. и Герасимоски С.: *Приватна безбедност*, Полицијска академија Скопје, Скопје, 2008.
111. Spear J., *Market forces: The political economy of private military companies. Economies of conflict, Private sector activity in armed conflict*, Fafo, 2006.

112. Small M., *Privatisation of Security and Military Functions and the Demise of the Modern Nationstate in Africa*, Durban, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, 2006.
113. Steve Fainaru, *Big Boy Rules: America's Mercenaries Fighting in Iraq*, Philadelphia, Da Capo Press, 2008.
114. Sennewald A. Ch.: *Effective Security Management*, Elsevier Science, 2003.
115. *Современа македонска одбрана*, вол. XI, бр. 19, април, 2010.
116. Task Force on Private Security, Washington, DC: National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals, 1976.
117. Tonkin H.: *State Control over private military and security companies in Armed conflict*, Cambridge University Press, 2011.
118. Триван Д., *Корпоративна безбедност*, Досије студио, Београд, 2012.
119. Tzifakis N.: *Contracting out to Private Military and Security Companies*, Center for European studies, 2012.
120. Thomson J.: *Mercenaries, Pirates and Sovereigns*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1994.
121. Ursic H.S. and Pagano L.E.: *Security Management Systems*, Illinois, Charles C. Thomas, 1974.
122. Fabien Mathieu and Dearden Nick: *Corporate Mercenaries: The Threat of Private Military and Security Companies*, War on Want, London, 2006.
123. Fischer J.R., Halibozek E. and Green G., *Indroductio to Security*, Elsevier Inc., New York, 2008.
124. Forrester J., *Industrial Dynamics*, Wright-Allen Press, 1968.
125. Foreign Affairs Committee, *Private Military Companies*, London, The Stationery Office, 2002.
126. Forst B., *Boundary changes in Criminal Justice Organization*, vol 2, Washington, D.C., National Institute of Justice, 2000.
127. Francis J., *The Politics of Regulation*, Ohford, Blackwell, 1993.
128. Freeman J.: *Extending Public Law Normas Through Privatization*, Harvard Law Review 116, 2003.
129. Fluri P. and Hadžić M. (eds.) *Sourcebook on Security Sector Reform*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces/Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, Geneva/Belgrade, 2004.
130. Hans Born, Marina Caparini and Eden Cole, *Regulating Private Security in Europe: Status and Prospects*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper – №20, 2007.
131. Hall W.E.: *A Treatise on International Law*, Oxford: Clarendon Press, 8th edition, 1924.
132. Hewedy Amin, *Militarization and Security in the Middle East*, Printer Publishers, London 1989.
133. Heinemann: *Introduction to Private security* 5th, 6th, 8th Edition, Butterworth, 2008.

134. Hess M.K.: *Introduction to private security* 5th Edition. 2008.
135. Hess M.K.: *Police Operations: Theory and practice*. Wadsworth publishing company, 2002.
136. Hess M. K., *Introduction to Private Security*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009.
137. Bruden A. and Heiner Hänggi (eds.), *Reform and Reconstruction of the Security Sector*, Lit Verlag Münster, 2004.
138. Hendrickson D.: *A Review of the Security Sector Reform*. London: The Conflict, Security and Development Group funded by DfID, Centre for Defence Studies at King's College London, September, 1999.
139. Heywood A.: *Politics*, Palgrave Macmillan Ltd, 2002.
140. Hiscock D.: *The Commercialisation of Post-Soviet Private Security*, 2001.
141. Jay S. Albanese, *Criminal Justice*, Boston: Allyn & Bacon, 1999.
142. Jordans and Son, *Britain 's Security Industry*, London, Jordans and Son, 1992.
143. Jäger T. Kümmel G.: (ur.): *Private Military and Security Companies*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007.
144. Shane S. and Nixon R., "In Washington, Contractors Take on Biggest Role Ever", *The New York Times*, 4 February, 2007.
145. Chandler D. Alfred Jr.: *Scale and Scope: The Dynamics of Industrial Capitalism*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA 1994.
146. Chaloka Beyani and Damian Lilly, *Regulating Private Military Companies*, London: International Alert, 2001.
147. Cha P.W. and Merle R.: *Line Increasingly Blurred Between Soldiers and Civilian Contractors*, Washington Post, May 13, 2004.
148. Chesterman S. and Fisher A.: *Private Security, Public Order: The Outsourcing of Public Services and Its Limits*, Oxford University Press, 2010.
149. Childs John, *Warfare in the Seventeenth Century*, London: Cassell & Co., 2001.
150. Shearing C.D. and Kempa M.: *The Role of Private Security in Transitional Democracies*, 2001.
151. Shearer D.: "Private Armies and Military Intervention," *Adelphi Paper* 316, 1998.
152. Sheehy B. Maogoto J. and Newell V.: *Legal Control of the Private Military Corporation*, Polgrave Macmillan, Now York, 2009.
153. Schulz S. and Yeung Ch.: *Private Military and Security Companies and Gender*, DCAF, Geneva, 2005.

Електронски извори:

154. <http://www.cops.usdoj.gov/pdf/conference/2011/BestPracticesforLaw>
155. <http://books.google.mk/books?id=BagRhUNmuoC&printsec=frontcover&dq>
156. <http://www.idsa.in/>. Institute for defense studies and analysis.
157. <http://www.businessweek.com/articles/2012-07-23/instead-of-gun-control-more-private-security>
158. <http://www.answers.com/topic/privatization>
159. http://www.langtoninfo.com/web_content/9780521867047_frontmatter.pdf
160. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/bjs/grants/232781.pdf>
161. http://www.ohoasis.com/assets/documents/asis_guidelines_for_pso.pdf
162. <http://www.cato.org/publications/speeches/shadow-force-private-security-contractors-iraq>
163. <http://my.safaribooksonline.com/book/operations/9780750684323/chapter->
164. <https://www.asisonline.org/Membership/Library/Security-Glossary/Pages/Security-Glossary>
165. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/12/contents>
166. <http://www.supervigilancia.gov.co/?idcategoria=31943>
167. http://www.bgsa.gov.uk/assets/documents/bg_private_military_companies_mcd.pdf
168. <http://www.commondreams.org/headline>
169. http://www.asial.com.au/Asial/media/Documents/Report_on_Outourcing
170. <http://www.asisonline.org/careerdisc.html>
171. <http://www.icoc-psp.org/uploads/>
172. <http://amusecurityinfo.com/the-evolution-and-importance-of-the-private-security-sector/>
173. <http://dcafsp.tripod.com/readings/Security%20Governance.pdf>
174. <http://www.iasaweb.org/uploads/>
175. <http://psm.du.edu>
176. <http://www.learningace.com/textbooks/12273-introduction-to-private-security-theory-meets-practice>
177. <https://www.gov.uk/government/speeches/fco-ministers-speech-to-security-in-complex-environments-group>
178. <http://militarycompanies.blogspot.com/2013/11/energy-prices-and-private-security.html>
179. www.dcaf.ch/index.cfm
180. www.blackwaterusa.com
181. www.dyn-intl.com
182. www.mpri.com
183. www.vinnell.com

184. www.armorgroup.com
185. www.crg.com
186. www.erinysinternational.com
187. <http://www.fpri.org/enotes/military.avant.html> [privatemilitarycompanies.com](http://www.privatemilitarycompanies.com)
188. <http://www.dcaf.ch/Publications/On-Cyberwarfare>
189. http://www.business-standard.com/article/international/un-private-security-to-earn-244-billion-by-2016-113110500646_1.html
190. <http://www.voluntaryprinciples.org/principles/index.php>
191. http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/International%20Affairs/2011/87_2taylor
192. <https://www.dhs.gov/topic/cybersecurity>
193. <http://nealsystems.com/downloads/Myths>
194. http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/web_protecting_human_rights.pdf
195. <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/31/html>
196. <https://www.dhs.gov/critical-infrastructure-protection-partnerships-and-information-sharing>
197. http://www.un.org/en/terrorism/ctitf/pdfs/statement_at_public-private_partnerships.pdf
198. http://news.wustl.edu/Documents/weidenbaum_biz_terror.pdf
199. <http://tenzorconsult.com/article/202>
200. <http://o.canada.com/news/national/are-private-security-firms-the-answer-to-ising-police-costs/>
201. <https://www.theiacp.org/LinkClick.aspx?fileticket=LNLjjcfSkt>
202. <http://law.jrank.org/pages/1691/Police-Private-Police-Industrial-Security.html>
203. http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_en.htm
204. <http://www.security-expert.org/shoplift.html>
205. <http://www.kriminalpraevention.de>
206. http://www.coess.org/pdf/final_study_en.html

